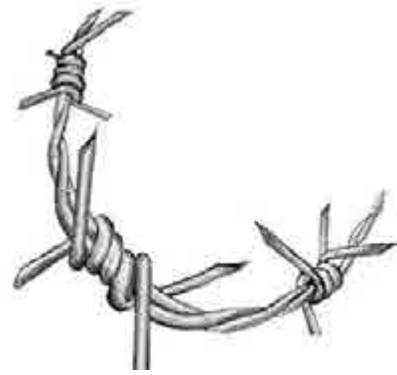

Vyjádření úcty a vděčnosti

Sborník o protikomunistickém odboji

Pavel Žáček a kol.

Vyjádření úcty a vděčnosti

Sborník o protikomunistickém odboji

Pavel Žáček a kol.

Obsah

Úvodní slovo ministra obrany ČR	5
Vydávání osvědčení účastníka odboje a odporu. Ministerstvo obrany a naplňování zákona č. 262/2011 Sb.	7
Ústav pro studium totalitních režimů a zákon č. 262/2011 Sb.	14
Aplikace zákona č. 262/2011 Sb. v Archivu bezpečnostních složek	18
Etická komise České republiky pro ocenění účastníků odboje a odporu proti komunismu	25
Přehled vydaných osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu	46
Medailony vybraných účastníků odboje	
Josef Lesák	60
Ivan Sova	62
Antonín Slavomír Bušek	65
Miloš Zemánek	68
Zdeněk Rotrekl	70
Alois Suttý	72
Věra Havlínová	75
Anna Magdalena Schwarzová	78
Bohumil Kovářík	81
Jan Beneš	83
Jakub Schwarz Trojan	86
Jiří Krupička	88
Květa Marková	90
Jan Frič	91
Tomáš Hradílek	93
Dana Němcová	95
Studie a dokumenty	
Protikomunistický třetí odboj	98
Tradice a kontinuita druhého (protinacistického) a třetího (protikomunistického) odboje	105
Prípád Ján Zeman a spol. – spolupracovníci spravodajskej skupiny Františka Bogataja na Slovensku	114
Zpráva o smrti plukovníka generálního štábu Karla Lukase	124
Ke vzniku protikomunistického odboje	136
Český národní výbor v Londýně a počátky českého protikomunistického odboje v zahraničí (vybrané dokumenty z let 1948–1950)	158
Obrazová příloha	177

Úvodní slovo

Vážení žadatelé,

účastníci odboje a odporu, bývalí političtí vězni a členové vašich rodin! Před dvěma roky stanovil zákon č. 262/2011 Sb. Ministerstvu obrany České republiky novou agendu – vést řízení pro vydávání osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu. Úkol velké společenské závažnosti, věcně i procedurálně velmi komplikovaný a ve svých dopadech poměrně senzitivní.

Ministerstvo obrany ČR si v průběhu řízení musí opatřovat odborná stanoviska či archivní materiály dalších odborných institucí, zejména Archivu bezpečnostních složek, Národního archivu, Ústavu pro studium totalitních režimů, Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu a případně i dalších, což sice umožňuje kvalifikovaně vyhodnotit získané podklady a důkazy, nicméně také výrazně ovlivňuje dobu vyřizování jednotlivých žádostí.

Za účelem naplňování zákona bylo k 17. listopadu 2011 v rámci odboru pro válečné veterány zřízeno oddělení pro vydávání osvědčení – 3. odboj, které je pověřeno složitým úkolem právně a historicky vyhodnocovat činy našich spoluobčanů, k nimž se vztahují jednotlivé žádosti, z doby nesvobody (1948–1989), tj. události nám již desítky let vzdálených.

Ministerstvo obrany ČR však může při vyřizování těchto žádostí využít dlouholetých zkušeností s naplňováním zákona č. 255/1946 Sb., o příslušnicích československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození.

Vedení resortu si je pochopitelně vědomo velkých očekávání spojovaných s přiznáváním osvědčení účastníkům odboje a odporu proti komunismu, případně se získáváním postavení válečného veterána, zejména u žadatelů starších ročníků narození. Současné snahy o odborné posílení specializovaného pracoviště odboru pro válečné veterány jsou přímo úměrné snaze o zvýšení kvality i kvantity při přípravách meritorních rozhodnutí, respektive vydávání osvědčení.

Za sebe, i za své kolegy podílející se v rámci Ministerstva obrany ČR na správním řízení, mohu přislíbit, že udělají maximum, aby se tyto změny pozitivně odrazily i na lhůtách vyřizování jednotlivých žádostí.

*Ing. Vlastimil Pícek,
ministr obrany ČR*

Vydávání osvědčení účastníka odboje a odporu. Ministerstvo obrany a naplňování zákona č. 262/2011 Sb.

Mgr. Bc. Lenka Ptáčková Melicharová, MBA,
náměstkyně ministra obrany pro personalistiku

Přijetím zákona č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, vyjádřil Parlament České republiky před dvěma lety úctu a vděčnost ženám a mužům, kteří v období komunistické totalitní moci s nasazením vlastních životů, osobní svobody i majetku aktivně bránili hodnoty svobody a demokracie, ve snaze trvale připomínat ideály vlastenectví, cti, statečnost a sebeobětování dalším generacím a opětně vyslovil hlubokou lítost nad nevinými oběťmi teroru komunistického režimu.

Zákon kromě právní definice odboje a odporu proti komunismu stanovil také podmínky pro vydávání osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu a v neposlední řadě určil Ministerstvu obrany České republiky (dále jen Ministerstvo obrany) klíčovou roli v procesu správného řízení.

Zákon vymezil dobu nesvobody obdobím od 25. února 1948 do 17. listopadu 1989, odboj a odpor proti komunismu definoval jako účast na akcích směřovaných proti komunistickému režimu v Československu, projevenou ať již jednotlivě či ve skupině na základě politického, náboženského či mravního demokratického přesvědčení, případně jako vědomá a veřejná vyjádření tohoto odporu, prováděná na území státu i v zahraničí, a to i ve spojení s cizí demokratickou mocností, některou z níže uvedených forem, s cílem odstranit, výrazně oslabit či narušit nebo jinak poškodit komunistickou totalitní moc v Československu a obnovit svobodu a demokracii.

Formy odboje a odporu

Formami odboje a odporu proti komunismu se dle zákona rozumí

- *Ozbrojený nebo jiný srovnatelný boj vedený proti komunistickému režimu v Československu, provádění sabotáží, spolupráce se zahraniční zpravodajskou službou demokratického státu, převaděčství nebo překračování státních hranic za účelem účasti v odboji a odporu proti komunismu (agenti-chodci).*
- *S tím srovnatelné jiné statečné činy nebo statečné veřejné postoje na podporu ozbrojených akcí směřovaných proti komunistickému režimu v Československu.¹*

¹ Státnímu občánovi České republiky, který uskutečňoval takto zákonem definovaný odboj a odpor proti komunismu se přiznává postavení válečného veterána podle zákona o válečných veteránech (zák. č. 262/2011, § 5).

- *Soustavná či dlouhodobá anebo jinak významná činnost spočívající v*
 - a) *autorství petic nebo obdobných materiálů nebo veřejných vyjádření zaměřených přímo či nepřímo na obnovu svobody, demokracie nebo na oslabení komunistického režimu nebo zabezpečování jejich tisku nebo rozšiřování,*
 - b) *organizaci veřejných vystoupení proti komunistickému režimu, vyvíjení politické, publicistické nebo jiné prokazatelně protikomunistické činnosti zaměřené přímo nebo nepřímo na obnovu svobody, demokracie nebo na oslabení komunistického režimu nebo*
 - c) *vyvíjení politické, publicistické nebo jiné prokazatelně protikomunistické činnosti v zahraničí zaměřené přímo nebo nepřímo na obnovu svobody, demokracie nebo na oslabení komunistického režimu.*
- *Aktivní působení v organizaci nebo skupině, jejíž členové bojovali proti komunistickému režimu způsoby uvedenými v tomto ustanovení.*
- *Veřejné politické a společenské postoje zastávané aktivně a z vlastní vůle, které bránily nástupu a udržení komunistické totalitní moci, pokud byl za ně jejich nositel uvězněn, internován nebo jinak omezen na osobní svobodě anebo nuceně vystěhován z místa svého bydliště anebo jinak obdobně závažně postižen.*
- *Činnost významem srovnatelná s výše uvedenými formami vykonávaná před dobou nesvobody, pokud jejím cílem bylo zabránit nastolení komunistického režimu a zachování svobody a demokracie v Československu, nebylo možné tohoto cíle dosáhnout jinak, a byla spojena s obdobným rizikem.²*

Organizace vyřizování žádostí

V souvislosti s přijetím zákona bylo v rámci odboru pro válečné veterány Ministerstva obrany zřízeno oddělení pro vydávání osvědčení – 3. odboj (dále jen oddělení pro vydávání osvědčení), které vede řízení o žádostech o vydání osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu. Doručené žádosti jsou zaevidovány, a pokud obsahují veškeré potřebné náležitosti, jsou žadatelé³ informováni o zahájení správního řízení. Jestliže je některá žádost zjevně právně nepřipustná, řízení se zastavuje. Žadatel může být také vyzván k odstranění vad v žádosti; pokud je neodstraní v přiměřené lhůtě, řízení je v souladu s právním řádem také zastaveno. Celkem Ministerstvo obrany od 17. 11. 2011 do 2. 10. 2013 přijalo 3 969 žádostí.

Tabulka počtu přijatých žádostí

Přijaté žádosti v roce 2011	
Měsíc	Počet
listopad	1 025
prosinec	1 190
Celkem	2 215

² Zákon č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, § 3.

³ Pokud osoba oprávněná podat žádost zemřela (byla prohlášena za mrtvou), může o vydání osvědčení požádat její manžel, rodič, dítě, jiný příbuzný v řadě přímé nebo sourozenec, popřípadě občanské sdružení nebo jiná právnická osoba, je-li předmětem jejich činnosti zkoumání historie, archivnictví, výchova, vzdělávání nebo ochrana lidských práv, anebo občanské sdružení sdružující účastníky odboje proti nacismu nebo odboje a odporu proti komunismu nebo bývalé politické vězně. Tamtéž, § 6/2.

Přijaté žádosti v roce 2012	
Měsíc	Počet
leden	543
únor	287
březen	175
duben	136
květen	92
červen	56
červenec	40
srpen	52
září	38
říjen	41
listopad	46
prosinec	29
Celkem	1 535

Přijaté žádosti v roce 2013	
Měsíc	Počet
leden	29
únor	23
březen	34
duben	26
květen	36
červen	6
červenec	32
srpen	10
září	16
říjen	7
Celkem	219
Celkem v letech 2011–2013 přijato žádostí	
17. 11. 2011 – 2. 10. 2013	3 969

Po přijetí žádosti, která by měla kromě obecných náležitostí obsahovat podklady prokazující splnění podmínek pro vydání osvědčení, případně též doklad o československém občanství či jeho odnětí, postupuje pověřený správní orgán oddělení pro vydávání osvědčení tak, *aby byl zjištěn stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti*, a to ve svěřeném rozsahu a účelu. Přijaté řešení musí být *v souladu s veřejným zájmem* a odpovídat *okolnostem daného případu*; při rozhodování *o skutkově shodných nebo podobných případech nesmí vznikat nedůvodné rozdíly*.

Povinností správního orgánu je se k dotčeným osobám chovat *zdvořile, podle možností jim vycházet vstříc*, poskytnout jim přiměřené poučení o jejich právech a povinnostech. Zároveň musí umožnit dotčeným osobám uplatňovat jejich práva a oprávněné zájmy.

Podklady pro vydání rozhodnutí, tj. zejména odborná stanoviska a kopie příslušných archivních materiálů či jiné důkazy, opatřuje oddělení pro vydávání osvědčení. Účastníci řízení mají ze zákona povinnost poskytovat veškerou potřebnou součinnost. Správní orgán je povinen zjistit všechny rozhodné okolnosti důležité pro ochranu veřejného zájmu, svědčící ve prospěch i v neprospěch žadatele.

Klíčovým faktorem, který výrazně ovlivňuje rychlost vyřizování žádostí, je povinnost vyžadovat odborná stanoviska Archivu bezpečnostních složek, Ústavu paměti národa v Bratislavě, Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Služby kriminální policie a vyšetřování, popřípadě Ústavu pro studium totalitních režimů či dalších vědeckých institucí, dále archivní materiály z Národního archivu, Vojenského ústředního archivu – Vojenského historického archivu anebo z jiných veřejných archivů. V takových případech se však řízení na dobu *nezbytně nutnou* přerušuje. Lhůty týkající se provádění úkonů v řízení sice neběžící, nicméně i po tuto dobu je správní orgán povinen činit úkony potřebné k odstranění důvodu přerušování. Archiv bezpečnostních složek až dosud obdržel od Ministerstva obrany 3 543 žádostí a zpracoval a zaslal 1 555 odborných stanovisek (43,89 %). Průměrná doba vyřízení žádosti ze strany archivu dosahuje 250 dní (maximální až 641 dní).

Překážky přiznání

Odborná stanoviska Archivu bezpečnostních složek, Národního archivu či Ústavu pro studium totalitních režimů se mimo jiné vyjadřují k překážkám přiznání postavení účastníka odboje a odporu proti komunismu. Za účastníka zákon nepovažuje občana, který byl v době nesvobody

- a) *příslušníkem nebo zaměstnancem bezpečnostních složek* (Federální ministerstvo vnitra, Ministerstvo vnitra České socialistické republiky, Sbor národní bezpečnosti, Sbor nápravné výchovy, Pohraniční stráž, vojsko Ministerstva vnitra, zpravodajská správa Generálního štábu ČSLA, odbor vnitřní ochrany Sboru nápravné výchovy Ministerstva spravedlnosti ČSR a jejich předchůdci), *s výjimkou základní nebo náhradní vojenské činné služby,*
- b) *evidován v materiálech bezpečnostních složek jako jejich spolupracovník nebo tajný spolupracovník anebo byl členem Pomocné stráže Veřejné bezpečnosti, pomocníkem Pohraniční stráže nebo informátorem zpravodajského aparátu Komunistické strany Československa anebo jinak obdobně spolupracoval s bezpečnostními složkami nebo Komunistickou stranou Československa,*
- c) *členem nebo kandidátem Komunistické strany Československa nebo Komunistické strany Slovenska,*
- d) *příslušníkem Lidových milicí,*
- e) *po 21. srpnu 1968 individuálním členem Svazu československo-sovětského přátelství, s výjimkou těch, kteří své členství ukončili krátce po 21. srpnu 1968,*
- f) *členem akčního výboru Národní fronty po 25. únoru 1948, prověřkových komisí po 25. únoru 1948 nebo prověřkových a normalizačních komisí po 21. srpnu 1968,*
- g) *studentem nebo absolventem vysokých škol politických, bezpečnostních nebo vojenských anebo školení obdobných směrů ve státech, které byly smluvní stranou Varšavské smlouvy, anebo vědeckým aspirantem anebo účastníkem kursů delších než 3 měsíce na těchto školách,*
- h) *příslušníkem nebo spolupracovníkem zpravodajské služby cizího státu v době, kdy v tomto státě vládl komunistický nebo komunistickému režimu obdobný režim, nebo*
- i) *se jinak dobrovolně, vědomě a aktivně významným způsobem podílel na budování, rozvoji a upevňování komunistické totalitní moci v Československu.*

K překážce správní orgán nepřihlíží, pokud byl občan do bezpečnostních složek a stranických organizací vyslán nebo se stal jejich členem za účelem boje proti komunistickému režimu. Postavení účastníka je možné přiznat, pokud účast občana na odboji a odporu proti komunismu svou

intenzitou, rozsahem nebo délkou zjevně převyšovala jeho účast na budování, rozvoji a upevnování komunistické totalitní moci. Tato výjimka se uplatňuje také u občana s překážkami, jestliže s nasazením vlastního života vykonal v rámci odboje a odporu proti komunismu *mimořádně záslužný čin*.

Za účastníka se nemůže považovat občan, jehož účast na odboji a odporu proti komunismu byla vedena zavrženíhodnou pohnutkou anebo který se při této činnosti dopustil zavrženíhodného jednání směřujícího k popření hodnot svobody a demokracie či zvláště zavrženíhodného jednání směřujícího k popření individuálních základních lidských práv a tomuto jednání se v rámci akcí směřovaných proti komunistickému režimu v Československu bylo možné vyhnout. Obdobně se dále za účastníka nepovažuje občan, jehož činy byly vedeny pohnutkou nastolit režim, který by pošlapával hodnoty svobody a demokracie obdobně jako komunistický režim.⁴

Hodnocení podkladů

Po odpadnutí všech překážek, tj. po obdržení a soustředění ve spise veškerých vyžádaných podkladů, je žadatel oddělením pro vydávání osvědčení vyzooměn o pokračování řízení. K provedení důkazů lze užít *všech důkazních prostředků*, které jsou vhodné ke zjištění stavu věci a které pochopitelně nejsou získány v rozporu s platnými právními předpisy. Zvolený postup by nikomu neměl generovat zbytečné náklady a účastníky řízení by měl zatěžovat co možná nejméně. Podklady od dotčených osob jsou vyžadovány pouze na základě právního předpisu. Jestliže je možné získat potřebné údaje z úřední evidence (např. evidencí Archivu bezpečnostních složek, Národního archivu, Policie České republiky apod.), případně pokud o to dotčená osoba sama požádá, je povinen správní orgán jejich obstarání zajistit. Účastníci řízení jsou podle správního řádu oprávněni – ne-li povinni – navrhopvat důkazy, vyjádřit své stanovisko či po celou dobu řízení podávat na podporu svých tvrzení jiné návrhy. Správní orgán sice není návrhy účastníků vázán, vždy však musí provést důkazy *potřebné ke zjištění stavu věci*.

Oddělení pro vydávání osvědčení hodnotí žádosti jako celek, ve vzájemných souvislostech a historickém kontextu. Především se musí posoudit, zda shromážděné důkazy jsou dostatečné k vydání meritorního rozhodnutí.

Pokud zákon nestanoví, že některý podklad je pro rozhodování závazný (jako např. stanovené překážky), hodnotí správní orgán podklady, zejména důkazy, podle vlastní úvahy. Pečlivě přitom přihlíží ke všemu, co vyšlo v řízení najevo, včetně toho, co uvedli účastníci.

Před vydáním rozhodnutí je žadatelům dána možnost vyjádřit se k podkladům rozhodnutí. Účastníci řízení či jejich zástupci mají právo nahlížet do spisu, a to i v případě, že již rozhodnutí ve věci nabylo právní moci.

Oddělení pro vydávání osvědčení vyřizuje spisy bez zbytečných průtahů. Pokud je účastník řízení přesvědčen, že správní orgán nekoná v zákonem stanovené lhůtě (nebo ve lhůtě přiměřené), může ke zjednání nápravy využít ustanovení správního řádu o ochraně před nečinností.

Z důvodů stanovených zákonem může být řízení o žádosti usnesením zastaveno (vzetí zpět žádosti, úmrtí žadatele, zjevná bezpředmětnost žádosti apod.).

Meritorní rozhodnutí

Oddělení pro vydávání osvědčení prostřednictvím ředitele odboru pro válečné veterány předkládá náměstkyni ministra obrany pro personalistiku návrh rozhodnutí, které obsahuje výrokovou část, odůvodnění a poučení účastníků. V odůvodnění jsou uvedeny důvody výroků

⁴ Tamtéž, § 4.

rozhodnutí, přehled podkladů pro jeho vydání, úvahy, kterými se správní orgán řídil při jejich hodnocení a při výkladu právních předpisů, a informace o tom, jak se vypořádal s návrhy a námítkami účastníků a s jejich vyjádřením k podkladům rozhodnutí.

Pokud jsou splněny podmínky pro vydání, vydá Ministerstvo obrany osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu, případně přizná žadateli postavení válečného veterána. Tento účastník (i jeho manžel/manželka nebo druh/družka) pak požívá práv náležejících válečným veteránům. Spolu s osvědčením udělí Ministerstvo obrany pamětní odznak účastníka odboje a odporu proti komunismu anebo pamětní odznak pro pozůstalého po účastníkovi odboje a odporu proti komunismu.

Meritorní rozhodnutí v řízení dle zákona č. 262/2011 Sb.					
Rok	Měsíc	Vydáno	Zamítnuto	Celkem	Vydáno
2012	duben	38	31	69	55,1 %
2012	květen	21	35	56	37,5 %
2012	červen	43	121	164	26,2 %
2012	červenec	15	40	55	27,3 %
2012	srpen	35	109	144	24,3 %
2012	září	31	56	87	35,6 %
2012	říjen	15	30	45	33,3 %
2012	listopad	34	12	46	73,9 %
2012	prosinec	11	25	36	30,6 %
2013	leden	30	32	62	48,4 %
2013	únor	18	32	50	36,0 %
2013	březen	23	36	59	39,0 %
2013	duben	11	24	35	31,4 %
2013	květen	18	1	19	94,7 %
2013	červen	17	7	24	70,8 %
2013	červenec	15	1	16	93,8 %
2013	srpen	21	17	38	55,3 %
2013	září	6	16	22	27,3 %
2013	říjen	10	17	27	37,0 %
	Celkem	412	642	1 054	39,1 %

Pozn.: Statistika nezohledňuje žádosti, u nichž bylo správní řízení zastaveno. Celkový počet zastavených žádostí je 187.

Účastník řízení o vydání osvědčení může proti rozhodnutí Ministerstva obrany do patnácti dnů podat odvolání Etické komisi České republiky pro ocenění účastníků odboje a odporu proti komunismu. Případně lze proti rozhodnutí podat rozklad, o kterém rozhoduje ministr obrany. Dotčené osoby také mají právo obracet se na Ministerstvo obrany se stížnostmi na nevhodné chování anebo postup správního orgánu.

Žijícímu účastníku odboje a odporu proti komunismu, který je státním občanem České republiky, vyplatí Ministerstvo obrany ve lhůtě 30 dnů ode dne vydání osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu jednorázový peněžitý příspěvek ve výši 100 000 Kč, který není předmětem daně z příjmu fyzických osob. Osobě, která byla manželem účastníka odboje a odporu,

který již zemřel (byl prohlášen za mrtvého), vyplatí Ministerstvo obrany na její žádost ve lhůtě 30 dnů jednorázový peněžitý příspěvek ve výši 50 000 Kč. Tento peněžitý příspěvek nevyplatí v případě, jestliže se tato osoba dopustila vůči manželu, který byl účastníkem odboje a odporu proti komunismu, zavrženého jednání, zejména spolupráce s bezpečnostními složkami.

Pokud by dodatečně vyšlo najevo, že podmínky pro vydání osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu nebyly splněny, vydá Ministerstvo obrany rozhodnutí o zrušení tohoto osvědčení a informuje o tom Českou správu sociálního zabezpečení.⁵

Účastníci odboje a odporu proti komunismu, kterým bylo vydáno osvědčení (anebo vdovy či vdovci po účastníkovi) a kteří zároveň pobírají starobní nebo invalidní důchod z českého důchodového pojištění, mají dle zákona nárok na stanovení vyšší procentní výměry důchodu.⁶

Závěrem

Ministerstvo obrany si je vědomo složitosti a časové náročnosti řízení o vydávání osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu. V průběhu prvních dvou let platnosti zákona se odboru pro válečné veterány dařilo zvládnout tento citlivý a společensky závažný proces ne úplně efektivně. Z těchto důvodů přistoupilo Ministerstvo obrany k vnitřní reorganizaci a odbornému posílení oddělení pro vydávání osvědčení, které by mělo v relativně krátké době vést ke zrychlení správního řízení a zvýšení počtu meritorních rozhodnutí.

⁵ Tamtéž, § 6.

⁶ Tamtéž, § 8.

Ústav pro studium totalitních režimů a zákon č. 262/2011 Sb.

PhDr. Pavel Žáček, Ph.D.,
poradce náměstkyně ministra obrany ČR

Jedním ze zákonných úkolů Ústavu pro studium totalitních režimů (dále jen ÚSTR) bylo od jeho zřízení k 1. únoru 2008 zkoumat a nestranně hodnotit období komunistické totalitní moci, analyzovat příčiny a způsob likvidace demokratického režimu v období let 1948–1989, dokumentovat účast domácích a zahraničních osob na podpoře komunistického režimu a odporu proti němu, získávat a zpřístupňovat veřejnosti dokumenty vypovídající [...] zejména o [...] formách pronásledování i odporu, zveřejňovat informace o činech a osudech jednotlivců.¹

Výzkum protikomunistického odboje a odporu

Jedním z prioritních badatelských projektů, na které se ÚSTR především zaměřil, se stal „Odboj a odpor proti komunistickému režimu“, v jehož rámci byly jako hlavní okruhy výzkumu stanoveny:

- typologie odboje a odporu proti komunistickému režimu v letech 1948–1956,
- životní osudy významných osobností protikomunistického odboje a odporu 1948–1956,
- typologie odboje a odporu v letech 1956–1989,
- životní osudy významných osobností odboje a odporu v letech 1956–1989.

Při oddělení zkoumání komunistické totalitní moci v rámci odboru zkoumání totalitních režimů ÚSTR byla vytvořena samostatná skupina pro výzkum protikomunistického odboje a odporu. Zároveň vznikl pracovní tým složený z vlastních zaměstnanců i externích odborníků, který se jako první po listopadu 1989 prioritně zaměřil jak na celospolečenské, tak na regionální aspekty této důležité problematiky. V rámci projektu byl zahájen rozsáhlý a systematický archivní výzkum fondů a sbírek Archivu bezpečnostních složek a Národního archivu.² Zpracována a zveřejněna byla komentovaná bibliografie k dějinám III. odboje.³

Průběžné výsledky výzkumu byly publikovány v pravidelné rubrice revue *Paměť a dějiny*, připravovalo se monotematické číslo odborného časopisu *Securitas Imperii* zaměřené na problematiku protikomunistického, tzv. třetího odboje. Důležitou akcí se stala mezinárodní konference *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a střední Evropě*, která v dubnu 2009 proběhla ve spolupráci s Úřadem vlády České republiky.⁴ Zahájeny byly práce na encyklopedii a číttance třetího odboje.⁵

¹ Zákon č. 181/2007 Sb., o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů, § 4, písm. a), b), c) a f).

² Výroční zpráva Ústavu pro studium totalitních režimů za rok 2008, s. 19. Dostupné on-line na adrese: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/uredni-deska/zprava2008.pdf>. Cit. 6. 10. 2013.

³ Viz text dostupný on-line na adrese: <http://www.ustrcr.cz/cs/komentovana-bibliografie-k-dejinam-3odboje>. Cit. 6. 10. 2013.

⁴ Srov. sborník k mezinárodní situaci *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě*. ÚSTR. Praha 2010.

⁵ Výroční zpráva Ústavu pro studium totalitních režimů za rok 2009, s. 14. Dostupné on-line na adrese: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/uredni-deska/zprava2009.pdf>. Cit. 6. 10. 2013.

V dubnu 2010 se konala konference *Třetí odboj*, která byla zorganizována ve spolupráci s Metropolitní univerzitou Praha.⁶ Pokusům o vojenský převrat proti totalitnímu režimu v Československu padesátých let minulého století byly věnovány seminář a výstava *Žatec ve třetím odboji. Odbojová skupina Praha–Žatec*, připravená ve spolupráci s regionálním Muzeem K. A. Polánka v Žatci.⁷

ÚSTR se díky svému úsilí – a nutno doplnit díky úsilí vedoucího skupiny doc. PhDr. Václava Vebera⁸ – stal jedinou vědeckou institucí, která se systematicky zabývala problematikou protikomunistického odboje.

Pohřeb Milana Paumera z odbojové skupiny Josefa a Radka Mašínových, který se konal 4. srpna 2010 v Poděbradech, opět inicioval legislativní práce na zákonu o účastnících protikomunistického odboje a účastnících odporu proti komunismu, na němž se podílel i ÚSTR. V souvislosti s obnoveným procesem schvalování zákona byly dějiny protikomunistického odboje a odporu schváleny Radou ÚSTR jako prioritní badatelský projekt.⁹

Ještě před přijetím zákona 20. července 2011 se správce kapitoly č. 355 – Ústav pro studium totalitních režimů obrátil na Ministerstvo financí se žádostí o přiměřené navýšení finančních prostředků jak pro ÚSTR, tak i pro Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS). Konečná podoba zákona č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, jednak účelově přesunula větší míru zodpovědnosti za zpracování odborných stanovisek z ÚSTR na ABS, jednak (a hlavně) pak realisticky převedla zodpovědnost za správní řízení na Ministerstvo obrany ČR.¹⁰

Na rozdíl od ABS nemusí být Ministerstvem obrany ČR vyžadováno odborné stanovisko ÚSTR obligatorně, ale pouze v případě potřeby rozsáhlejší analýzy podkladů a důkazů. Zvláštností zákona je spolupráce ÚSTR i ABS jak s Ministerstvem obrany ČR (orgán 1. stupně), tak i s Etickou komisí České republiky pro ocenění účastníků odboje a odporu proti komunismu (orgán 2. stupně) při poskytování nezbytných podkladů a informací.¹¹

Šetření odboje a odporu proti komunismu

Vedení ÚSTR a ABS se v průběhu roku 2011 dohodlo na organizaci vyřizování žádostí Ministerstva obrany. Po přijetí a zaevidování žádosti bylo provedeno šetření v autonomním informačním systému ABS, odbor informatiky a digitalizace ÚSTR provedl na základě vylustrovaných signatur převod archivních materiálů (ponejvíce svazkové agendy) do elektronické podoby a protokolárně je předal příslušnému pracovišti ABS.¹²

Společná pracovní skupina ÚSTR a ABS projednávala ve vztahu k novému zákonu priority digitalizace a doplňování evidenčního (lustračního) systému. Zástupci ÚSTR především doporučovali do lustračního systému ABS co nejrychleji doplnit evidenční záznamy agenturně-

⁶ Srov. VEBER, Václav – BUREŠ, Jan a kol.: *Třetí odboj. Kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*. ÚSTR – MUP – vydavat. a nakl. Aleš Ceník, s. r. o., Plzeň 2010.

⁷ Výroční zpráva Ústavu pro studium totalitních režimů za rok 2010, s. 12. Dostupné on-line na adrese: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/uredni-deska/zprava2010.pdf>; <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/vystavy/zatec-3odboj/panely.pdf>. Cit. 6. 10. 2013.

⁸ Srov. VEBER, Václav: Dvacet let. Historiografie třetího odboje na českých vysokých školách dvacet let po pádu komunismu. In: *Paměť a dějiny*, 2009, č. 4, s. 114–117. SVOBODA, Libor a kol: *Solitér. Pocta historikovi Václavu Veberovi*. ÚSTR. Praha 2012.

⁹ Výroční zpráva Ústavu pro studium totalitních režimů za rok 2011, s. 8, 12. Dostupné on-line na adrese: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/uredni-deska/zprava-2011.pdf>. Cit. 6. 10. 2013.

¹⁰ Srov. ŽÁČEK, Pavel: Aplikace zákona o III. odboji. In: *Paměť a dějiny*, 2011, č. 3, s. 115–118.

¹¹ Zákon č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, §§ 5/3 a 7/7.

¹² Postup vycházel z realizačních smluv ÚSTR a ABS o spolupráci při převodu dokumentů a archiválií do elektronické podoby z 29. 6. 2011, o využívání infrastruktury informačních a komunikačních technologií a o technickém organizačním zabezpečení ochrany osobních údajů ze 7. 9. 2011, resp. dodatku č. 1 této realizační smlouvy z 3. 1. 2012.

-operativních a vyšetřovacích svazků Veřejné bezpečnosti. Pracovní skupina také doporučila urychleně s Národním archivem projednat navrácení té části svazkové agendy Státní bezpečnosti, která byla před listopadem 1989 předána jeho předchůdci – Státnímu ústřednímu archivu, aby mohly být v ABS sceleny příslušné archivní fondy.

Odbor informatiky a digitalizace ÚSTR začal do informačního systému elektronického archivu prioritně implementovat digitalizované archivní jednotky z fondů Studijního ústavu, o nichž se dalo předpokládat, že budou při zpracování odborných stanovisek využívány nejvíce.

Pracovní komise dospěla k závěru, že by ABS s ohledem na znění zákona měl připravit metodiku lustrace spolupracovníků zpravodajských a státobezpečnostních útvarů aktivních po 25. únoru 1948 ve fondech Studijního ústavu a lustrace v kartotékách (evidencích emigrantů) správy pasů a víz, včetně využití delimitovaných dokumentačních spisů Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu.¹³

Ve dnech 17. až 19. října 2011 proběhl průzkum fondů v pobočce ABS Brno-Kanice, který potvrdil, že oddělení archivních fondů Ministerstva vnitra ČR spravuje dokumenty a archiválie obsahující evidenční údaje o členech Pomocné stráže Veřejné bezpečnosti (PS VB), pomocnících Pohraniční stráže (PPS) či agenturně-operativních spolupracovnících některých útvarů Veřejné bezpečnosti.¹⁴ Pracovní skupina vyjádřila politování nad tím, že ABS nebyl schopen poskytnout informace potřebné ve smyslu zákona č. 262/2011 Sb. ihned po jeho přijetí. Ředitelka ABS se navíc rozhodla požádat policejního prezidenta o předání bývalé evidence statisticko-evidenčního útvaru Federální kriminální ústředny VB, aby bylo možné dohledat příslušné svazky a spisy Veřejné bezpečnosti (a to i ty, které jsou již ve správě ABS, ale jejichž evidenční záznamy nejsou obsaženy v lustračním systému ABS).¹⁵ Krátce před nabytím účinnosti zákona ředitelé ABS i ÚSTR projednali tento problém s tehdejšími policejními prezidenty, nicméně bezvysledně.

Odbor informatiky a digitalizace ÚSTR urychleně přistoupil k přepisu evidenčních údajů konečně předaných pobočkou Brno-Kanice a jejich implementaci do autonomního informačního systému ABS.

Pokynem ředitele ÚSTR byla k 17. listopadu 2011 zřízena **skupina pro přípravu odborných stanovisek, podkladů a informací**, byl vydán její statut a postupně byla personálně obsazena. Proces vyřizování žádostí upravila metodická pomůcka ke zpracování odborných stanovisek, podkladů a informací. Vedoucí skupiny podle stanoveného postupu předkládá návrh odborného stanoviska ÚSTR k vyjádření a schválení vedoucím dalších odborných pracovišť, takto schválenou verzí z pověření podepisoval první náměstek ředitele ÚSTR; v případě vyžádání nezbytných podkladů a informací Etickou komisí stanovisko signaloval ředitel Kanceláře ÚSTR.¹⁶

Na základě vyhodnocení prvních zkušeností uzavřelo 13. dubna 2012 vedení ÚSTR s ABS dohodu o spolupráci umožňující sdílení odborných kapacit při zpracování odborných stanovisek. Na tomto základě skupina pro přípravu odborných stanovisek, podkladů a informací zpracovávala nad rámec svých povinností návrhy odborných stanovisek pro ABS. V průběhu roku 2012 vyhotovila skupina celkem 173 odborných stanovisek, z toho 61 přímo pro Ministerstvo obrany ČR, 36 pro Etickou komisí a 76 pro ABS. Skupina celkově za rok 2012 prostudovala přibližně 303 000 stran archiválií.¹⁷

V průběhu roku 2012 prosadilo vedení ÚSTR transformaci skupiny ABS na oddělení pro naplňování zákona č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu.¹⁸

¹³ Zápisy z jednání pracovní skupiny pro přípravu dohody mezi ÚSTR a ABS v oblasti digitalizace z 6. 9. a 26. 9. 2011.

¹⁴ Zpráva z návštěvy archivu ABS v Brně-Kanicích, 21. 10. 2011.

¹⁵ Zápis z jednání pracovní skupiny pro přípravu dohody mezi ÚSTR a ABS v oblasti digitalizace, 21. 10. 2011.

¹⁶ Srov. pokyny ředitele ÚSTR č. 24/2011, čj. USTR-730/2011a č. 25/2011, čj. USTR-770/2011.

¹⁷ Výroční zpráva Ústavu pro studium totalitních režimů za rok 2012, s. 50. Dostupné on-line na adrese: http://www.ustrcr.cz/data/pdf/uredni-deska/vyrocní_zprava_2012.pdf. Cit. 6. 10. 2013.

¹⁸ Srov. text dostupný on-line na adrese: <http://www.abscr.cz/data/pdf/organizacni-rad.pdf> (čl. 27). Cit. 6. 10. 2013.

Odbor informatiky a digitalizace ÚSTR se v oblasti rozvoje a budování evidencí prioritně snažil řešit požadavky vztahující se k agendě zákona. Po nezbytné validaci se datové soubory importovaly a protokolárně implementovaly do autonomního informačního systému ABS. Evidenční (lustrační) systém byl touto cestou doplněn o cca 24 400 záznamů k osobám z inventářů Hlavní správy Veřejné bezpečnosti (fond H 1), Hlavního velitelství VB ČSR (f. H 2), Kolegia ministra vnitra ČSR (f. H 4), Vedení Ministerstva vnitra ČSR (f. H 5), Praporčické školy SNB Brno – Ostrov nad Ohří (f. H 6), Správy vyšetřování VB MV ČSR (f. H 7), Odboru pro mezinárodní styky MV ČSR (f. H 8). S cílem minimalizovat neefektivní manuálně prováděné šetření se do autonomního informačního systému ABS implementovaly datové soubory pomocníků brigád Pohraniční stráže (57 354 záznamů), členů Pomocné stráže Veřejné bezpečnosti (26 496 záznamů), evidenčních záznamů z agenturně operativních evidencí Veřejné bezpečnosti (cca 62 180 záznamů) a datová báze „Akce 48“ (10 672 záznamů). Aktualizace datové základny se týkala také evidenčních záznamů z registračních pomůcek okresních a krajských útvarů Ministerstva vnitra z padesátých a šedesátých let minulého století (cca 14 700 záznamů) a archivních protokolů vyšetřovacích svazků uložených u Statisticko-evidenčního odboru FMV (v rozsahu cca 77 400 záznamů) s odkazy na soubory.

Nejrozsáhlejším úkolem v roce 2012 však byl přepis a validace kartotéky Studijního ústavu MV v rozsahu 730 331 karet (celkový rozsah cca 1 235 100 karet).

Na základě realizačních dohod připravoval odbor informatiky a digitalizace s Kanceláří ÚSTR koncem každého čtvrtletí podklady k převodu digitalizovaných archiválií a dokumentů mezi ÚSTR a ABS. V průběhu roku bylo touto formou ABS předáno 3 069 788 souborů (digitálních reprodukcí archiválií v analogové podobě).¹⁹

Až dosud bylo za účelem přípravy odborných stanovisek ABS a ÚSTR na základě žádosti Ministerstva obrany ČR dle zákona č. 262/2011 Sb. odhadem digitalizováno více než dva miliony souborů (stránek). Autonomní informační systém ABS byl doplněn o blíže neupřesněný počet evidenčních záznamů vyšetřovacích spisů útvarů Státní bezpečnosti.

Skupina pro přípravu odborných stanovisek, podkladů a informací celkem v letech 2012–2013 zpracovala 110 odborných stanovisek pro Ministerstvo obrany ČR, 37 pro Etickou komisi a 263 návrhů odborných stanovisek pro ABS (tj. průměrně cca 15 měsíčně). Lhůty k vyřízení těchto návrhů se oproti roku 2012 příliš nezměnily, průměrně jde asi o jeden měsíc potřebný ke zpracování a schválení odborného stanoviska.²⁰

¹⁹ Výroční zpráva Ústavu pro studium totalitních režimů za rok 2012, s. 71.

²⁰ Tamtéž.

Aplikace zákona č. 262/2011 Sb. v Archivu bezpečnostních složek

Mgr. Pavel Kugler, Ph.D.,

vedoucí oddělení vydávání osvědčení – III. odboj

Úvod

Účinnost zákona č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu,¹ znamenala pro Archiv bezpečnostních složek (dále ABS) v plnění povinností vůči veřejnosti nový závazek. Tento zákon vymezuje odboj a odpor proti komunismu, stanoví podmínky pro vydání osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu, upravuje rehabilitace a dále stanoví některé úkoly pro orgány státní správy. V procesu naplňování zákona poskytuje ABS odborné stanovisko Ministerstvu obrany ČR, které v případě splnění podmínek vydá osvědčení účastníka odboje a odporu. Z jedné strany musí odborné stanovisko obsahovat případné překážky, které znemožňují vydání osvědčení, ze strany druhé je jeho součástí částečně i popis forem odboje a odporu proti komunismu. Stanovisko ABS vychází výhradně z archiválií a dokumentů, které spravuje podle zákona č. 181/2007 Sb., o Ústavu pro studium totalitních režimů a Archivu bezpečnostních složek. ABS je sice schopen potvrdit, nebo vyvrátit existenci některých překážek pro vydání osvědčení dle své agendy, ale nemůže objektivně posoudit, zda dotyčná činnost naplňovala některou z forem odboje a odporu proti komunismu ve smyslu zákona, neboť nedisponuje všemi relevantními archivními materiály.

Následující text je věnován přípravám na aplikaci zákona a samotnému procesu vypracování odborných stanovisek v Archivu bezpečnostních složek. Zákon o účastnících odboje a odporu proti komunismu schválila sněmovna v období, kdy byla činnost ABS ovlivněna zásadními změnami. Na základě realizačních dohod uzavřených s Ústavem pro studium totalitních režimů (dále ÚSTR) došlo v ABS k vypracování nové směrnice, která upravovala dosavadní postup při předkládání archiválií k digitalizaci, jejich samotnou digitalizaci a následné využití elektronických kopií.² Právě proces digitalizace se v naplňování zákona o účastnících odboje a odporu proti komunismu ukázal do budoucna jako klíčový. Druhým problémem, s nímž se ABS dlouhodobě potýkal, byla otázka prostoru, v kterém byly archiválie uloženy. Především se jednalo o skupinu operativních svazků kontrarozvědky a vyšetřovacích spisů, spravující archiválie v obtížně přístupném objektu v Kobylicích. Ze zákona vyplývalo, že právě dokumenty uložené v Kobylicích budou patřit k základním podkladům pro vypracování odborných stanovisek. Během stěhování v průběhu května až října 2011 se podařilo cca 2 800 běžných metrů archiválií převézt do vhodnějších prostor, a usnadnit tak aplikaci zákona krátce před tím, než zákon nabyl účinnosti.

Přijetím nového zákona se aktivity ABS rozšířily o další, v pořadí již šestnáctou agendu dle platného registru práv a povinností (RPP). Vedení Archivu zareagovalo na novou situaci během jednání s Ministerstvem obrany ČR (dále MO ČR) o stanovení forem komunikace mezi oběma institucemi. Zprvu nebylo zcela jasné, zda bude správním orgánem pro vydávání osvědčení Ministerstvo obrany. Rovněž se řešila otázka, do jaké míry bude stanovisko ABS pro MO ČR závazné. Ačkoliv z konečné podoby zákona vyplynulo, že stanoviska budou mít spíše doporučující charakter a závazná budou víceméně jen v případě překážek bránících vydání osvědčení, převládala

¹ Zákon č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, schválený dne 20. 7. 2011, nabyl účinnosti 17. 11. 2011.

² Směrnice ředitelky Archivu bezpečnostních složek o přípravě archiválií k digitalizaci.

zpočátku představa, že MO ČR bude přednostně vycházet ze závěrů obsažených v těchto stanoviscích. Vycházelo se z předpokladu, že tíha historického posuzování bude na ABS, potažmo dalších archivech a vědeckých institucích. Nicméně v průběhu dalších koordinačních schůzek vyšlo najevo, že tento správní postup není možný.

Kromě těchto jednání začal ABS řešit otázky financování, vyjasnil si kompetence s ÚSTR a v neposlední řadě připravil vnitřní normy, aby mohl plnit své povinnosti. Na základě slovenské zkušenosti, kde byl zákon přijat v roce 2006, se dalo předpokládat, že prvotní nápor žádostí na vyřizování této agendy bude enormní a v dlouhodobém výhledu zásadně ovlivní chod ABS.³ V jistém smyslu existovala k činnosti ABS určitá paralela, a to v oblasti vyřizování agendy zákona o protinacistickém odboji, kdy ABS také úzce spolupracoval (a stále spolupracuje) s MO ČR.⁴ Nicméně s ohledem na časový odstup a nízký počet vyřizovaných žádostí (kolem dvou za měsíc) nebylo srovnání adekvátní.

Vymezení činnosti Archivu bezpečnostních složek

Zákon stanovil Ministerstvu obrany povinnost opatřit si ke každé žádosti odborné stanovisko ABS, popřípadě i ÚSTR a dalších vědeckých institucí. *Jsou-li splněny podmínky pro vydání osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu, vydá ministerstvo osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu.*⁵ ABS se kromě zpracování odborných stanovisek stal gestorem u identifikace překážek vydání osvědčení dle písm. a), zčásti u b), f), g) a h) § 4 zákona. Zjišťuje v evidencích příslušnost k příslušníkům nebo zaměstnancům bezpečnostních složek s výjimkou základní nebo náhradní vojenské činné služby (a také civilně-správního úseku, útvarů Sboru národní bezpečnosti vykonávajících funkce státních archivů a Hlavní správy státní bezpečnosti v SSR), osobám evidovaným v materiálech bezpečnostních složek jako spolupracovníci nebo tajní spolupracovníci, členům Pomocné stráže Veřejné bezpečnosti (PS VB), pomocníkům Pohraniční stráže (PPS), osobám jinak obdobně spolupracujícím s bezpečnostními složkami nebo Komunistickou stranou Československa, studentům nebo absolventům vysokých škol politických a bezpečnostních, školení obdobných směrů ve státech Varšavské smlouvy, vědeckým aspirantům či účastníkům kurzů na těchto školách delších než tři měsíce, příslušníkům nebo spolupracovníkům zpravodajské služby cizího státu v době, kdy v tomto státě vládl komunistický nebo komunistickému režimu obdobný režim.⁶

Středem diskuse se stal především termín *odborné stanovisko*. Výklad tohoto pojmu se v ABS oproti ÚSTR v některých aspektech zásadně lišil: od minimalistické verze v podstatě kopírující lustrační šetření až po podrobné rešerše, které budou analyzovat konkrétní aktivity jednotlivých žadatelů. Pro zjednodušenou formu odborných stanovisek hovořila snaha o urychlení celého procesu vyřizování žádostí, na straně druhé hrozilo zpochybnění správního řízení, resp. omezení výpovědní hodnoty stanoviska vzhledem k povrchnímu popisu dochovaných pramenů. Vedení ABS se nakonec rozhodlo pro zpracování odborných stanovisek v podobě podrobných rešerší, čímž se sice doba v rámci správního řízení prodloužila, avšak jejich obsahová nedostatečnost byla snížena na minimum. Předností takového přístupu byl i fakt, že při podrobném studiu pramenů z provenience ABS bylo možné dohledat informace, které se nepodařilo zjistit evidenčním

³ Srov. zákon č. 219/2006 Zb. z., o protikomunistickom odboji. ABS s ohledem na finanční příspěvek, resp. možnou úpravu důchodu odhadoval počet žadatelů okolo 10 000 osob.

⁴ Zákon č. 255/1946 Sb., o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození.

⁵ Zákon č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, odst. 3 § 6.

⁶ ŽÁČEK, Pavel: Aplikace zákona o III. odboji. In: *Paměť a dějiny*, č. 3/2011, s. 116–117.

šetřením (spolupráce se Státní bezpečností před vznikem registračních protokolů, resp. svazkové agendy, členství v KSČ, Lidových milicích či Svazu československo-sovětského přátelství).

Maximální využití pramenné základny bylo hlavním předpokladem kvalitního zpracování odborného stanoviska ABS. Od začátku bylo zřejmé, že mezi nevyužívanější fondy budou patřit fondy vyšetřovacích spisů, svazkové agendy a Inspekce ministra vnitra (A 8). Vyšetřovací spisy a svazková agenda Státní bezpečnosti se vyhledávaly standardním evidenčním šetřením (nikoliv však Veřejné bezpečnosti, které lustrační systém ABS neobsahuje), větším problémem byla malá zpracovanost tzv. spisového materiálu, která nutila archiváře pracovat pouze s prozatímními inventáři či jinými archivními pomůckami. Velkou roli v těchto případech hraje zkušenost odborníků z jednotlivých oddělení. Po přijetí zákona byly vytipovány v pobočce Brno-Kanice dokumenty z fondů Pohraniční stráže a Veřejné bezpečnosti, urychleně byla zahájena jejich digitalizace a přepis do evidenčního (lustračního) systému. Proces zpracovávání odborných stanovisek se však neomezoval pouze na výše zmíněné fondy, k dalším hojně využívaným patřily i fondy uložené v oddělení fondů Federálního ministerstva vnitra (fond 310 – Velitelství Státní bezpečnosti, fond Z – Mapy zpráv).⁷ Nově přijatý zákon vedl až ke změně priorit ve spolupráci mezi ÚSTR a ABS v oblasti digitalizace a odrazil se při vytváření plánu práce v následujících letech.

Digitalizace fondů ABS se přijetím zákona dostala na novou úroveň. Logicky se totiž prosadilo řešení, že součástí odborného stanoviska ABS budou na CD nebo DVD nahrané elektronické kopie dohledaných dokumentů. Tento požadavek kladl mimořádné nároky na efektivitu práce především v oddělení operativních svazků a vyšetřovacích spisů.⁸ Výsledkem bylo uplatnění výjimky o převodu dokumentů do elektronické podoby, kterou umožňovala směrnice k digitalizaci dokumentů.⁹ Materiály, které spravovalo oddělení operativních svazků a vyšetřovacích spisů, tak mohly být před digitalizací opatřeny jenom základními údaji: fond, registrační a archivní číslo svazku či vyšetřovacího spisu. Tento popis se ukázal k uvedeným účelům jako dostačující.

Přípravy k naplňování zákona

Agenda související s nově schváleným zákonem č. 262/2011 Sb. zásadním způsobem zasáhla do činnosti Archivu. I přes slíbené navýšení finančních prostředků, které by umožnilo personální posílení, bylo zřejmé, že především na začátku bude muset ABS čerpat z vlastních zdrojů. Finanční navýšení mělo jednak začít platit teprve od nového kalendářního roku, tedy více než měsíc poté, co zákon vešel v platnost, jednak celkový navýšený obnos mohl pokrýt maximálně osm tabulkových míst (zhruba 3 miliony korun na rok), což bylo pro vykonávání celé agendy nedostačující. Dalším a snad ještě vážnějším problémem bylo nalezení nových kvalifikovaných pracovních sil. Materiály bývalých bezpečnostních složek mají svá specifika a jejich pochopení vyžaduje určitou praxi, proto se do naplňování zákona měli alespoň na začátku zapojit zaměstnanci, kteří tento požadavek splňovali. V průběhu roku 2012 se v rámci hodnocení prokázalo, že na naplňování zákona se různým způsobem (administrativa, vyhledávání dokumentů, příprava na digitalizaci, vypalování DVD/CD, psaní odborných stanovisek) spolupodílelo 69 zaměstnanců Archivu. Tento počet názorně dokumentuje, o jak personálně náročný proces se jednalo a že finanční navýšení se zdaleka nevyrovnalo se zákonem stanovenému navýšení pracovní činnosti.

⁷ Výroční zpráva Archivu bezpečnostních složek za rok 2012, s. 31. Viz: <http://www.abscr.cz/data/pdf/uredni-deska/vyrocka-2012.pdf>. Cit. 27. 9. 2013.

⁸ Směrnice ředitelky Archivu bezpečnostních složek o vyřizování úředních žádostí týkajících se zákona č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, a o spolupráci Archivu s Ústavem pro studium totalitních režimů a dalšími vědeckými institucemi: *Archiv spolupracuje s Ministerstvem obrany a dalšími institucemi včetně Ústavu pro studium totalitních režimů při naplňování zákona č. 262/2011 Sb. v souladu s obecnými právními zásadami, tj. rychlosti, hospodárnosti, úspornosti atd. za účelem řádného a včasného plnění svých povinností.*

⁹ Směrnice ředitelky Archivu bezpečnostních složek o přípravě archiválií k digitalizaci.

V listopadu 2011 zřídil ABS funkci koordinátora, který odpovídal ředitelce za řádné a včasné vyřízení žádostí Ministerstva obrany. Koordinátor měl spolupracovat s vedoucími pracovníky Archivu a pracovníky určenými k vyřizování předmětných žádostí Ministerstva obrany.¹⁰ Během roku 2012 se kolem koordinátora vytvořila nejprve skupina a posléze oddělení pro naplňování zákona č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, které nejdříve spadalo přímo do odboru řízeného ředitelkou Archivu a následně do odboru prvního zástupce ředitelky.¹¹ Vlastní oddělení se koncem roku 2012 skládalo z koordinátora, dvou pomocných administrativních sil a šesti historiků, jejichž náplní práce bylo psaní odborných stanovisek ABS. Konečnou podobu stanovisek schvalovala ředitelka Archivu.

Archiv rovněž zřídil ve spisové službě (SSL) nový spisový uzel pod názvem *Zákon č. 262/2011 Sb.*, z něhož bylo možno dovést pohyb spisové agendy v jednotlivých útvarech Archivu ke každé žádosti, a dále bylo ve spolupráci s ÚSTR zřízeno datové úložiště se stejným názvem pro účely souvisejících právních úkonů s vyřizováním agendy dle výše citovaného zákona.¹² Podle zmiňované směrnice měly být úkony v souvislosti se zákonem prováděny následujícím způsobem: Příjem badatelských žádostí byl realizován zpravidla prostřednictvím datové schránky nebo kurýrem. Přijaté žádosti se po doručení bez zbytečného odkladu zaevidovaly a na základě jejich vyhodnocení je měl koordinátor postoupit pověřenému pracovníkovi ve skupině evidenční (lustrace), který je dále postoupil na oddělení fondů Federálního ministerstva vnitra (dále oddělení FMV). Obdobně dle směrnice postupoval koordinátor vůči odboru archivních fondů Státní bezpečnosti a Ministerstva vnitra ČR v Brně-Kanicích.¹³

Koordinátor Archivu po obdržení výsledků šetření předmětné žádosti z jednotlivých pracovišť zjistil dotazem u ÚSTR, zdali byly archiválie k předmětné žádosti Ministerstva obrany již digitalizované, či nikoliv. Pokud archiválie digitalizované nebyly, požádal se ÚSTR o jejich digitalizaci. Po provedení digitalizace zajistil koordinátor ve spolupráci se skupinou správy elektronického archivu přenos dat na elektronický nosič, přičemž tato skupina opatřila digitalizované archivní materiály vodoznakem a údajem o odtajnění.

Koordinátor a později další pověřené osoby společně s ním vypracovaly na základě postoupených digitalizovaných archivních materiálů odborné stanovisko k předmětné žádosti MO ČR. Po podepsání odborného stanoviska ředitelkou ABS zabezpečil koordinátor jeho odeslání včetně přílohy Ministerstvu obrany prostřednictvím datové schránky, popř. kurýrem. Délka a forma vypracování požadovaného stanoviska se lišila podle toho, zdali se jednalo o šetření negativní (v lustračním systému a v dalších evidencích se nenašly žádné záznamy), nebo pozitivní (záznamy byly dohledány). Správním řádem stanovené lhůty (30, případně 60 dní) se vzhledem k počtu žádostí a náročnosti zpracování odborných stanovisek jeví jako stěžejně udržitelné. Ministerstvo obrany proto před odesláním dožádání ABS řízení přerušilo.

Samotný obsah stanoviska je možné rozdělit do dvou částí. V první z nich se ABS na základě pramenů vyjadřoval podle ust. § 4 zákona č. 262/2011 Sb. k možným překážkám. Ve druhé části stanoviska následoval podrobný rozbor dochovaných evidencí a dokumentů, který měl napomoci k posouzení forem odboje a odporu proti komunismu. Důležitým faktorem v této činnosti bylo, že ABS „pouze“ popisoval skutečnosti uvedené v materiálech bývalých bezpečnostních složek a zdržoval se jakékoliv jejich interpretace. Součástí stanovisek ABS bylo nicméně upozornění na povahu dokumentů, jež byly podkladem pro správné řízení, a tudíž na nutnost jejich podrobení kritickému zkoumání. Zpracovatelé stanovisek si byli vědomi, za jakých podmínek vznikaly např. výsledkové

¹⁰ Směrnice ředitelky Archivu bezpečnostních složek o vyřizování úředních žádostí týkajících se zákona č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, a o spolupráci Archivu s Ústavem pro studium totalitních režimů a dalšími vědeckými institucemi.

¹¹ Organizační struktura ABS. Viz: <http://www.abscr.cz/data/pdf/organizaacni-schema.pdf>. Cit. 27. 9. 2013.

¹² Směrnice ředitelky Archivu bezpečnostních složek o vyřizování úředních žádostí týkajících se zákona č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, a o spolupráci Archivu s Ústavem pro studium totalitních režimů a dalšími vědeckými institucemi.

¹³ Tamtéž.

protokoly Státní bezpečnosti a jaký vliv to mělo na objektivitu informací obsažených ve výpovědích vyšetřovaných osob. Součástí odborných stanovisek byly rovněž odkazy na související případy, vydanou literaturu či doporučení, na které archivy a instituce se ještě obrátit.

Spolupráce s ÚSTR

V případě ABS rovněž hrozilo duplicitní vyhledávání dokumentů k žádosti, neboť zákon konstatuje, že *žádost musí kromě obecných náležitostí podání obsahovat podklady prokazující splnění podmínek pro vydání tohoto osvědčení*.¹⁴ Existovala reálná hrozba, že žadatelé o osvědčení se nejdříve budou obracet na ABS pro získání těchto podkladů a následně bude ABS ještě osloven MO ČR k vyhotovení stanoviska a postoupení identických dokumentů. Nakonec však ABS vyhledával převážnou většinu případů pouze na podnět Ministerstva obrany. První žádosti přišly do ABS ještě v listopadu 2011, hromadně pak chodily od druhé poloviny prosince. Do konce roku se jejich počet zvýšil na cca 300. Tento trend velkého nárůstu dožádání MO ČR se držel až do poloviny roku 2012, přičemž nejvyšší počet žádostí přišel v dubnu 2012, celkově 669. První stanoviska zpracoval Archiv již v lednu 2012 a v průběhu roku se vyřizování stále zrychlovalo. Za dva roky platnosti zákona se norma ustálila asi na 80 stanoviscích měsíčně. Lze také předpokládat, že postupně bude ubývat tzv. „prázdných stanovisek“, to znamená odborných stanovisek s negativní lustrací, jichž bylo mezi 10 až 15 měsíčně.

Zaslané žádosti o spolupráci		Odborná stanoviska ABS	
Celkem 3 260		858 (26,3 %)	
2011		2011	
listopad	11	listopad	0
prosinec	297	prosinec	0
2012		2012	
leden	550	leden	32
únor	343	únor	55
březen	473	březen	69
duben	669	duben	77
květen	204	květen	65
červen	108	červen	84
červenec	53	červenec	48
srpen	56	srpen	54
září	56	září	82
říjen	355	říjen	93
listopad	56	listopad	109
prosinec	29	prosinec	90

Zdroj: OVV MO ČR

¹⁴ Zákon č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, odst. 3 § 6.

Pro postupné vyřizování agendy bylo podle zákona č. 500/2004 Sb. (správní řád) rozhodující číslo jednacích příšlých dožadání. S přibývajícím časem se ukázaly možnosti zefektivnění a zrychlení odpovědí ze strany ABS, případně reakce na požadavky veřejnosti. Důvody, které připadaly v úvahu při hodnocení žádostí, se vyprofilovaly do několika skupin. Na prvním místě mezi kritérii zohlednění stálo nadále číslo jednacích, k tomu se však mohl přidat věk žadatele, jeho zdravotní stav, sociální status či to, zda se v případě uchazeče jednalo o samotnou osobu, která měla uvedené aktivity vykonávat, či o žijícího příbuzného. Do tohoto procesu rovněž vstupovaly žádosti, které měly věcnou souvislost. Bez ohledu na číslo jednacích mohly být tyto žádosti (jednalo se především o odbojovou činnost a skupinové svazky) zodpovězeny dříve, neboť archivní dokumenty již byly naskenovány a existovalo odborné stanovisko k jiné osobě. To však neznamenalo, že by účast všech členů skupin byla ve výsledku hodnocena automaticky stejným způsobem. Procesní náležitosti probíhaly v úzké součinnosti s Ministerstvem obrany.

Neopodstatněnou součástí agendy třetího odboje bylo dohledávání v evidenčním (lustračním) systému. V rámci ABS byla pro vyhledávání k zákonu vyčleněna jedna pracovní pozice. Řešena byla rovněž otázka, má-li se MO ČR obracet na ABS i v těch případech, jež byly na první pohled neopodstatněné. Ministerstvo obrany tak na začátku rozhodlo zamítavě u přibližně dvou stovek žádostí, aniž by požádalo o stanovisko ABS. Na základě intervence odvolacího orgánu – Etické komise České republiky pro ocenění účastníků odboje a odporu proti komunismu – se MO ČR muselo v těchto případech obrátit na ABS dodatečně. Kromě samotných uchazečů, ať žijících či již zemřelých, se provádí evidenční šetření (lustrace) vdov či vdovců, kteří podali žádost ve smyslu zákona.

V podstatě se žadatelé od platnosti zákona obraceli nejdříve na MO ČR a následně hned na ABS, v jakém stadiu řízení se jejich žádost nachází. Bylo evidentní, že s ubíhajícím časem bude počet stížností a dotazů narůstat. Aby bylo možné udržet kvalitu odborných stanovisek a co možná nejvíce se kvantitou přiblížit potřebám žadatelů, podepsala vedení ABS a ÚSTR smlouvu, na jejímž základě začala skupina vyčleněná k vyřizování agendy v rámci ÚSTR vypracovávat návrhy stanovisek pro ABS. Vzájemná spolupráce se osvědčila natolik, že smlouva byla pravidelně prodlužována. Po uzavření dohody vypomohl ÚSTR z celkového počtu vyřízených žádostí zhruba v 10 % všech případů.

Spolupráce s ÚSTR probíhala rovněž na poli digitalizace. Všechny dokumenty dohledané k jednotlivým žádostem byly skenovány a předány na DVD či CD Ministerstvu obrany. Ze statistiky ÚSTR vyplývá, že na jednu žádost připadá v průměru více než 1 900 naskenovaných souborů (stran). Digitalizované dokumenty se nejdříve ukládaly na úložiště, kde si jednotliví zpracovatelé žádosti stahovali. Avšak podle realizační dohody mezi ÚSTR a ABS uzavřené ještě v roce 2011 se měly obecně digitalizáty do ABS předávat pomocí tzv. elektronického archivu. Mezi ABS a ÚSTR byl na základě této realizační dohody dvakrát vypracován doplněk, jenž prodlužoval fázi ukládání dokumentů na úložišti. Předávání dokumentů bylo formalizováno čtvrtletně zápisem o převodu majetku. Výhodou převodu prostřednictvím elektronického archivu bylo automatické vodoznakování, nevýhodou pomalejší přenos dat při jejich využívání.

Závěr

Přes počáteční komplikace s enormním nárůstem žádostí se ABS podařilo během šesti měsíců situaci stabilizovat a přiblížit se ke stanovenému cíli, tedy udržení kvality odborných stanovisek a zvýšení jejich kvantity. ABS dokázal v průběhu roku 2012 vyprodukovat měsíčně více odborných stanovisek, než kolik rozhodnutí (ať pozitivních, či negativních) bylo schopno vypracovat Ministerstvo obrany. Zásadní vliv na efektivitu a rychlost celého procesu měla spolupráce ABS a ÚSTR, která se rozvíjela především v oblasti digitalizace archivních dokumentů a psaní

odborných stanovisek. Elektronické kopie dokumentů jsou navíc dále využitelné nejen pro žádosti k třetímu odboji, ale rovněž pro další badatelské žádosti.

Agenda k zákonu č. 262/2011 Sb. byla původně plánována na dva roky, její vyřizování se však nepochybně prodlouží na další léta. ABS byl po třech letech od svého vzniku schopen zákon naplňovat jako službu veřejnosti, a vycházet tak vstříc především těm občanům, kteří se dokázali postavit komunistické totalitní moci. K tomu vedl předchozí dlouhý proces, zahájený již na sklonku roku 2006, který zajistil centralizaci archivních materiálů bývalých bezpečnostních složek do jedné instituce, jejich demytizaci a zpřístupnění veřejnosti. Bez vzniku ABS a ÚSTR v roce 2008 by nemohl být zákon o účastnících odboje a odporu komunismu přijat ani naplňován.

Etická komise České republiky pro ocenění účastníků odboje a odporu proti komunismu

Etická komise České republiky pro ocenění účastníků odboje a odporu proti komunismu (dále jen Etická komise) je nezávislým správním orgánem, který byl zřízen zákonem č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu (dále jen zákon č. 262/2011 Sb.). Ustanovení § 7 o zřízení Etické komise bylo do návrhu zákona č. 262/2011 Sb. doplněno na základě iniciativy poslance Mgr. Františka Bublana při projednávání návrhu tohoto zákona v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky.¹ Etická komise je specifickým správním orgánem vykonávajícím veřejnou moc při rozhodování o subjektivních právech jednotlivých žadatelů o vydání osvědčení účastníků odboje a odporu proti komunismu. Z výše uvedeného vyplývá zvláštní záměr zákonodárce vytvořit správní orgán, který má být v maximální možné míře nezávislý a díky svému složení, danému zvláštní metodou volby či jmenování jednotlivých členů, se bude věnovat i etickému rozměru jednotlivých kauz.

Etická komise zahájila svou činnost dne 11. 6. 2012 na svém prvním jednání, které se konalo v budově Strakovy akademie, tedy v sídle Úřadu vlády České republiky, které je taktéž na základě usnesení vlády České republiky č. 332/2012, o materiálním zabezpečení činnosti Etické komise České republiky pro ocenění účastníků odboje a odporu proti komunismu, ze dne 9. května 2012, i sídlem Etické komise. Etická komise se skládá z devíti členů. Po dvou členech, ve smyslu § 7 odst. 2 zákona č. 262/2011 Sb., volí a odvolává Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, Senát Parlamentu ČR, vláda ČR a Rada Ústavu pro studium totalitních režimů, jednoho člena pak jmenuje a odvolává prezident republiky. Předsedu Etické komise volí a odvolává vláda z členů volených vládou. Zákon č. 262/2011 Sb. tak pluralitou orgánů, které volí a jmenují členy Etické komise, umocňuje nestrannost tohoto orgánu po personální stránce. Podle § 7 odst. 3 zákona č. 262/2011 Sb. může být členem Etické komise pouze fyzická osoba, která je způsobilá k právním úkonům, je spolehlivá a bezúhonná. Podle § 7 odst. 4 a 5 téhož zákona je členství v Etické komisi veřejnou funkcí, funkční období je pět let a nikdo nemůže být zvolen více než dvakrát za sebou.

V současné době je předsedou Etické komise Mgr. Jiří Kaucký (zvolen vládou dne 2. 5. 2012), místopředsedou byl na prvním jednání dne 10. 6. 2012 zvolen PhDr. Prokop Tomek, Ph.D., (zvolen Poslaneckou sněmovnou dne 10. 2. 2012) a členy Etické komise jsou Miloslav Nerad (zvolen Radou Ústavu pro studium totalitních režimů dne 21. 11. 2011), PhDr. Marie Rút Křížková (zvolena Radou Ústavu pro studium totalitních režimů dne 21. 11. 2011), JUDr. Stanislav Devátý, Dr., (zvolen Poslaneckou sněmovnou dne 16. 12. 2011), Mgr. Miloš Rejchrt (zvolen Senátem dne 25. 1. 2012), prof. PhDr. Jan Sokol, CSc., Ph.D., (zvolen vládou dne 2. 5. 2012), MVDr. Jiří Liška (jmenován prezidentem dne 20. 3. 2012) a JUDr. Jan Kudrna, Ph.D., (zvolen Senátem dne 29. 2. 2012).²

Dle § 7 odst. 6 zákona č. 262/2011 Sb. a v souladu s § 134 odst. 5 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád (dále jen správní řád), schválila Etická komise na svém prvním jednání svůj jednací řád (dále jen JŘ),³ který stanovuje podrobná pravidla pro její jednání. Etická komise jedná

¹ Viz sněmovní tisk č. 204 z roku 2010, dostupný on-line na adrese: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskotext.sqw?o=6&ct=204&ct1=4>. Cit. 2. 10. 2013.

² Stav ke dni 1. 9. 2013.

³ Úplné znění jednacího řádu Etické komise České republiky pro ocenění účastníků odboje a odporu proti komunismu je dostupné on-line na adrese: http://www.etickakomise.cz/data/jednaci_rad_ek.pdf. Cit. 2. 10. 2013.

v plénu, které je složeno ze všech jejích členů.⁴ Jednání Etické komise zpravidla svolává její předseda dle potřeby. Etická komise je usnášeniškopná, je-li přítomna nadpoloviční většina všech jejích členů.⁵

Dle čl. 4 odst. 4 JŘ se jednání komise může účastnit též předseda Rady Ústavu pro studium totalitních režimů, ředitel Ústavu pro studium totalitních režimů a ředitel Archivu bezpečnostních složek,⁶ odborníci delegovaní těmito institucemi se jednání účastní se souhlasem předsedy.

Činnost Etické komise České republiky pro ocenění účastníků odboje a odporu proti komunismu

Působnost Etické komise upravuje ustanovení § 7 zákona č. 262/2011 Sb. Podmínky a principy, kterými je Etická komise při své činnosti vázána a kterými se řídí, upravuje zákon č. 262/2011 Sb., správní řád a další související zákony.

Etická komise na základě § 7 odst. 1 zákona č. 262/2011 Sb. rozhoduje o odvoláních proti rozhodnutím Ministerstva obrany podle § 6 odst. 3 a 6 zákona č. 262/2011 Sb. Podle § 6 odst. 3 zákona č. 262/2011 Sb. Ministerstvo obrany v případě, že nejsou splněny podmínky pro vydání osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu, vyhotoví rozhodnutí o tom, že toto osvědčení nevydává. Podle § 6 odst. 6 zákona č. 262/2011 Sb. vydá Ministerstvo obrany rozhodnutí o zrušení osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu v případě, že vyjde najevo, že nebyly splněny podmínky pro vydání tohoto osvědčení.

Do dnešního dne⁷ obdržela a projednala Etická komise 105 spisů, z nichž 103 případů bylo řešeno jako odvolání dle § 81 a násl. správního řádu a 2 případy byly řešeny dle § 12 správního řádu, byly tedy usnesením postoupeny pro nepříslušnost příslušnému správnímu orgánu. Průměrná doba vyřízení jednoho spisu je 34 dní. Na zasedání Etické komise bylo projednáno všech 105 případů, 104 rozhodnutí nabyla právní moci. Etická komise zatím v devíti případech změnila rozhodnutí Ministerstva obrany tak, že udělila osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu. Proti rozhodnutí Etické komise byla ve dvou případech podána žaloba u Městského soudu v Praze. Soudní řízení v současné době probíhají.

Kromě dalších činností souvisejících s chodem správního orgánu⁸ poskytuje Etická komise informace podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů. Dokument obsahující povinné zveřejňované údaje dle § 5 odst. 1 zákona č. 106/1999 Sb. je zveřejněn na úřední desce Etické komise, která je provozována formou tzv. informačního kiosku (veřejně přístupný počítač zprostředkující na obrazovce obsah úřední desky) v budově Úřadu vlády ČR.⁹

Za účelem informování veřejnosti o své činnosti zřídila Etická komise také webové stránky www.etickakomisecr.cz, kde návštěvníci naleznou důležité informace o Etické komisi, zápisy z jejího jednání, její závěry, informace o Etickou komisí oceněných účastnících odboje a odporu proti komunismu, veškeré aktuality a další informace.

⁴ Viz odst. 3 čl. 2 JŘ.

⁵ Více o jednání Etické komise viz čl. 4 JŘ.

⁶ Zákon č. 181/2007 Sb., o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů.

⁷ Stav k 1. 9. 2013.

⁸ Např. vyřizování stížností dle § 175 správního řádu, podnětů k přezkumnému řízení dle § 94 a násl. správního řádu či postoupení podání dle § 12 správního řádu pro nepříslušnost.

⁹ Nábřeží Edvarda Beneše 4, Praha 1 – Malá Strana, vstup pro veřejnost.

Sekretariát Etické komise České republiky pro ocenění účastníků odboje a odporu proti komunismu

Odborné, organizační a materiální zabezpečení plnění úkolů Etické komise zajišťuje na základě usnesení vlády České republiky č. 332/2012, o materiálním zabezpečení činnosti Etické komise České republiky pro ocenění účastníků odboje a odporu proti komunismu, ze dne 9. května 2012 sekretariát Etické komise České republiky pro ocenění účastníků odboje a odporu proti komunismu (dále jen sekretariát), který zahájil svou činnost dne 1. 6. 2012. Funkci sekretariátu vykonává dle čl. 8 odst. 1 JŘ samostatné oddělení zařazené na Úřadu vlády České republiky, které je v současné době¹⁰ podřízeno místopředsedovi Legislativní rady vlády. V oddělení sekretariátu jsou nyní zařazeny čtyři osoby, tj. tři referenti a jedna asistentka. Dle čl. 8 odst. 1 JŘ vykonává vedoucí oddělení funkci tajemníka Etické komise, jehož prostřednictvím ukládají členové komise sekretariátu úkoly.¹¹

Největší procento z činnosti sekretariátu tvoří vypracování návrhů rozhodnutí Etické komise o odvoláních proti rozhodnutím Ministerstva obrany, kterými jsou zamítány žádosti o vydání osvědčení účastníků odboje a odporu proti komunismu, příprava jednání Etické komise a na základě pověření provádění úkonů ve správním řízení (včetně přípravy veškerých podkladů). V rámci této své činnosti spolupracuje sekretariát s dalšími institucemi, a to především s Ústavem pro studium totalitních režimů, Archivem bezpečnostních složek, Národním archivem či například se státními a oblastními archivy, které oslovuje s žádostmi o odborná stanoviska či o další podklady pro jednání Etické komise. V prosinci 2012 oslovil sekretariát i Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky s žádostí o vypracování odborných stanovisek na témata související s rozhodovací činností Etické komise.

Úkolem sekretariátu je také zastupovat Etickou komisi před soudy České republiky, zejména před správními soudy, v řízeních o žalobách proti rozhodnutím nebo činnosti Etické komise a i v jiných řízeních a dále řešit problémy a úkoly související s běžným chodem aparátu správního orgánu (např. komunikace s účastníky řízení či zprostředkování komunikace Etické komise se sdělovacími prostředky, monitorování novinových článků atd.).

Sekretariát připravuje a zabezpečuje také konání slavnostního předávání ocenění účastníkům odboje a odporu proti komunismu, kterým toto osvědčení udělila přímo Etická komise. První předávání ocenění se konalo dne 22. 1. 2013, druhé potom dne 26. 6. 2013. Jednomu účastníkovi řízení bylo ocenění doručeno členy Etické komise do jeho bydliště, dvěma účastníkům bylo předáno dle jejich přání jinou cestou (přičemž jedna účastnice převzala ocenění současně i za svého zemřelého manžela).

Rozhodovací činnost Etické komise

Jak již bylo uvedeno výše, Etická komise v devíti případech změnila rozhodnutí Ministerstva obrany tak, že udělila osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu. Následující případy byly vybrány s ohledem na okruh často posuzovaných otázek v rámci rozhodování o udělení osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu, především na problematiku účasti v odbojové skupině, selského stavu a projevů odporu vůči kolektivizaci či působení v náboženských hnutích.

¹⁰ Stav k 1. 9. 2013.

¹¹ Viz čl. 8 odst. 3 JŘ.

Případ Ing. Jaroslava Horyny

Ing. Jaroslav Horyna, nar. 1924, byl v září roku 1949 obžalován ze spáchání zločinu velezrady a rozsudkem Státního soudu v Praze ze dne 21. 10. 1949 v procesu s „Ladislavem Stočesem a spol.“ byl uznán vinný ze spáchání zločinu sdružování proti státu podle § 2 odst. 3 zákona č. 231/1948 Sb. a odsouzen k trestu těžkého žaláře v trvání čtyř let. Uvedeným rozsudkem byl rovněž uložen peněžitý trest ve výši 10 000 Kčs, byla vyslovena konfiskace poloviny majetku a ztráta čestných práv občanských na tři roky. Výkon trestu strávil Ing. Jaroslav Horyna na šachtě ve Vinařicích a v Jáchymově.

Jaroslav Horyna byl souzen v tzv. Stočesově procesu, což byl proces se členy či bývalými členy mládeže Československé strany národně socialistické. Jako byla snaha komunistického režimu zdiskreditovat tuto stranu procesem s jejími čelnými představiteli v čele s Dr. Miladou Horákovou, vyvinul režim i snahu zdiskreditovat tehdejší novou generaci této strany. V procesu bylo odsouzeno 33 osob, mnozí k velmi těžkým trestům. Činnost „Stočesovy skupiny“ spočívala podle rozsudku a vyšetřovacího spisu zejména ve zpravodajské činnosti (shromažďování informací) a případné pomoci osobám při přechodu přes hranice se zprostředkováním kontaktů na exilové funkcionáře bývalé Československé strany národně socialistické v zahraničí.

Jaroslav Horyna vstoupil do Československé strany národně socialistické v červnu 1945 a na podzim roku 1946 byl zvolen předsedou mládeže národních socialistů pro okres Praha VIII. Tím se stal automaticky členem výboru Pražského kraje mládeže, kde se seznámil s Ladislavem Stočesem. Jaroslav Horyna přijal nabídku Ladislava Stočese, hlavního organizátora skupiny, na spolupráci ve skupině v červnu či červenci 1948. Mezi Jaroslavem Horynou a Ladislavem Stočesem docházelo k pravidelným schůzkám konspirativního charakteru, za poslední tři měsíce před zatčením jednou týdně u kostela sv. Jakuba v Praze I. K poslední schůzce mezi jmenovanými mělo dojít týden před zatčením. Jaroslav Horyna si od počátku svých kontaktů se Stočesem byl vědom, že se jedná o ilegální činnost a „zverboval“ v rámci této ilegální skupiny nejméně čtyři osoby. Označení Jaroslava Horyny v rámci této skupiny bylo „8 D 1“. Etická komise dospěla k závěru, že aktivní činnost Jaroslava Horyny v rámci „Stočesovy skupiny“ byla v řízení dostatečně prokázána.

Etická komise ve svém rozhodnutí dále konstatovala, že činnost Jaroslava Horyny popsaná v jeho žádosti o udělení osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu a v rozsudku Státního soudu v Praze naplňuje formu odboje a odporu proti komunismu dle ust. § 3 odst. 3 zákona č. 262/2011 Sb. v návaznosti na ustanovení § 2 písm. b) zákona č. 262/2011 Sb., neboť se jedná o aktivní působení v organizaci nebo skupině, jejíž členové bojovali proti komunistickému režimu způsoby uvedenými v tomto ustanovení s cílem odstranit, výrazně oslabit či narušit anebo jinak poškodit komunistickou totalitní moc v Československu a obnovit svobodu a demokracii.

Etická komise odmítla přičítat Jaroslavu Horynovi k tíži, že členy své tehdejší skupiny neprozradil, a neztotožnila se s názorem Ministerstva obrany, že skutečnost, že skupina „Stočes a spol.“ byla záhy po svém vzniku infiltrována Státní bezpečností (StB), lze vzít k tíži Jaroslava Horyny, jak to učinilo Ministerstvo obrany v odůvodnění svého rozhodnutí. Etická komise má za to, že tato skutečnost sama o sobě nemůže mít vliv na subjektivní snahy a postoje jednotlivých členů skupiny, kteří činnost v rámci skupiny vyvíjeli v dobré víře, že bojují proti komunistickému zřízení, jak tomu bylo i v případě Jaroslava Horyny.

Případ Heleny Novákové

Helena Nováková (roz. Capoušková, 1928–2012) byla v červenci roku 1950 zatčena, obžalována a rozsudkem Státního soudu v Praze ze dne 29. 7. 1950 uznána vinnou ze spáchání zločinu velezrady podle ust. § 1 odst. 1 písm. c) a odst. 2 zákona č. 231/1948 Sb. a odsouzena k trestu těžkého žaláře v trvání 20 let, peněžitému trestu ve výši 10 000 Kčs, konfiskaci celého jmění a ztrátě čestných práv občanských na dobu 10 let. Rozhodnutím Nejvyššího soudu v Praze ze dne 23. 5. 1951 bylo v odvolacím řízení částečně vyhověno jejímu odvolání ve věci viny a napadený

rozsudek Státního soudu v Praze byl zrušen ve výroku o vině zločinem velezrady podle odst. 3 písm. c) § 1 zákona č. 231/1948 Sb., jehož se měla dopustit tím, že k účelům velezrádným hromadila zbraně a střelivo, a byla obžaloby zproštěna. V důsledku toho byl zrušen napadený rozsudek i ve výroku o hlavním trestu odnětí svobody a byla podle § 1 odst. 1 zák. č. 231/1948 Sb. odsouzena k trestu odnětí svobody v trvání 14 let a dle § 47 tohoto zákona jí byl uložen peněžitý trest ve výši 20 000 Kčs. Na základě milosti prezidenta republiky jí byl trest snižen ze 14 na 7 let. Výkon trestu strávila Helena Nováková ve věznicích v Hradci Králové a Pardubicích.

Helena Nováková byla souzena v procesu „Záleský a spol.“. Jednalo se o proces navazující a skutkově částečně propojený s procesem „Emil Weiland, Jaroslav Kolín a spol.“¹² Oba procesy navazovaly na proces s „Dr. Miladou Horákovou a spol.“. V procesu bylo odsouzeno 31 osob, mnohé k velmi těžkým trestům. Činnost této „skupiny“ měla spočívat (dle rozsudku a vyšetřovacího spisu) zejména v tom, že v roce 1949 v kraji libereckém a jinde spolčili se jednak navzájem, jednak s dalšími osobami k pokusu o zničení a rozvrácení lidově-demokratického zřízení, společenské a hospodářské soustavy republiky, zaručených ústavou, a to zejména ve zpravodajské činnosti, hromadění zbraní, ukrývání osob nepřátelských lidově-demokratickému zřízení a v údajném páchání „terroristické činnosti“ (plánování útoků na představitele komunistického režimu, funkcionáře KSČ a plánování a provádění sabotážních akcí).

Státní bezpečnost a komunistická justice konstruovala spojitost mezi tzv. ústředím ilegálním, které mělo být na popud Petra Zenkla založeno Dr. Miladou Horákovou a spol. a které si mělo budovat síť tzv. krajských důvěrníků, kteří měli v krajích vytvořit špionážní a rozvratné organizace. V kraji libereckém byli údajně touto prací pověřeni Jaroslav Kolín, bývalý funkcionář Československé strany lidové, a Emil Weiland, poslanec bývalé Československé strany národně socialistické, kteří měli být na Dr. Horákovou napojeni. Oba pak měli jednak získávat pro ilegální činnost další osoby, jednak sjednotit menší ilegální skupiny, jejichž existenci v kraji tušili. Mělo se jednat o organizaci vedenou Ivo Baršíkem a později Jaroslavem Stadtherrem¹³ a dále o organizaci vedenou Bedřichem Judytkou.¹⁴

Skupina souzená v procesu „Záleský a spol.“ patřila k odbojové organizaci vedené Bedřichem Judytkou, nesoucí název Dr. Edvard Beneš. Vedle přímých členů, vedených Bedřichem Judytkou, zde vystupují dvě podskupiny, jedna vedená Františkem Pálkem, druhá Petrem Koubou. Helena Nováková byla členkou podskupiny vedené Františkem Pálkem, kterou tvořili zaměstnanci podniku Velveta Varnsdorf, závodu v Dolním Podluží,¹⁵ a to kromě Františka Pálka Anna Mašková a Jaroslav Rimkevič.

¹² Proces „Emil Weiland, Jaroslav Kolín a spol.“ se konal v Liberci od 18. do 21. 7. 1950. Proces byl tiskem velmi sledován. Bylo v něm obžalováno 16 osob. Státní soud uznal všechny obžalované vinnými ze spáchání zločinu velezrady a 15 z nich též ze zločinu vyzvědačství. V procesu padly 2 rozsudky smrti: pro Bohuslava Houfka a Bedřicha Judytku. Obžalovaní Jan Příbyl, Antonín Hošna, Bedřich Macek, Jaroslav Štadtherr a Emil Weiland byli odsouzeni k trestu odnětí svobody na doživotí. Další tresty odnětí svobody byly uloženy v rozpětí 15 až 25 let.

¹³ Jednalo se o odbojovou skupinu Jan Roháč z Dubé, která působila od května do prosince 1949 v okolí Jablonce nad Nisou. Do odbojové skupiny se zapojilo 36 lidí, převážně „vyakčněných“ členů SNB. Orientovali se převážně na sabotážní činnost, konkrétně na destrukci železničních a tramvajových tratí v Liberci a Jablonci nad Nisou. Členové skupiny se údajně připravovali na státní převrat a k tomuto účelu shromažďovali zbraně a střelivo. Vytvářeli údajně seznamy členů KSČ, kteří měli být v průběhu převratu zlikvidováni, a rozšiřovali protikomunistické letáky. Část členů této skupiny byla souzena v procesu „Emil Weiland, Jaroslav Kolín a spol.“ a část v procesu „Rudolf Šklubal a spol.“

¹⁴ Jednalo se o skupinu Dr. Edvard Beneš, která působila od června do prosince 1949 v okolí Varnsdorfu a Rumburka. Fungovala na základě trojek, které zajišťovaly odbojovou činnost. Měla 39 členů, kteří (většinou) složili do rukou Bedřicha Judytky přísahu. Hlavní činností skupiny byly sabotáže, konkrétně přerušování elektrického a telefonního vedení na Českolipsku a Novoborsku, hromadění zbraní a střeliva. Skupina ale byla infiltrována spolupracovníkem STB Jiřím Danešem-Hradeckým. Bedřich Judytka inicioval skupinový soud, který rozhodl o likvidaci Daneše-Hradeckého, k níž došlo 5. září 1949 u kopce Šebor na Novoborsku. Bedřich Judytka dále naplánoval spolu s Bedřichem Mackem přepadení automobilu Československé pošty, který převážel 5 500 000 Kčs. K přepadení došlo 1. října 1949 mezi obcemi Lípa a Sadová na Královéhradecku. Peníze měly být využity k financování dalších ilegálních akcí, ale přepadení skončilo neúspěšně. Bedřich Judytka přislíbil pomoc svému spolupracovníkovi Augustinu Dudychovi při organizaci útoku jeho švagra Bruna Pfeifra, který byl odsouzen mimořádným lidovým soudem k trestu odnětí svobody na 20 let. K útoku však vzhledem k zatčení členů skupiny nedošlo.

¹⁵ Helena Nováková zde nejprve pracovala jako řezačka sametu a později jako sociální pracovnice.

Etická komise v rozhodnutí k případu konstatovala, že považuje za prokázané, že Helena Nováková věděla o existenci ilegální protistátní skupiny a že v roce 1949 byla nápomocna, a to konkrétně členům skupiny Františku Pálkovi a Jaroslavu Rimkevičovi, při hledání starých krytů z války v lese u Jedlové, tj. účastnila se jejich hledání s vědomím, že se jedná o úkryty pro členy odbojové skupiny pro případ jejího prozrazení. Jednání Heleny Novákové lze proto bez pochyb posoudit jako aktivní a zjevně protikomunisticky zaměřenou činnost v rámci odbojové skupiny Dr. Edvard Beneš, a to konkrétně v rámci podskupiny vedené Františkem Pálkem. Etická komise konstatovala, že uvedeným jednáním z roku 1949 naplnila Helena Nováková formu odboje a odporu proti komunismu uvedenou v ust. § 3 odst. 3 zákona č. 262/2011 Sb. ve spojení s ust. § 3 odst. 1 zákona č. 262/2011 Sb., a to v návaznosti na ustanovení § 2 písm. b) zákona č. 262/2011 Sb., neboť se jedná o aktivní působení v organizaci nebo skupině, jejíž členové bojovali proti komunistickému režimu způsoby uvedenými v tomto ustanovení, tj. konkrétně formou ozbrojeného nebo jiného srovnatelného boje vedeného proti komunistickému režimu v Československu prováděním sabotáží či vykonáním s tím srovnatelných jiných statečných činů na podporu ozbrojených akcí směřovaných proti komunistickému režimu v Československu, a to s cílem odstranit, výrazně oslabit či narušit anebo jinak poškodit komunistickou totalitní moc v Československu a obnovit svobodu a demokracii, přičemž se touto činností Helena Nováková přímo aktivně podílela na činnosti ilegální odbojové skupiny Dr. Edvard Beneš, tj. aktivně a vědomě napomáhala skupině, jejíž členové bojovali proti komunistickému režimu způsoby uvedenými v tomto ustanovení.

Etická komise v rozhodnutí dále uvedla, že si je vědoma skutečnosti, že část aktivit odbojové skupiny Dr. Edvard Beneš byla s největší pravděpodobností vyprovokována ze strany StB, nicméně to samo o sobě nelze přičítat k tíži těm členům této odbojové skupiny, kteří se do odboje či odporu proti komunistickému režimu aktivně zapojili, neboť to nemůže mít vliv na subjektivní snahy a postoje jednotlivých členů skupiny, kteří činnost v rámci skupiny vyvíjeli v dobré víře, že bojují proti komunistickému zřízení, jak tomu bylo i v případě Heleny Novákové, a to bez ohledu na skutečnost, že lze pochybovat o správnosti a důvodnosti právní kvalifikace jednání Heleny Novákové tehdejším soudem (z pohledu tehdejšího režimu) jako zločinu velezrady a přiměřenosti s tím spojeného trestu těžkého žaláře, který byl Heleně Novákové soudem uložen (což bylo způsobeno zjevným účelem celého procesu, tj. snahou vypořádat se s tzv. nepřáteli lidově-demokratického zřízení, zastrašit veřejnost a odradit další osoby od úmyslu vyvíjet odboj či odpor proti komunistickému režimu nebo od pomoci takovým osobám).

Helena Nováková požádala o udělení osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu v prosinci 2011, zemřela však již v lednu 2012. O udělení osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu požádal za svou zemřelou matku v dubnu 2012 znovu její syn Čestmír Novák.

Případ Josefa Kozáka

Josef Kozák, nar. 1926, byl největším soukromým zemědělcem v obci Hnanice v okrese Turnov, hospodařícím na výměře pozemků cca 26 ha. Hospodářství převzal od svého otce v roce 1949.

Rozsudkem Okresního soudu v Turnově ze dne 6. 8. 1952 byl Josef Kozák odsouzen pro spáchání trestného činu ohrožení jednotného hospodářského plánu z nedbalosti podle § 135 odst. 1 trestního zákona k trestu odnětí svobody v délce pěti měsíců a k peněžitému trestu 20 000 Kčs, v případě nedobytnosti k dalšímu náhradnímu trestu dvou měsíců odnětí svobody. V době výkonu trestu, který nastoupil 3. 10. 1952, bylo proti Josefu Kozákovi vedeno nové trestní stíhání a rozsudkem Okresního soudu v Turnově ze dne 25. 11. 1952 byl uznán vinným z trestného činu sabotáže podle § 85 odst. 1 písm. a) trestního zákona a odsouzen k dodatkovému trestu 15 měsíců odnětí svobody, byla vyslovena ztráta čestných práv občanských na dobu pěti let, propadnutí celého jmění účastníka řízení ve prospěch státu, byl vysloven zákaz pobytu v okrese turnovském

navždy a nařízeno uveřejnění rozsudku.¹⁶ Usnesením Lidového soudu v Turnově ze dne 15. 9. 1953 byl Josefu Kozákovi, který byl t. č. ve výkonu trestu, se zřetelem k amnestii prezidenta republiky, která se vztahovala na trestný čin dle § 135 odst. 1 trestního zákona, stanoven za zbývající trestný čin nově trest 15 měsíců odnětí svobody. Další tresty uložené Josefu Kozákovi již na základě rozsudku Okresního soudu v Turnově ze dne 25. 11. 1952 byly rovněž znovu stanoveny. Jak vyplývá ze spisového materiálu, byl Josef Kozák již předtím jednou „odsouzen“ rozhodnutím „trestní nalézací komise“ ONV v Turnově ze dne 18. 7. 1952 za špatné plnění dodávkových povinností, resp. jejich neplnění k pokutě 20 000 Kčs.¹⁷

V případě Josefa Kozáka se Etická komise blíže zabývala povahou právního institutu vlastnictví, jeho principy a významem pro společnost. V této souvislosti Etická komise v první řadě zdůrazňuje, že vlastnictví je předpokladem svobody, rozvoje jednotlivce a základem jeho soukromé iniciativy. Vytváří mu tím možnost nést odpovědnost za vlastní rozvoj, byť vlastnictví není absolutní a odtržené od společnosti a od práv a postavení jiných osob, má významnou sociální funkci. Vlastnictví zavazuje a jeho užívání má zároveň sloužit blahobytu společnosti.¹⁸ Právo na vlastnictví je právem přisvojovat si hodnoty, které podmiňují lidskou existenci a patří k přirozeným právům člověka. Vlastnictví je jednotný právní institut se shodným obsahem a způsobem ochrany bez ohledu na to, kdo je vlastníkem. Nelze tedy diferencovat zvláštní druhy vlastnictví (např. státní, družstevní, soukromé, osobní) s odlišnou úpravou (jak tomu bylo v době komunismu). Meze vlastnického práva mohou být stanoveny pouze v případě zájmu společnosti nebo ochrany práv druhých, a to zákonem. Vyvlastnění je výjimečným opatřením a může k němu dojít jedině ve veřejném zájmu, na základě zákona a za přiměřenou náhradu. Nespornou zásadou vlastnického práva je také ochrana dědění.¹⁹

Etická komise se rovněž zabývala i historickými a předhistorickými kořeny vlastnictví půdy, jež mělo ve starších zemědělských společnostech jinou povahu než moderní vlastnictví. Rozdělení půdy jako dědičného rodového nedílu, jak mu rozumělo ještě římské právo v institutu kviritského vlastnictví, založilo elementární nezávislost vlastníků na jakékoli vnější moci. Založilo a na tisíciletí umožnilo existenci svobodných rolníků s vlastní a nedotknutelnou existenční základem, z níž se postupem času vyvinula i moderní představa soukromí a svobody. Její zárukou byly nedotknutelné meze chráněné zvláštní posvátnou autoritou, takže rodová půda byla dlouho nezczizitelná jinak než dědictvím. Rušení mezí, výměny pozemků a další opatření kolektivizace tak neznamenaly pouze majetkové poškození, nýbrž cílevědomé popření, respektive zničení této nezávislosti. Soustavná likvidace rolnického stavu byla totiž nezbytnou podmínkou pro nastolení totality jakožto existenční závislosti každého člověka na státu a jemu podřízených organizacích, například družstvech. V jednání účastníka řízení tedy vidí Etická komise nejen ochranu vlastního majetkového zájmu, ale obranu samých základů individuální (resp. původně rodové) nezávislosti a svobody, na nichž jsou svobodné společnosti založeny.

Československá právní úprava vlastnictví vycházela z rakouské tradice, založené čl. 5 Prosinčové ústavy z roku 1867: *Vlastnictví je nepodmíněné. Vyvlastnění proti vůli vlastníka může nastat pouze v případech a způsobem, jak to zákon ustanovuje, a Všeobecným zákoníkem občanským (ABGB)²⁰ z roku 1811: Vlastnictví, posuzováno jako právo, je oprávněním volně nakládati s podsta-*

¹⁶ Citace z rozsudku: „odsouzení toto jest nepodmíněné“ a „odůvodnění: jako bezpředmětně vynecháno“.

¹⁷ Srov. rozhodnutí Krajského soudu v Liberci ze dne 26. 3. 1953, sp. zn. 2 To 25/53 (k T 154/52-66), a stanovisko Státního oblastního archivu v Litoměřicích, Státního okresního archivu Semily ze dne 3. 5. 2013.

¹⁸ WAGNEROVÁ, E. – ŠIMÍČEK, V. – LANGÁŠEK, T. – POSPÍŠIL, I. a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 300.

¹⁹ Tamtéž, s. 301.

²⁰ Všeobecný zákoník občanský (německy Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie, zkratka ABGB).

tou věci a s jeho užitky a každého jiného z toho vyloučiti (§ 354).²¹ Po roce 1948 pak bylo úkolem úpravy vlastnického práva přispívat k likvidaci hospodářské moci buržoazie, při rozvoji socialistického hospodářství a poskytovat účinnou ochranu socialistického vlastnictví výrobních prostředků, avšak i osobnímu vlastnictví pracujícího člověka. Hlava VIII Ústavy 9. května z roku 1948 buduje pevné právní základy socialistického hospodářství v naší republice, posiluje autoritou základního zákona socialistické vlastnictví státní i družstevní, vyhláší nedotknutelnost osobního vlastnictví pracujícího člověka, pevně poutá zbytky kapitalistického soukromého vlastnictví, a brání tak tříd- nímu nepříteli, aby se mohl opět zmocnit svých někdejších hospodářských pozic.²² Postupnými ex- propriacemi byli zbaveni majetku všichni významnější podnikatelé v zemi, výrobní prostředky se staly vlastnictvím státu či zemědělských družstev. Soukromý majetek, tedy vlastnictví strojů, půdy, nájemních domů, byl vytěšňován. Jednotlivci mohli bez problémů vlastnit jen drobnější věci osobní potřeby (osobní vlastnictví). Diferenciace různých forem vlastnictví v ústavě i navazující legislativě v podstatě vyprázdnila obsah vlastnictví, neboť každá z forem vlastnictví požívala jiné míry ochrany a měla odlišný režim dispozic, přičemž privilegováno bylo vlastnictví státu.²³

Ústava přijatá Národním shromážděním dne 9. května 1948 byla „lidově-demokratickou“ ústavou, na jejímž základě započal proces výstavby nového právního řádu Československé republiky, jenž měl reflektovat vítězství dělnické třídy a zajistit podmínky pro reformu společnosti ve smyslu ideologických tezí marxismu-leninismu.²⁴ Ústava stanovila základní vymezení nového pojetí vlastnického práva, které má v komunistické ideologii klíčový význam pro realizaci celkové koncepce sociálně-hospodářských reforem spojených s výstavbou nového společenského uspo- řádání. V tomto smyslu ústava představila dosud jen ideologicky prezentované formy vlastnictví v legislativním vyjádření. Jako novum, které se stalo atributem socialistického právního systé- mu definovaného právně-komparativní naukou, byly představeny kategorie vlastnických práv, které odrážely ideologické pojetí vlastnického práva v lidovědemokratické (resp. socialistické) společnosti. Formálně tak bylo zavedeno monopolní státní vlastnictví národního majetku (§ 149 odst. 1) a byly vymezeny kontury osobního vlastnictví (§ 158 odst. 2), jakožto ideologicky tole- rované individuální formy vlastnictví. Současně byla formálně zakotvena ochrana soukromého vlastnictví (§ 158 odst. 1, § 9), jež bylo dočasně tolerováno v rámci plánovaných ústupků komu- nistické strany při prosazování revolučních reforem.²⁵ Tradiční poučky o absolutním charakteru vlastnického práva ve smyslu moci nad věcí, vyplývající z římského práva a recipované v občan- ských zákonících 19. století, byly ideologickou literaturou zavrženy jako účelové, zastaralé a indi- vidualistické. Vlastnické právo bylo chápáno dobovou doktrínou jako vztah, jehož obsah vychází ze stupně hospodářsko-společenského vývoje a je podřízen kolektivním zájmům.²⁶

Etická komise dospěla k závěru, že tím, že Josef Kozák svým jednáním v roce 1949 a zejména pak v období let 1951–1952 chránil svůj majetek před tzv. kolektivizací (potažmo jeho faktickým vyvlastněním, k čemuž také v jeho případě nakonec došlo), ochraňoval nejen své vlastnické právo, resp. vlastní majetek, ale především institut vlastnického práva, spojený s osobní nezávislostí na sys-

²¹ Pro úplnost lze uvést, že prvorepublikový přístup k ochraně majetku nebyl příliš striktní, neboť docházelo k pozemkovým reformám, tedy k státem organizovanému přerozdělení půdy velkých vlastníků (zákon č. 215/1919 Sb., o zabránění velkého majetku pozemkového). Za druhé světové války došlo k arizaci židovského majetku, po ní pak ke znárodnění majetku Němců, Maďarů, nepřátel, kolaborantů a zrádců, ale i akciových bank, dolů, průmyslových podniků či pojišťoven tzv. Benešovými dekrety.

²² WAGNEROVÁ, E. – ŠIMÍČEK, V. – LANGÁŠEK, T. – POSPÍŠIL, I. a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, str. 301. Viz také KNAPP, V.: *Vlastnictví v lidové demokracii*. Praha: Orbis, 1952.

²³ WAGNEROVÁ, E. – ŠIMÍČEK, V. – LANGÁŠEK, T. – POSPÍŠIL, I. a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 301.

²⁴ BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita Brno, 2009, str. 432.

²⁵ Tamtéž, str. 432.

²⁶ Tamtéž, str. 440.

tému, jako jeden ze základních pilířů demokratického právního státu a svým příkladem strhával ostatní rolníky k odporu, přičemž se při tom nedopustil žádného nedemokratického jednání.

Ze spisového materiálu bylo prokazatelné, že Josef Kozák byl vůdčí osobností mezi rolníky v obci Hnanice a že svými postoji ovlivňoval naprostou většinu soukromě hospodařících rolníků v obci. Tato skutečnost vyplývá jednoznačně z výpovědi Karla Kozáka, předsedy KSČ místní organizace Hnanice, ze dne 10. 10. 1952, v níž je uvedeno: *Mladý Kozák kdyby chtěl projevit dobrou vůli, mohlo být JZD v Hnanicích již v roce 1950, neb on byl po stránce hospodářské hybnou pákou, za kterým by bývala celá obec šla. On ale si byl vědom svého postavení, a proto tímto ustavení JZD v Hnanicích bylo zdržováno.*²⁷ Tuto skutečnost navíc potvrzuje ve své výpovědi z téhož dne i tajemník MNV Hnanice Josef Šálek, když popisuje okolnosti ustavení JZD v Hnanicích. Z této výpovědi je zřejmé, že ostatní soukromě hospodařící zemědělci v obci se o dalším postupu při zakládání JZD radili s Josefem Kozákem, a dokonce za situace, kdy pro něj samého bylo udržení hospodářství složité, resp. dále neúnosné, se zasazovali za jeho přijetí do JZD.²⁸ Skutečnost, že bylo ustavení družstva v obci Hnanice značně problematické a bylo zdržováno, vyplývá rovněž z dochovaných zápisů MNV Hnanice z roku 1952.²⁹ Výpověď Karla Kozáka ze dne 10. 10. 1952 považovala Etická komise za stěžejní důkaz o záporných veřejných postojích Josefa Kozáka ke kolektivizaci, nejen s ohledem na již výše citované sdělení, ale i z důvodu dalších skutečností vyplývajících z této výpovědi, svědčících o tom, že Josef Kozák svůj záporný postoj projevoval i dalšími způsoby.

Etická komise pak v rozhodnutí konstatovala, že má za prokázané, že Josef Kozák projevil zcela zjevně svůj veřejný postoj vůči kolektivizaci a zakládání JZD v obci Hnanice tím, že vystoupil z tzv. elektrárenského družstva, do kterého byli všichni odběratelé elektřiny a priori začleňováni s tím, že tato elektrárenská družstva pak byla včleňována do JZD, neboť svým vystoupením dal zcela jasně najevo, že s formou družstevního vlastnictví a nucenou kolektivizací venkova nesouhlasí.³⁰ Etická komise měla rovněž za prokázané, že se Josef Kozák postavil proti hospodářsko-technické úpravě pozemků (HTÚP) prováděné v obci Hnanice, když s ní nesouhlasil a nepodepsal oznámení o přidělení nových parcel (září/říjen 1952), neboť touto úpravou byl tvrdě postizen³¹ (to lze dovodit i z toho, že pozemky Josefa Kozáka patřily k nejnynější v obci, pozemky určené mu nově k obhospodařování na základě HTÚP tedy nemohly být výnosnější, naopak). Ze spisového materiálu bylo rovněž zřejmé, že oznámení o přidělení nových parcel nerespektoval Josef Kozák také tím, že bezprostředně poté jezdil se svým plovkem pracovat na své původní pozemky (v protokolech o výsleších svědků označované již jako družstevní).³²

Z uvedeného vyplývá, že Josef Kozák zcela zjevně aktivně (byť konkludentně) ovlivňoval ostatní soukromě hospodařící rolníky v obci Hnanice v jejich postoji ke kolektivizaci, neboť k hromadnému vstupu do JZD došlo v Hnanicích až v září roku 1952, tj. po odsouzení Josefa Kozáka pro trestný čin ohrožení jednotného hospodářského plánu v srpnu 1952 a krátce před jeho nástupem do výkonu trestu. Ze spisového materiálu lze také dovodit, že odsouzení Josefa

²⁷ Dle rozboru ONV Turnov podmiňk v JZD Hnanice (k unesení strany a vlády o upevňování a dalším rozvoji JZD; nedatováno z roku 1952) byl Karel Kozák předseda KSČ místní organizace Hnanice (str. 4). Dokumenty poskytnuté Státním oblastním archivem v Litoměřicích, Státním okresním archivem Semily.

²⁸ Srov. protokol o výslechu Josefa Šálka, tajemníka MNV Hnanice, ze dne 10. 10. 1952, spis Okresního soudu v Turnově, sp. zn. T 154/52, str. 1 a 2 protokolu. I přes tuto jejich snahu však Josef Kozák do družstva přijat nebyl a ze spisového materiálu nevyplývá, že by byl sám přihlášku do družstva podal.

²⁹ Viz dokumenty poskytnuté Státním oblastním archivem v Litoměřicích, Státním okresním archivem Semily.

³⁰ Na tuto skutečnost poukazuje nejen Josef Kozák ve svém odvolání k Etické komisi, ale vyplývá rovněž z výpovědi Karla Kozáka ze dne 10. 10. 1952. Vystoupení Josefa Kozáka z elektrárenského družstva potvrzuje ve své výpovědi ze dne 10. 10. 1952 také tajemník MNV Hnanice Josef Šálek a jednoznačně i členka MNV Hnanice Anna Křapková, rovněž ve výpovědi ze dne 10. 10. 1952.

³¹ Srov. protokol o výslechu Josefa Šálka, tajemníka MNV Hnanice, ze dne 10. 10. 1952, spis Okresního soudu v Turnově, sp. zn. T 154/52, str. 2 protokolu, citace: *Po tomto byl Kozák zavolán na MNV, kde mu Ing. Kubíček, který provádí HTÚP ukázal na mapě všechny parcely, které mu budou přiděleny pro pšenici a žito, s čímž nesouhlasil a nepodepsal oznámení o přidělení parcel; taktéž nepřijal toto ještě téhož dne večer od předsedy MNV.*

³² Srov. protokol o výslechu Josefa Šálka, tajemníka MNV Hnanice, ze dne 10. 10. 1952, spis Okresního soudu v Turnově, sp. zn. T 154/52, str. 2 protokolu.

Kozáka pro trestný čin sabotáže bylo ze strany režimu zjevně účelové a že bylo motivováno především snahou izolovat jej od ostatních soukromě hospodařících rolníků a obyvatel obce Hnanice, které by jinak mohl svými postoji ovlivňovat, a dále snahou protiprávně konfiskovat jeho majetek. O tom svědčí tresty uložené Okresním soudem v Turnově v rozsudku ze dne 25. 11. 1952, kterým byl Josef Kozák uznán vinným z trestného činu sabotáže podle § 85 odst. 1 písm. a) trestního zákona, ať již uložení dodatkového nepodmíněného trestu odnětí svobody v délce 15 měsíců (zřejmě motivováno snahou umožnit etablování nově ustaveného JZD v obci, které by návratem Josefa Kozáka po pěti měsících z výkonu trestu mohlo být zmařeno), ale zejména uložení velmi tvrdého trestu *propadnutí celého jmění ve prospěch státu a zákazu pobytu v okrese turnovském navždy* a rovněž, že bylo *nařízeno uveřejnění rozsudku*.³³ V obou posledně uvedených trestech by komunistický režim k takovým sankcím jistě nepřistupoval, kdyby zde nebyla snaha ostatní občany obce Hnanice a okolí, zejména soukromě hospodařící rolníky, odradit a zastrašit od projevoování postojů podobných postojům Josefa Kozáka. Z těchto skutečností lze rovněž nepřímou dovodit, že Josef Kozák byl ve svém okolí nepochybně autoritou nejen objektivně schopnou svými veřejnými postoji ostatní ovlivnit, ale i tak aktivně činil. Byť se nejednalo o veřejné postoje projevované přímo slovní formou, lze jeho veřejné postoje proti kolektivizaci a komunistickému režimu z jeho jednání zcela zřetelně vysledovat. V případě hospodářské usedlosti čp. 3 v Hnanicích, jejímž majitelem byl Josef Kozák, se navíc jednalo o jediný konfiskát v obci Hnanice. Z konfiskovaného statku nuceně vystěhovaného Josefa Kozáka a jeho rodiny poté vznikl základ JZD v Hnanicích.³⁴

S ohledem na uvedené skutečnosti měla Etická komise za prokázané, že Josef Kozák výše uvedeným jednáním vyjadřoval veřejně své postoje bránící kolektivizaci v obci Hnanice, okres Turnov, kterými konzistentně v období od roku 1949, zejména pak od roku 1951 až do svého uvěznění v roce 1952, projevoval odpor proti kolektivizaci, a tím i proti komunistickému režimu v Československu a vystupoval na obranu nezadatelného práva vlastnit majetek a svobodně s ním nakládat a byl za tyto své postoje závažně postižen, a to uvězněním a dále nuceným vystěhováním svým i své rodiny z místa svého bydliště, obce Hnanice. Tímto jednáním naplnil Josef Kozák znaky formy odboje a odporu proti komunismu dle § 3 odst. 4 v návaznosti na ust. § 2 písm. b) zákona č. 262/2011 Sb. Na této skutečnosti nemění nic ani to, že byl zjevně účelově dodatečně odsouzen pro trestný čin sabotáže.

Etická komise konstatovala, že postoje Josefa Kozáka byly veřejné povahy a svou podstatou byly přímými, zjevnými a prokazatelnými projevy proti komunismu.

Nad rámec posouzení samotného jednání Josefa Kozáka ve vztahu k zákonu č. 262/2011 Sb. Etická komise uvedla, že obzvláště tvrdý postup vůči rodině Josefa Kozáka, tedy nejen její nucené vystěhování, ale například i skutečnost, že si s sebou členové rodiny nemohli vzít své osobní věci, což ani v dotčené době nebylo v souladu se zákonem, svědčí o zjevné bezcitnosti komunistického režimu nejen vůči těm, kteří byli ze spáchání nějakého trestného činu uznáni vinnými, ale i vůči těm, kteří se vůči komunistickému režimu neprovinili a ani nijak provinít nemohli.

Případ Jana Kučery

Jan Kučera, nar. 1928, vystupoval proti provádění hospodářsko-technické úpravy pozemků v obci Nížkov, potažmo proti kolektivizaci venkova, a jeho jednání, kterému předcházelo přesvědčování místních rolníků a sedláků, aby se podrobili HTÚP, potažmo kolektivizaci, tamními

³³ Srov. § 294 tehdy platného trestního řádu: *Uveřejnění rozsudku se stane nejvýše ve třech časopisech, které prokurátor určí, a to nejvýše třikrát. Pokládá-li to prokurátor za vhodné, uveřejní se rozsudek též tak, že se stejnopis jeho vyhotovení nebo výtah z něho vyvěsí na místě určeném pro úřední vyhlášky v obci, kde má odsouzený bydliště nebo kde se trestného činu dopustil, a to na dobu nejdéle patnácti dnů, anebo že se jinak zveřejní v obou těchto obcích nebo v některé z nich.*

³⁴ Srov. stanovisko Státního oblastního archivu v Litoměřicích, Státního okresního archivu Semily ze dne 3. 5. 2013.

členy KSČ, vyvrcholilo tím, že dne 22. 9. 1953 verbálně bránil předsedovi místního JZD, který rozvážel chlívskou mrvu na pozemky, jež patřily rodině Jana Kučery a které byly proti souhlasu rodiny zahrnuty do JZD Nížkov. Pro toto své jednání byl Jan Kučera dle výroku odsuzujícího rozsudku shledán vinným, že v obci Nížkov, okr. Žďár nad Sázavou, [...] během roku 1953 až do 22. 9. 1953 úmyslně ohrozil obecný zájem jednáním nepřátelským lidově-demokratickému společenskému řádu republiky, který jest zaručen ústavou, tím, že se veřejně snažil u obyvatel obce Nížkova vyvolat nepřátelskou náladu proti provádění HTÚP a dne 22. 9. 1953 napadl předsedu JZD Josefa Marka, [...] tím spáchal [...] trestný čin nepřátelského jednání proti republice podle § 129 tr. z. a za to se odsuzuje podle § 120 odst. 1 tr. z. se zřetelem k § 22 odst. 1 tr. z. k trestu odnětí svobody na 1 (jeden) rok.

To, že se u Jana Kučery nejednalo o ojedinělý výbuch hněvu, ale o déle trvající odpor proti socializaci vesnice, který byl navíc úspěšný, jednoznačně vyplývá z odůvodnění rozsudku: *Tím, že obviněný jednotlivým zemědělcům a ve sběrně mléka vyprávěl, že oni budou set na svých bývalých pozemcích, se snažil vyvolat nepřátelskou náladu proti HTÚP a toto jeho nepřátelské jednání proti postupující socializaci v Nížkově vyvrcholilo dne 22. září 1953, kdy proti předsedovi JZD pronesl shora uvedené hrubé a sprosté výroky. Úmyslem obviněného bylo ze sobeckých důvodů ohrozit obecný zájem našeho lidově demokratického společenského řádu na vytvoření předpokladu pro zajištění vyšší produktivity práce i v zemědělství, neboť jenom tak může být vytvořena hospodářská základna pro maximální uspokojování neustále rostoucí hmotné a kulturní potřeby obyvatelstva. Jak neblahé následky mělo počínání obviněného, bylo osvětleno výpovědí tajemníka MNV Jana Bruknera, z níž bylo zjištěno, že koncem září 1953 více rolníků, zejména vesnických boháčů, nerespektovalo HTÚP a selo na svých bývalých pozemcích, takže tím z valné části byl zmařen účel scelení, které mělo zavést osmihoňný osevní postup v celém katastru obce. Tyto následky si obviněný plně uvědomoval a přímo je zamýšlel, a proto svými řečmi vůči obyvatelům Nížkova, že jeho rodina bude set stále na svých bývalých polích, a výroky vůči svědku Markovi naplnil všechny znaky trestného činu nepřátelského jednání proti republice podle § 129 tr. z.*

Scelování pozemků soud v rozsudku považuje za velmi podstatné pro socializaci, přičemž licoměrně argumentuje zachováním soukromého hospodaření: *Vyšší produktivitu zemědělské výroby lze zajistit jedině pomocí hospodaření na scelených pozemcích a HTÚP sleduje jedině tento účel, nikoliv zatížení nebo znemožnění hospodaření samostatným rolníkům.* Protikomunistické zaměření jednání Jana Kučery zdůrazňovala samozřejmě i obžaloba, která účastníku řízení kladla za vinu mimo jiné i to, že jeho úmysl nepochybně směřoval k tomu, aby v případě potřeby zbraně použil, a byl označen za nepřítel socializačních snah na vesnici.

Etická komise ve svém rozhodnutí dospěla k závěru, že účastník řízení svými veřejnými postoji v roce 1953 vystupoval přímo, zjevně a prokazatelně proti násilné a nesmyslné hospodářsko-technické úpravě pozemků v obci Nížkov, tedy proti kolektivizaci vesnice, a tím se ve svém důsledku postavil proti komunistickému režimu, který k dosažení svých cílů (nastolení beztrždní komunistické společnosti, respektive zde socializace vesnice, kterou selský stav správně identifikoval jako implementaci neblaze již před druhou světovou válkou proslulých sovětských kolchozů) využíval různé prostředky, mezi něž lze v rámci kolektivizace řadit i hospodářsko-technickou úpravu pozemků v tehdejší době.

Etická komise na závěr také zdůraznila, že jednání Jana Kučery bylo vedeno zcela legitimní snahou ochránit rodinný majetek před jeho nezákonnou a nespravedlivou uzurpací komunistickým režimem a použil k tomu prostředky veskrze demokratické, tedy verbální obranu a pasivní odpor (zastoupení cesty). Tento postoj společně s varováním, že bude svůj majetek aktivně bránit, nakonec vedl k tomu, že předseda JZD od dalšího zásahu do vlastnického práva žadatelovy rodiny upustil. Účastník řízení svými výroky vůči předsedovi JZD nejen odmítl konkrétní kroky socializace vesnice, ale též příležitostně srovnal komunistický a nacistický režim včetně jejich neslavných konců. Takový postoj Etická komise ocenila, a to i v souladu se svojí konstantní rozhodovací praxí.

Případ Pavla Hanče

Pavel Hanč (1926–2007) začal po 2. světové válce studovat na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Svou spolužačkou Miladou Kloubkovou byl získán pro práci v hnutí Katolická akce. V roce 1947 složil slib ve Svatováclavské kapli na Pražském hradě před vedoucím Katolické akce p. Alexandrem Heidlerem. Poté aktivně působil v kroužku Katolické akce (uskutečňujícím její program) působícím v rámci České ligy akademické na Pedagogické fakultě UK, který vedla Milada Kloubková. Pavel Hanč tento kroužek také sám několikrát vedl, a to až do roku 1949, tedy i po 25. 2. 1948. V rámci kroužku patřil mezi aktivnější členy, podílel se na mnohých aktivitách spojených s činností kroužku (např. na organizaci mší v kostele sv. Salvatora, duchovních kurzů, plesů, agapé a dalších společenských akcí).

Za svou činnost v rámci tohoto hnutí byl Pavel Hanč v roce 1953 zatčen a rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 2. 6. 1954 v procesu s „Jitkou Malíkovou a spol.“ uznán vinným trestným činem sdružování proti republice podle § 80 odst. 1 trestního zákona č. 86/1950 Sb. a odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání čtyř roků a k trestům dalším. Po návratu z výkonu trestu již nemohl vykonávat své učitelské povolání a pracoval jako úředník.

Etická komise se blíže zabývala hnutím Katolická akce (a v jejím rámci působícím hnutím Rodina) jako hnutím náboženské a duchovní obnovy, později působícím v rámci České ligy akademické, a tím, zda lze členství v něm (nebo účast na něm) spojovat s cílem odstranit, výrazně oslabit nebo narušit komunistickou totalitní moc v Československu tak, jak to předpokládá ust. § 2 písm. b) zákona č. 262/2011 Sb.

Katolická akce³⁵ byla hnutím katolických laiků, v jehož proudu působil v Československu po roce 1945 mnoho skupin a kroužků. V českých zemích se jednalo zejména o vysokoškolské hnutí, které formou pravidelných kroužků pracovalo na mnoha fakultách vysokých škol. Původním posláním hnutí Katolická akce byla náboženská a duchovní obnova mládeže (primárně se tedy nejednalo o práci politickou), která se stala zejména po ukončení 2. světové války velmi aktuální. Kroužky pracovaly tzv. jocistickou metodou, tj. metodou, která byla používána pro práci s pracující (dělnickou) mládeží v rámci hnutí JOC.³⁶ Neoficiální katolické společenství Rodina, jež v rámci Katolické akce sehrává důležitou roli, bylo založeno na Slovensku během 2. světové války jezuitou Tomislavem Kolakovičem a působil po válce i v českých zemích. Hnutí, resp. společenství Rodina byl kroužek nejvyspělejších katolických aktivistů (jejich cíle nebyly mocenské), Rodina byla jakýmsi „generálním štábem“ nebo mozkovým trustem slovenské a po válce československé Katolické akce.

V této souvislosti je však nutno poukázat na skutečnost, že vztah římskokatolické církve na jedné straně a komunismu, resp. komunistických režimů, včetně komunistického režimu nastoleného v Československu po únoru 1948, na straně druhé byl od svého počátku specifickým. Katolická církev se již od 19. století³⁷ otevřeně ideově vyhraňovala proti ideologii komunismu, založené zejména na teorii tzv. dialektického materialismu, což bylo v rozporu s křesťanským pojetím světa a společnosti (později zejména s tzv. křesťanským realismem). Zvláště encykliky papeže Pia XI., tj. encyklika z 15. 5. 1931 *Quadragesimo anno* a encyklika z 19. 3. 1937 *Divini redemptoris*, se otevřeně vyslovují proti ideologii komunismu (označují ho mimo jiné za zločin-

³⁵ Viz stanovisko Archivu bezpečnostních složek ze dne 20. 1. 2012, str. 2, citace: *Katolická akce byla hnutím katolických laiků, v jehož proudu působil po roce 1945 mnoho skupin a kroužků (tohoto případu se týkají tyto: Rodina, JOC, JEC); neoficiální katolické společenství Rodina, jež zde sehrává důležitou roli, bylo založeno na Slovensku během 2. světové války jezuitou Tomislavem Kolakovičem a působil po válce i v českých zemích.*

³⁶ Hnutí JOC (Jeunesse ouvrière chrétienne – Křesťanská pracující/dělnická mládež) neboli „jocismus“ založil ve 20. letech 20. století belgický kněz, pozdější kardinál Cardijn.

³⁷ Srov. např. papež Pius IX.: Syllabus nejzávažnějších bludů naší doby.

ný).³⁸ Vyvrcholením celosvětového střetu mezi římskokatolickou církví a komunismem pak byl dekret kongregace svatého oficia stvrzený papežem Piem XII. z 15. 7. 1949, který mimo jiné exkomunikoval z katolické církve členy komunistických stran a vyhlášoval automatickou exkomunikaci každého, kdo do takových stran vstoupí nebo je bude podporovat.

I po únoru 1948 se hnutí Katolická akce a hnutí Rodina snažila zachovat kontinuitu své činnosti. Nicméně bylo jen otázkou času, kdy bude hnutí Katolická akce oficiálně rozpuštěno, a tím v podstatě nuceno působit v ilegalitě. Komunisté se snažili využít název hnutí Katolická akce pro působení kolaborantské organizace, která měla za úkol odtrhnout katolické věřící od Říma. Její činnost však byla pro zjevný neúspěch předčasně ukončena asi po roce trvání. K oficiální roztržce mezi katolickou církví a komunistickým režimem v Československu došlo v červnu 1949.³⁹ Kroužky původní Katolické akce se v této době ještě pokoušely nějakou dobu působit „pod hlavičkou“ oficiálního katolického vysokoškolského spolku Česká liga akademická, který byl ovšem komunistickým režimem zakrátko rovněž rozpuštěn. Činnost mnohých členů tohoto hnutí již v té době (mezi lety 1945 a 1948, a zejména po únoru 1948) přešla od vědomého osobního nesouhlasu s komunistickou ideologií ve snahu aktivní činností působit proti komunismu a komunistickému režimu (některou z forem odboje či odporu proti komunismu ve smyslu ust. § 3 zákona č. 262/2011 Sb.) a po otevřeném rozkolu mezi katolickou církví a komunistickým režimem v Československu pokračovala dále v ilegalitě, a to při vědomí toho, že se již jednalo o činnost nesouhlasící s komunistickou ideologií a komunistickým režimem, a navíc i formálně zakázanou. Jak je z výše uvedených skutečností zřejmé, lze vzhledem k veřejně známým dlouhodobým protikomunistickým postojům představitelů katolické církve ve světě i v Československu a rovněž i vedoucích představitelů hnutí Katolická akce a hnutí Rodina členství v těchto hnutích (nebo účast na nich) v období od roku 1945 do roku 1948 a dále po únoru 1948 spojovat s cílem odstranit, výrazně oslabit nebo narušit komunistickou totalitní moc v Československu tak, jak to předpokládá ust. § 2 písm. b) zákona č. 262/2011 Sb. Takové jasně projevované postoje vůči komunistické ideologii samozřejmě prohloubily na straně představitelů komunistické strany a režimu nenávisť vůči katolické církvi, jejíž počátky se v Československu v podstatě časově shodují již se vznikem Komunistické strany Československa.

Zákon však pro naplnění definice odboje a odporu proti komunismu současně požaduje, aby taková činnost (tj. účast na akcích směřovaných proti komunistickému režimu v Československu projevená ať již jednotlivě či ve skupině na základě politického, náboženského či mravního demokratického přesvědčení nebo vědomá a veřejná vyhlášení takového odporu na území státu

³⁸ Viz encyklika papeže Pia XI. z 15. 5. 1931 *Quadragesimo anno*, např. citace, která odlišuje tzv. *radikální socialismus* a *komunismus* od umírněnějšího socialismu: *Socialismus* (míněna ta část), *ze kterého se stal komunismus, v teorii i praxi sleduje dvojí cíl: nejostřejší třídní boj a zničení soukromého vlastnictví. Za tímto cílem nejde oklikami, ale otevřeně a s použitím všech prostředků, včetně hrubého násilí. Při uskutečňování těchto cílů se ničeho neleká a nic mu není svaté. Když se zmocní vlády, je neuvěřitelně a strašně, jak ukrutně a nelidsky jedná. Svědčí o tom hrozné zpusťování a trosky, kterými posel rozsáhlé kraje východní Evropy a Asie. A jak velkým je komunismus protivníkem a otevřeným nepřitelem svaté církve a samotného Boha, to už bohužel dokázal svými činy více než dostatečně a všem je to více než dobře známo. Pokládáme za zbytečné věrně děti církve před bezbožným a nespravedlivým komunismem varovat. Nemůžeme však bez hlubokého zármutku hledět na bezstarostnost těch, kteří toto hrozičí nebezpečí podceňují a klidně se dívají na to, jak se všude připravuje násilná vražedná revoluce, která by zahubila celou společnost. Tím spíše pak je třeba odsoudit lehkomyšlnost lidí, kteří se vůbec nestarají o odstranění nebo změnu poměrů, jež vzbuzují nespokojenost a připravují tak cestu k rozvratu ke zkáze společnosti.*

Dále viz encyklika papeže Pia XI. z 19. 3. 1937 *Divini redemptoris*, např. citace z článku *Zajistit se proti nástrahám komunismu* (odst. 7): *Komunismus již z počátku se ukázal tak, jaký skutečně byl, v celé své zločinnosti. Když však časem zjistil, že lidé odpuzuje, změnil způsob svého boje a snažil se přilákat mnoho lidí a oklamat je jinak, a to tak, že za názory, které samy o sobě jsou dobré a přitažlivé, skrýval to, oč mu vlastně šlo. Na příklad: když představitelé komunismu zjistili, že všichni usilovně si přejí mír, tak předstírají, že jedině oni podporují hnutí za upevnění míru mezi všemi národy. Ale naproti tomu zároveň jednak popouzejí davu, aby násilně svrhly státní zřízení, při čemž dochází ke krutému krveprolítí, jednak, jak jen mohou, shromažďují zbraně, když se přesvědčili, že mír nemá nic, čím by se ubránili.*

³⁹ V červnu 1949 všichni biskupové a ordináři katolické církve v Československu vydali pastýřský list nazvaný *V hodině velké zkoušky*, jehož čtení věřícím v kostelích se představitelé komunistického režimu pokusili zakázat. Většina kněží však pastýřský list přečetla. Na Boží tělo 19. června 1949 při mši v katedrále sv. Víta se arcibiskup Josef Beran ve své promluvě k věřícím zmínil, že Katolická akce, organizovaná komunisty, je rozbiječská a proticírkevní. Arcibiskup Josef Beran byl poté internován, následně byli internováni nebo přímo odsouzeni ke zbavení osobní svobody i další biskupové.

a v zahraničí, a to i ve spojení s cizí demokratickou mocností) byla účastníkem řízení, popř. osobou, za niž je žádáno, učiněna vědomě, aktivně a současně některou z forem odboje či odporu proti komunismu definovanou v ust. § 3 zákona č. 262/2011 Sb.

Etická komise po prostudování spisového materiálu konstatovala, že má za prokázanou aktivní činnost Pavla Hanče v rámci hnutí Katolická akce. Pavel Hanč získával pro Katolickou akci další členy a aktivně mezi ně šířil literaturu, která nebyla sice do rozkolu katolické církve a komunistického režimu v červnu 1949 formálně zakázána a byla „veřejně“ přístupná, nicméně byla zjevně a nepochybnitelně protikomunisticky zaměřena. V letech 1948 až 1949 šířil Pavel Hanč pastýřské listy, dále encykliky Pia XI., které jsou zjevně protikomunistické, a dále např. cyklostylované překlady knih *Křesťanský humanismus* od Jacquese Maritaina, *Křesťanský realismus a dialektický materialismus* od Dominika Pecky, Artura Pavelky a Bohdana Chudoby a *Křesťanství a komunismus* od L. J. Lebreta, jejichž obsah je rovněž zjevně protikomunisticky zaměřen. Z uvedených knih vyplývá, že „křesťanský humanismus“, který je v nich srovnáván s marxistickým materialismem a komunismem a jehož cílem je (dnešními slovy) rozvoj svobody a demokracie, je nejen ideovým (duchovním), ale i politickým reálným cílem, který je třeba uskutečňovat.⁴⁰

S ohledem na uvedené skutečnosti dospěla Etická komise k závěru, že Ministerstvo obrany nesprávně zhodnotilo skutkový stav věci, když uvedenou literaturu označilo v odůvodnění svého rozhodnutí za primárně náboženské spisy (*vesměs náboženské spisy*), aniž by se blíže zabývalo zhodnocením jejich obsahu v intencích ust. § 3 odst. 2 písm. a) zákona č. 262/2011 Sb. Uvedeným jednáním z let 1948 až 1949 Pavel Hanč naplnil formu odboje a odporu proti komunismu uvedenou v § 3 odst. 2 písm. a) zákona č. 262/2011 Sb., spočívající v rozšiřování materiálů nebo veřejných vyjádření zaměřených přímo nebo nepřímo na obnovu svobody a demokracie nebo na oslabení komunistického režimu, přičemž se touto činností přímo aktivně podílel na činnosti Katolické akce v rámci České ligy akademické.

Pavel Hanč dále vědomě půjčoval svůj byt ke schůzkám tehdy již ilegálního katolického hnutí (Rodina v rámci Katolické akce), tj. ještě v roce 1951, resp. 1952. To svědčí o skutečnosti, že tímto způsobem pomáhal činnosti tehdy již zjevně ilegálního hnutí Katolické akce, byť v té době konal vojenskou službu, když umožnil, aby se v jeho bytě tyto schůzky konaly. V řízení bylo rovněž prokázáno, že v roce 1953 (v době výkonu vojenské služby) zkontaktoval Pavel Hanč Karla Nováka s Miladou Kloubkovou, o níž věděl, že je činná v hnutí Katolická akce. Dále je zřejmé, že souhlasil s návrhem Milady Kloubkové, že je třeba finančně podpořit rodiny osob z řad členů Katolické akce, které již byly zatčeny, a podpořil tento požadavek Milady Kloubkové i finančně. Tímto svým jednáním naplnil Pavel Hanč formu odboje a odporu proti komunismu uvedenou v § 3 odst. 2 písm. b) zákona č. 262/2011 Sb., spočívající v prokazatelně protikomunistické činnosti zaměřené přímo nebo nepřímo na obnovu svobody a demokracie nebo na oslabení komunistického režimu.

Závěrem Etická komise konstatovala, že činnost Pavla Hanče prokázaná v řízení a popsána mimo jiné v rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 18. 8. 1954, kterým byl Pavel Hanč odsouzen pro zločin sdrůžování proti státu k trestu odnětí svobody v trvání čtyř let a k propadnutí celého jmění a ztrátě občanských práv občanských na pět let, naplňuje formu odboje a odporu proti komunismu dle ust. § 3 odst. 3 a dle ust. § 3 odst. 2 písm. a) a b) zákona č. 262/2011 Sb. v návaznosti na ustanovení § 2 písm. b) zákona č. 262/2011 Sb., neboť se jedná o aktivní působení v organizaci nebo skupině, jejíž členové bojovali proti komunistickému režimu způsobu

⁴⁰ Srov. LEBRET, L. J.: *De l'efficacité politique du chrétien. Économie et humanisme*, Paris, 1946. K názvu knihy: de l'efficacité politique du chrétien – účinnost (efektivita) politiky křesťana. Str. 6–7: *Le lecteur sera sûrement saisi par la différence entre ce traité et les documents communistes ayant aussi pour objet la préparation à l'action. Les différences de doctrine au sujet de la personne amènent nécessairement des différences essentielles entre les stratégies et les tactiques révolutionnaires des matérialistes marxistes et des humanistes chrétiens.* Překlad: *Čtenář jistě pochopí rozdíl mezi pojednáním a dokumenty komunistickými, které mají za cíl přípravu k akci. Rozdíly doktrín ohledně osoby přivedou jistě k podstatným rozdílům mezi strategií a taktikou revolucionářů marxistického materialismu a křesťanského humanismu.* Alternativní překlad: *Čtenář jistě pochopí rozdíl mezi tímto dílem (učebnicí) a dokumenty komunistů, které mají také za cíl přípravu k akci, k jednání. Rozdíly doktríny na téma osoby (jedince, člověka) přináší nezbytné základní rozdíly mezi strategií a taktikou revolucionářů materialistického marxismu a křesťanského humanismu.*

uvedenými v tomto ustanovení, tj. rozšiřováním materiálů nebo veřejných vyjádření zaměřených přímo či nepřímo na obnovu svobody, demokracie a na oslabení komunistického režimu a dále vyvíjením jiné prokazatelně protikomunistické činnosti zaměřené přímo nebo nepřímo na obnovu svobody a demokracie nebo na oslabení komunistického režimu, s cílem odstranit, výrazně oslabit či narušit anebo jinak poškodit komunistickou totalitní moc v Československu a obnovit svobodu a demokracii.

Případ Otakara Vinkláře

Otakar Vinklář, nar. 1930, absolvoval v roce 1951 Letecké vojenské učiliště a působil jako podporučík v pozici navigátora letounů 1. letky 1. leteckého dopravního pluku Praha-Kbely. Na základě rozsudku Nejvyššího soudu – Vojenského kolegia Tv 9/54 ze dne 23. 4. 1954 byl odsouzen k 11 letům odnětí svobody, propadnutí celého jmění a ztrátě občanských práv na dobu šesti let, když byl společně s Milanem Frýbortem, Miroslavem Bednářem a Miroslavem Frýbortem uznán vinným ze spáchání trestného činu velezrady dle § 78 odst. 1 písm. c) zákona č. 86/1950 Sb., trestního zákona, a ze spáchání trestného činu spolčení k zavlečení do ciziny dle § 166 odst. 1 trestního zákona. Na základě usnesení Nejvyššího soudu – Vojenského kolegia ze dne 23. 7. 1955 mu byl trest snížen na 10 let. V roce 1960 mu byl zbytek trestu prominut v rámci amnestie prezidenta republiky. Celková doba výkonu trestu tak činila šest let, konkrétně od 23. 4. 1954 do 11. 5. 1960. Trestný čin měl spočívat v tom, že plánovali přelet letadlem do Německé spolkové republiky.

Ve zmíněném rozsudku ze dne 23. 4. 1954 je uvedeno, že se Otakar Vinklář dostal v roce 1948 do styku s ilegální organizací a zúčastnil se jedné schůzky této organizace. Souhlasil s návrhem Milana Frýborta na „úlet“ do zahraničí. Jako důvod souhlasu s návrhem na útěk do zahraničí měl účastník řízení udávat, že se mu nelíbila agitace pro vystupování z církve, ačkoliv sám také vystoupil, dále že byl poškozen měnovou reformou, protože prý musel platit dvakrát za stejno-kroj, a nakonec že chtěl létat na zahraničních tratích. Dále je pak v rozhodnutí uvedeno, že Otakar Vinklář doznal, že si byl vědom, že po přeletu do západního Německa by byl vyslýchán cizími zpravodajskými orgány a že byl odhodlán vyzradit vše, co věděl, aby si tak u Američanů získal větší důvěru. Také on byl připraven vstoupit do válečného letectva západních mocností, kdyby to bylo na něm požadováno.

Otakar Vinklář byl propuštěn ze služebního poměru vojáka dne 23. 4. 1954, zároveň mu byla odňata hodnost a byl propuštěn do zálohy. V roce 1990 byl rehabilitován.

Etická komise posuzovala uvedené skutečnosti ve všech souvislostech i v dobovém kontextu a došla k závěru, že činnost Otakara Vinkláře byla Ministerstvem obrany posouzena nesprávně.

Zákon č. 262/2011 Sb. v ust. § 2 písm. b) vymezuje, co se rozumí pod pojmem odboj a odpor proti komunismu. Je to účast na akcích směřovaných proti komunistickému režimu v Československu projevem ať již jednotlivě či ve skupině na základě politického, náboženského či mravního demokracického přesvědčení nebo vědomá a veřejná vyjádření takového odporu na území státu i v zahraničí, a to ve spojení s cizí demokracickou mocností, některou z forem uvedených v § 3 s cílem odstranit, výrazně oslabit či narušit anebo jinak poškodit komunistickou totalitní moc v Československu a obnovit svobodu a demokracii.

Na základě § 3 odst. 1 zákona č. 262/2011 Sb. se formou odboje a odporu proti komunismu rozumí ozbrojený nebo jiný srovnatelný boj vedený proti komunistickému režimu v Československu, provádění sabotáží, spolupráce se zahraniční zpravodajskou službou demokratického státu, převaděčství nebo překračování státních hranic za účelem účasti v odboji a odporu proti komunismu (agenti-chodci). Za formu odboje a odporu proti komunismu se rovněž považují s tím srovnatelné jiné statečné činy nebo statečné veřejné postoje na podporu ozbrojených akcí směřovaných proti komunistickému režimu v Československu.

Otakar Vinklář byl prokazatelně součástí skupiny, která měla v úmyslu překročit, resp. přeletět státní hranice, a to za účelem zapojení se do boje s komunistickým režimem v zahraničí.

Na tomto faktu nemůže nic změnit to, že před uskutečněním pokusu o přelet byli členové skupiny zatčeni a následně odsouzeni. Nesporným faktem zůstává, že účastník řízení byl členem skupiny a aktivně v ní působil. K naplnění formy odboje dle § 3 odst. 1 zákona č. 262/2011 Sb. musí ovšem taková skupina, resp. její členové aktivně působit proti komunistickému režimu. To měla Etická komise v případě skupiny kolem účastníka řízení za prokázané, a to především z výsledku účastníka řízení ze dne 23. 1. 1954, v němž se podávají informace o jeho záměru bojovat proti komunistickému režimu v zahraničí: *Nesouhlas se stávajícím zřízením v ČSR, který ve mně rosti již odedávna a pro který [...] jsem se rozhodl proti tomuto zřízení bojovat. Věřil jsem ve zvrat lidové demokracie, a to válkou proti Sovětskému svazu a ostatním lidově demokratickým státům, a chtěl jsem mu být v tomto boji nápomocen. Již samotným úletem bych se zapojil do účinného boje proti našemu státu, protože zahraniční rozhlas, jako je Svobodná Evropa a další, by neopomněly našeho úletu použít k propagačním účelům ve svých štvavých relacích, zaměřených proti československému státu. Po úletu do západního Německa jsem sice chtěl působit jako navigátor u dopravního letectva nebo u námořnictva, ale nebyla-li by mi dána možnost, byl bych nucen dělat to, co by mi bylo dáno a šel bych třeba i k bitevnímu letectvu, které západní imperialisté používají k potlačení osvobozeneckých bojů, jako jsou nyní ve Vietnamu a byly v Koreji.*⁴¹ Etická komise si byla vědoma jisté kontroverznosti výpovědi účastníka řízení při tomto výsledku, jak byl citován výše, na což upozorňoval i Archiv bezpečnostních složek ve svém odborném stanovisku, ve kterém uvedl, že *při posuzování dobových dokumentů nelze provést prostou recepci faktů bez kritiky historického pramene, kdy v tomto případě se mohlo jednat o výpověď vedenou pod psychickým či fyzickým tlakem.* Etická komise byla i přesto přesvědčena, že záměrem účastníka řízení byl odboj a odpor proti komunistickému režimu v zahraničí. K tomu Etická komise dodala, že se ve zmíněném vyšetřovacím spise podařilo nalézt i kopii dopisu dívky Vlastě, zabaveného Státní bezpečností při zatčení Otakara Vinkláře. V tomto dopise je mimo jiné řečeno, že se Otakar Vinklář s danou dívkou *loučí na dobu neurčitou, odchází, aby se mohl opět vrátit, ovšem jako vítěz boje, ke kterému se zčásti rozhodl a částečně byl donucen.*⁴²

Etická komise měla tedy za prokázané, že účastník řízení byl členem skupiny, která systematicky během druhé poloviny roku 1953 plánovala několik pokusů o překročení československých státních hranic a jejíž členové měli v úmyslu účastnit se odboje a odporu proti komunismu.⁴³

Etická komise také nesouhlasila se závěrem Ministerstva obrany, které ve svém rozhodnutí tvrdilo, že *nezdařený pokus o ilegální překročení státní hranice uskutečněný společně s dalšími osobami ani následné odsouzení za něj není formou odboje a odporu proti komunismu podle § 3 odst. 1 zákona č. 262/2011 Sb., pokud tento nebyl součástí další aktivní odbojové či odporové činnosti jako např. převádění jiných osob, spolupráce se zahraniční zpravodajskou službou, nebo nelze doložit konkrétní plán zapojení do činnosti zahraničního odboje, neboť v případě Otakara Vinkláře nešlo jen o samotnou přípravu překročení státní hranice s dalšími osobami, ale za podstatný považovala záměr účastníka řízení bojovat proti komunistickému režimu v zahraničí a aktivity členů skupiny s tím spojené.*

Etická komise dospěla nakonec k závěru, že Otakar Vinklář svými výše uvedenými postoji a jednáním naplnil znaky formy odboje proti komunismu podle § 3 odst. 1 zákona č. 262/2011 Sb., a proto změnila rozhodnutí Ministerstva obrany tak, že panu Otakarovi Vinklářovi vydala osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu.

⁴¹ Viz vyšetřovací spis arch. č. V – 2373 MV, mapa 1, scan 0215-0225.

⁴² Viz vyšetřovací spis arch. č. V – 2373 MV, mapa 1, scan 0203-0205.

⁴³ U Miroslava Frýborta byl při jeho zatčení nalezen písemný materiál, šlo o index, seznam kódů volně vložených v tvrdých deskách, předpisy, kódy a zkratky – 63 stránek, princip radaru – 18 listů, 3 listy výkresů, které byly vyhodnoceny znalcem v oboru státního a služebního tajemství jako „vojenské a státní tajemství“.

Závěry Etické komise

V návaznosti na některé případy, které řešila Etická komise na svých zasedáních, bylo do současné doby vypracováno šest obecných závěrů, které jsou k dispozici na internetových stránkách Etické komise. Tyto závěry mají sloužit zejména k informování širší veřejnosti o rozhodovací praxi Etické komise, a to v případech, u kterých Etická komise předpokládala, že by se mohly týkat většího okruhu žadatelů.

Závěr č. 1 – K důsledkům realizace usnesení vlády č. 135 ze dne 6. února 1958 a usnesení vlády č. 256 ze dne 14. března 1958

První případ, který musela Etická komise na svém zasedání řešit, byl případ účastníka řízení, který v roce 1958 neprošel politickou prověrkou z důvodu svých politických postojů a nevyhovujícímu kádrovému profilu, následkem čehož obdržel výpověď z pracovního poměru a při hledání nového zaměstnání se nemohl ucházet o jinou než manuální profesi.

Přestože se v případě tohoto účastníka řízení jednalo o opožděné odvolání (tedy odvolání podané po uplynutí zákonně lhůty 15 dnů ode dne doručení rozhodnutí) a spis byl tedy řešen z hlediska procesního dle § 92 odst. 1 správního řádu,⁴⁴ rozhodla se Etická komise zpracovat v návaznosti na tento případ obecný závěr, nazvaný Závěr č. 1 – K důsledkům realizace usnesení vlády č. 135 ze dne 6. února 1958 a usnesení vlády č. 256 ze dne 14. března 1958.

V tomto závěru Etická komise konstatovala, že sama skutečnost, že žadatel o vydání osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu byl obětí politických prověrek a čistek ve státním, resp. veřejném a hospodářském sektoru v souvislosti s usnesením vlády č. 135 ze dne 6. 2. 1958 a usnesením vlády č. 256 ze dne 14. 3. 1958, jejichž účelem bylo *očistit státní a hospodářský aparát od všech politicky nespolehlivých živlů a zabránit tomu, aby se nedostaly na jiná důležitá místa*, nebo byl v jejich důsledku postižen,⁴⁵ nenaplnuje znaky odboje a odporu proti komunismu v jednotlivých jeho formách dle § 3 zákona č. 262/2011 Sb.

Etická komise však ve svém závěru dále považovala za nutné v souladu s preambulí zákona č. 262/2011 Sb., v níž Parlament České republiky vyslovil *hlubokou lítost nad nevinnými oběťmi komunistického režimu*, vyjádřit lítost nad tím, že komunistický režim poškodil tisíce lidí, kteří by nepochybně za jiných společenských a právních poměrů mohli dosáhnout významných úspěchů ve svém profesním a jiném uplatnění, což se vinou tehdejší situace nemohlo stát.

Závěr č. 2 – K novým skutečnostem a návrhům na provedení nových důkazů uváděných v odvolacím řízení

Druhý obecný závěr Etické komise směřuje zejména k těm případům, kdy účastníci řízení v odvolacím řízení před Etickou komisí uvádějí nové skutečnosti, které ve své žádosti a v předchozích podáních ve správním řízení vedeném před Ministerstvem obrany (tedy před správním orgánem prvního stupně) neuváděli.

V obecném závěru, nazvaném Závěr č. 2 – K novým skutečnostem a návrhům na provedení nových důkazů uváděných v odvolacím řízení, Etická komise upozorňuje, že *k novým skutečnostem a návrhům na provedení nových důkazů uvedeným v odvolání účastníka řízení, žadatele o udělení osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu dle zákona č. 262/2011 Sb. nebo v průběhu odvolacího řízení přihlédne Etická komise ve smyslu § 82 odst. 4 správního řádu jen tehdy, jde-li o takové nové skutečnosti (tvrzení o skutečnostech vztahujícím se ke skutkům, pro které*

⁴⁴ Znění § 92 odst. 1 správního řádu: *Opožděné nebo nepřipustné odvolání odvolací správní orgán zamítne. Jestliže rozhodnutí již nabylo právní moci, následně zkoumá, zda nejsou dány předpoklady pro přezkoumání rozhodnutí v přezkumném řízení, pro obnovu řízení nebo pro vydání nového rozhodnutí. Shledá-li předpoklady pro zahájení přezkumného řízení, pro obnovu řízení nebo pro vydání nového rozhodnutí, posuzuje se opožděné nebo nepřipustné odvolání jako podnět k přezkumnému řízení nebo žádost o obnovu řízení nebo žádost o vydání nového rozhodnutí.*

⁴⁵ Myslí se tím postižení zejména propuštěním nebo nuceným opuštěním státního, resp. veřejného a hospodářského sektoru.

žadatel žádost podal) nebo důkazy, které účastník řízení nemohl uplatnit dříve v řízení před Ministerstvem obrany.

K ustanovení § 82 odst. 4 správního řádu ve svém závěru Etická komise pro úplnost uvádí, že pokud účastník řízení namítá nové skutečnosti vztahující se ke skutkům, pro které účastník řízení žádost podal (vyjma takových, které nemohl objektivně uvést dříve) až v odvolacím řízení, mohl by být v případě svého nesouhlasu s rozhodnutím Etické komise vztahujícímu se k takovým nově tvrzeným skutečnostem zbaven možnosti podat v této části rozhodnutí opravný prostředek, tedy zbaven svého odvolacího práva proti části takového rozhodnutí. Proti rozhodnutí Etické komise totiž nelze podle ustanovení § 91 odst. 1 správního řádu podat opravný prostředek. Takový postup by navíc nebyl v souladu s principem víceinstančnosti správního řízení, a zároveň dodává, že rozhodnutím Etické komise, kterým se potvrzuje rozhodnutí Ministerstva obrany ve věci zamítnutí žádosti účastníka řízení o vydání osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu, není dotčeno právo účastníka řízení požádat o vydání osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu ve smyslu ust. § 6 odst. 1 zákona pro jiné skutky, než pro které žadatel již požádal a o kterých bylo pravomocně rozhodnuto (tj. požádat pro odbojovou činnost ve smyslu zákona uskutečněnou jinou formou nebo v jiném období, než původně žádal). Taková tvrzení účastníka řízení však musí být ve smyslu ust. § 52 správního řádu podpořena označením relevantních důkazů (listiny, svědecké výpovědi aj.).

Etická komise k tomu dále uvádí, že označení relevantních důkazů je důležité zejména v případech, kdy byl spis/materiál StB vedený o účastníku řízení (nebo jeho část) zničen, a nemůže být tedy příslušnými archivy dohledán. Pokud nejsou označeni svědci nebo není navrženo provedení jiných důkazů, nemají Ministerstvo obrany ani Etická komise k dispozici z archivních zdrojů dostatek podkladů pro rozhodnutí ve věci potvrzujících údaje uváděné účastníkem řízení, z nichž by mohly při rozhodnutí vycházet, a dále, že současně by měl účastník řízení dbát na to, aby byly označeny důkazy dostatečně určité a mohly být prověřeny spolupracujícími institucemi, tj. archivy a ústavy, neboť tyto zpravidla dožadujícím orgánům (Ministerstvu obrany či Etické komisi) poskytují pouze materiály relevantní, které lze dohledat na základě konkrétních informací uvedených v žádosti a jejím odůvodnění.

Závěr č. 3 – K pojmu veřejnost dle § 3 odst. 4 zákona č. 262/2011 Sb. ve vztahu k tzv. verbovce StB, která probíhala na služebně StB

Třetí obecný závěr Etické komise, nazvaný Závěr č. 3 – K pojmu veřejnost dle § 3 odst. 4 zákona č. 262/2011 Sb. ve vztahu k tzv. verbovce StB, která probíhala na služebně StB, byl vypracován na základě případu účastníka řízení, který v roce 1956 pod vlivem maďarských událostí odmítl vstoupit do KSČ a následně v roce 1957 odmítl i přes značný nátlak spolupracovat se Státní bezpečností, za což „zaplatil“ ztrátou zaměstnání a psychickou újmu. V souvislosti s tímto případem vyvstala potřeba objasnit pojem „veřejné postoje“, užitý v § 3 odst. 4 zákona č. 262/2011 Sb. ve vztahu k tzv. verbovce StB, která probíhala na služebně StB.

Etická komise k tomuto konstatovala, že pojem „veřejně“ a veřejnost projevu nebo činu účastníka odboje nebo odporu proti komunismu podle § 3 odst. 1 a 4 zákona č. 262/2011 Sb. chápe konzistentně s judikaturou českých soudů a doktrínou⁴⁶ jako jednání za současné přítomnosti nejméně tří osob, učiněné na veřejně přístupném místě a vůči veřejnosti, tj. osobám odlišným od toho, kdo jednání činí, osobám, které jednají v součinnosti s ním nebo osobám blízkým tomu, kdo jednání činí; takovým veřejným činem nebo projevem by bylo možno označit jednání účastníka řízení s cílem strhnout ostatní k následování jeho příkladu, typicky svolávání demonstrací, veřejné projevy nesouhlasu na místech veřejnosti přístupných před větším počtem osob apod.

Při zkoumání pojmu „veřejnost“ a s tím související interpretací zákonného pojmu „veřejné politické a společenské postoje“ se Etická komise zabývá rovněž tím, jak byla veřejnost postoje, resp. jednání, člověka chápána v době, kdy účastník řízení odmítl spolupráci s StB.

⁴⁶ TR NS 12/2005-T 759, 1 Tz 197/57, ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní zákoník. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010.

Podle skutečností známých Etické komisi z její činnosti, které potvrzují obecně známou praxi, se tzv. verbovka StB děla neveřejně, respektive utajeně a přítomní důstojníci nemohou být považováni za veřejnost ve smyslu § 3 odst. 1 a 4 zákona č. 262/2011 Sb., a to i vzhledem k jejich „úřední“ přítomnosti.

Podle § 76 odst. 3 zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon, byl trestný čin spáchán veřejně, jestliže byl spáchán obsahem tiskoviny, rozšiřovaného spisu, filmem, rozhlasem nebo jiným podobně účinným způsobem, nebo alespoň před dvěma osobami, a do 31. 12. 1956 rovněž tím, že byl spáchán na místě veřejnosti přístupném a mohl být postřehnut alespoň dvěma osobami.

K interpretaci pojmu „veřejně spáchání trestného činu“ podle § 76 odst. 3 zákona č. 86/1950 Sb., vymezenému slovy „alespoň před dvěma osobami“ Etická komise konstatuje, že odmítnutí spolupráce s StB, které bylo vysloveno před dvěma příslušníky StB, nelze považovat za veřejné, neboť bylo učiněno před úředními osobami na místě veřejnosti nepřístupném a v rámci „úředního jednání“, jež bylo, stejně jako dnes, zásadně neveřejné, a ani nebylo a nemohlo být veřejnosti určeno.

Závěr č. 4 – K posuzování spolupráce se zahraniční zpravodajskou službou ve smyslu ust. § 3 odst. 1 zákona č. 262/2011 Sb.

Závěr č. 4 – K posuzování spolupráce se zahraniční zpravodajskou službou ve smyslu ust. § 3 odst. 1 zákona č. 262/2011 Sb. byl vytvořen v návaznosti na velmi zajímavý případ, kdy byla účastnice řízení odsouzena za spáchání trestného činu vyzvědačství podle § 86 odst. 1 věty druhé trestního zákona z důvodu spolupráce s tajnou službou UDBA. Pro posouzení věcné správnosti rozhodnutí správního orgánu I. stupně bylo tedy zásadní, zda Socialistická federativní republika Jugoslávie (dále též jen SFRJ), která nesla od roku 1946 do roku 1963 název Federativní lidová republika Jugoslávie (dále též jen FLRJ), byla v letech 1957 až 1960 demokratickým státem. Etické komisi nezbylo, než se blíže zabývat politickou, mezinárodně-politickou a diplomatickou situací ve FLRJ, a to nejen v dotčeném období mezi lety 1957 až 1960. Kromě prostudování rozsáhlého spisového materiálu, zejména z fondů Archivu bezpečnostních složek a Národního archivu, týkajícího se přímo daného případu a odborné literatury, reflektovala Etická komise při svém rozhodování i odborné stanovisko Ústavu pro studium totalitních režimů, které si pro účely zvrubného posouzení tohoto případu vyžádala. Etická komise zohlednila dále i odborné vyjádření doc. PhDr. Jana Pelikána, CSc., z katedry jihoslovanských a balkanistických studií FF UK v Praze, Ústavu světových dějin FF UK, ze dne 9. 10. 2012, které předložila sama účastnice řízení.

Podstatou v pořadí čtvrtého obecného závěru Etické komise je konstatování, že *SFRJ [...] nebyla v letech 1957 až 1960 demokratickým státem, byť zde vládnoucí režim byl v určitém slova smyslu liberálnější než komunistický režim v tehdejší ČSR. Jednalo se totiž o režim zjevně autoritářský, v němž hrála vedoucí úlohu Komunistická strana Jugoslávie.*⁴⁷

Závěr č. 5 – K posuzování pracovní persekuce jako odboje či odporu proti komunismu ve smyslu zákona č. 262/2011 Sb.

Skutečnost, že Etická komise při svých jednáních často řeší případy účastníků řízení, kteří byli na základě politických prověrek a čistek postiženi zejména propuštěním nebo nuceným opuštěním státního, resp. veřejného a hospodářského sektoru v důsledku normalizačního vývoje po okupaci ČSSR vojsky Varšavské smlouvy v srpnu 1968, vedla k vytvoření dalšího obecného závěru Etické komise, nazvaného Závěr č. 5 – K posuzování pracovní persekuce jako odboje či odporu proti komunismu ve smyslu zákona č. 262/2011 Sb.

Etická komise v tomto závěru konstatovala, že *sama skutečnost, že účastník řízení [...] byl obětí pracovní persekuce nebo byl v jejím důsledku postižen, tj. byl s ním ze strany zaměstnavatele nuceně rozváznán pracovní poměr či byl propuštěn ze služebního poměru, měl potíže ze získáním*

⁴⁷ Blíže viz Závěr Etické komise č. 4 – K posuzování spolupráce se zahraniční zpravodajskou službou ve smyslu ust. § 3 odst. 1 zákona č. 262/2011 Sb., dostupný on-line na adrese: http://www.etickakomise.cz/data/EK_zaver_4.pdf. Cit. 2. 10. 2013.

nového zaměstnání v oboru, pro který byl kvalifikován, popř. měl jinak ztíženu možnost pracovního či společenského uplatnění, nenaplní znaky odboje a odporu proti komunismu v jednotlivých jeho formách dle § 3 zákona č. 262/2011 Sb. v návaznosti na § 2 písm. b) tohoto zákona.

Pro naplnění zákonné formy odboje a odporu proti komunismu dle ust. § 3 odst. 4 zákona č. 262/2011 Sb. musí být v řízení prokázáno, že účastník řízení zastával aktivně a z vlastní vůle takové veřejné politické a společenské postoje, které bránily nástupu a udržení komunistické totalitní moci, a že byl za takové své postoje uvězněn, internován nebo jinak omezen na osobní svobodě anebo nuceně vystěhován z místa svého bydliště anebo jinak obdobně závažně postižen. Pro přiznání statusu účastníka odboje a odporu proti komunismu dle ust. § 3 odst. 4 zákona č. 262/2011 Sb. musí být tedy v řízení prokázáno, že účastník řízení splňuje kumulativně obě zákonem stanovené podmínky, tj. jak podmínku aktivní odbojové či odporové činnosti spočívající v protikomunistických postojích účastníka řízení, které tento zastával aktivně z vlastní vůle a veřejně, tak podmínku zákonem presumovaného závažného postižení, ke kterému došlo v přímé souvislosti s takovými jeho postoji. Proto pouhé prokázání pracovní perzekuce, byť v dostatečné intenzitě (srovnatelné s uvězněním, internováním nebo jiným omezením na osobní svobodě anebo nuceným vystěhováním z místa svého bydliště), aby mohla být považována za závažnou, pro přiznání statusu účastníka odboje a odporu proti komunismu bez splnění první podmínky nepostačuje.

Etická komise k tomu pro doplnění uvedla, že velmi oceňuje postoje vlasteneckého odporu proti okupaci ČSSR vojsky států Varšavské smlouvy v srpnu 1968, avšak takový postoj sám o sobě, jedná-li se navíc o ojedinělý projev odporu, nelze bez dalšího považovat za odboj či odpor proti komunistickému režimu v Československu ve smyslu zákona č. 262/1968 Sb. Nelze rovněž zcela odhlédnout od skutečnosti, že projevy vlasteneckého odporu proti okupantům neznamenal vždy zřetelné distancování se od politiky KSČ, popř. komunistické ideologie jako takové, ale byly mnohdy spíše projevy solidarity s tehdejším politickým vedením ČSSR, které přes všechny zamýšlené či realizované změny ve společnosti bylo stále v rukou KSČ a jejích stranických funkcionářů. Každý případ je tedy nutno posuzovat individuálně s ohledem na skutečnost, zda lze v postojích účastníka řízení vysledovat ve smyslu zákona č. 262/2011 Sb. (též) protikomunistický motiv/pohnutku jeho jednání.

Závěr č. 6 – K posouzení vstupu do Francouzské cizinecké legie jako odboje či odporu proti komunismu ve smyslu zákona č. 262/2011 Sb.

Ve své rozhodovací praxi se Etická komise setkala i s několika případy, kdy účastník řízení požádal o udělení osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu z důvodu vstupu či zamýšleného vstupu do Francouzské cizinecké legie. Vzhledem k tomu, že téma Francouzské cizinecké legie nebylo dosud v odborné literatuře dostatečně zpracováno, rozhodla se Etická komise oslovit Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky se žádostí o vypracování odborného stanoviska na téma „Francouzská cizinecká legie – vznik a geneze“, a to zejména s akcentem na vznik Francouzské cizinecké legie a zájmy, které hájí, a se zohledněním participace československých, resp. českých občanů na jejích vojenských operacích a akcích, na motivy vstupu československých občanů do Francouzské cizinecké legie a charakter jejich činnosti v rámci Francouzské cizinecké legie a se zaměřením na posouzení otázky případné participace na akcích směřujících proti komunismu a rovněž komunistickému režimu v Československu.

V souvislosti s výše uvedenými skutečnostmi se Etická komise rozhodla pro vypracování svého zatím posledního obecného závěru, kde konstatovala, že *samotný vstup účastníka řízení do Francouzské cizinecké legie či příslušnost k této vojenské jednotce v době nesvobody, popř. pouhý úmysl účastníka řízení vstoupit v době nesvobody po odchodu do zahraničí do Francouzské cizinecké legie, i když je v řízení prokázán, nenaplní znaky formy odboje a odporu proti komunistickému režimu v Československu ve smyslu ust. § 3 odst. 1 v návaznosti na ust. § 2 písm. b) zákona č. 262/2011 Sb., tj. ozbrojený nebo jiný srovnatelný boj vedený proti komunistickému režimu v Československu nebo překračování státních hranic za účelem účasti v odboji a odporu proti komunismu (agenti-chodci), popř. s tím srovnatelné jiné statečné činy nebo statečné veřejné postoje na podporu ozbrojených akcí směřovaných proti komunistickému režimu v Československu, a to i s ohledem*

na povahu a cíle tohoto vojenského uskupení, sloužícího primárně k naplňování zahraničně-politických zájmů Francie. Mezi tyto zájmy však prokazatelně nikdy nepatřila snaha odstranit, oslabit či jinak narušit komunistický režim v Československu ani v regionu střední a východní Evropy. Etická komise také poukázala na skutečnost, že Francie v roce 1966 vystoupila z vojenských struktur NATO, a proto i případná její účast na vojenských operacích proti komunistickému režimu v Evropě by připadala v úvahu pouze v případě přímé vojenské konfrontace mezi Československem a Francií.

Byť při své rozhodovací praxi musela Etická komise řešit převážně případy vstupu či zamýšleného vstupu účastníka řízení právě do Francouzské cizinecké legie, rozhodla se ve svém závěru uvést i obecné konstatování, že samotná příslušnost k zahraniční armádě či jakékoli vojenské jednotce a participace na její činnosti tedy bez prokázání zjevné protikomunistické pohnutky (motivů) účastníka řízení skutečně se zapojit do protikomunistického odboje či odporu v zahraničí (tj. nikoliv pouze na základě nereálného předpokladu) není odbojem či odporem proti komunistickému režimu v Československu ve smyslu zákona č. 262/2011 Sb.

Přehled vydaných osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu

Evidence účastníků odboje a odporu proti komunismu

Příjmení	Jméno	Datum narození		Místo narození
Babušík	Mojmír	27. ledna 1933	v	Křenovicích
Balabán	prof. ThDr. Milan	3. září 1929	v	Českém Boratíně
Bartík	Jan	10. června 1924	v	Římově
Bartůněk	Ladislav	14. června 1931	v	Rosicích
Bašta	Oldřich	29. září 1958	v	Prešově
Bauer	MVDr. Lubomír	9. září 1930	v	Brně
Bedáň	Ing. Josef	13. listopadu 1933	v	Praze
Bednář	Benedikt	23. března 1907	v	Rebešovicích
Beneš	Jan	26. března 1936	v	Praze
Benýšek	Zbyněk	27. června 1949	v	Olomouci
Bergmann	Ladislav	7. června 1932	v	Praze
Bilík	Ignác	31. července 1920	v	Boršicích
Blaha	František	30. prosince 1933	v	Hluku
Blažek	Ladislav	26. července 1926	v	Praze
Bobek	Josef	24. ledna 1925	v	Horním Bousově
Bogar	František	9. prosince 1924	v	Blatnici p. Sv. Antonínkem
Bořfková	Marie	2. června 1917	ve	Zdíkově
Božek	JUDr. Vladimír	3. září 1924	v	Olešnici
Braum	Josef	6. srpna 1934	ve	Vranovicích
Brázda	Josef	14. února 1924	v	Doubravňku
Brikcius	Eugen	30. srpna 1942	v	Praze
Brom	Miloš	9. února 1931	v	Netolicích
Brož	Zdeněk	2. ledna 1930	ve	Velkém Pořččí
Brožek	Karel	4. května 1933	v	Kutné Hoře
Brožek	Vladimír	19. srpna 1932	v	Liberci
Brožová	Vlasta	19. června 1929	v	Brně
Brychta	Josef	17. března 1932	v	Brtnici
Bumba	Ladislav	13. června 1926	v	Děčíně
Buryan	Vladimír	16. února 1929	v	Brně

Příjmení	Jméno	Datum narození		Místo narození
Buryanová	Helena	11. ledna 1924	ve	Vělopolí
Bušek	Slavomír	14. června 1932	v	Těšicích
Cerman	František	3. září 1904	v	Zámrsku
Cibulka	Petr	27. října 1950	v	Brně
Ciml	Jaroslav	17. dubna 1931	ve	Zlivi
Coural	Karel	20. září 1942	v	Brně
Culiaková	Milada	25. října 1914	v	Ostravě
Čapka	RNDr. Oldřich	12. května 1922	v	Brně
Čech	Josef	20. dubna 1930	ve	Zlíně
Čejka	Čestmír	2. prosince 1928	v	Praze
Čermák	Ludvík	23. července 1932	v	Křenovicích
Černík	Zdenko	2. září 1932	v	Prešově
Černý	Albert Antonín	4. února 1937	v	Bratislavě
Čeřovská	Libuše	4. dubna 1932	ve	Mšeně
Čoček	Josef	18. června 1932	ve	Stříteži nad Ludinou
Daněk	František	7. února 1917	v	Dolním Němčí
Dlouhý	René	6. února 1934	v	Praze
Dočkal	Miloslav	13. června 1927	v	Budislavi
Dolejší	Miroslav	20. listopadu 1931	ve	Velkém Přítočně
Doubrava	Antonín	13. dubna 1928	ve	Snovídkách
Drobný	JUDr. Stanislav	12. července 1923	v	Brně
Dubický	Jan	5. září 1927	v	Mladé Boleslavi
Důbrava	Josef	5. března 1921	v	Horní Lidči
Dufek	Josef	7. ledna 1929	v	Boleradicích
Dušková	Eva	11. listopadu 1931	v	Praze
Dvořáček	Zdeněk	24. října 1929	ve	Šlapanicích
Dvořák	Jan	5. listopadu 1922	v	Dušejevě
Dvořák	plk. v. v. Lubomír	25. listopadu 1927	v	Albrechticích
Dyk	Zdeněk	5. března 1929	v	Jičíně
Ehrenberger	Josef	3. května 1929	v	Sádku u Poličky
Fajman	Milan	25. října 1929	v	Paskově
Fialka	JUDr. Přemysl	14. prosince 1929	v	Chrudimi
Fialka	Přemysl	3. června 1951	v	Praze
Fidler	Jiří	15. dubna 1931	v	Brně
Fistr	Bohuslav	23. září 1933	ve	Žďánicích
Formánek	Jiří	13. února 1924	v	Netolicích

Příjmení	Jméno	Datum narození		Místo narození
Fořt	Josef	21. ledna 1928	v	Libčicích nad Vltavou
Franěk	Alois	11. června 1927	v	Bystřici pod Hostýnem
Frauenbergová	Olga	24. ledna 1928	v	Klatovech
Freund	Karel	23. listopadu 1949	v	Teplících
Frič	Jan	22. ledna 1944	v	Plzni
Froyda	Miroslav	7. března 1933	v	Plzni
Fuxa	Josef	21. listopadu 1932	v	Praze
Gross	Josef	9. ledna 1914	v	Oslavanech
Grünberg	Jaroslav	24. prosince 1930	v	Praze
Haferník	Petr	1. února 1920	v	Novém Hrozenkově
Hájek	Rudolf	15. března 1914	v	Rožné nad Pernštejnem
Hála	Pavel	25. února 1934	v	Letonicích
Hamal	Leopold	29. října 1900	v	Prostějově
Hamon Freundová	Zina	7. března 1950	v	Praze
Hampl	Miroslav	16. září 1932	v	Křelově
Hanč	PhDr. Pavel	24. srpna 1926	v	Praze
Handl	Ing. Jaromír	23. května 1930	v	Praze
Hanuš	Vladimír	1. června 1930	v	Červené Třemešné
Haukvic	plk. v. v. Alois	13. února 1926	v	Dolanech
Havlínová	Věra	14. května 1927	v	Rojetíně
Hejda	Zbyněk	2. února 1930	v	Hradci Králové
Hejdová	Eva	5. října 1931	v	Moravských Budějovicích
Hejtmánek	Václav	7. dubna 1895	v	Nosislavi
Hejtmánková	Františka	7. prosince 1904	v	Nikolčicích
Herka	Jan	5. března 1932	v	Dolních Bojanovicích
Herkloc	Vlastimil	20. května 1934	v	Praze
Hlaváček	Josef	15. ledna 1941	v	Kolíně
Hnyk	Jaroslav	8. dubna 1933	v	Jablonci nad Jizerou
Holešovský	Tomáš	17. května 1935	ve	Slavkově u Brna
Holub	František	26. června 1922	v	Němčicích nad Hanou
Holý	Ing. Pavel	11. června 1927	v	Plzni
Hora	Jan	22. srpna 1931	v	Praze
Horák	Pavel	8. dubna 1954	v	Plzni
Horký	František	29. srpna 1955	v	Českém Brodě
Horyna	Jaroslav	2. srpna 1924	v	Mělníku

Příjmení	Jméno	Datum narození		Místo narození
Hostaša	Zdeněk	15. června 1935	v	Hranicích
Housar	Rudolf	16. září 1919	v	Kolovči
Hrabal	Stanislav	9. října 1926	v	Brně
Hrabovský	Milan	5. dubna 1935	ve	Slavkově u Brna
Hradílek	Ing. Tomáš	28. dubna 1945	v	Lipníku nad Bečvou
Hradílková	Jana	14. června 1946	ve	Zlatých Horách
Hrach	Petr	30. července 1955	v	Sušici
Hrdina	Jiří	6. prosince 1931	v	Praze
Hrubý	Miroslav	24. února 1928	v	Bělči nad Orlicí
Hrušková	Julie	18. května 1928	v	Boskovštejně
Hřebejk	Vladimír	28. září 1928	v	Pelhřimově
Hubačka	Pavel	18. května 1925	v	Dolních Bojanovicích
Hudský	Antonín	19. listopadu 1957	v	Jablonci nad Nisou
Hušek	Jan	30. listopadu 1930	v	Praze
Hutka	Jaroslav	21. dubna 1947	v	Olomouci
Chalupa	Rudolf	29. dubna 1909	ve	Smrku
Chalupová	Marie	13. června 1925	v	Liboměřicích
Chytilék	Antonín	28. března 1929	v	Kvítkovicích
Chytilová	Marie	2. února 1929	v	Němčicích nad Hanou
Ides	Milan	11. srpna 1930	v	Soběšicích
Jakub	kpt. v. v. Miroslav	26. prosince 1923	v	Letovicích
Jakubová	Vlasta	13. března 1925	v	Ožďanech
Janda	Jiří	20. srpna 1923	v	Plzni
Jandová	Marie	4. ledna 1931	v	Praze
Janeček	Miroslav	24. června 1929	v	Broumově
Janek	Jaromír	24. února 1928	v	Bystřici pod Hostýnem
Janík	Zdeněk	27. ledna 1932	v	Brně
Jaroš	František	24. ledna 1930	ve	Dvorech
Jásek	Vladimír	22. srpna 1925	v	Jevanech
Jedlička	Oldřich	10. února 1922	v	Bořeticích
Jedlička	Oldřich	10. ledna 1927	v	Bratislavě
Jelínek	Jiří	8. května 1967	v	Táboře
Jiráková	Věra	6. května 1935	v	Nosislavi
Jirounek	Miroslav	3. srpna 1955	v	Kladně
Jírovec	František	4. července 1909	v	Přepeřích
Jíšová	Božena	8. prosince 1929	v	Českých Budějovicích

Příjmení	Jméno	Datum narození		Místo narození
Juda	František	28. listopadu 1924	v	Jámách
Kadeřábek	Václav	26. května 1929	v	Lounech
Kadlec	Karol	5. dubna 1928	v	Košicích
Kaluža	Ladislav	12. dubna 1913	v	Sýkorci
Kamarádová	Růžena	19. ledna 1924	v	Olomouci
Karásek	Mgr. Svatopluk	18. října 1942	v	Praze
Kazda	Jan	13. července 1931	v	Horce u Staré Paky
Kieslinger	Ivan	28. listopadu 1928	v	Praze
Klečka	Vojtěch	17. února 1921	v	Lulči
Klement	Antonín	30. prosince 1915	v	Bednárci
Klíbr	Zdeněk	14. ledna 1929	v	Mladé Boleslavi
Klíma	Adolf	17. dubna 1929	v	Suchdole nad Lužnicí
Kliment	Alexandr	30. ledna 1929	v	Turnově
Kocáb	Ing. Alfréd	28. června 1925	ve	Vídni
Kolbaba	Zdeněk	13. února 1921	v	Praze
Kolda	Bohumil	18. listopadu 1921	v	Přerově
Komorous	Alois	20. listopadu 1926	v	Mýtě
Koníček	Ladislav	7. června 1909	v	Suché
Konrád	František	14. března 1928	v	Praze
Konvalinka	Karel	20. května 1920	v	Kladně
Kopt	Miroslav	13. července 1935	v	Praze
Korbařová	Věra	12. ledna 1928	v	Prostějově
Korbel	František	7. října 1920	v	Hodětíně
Korbel	Jiří	12. listopadu 1924	v	Hodětíně
Kosmák	Ing. Zdeněk	23. června 1927	v	Moravanech
Kostrhun	JUDr. Lubomír	15. ledna 1929	v	Banské Bystrici
Kostúr	Jiří	8. září 1942	v	Praze
Kovařík	Zdeněk	24. února 1931	v	Hradci Králové
Kovářík	Bohumil	3. března 1934	ve	Štěpánově
Kozák	Josef	19. července 1926	v	Turnově
Kožíšek	Ivan	21. září 1948	v	České Kamenici
Král	František	11. dubna 1921	v	Újezdu u Boskovic
Král	František	3. dubna 1931	v	Kameničkách
Králík	Svatopluk	2. dubna 1930	v	Praze
Krásný	Jaroslav	14. ledna 1927	v	Moravských Budějovicích
Krátký	Bohumil	21. listopadu 1919	v	Chlístově

Příjmení	Jméno	Datum narození		Místo narození
Kratochvil	Ladislav	14. září 1931	v	Rozstání
Krčková	Drahomíra	26. března 1929	v	Brně
Kreuzová	Miroslava	23. května 1923	v	Košicích
Krupička	Jiří	5. května 1913	v	Praze
Krydl	Antonín	2. prosince 1926	v	Oslavanech
Krystlík	PhDr. Ing. Tomáš	9. února 1947	v	Praze
Křeménková	Daniela	28. listopadu 1922	v	Holicích
Křepelka	František	25. prosince 1926	v	Tučapech
Křivánek	JUDr. Mirko	18. srpna 1930	v	Uherském Brodě
Křivka	František	29. dubna 1924	ve	Spišské Nové Vsi
Křivka	Josef	8. listopadu 1933	v	Oldřiši
Křížková	PhDr. Marie	15. června 1936	v	Miličíně
Kubes	Milan	14. srpna 1943	v	Prostějově
Kubů	Amálie	26. října 1930	v	Carpasiu
Kučera	Jan	21. srpna 1928	v	Nížkově
Kyselý	Jaroslav	6. dubna 1928	v	Šumvaldu
Kytl	Václav	6. června 1928	v	Kupičově
Landovský	Pavel	11. září 1936	v	Havlíčkově Brodě
Lesák	Ing. Josef	21. října 1920	v	Červených Janovicích
Lešák	Jan	8. února 1903	ve	Vrbici
Lešanovský	Ing. Karel	26. ledna 1929	v	Pacově
Libert	Karel	3. října 1928	ve	Skutči
Lízna	Mgr. František	11. července 1941	v	Jevíčku
Loučka	Ing. Miloslav	24. února 1925	v	Praze
Luštinová	Vlasta	7. listopadu 1936	v	Písařově
Macek	Rudolf	13. května 1925	v	Náchodě
Maděra	Václav	27. července 1919	v	Myslivě
Magula	Jarolím	1. října 1932	v	Bučanech
Mach	Václav	20. července 1908	ve	Rtyni v Podkrkonoší
Mach	Václav	10. dubna 1933	v	Leškovicích
Mach	Václav	19. ledna 1936	ve	Rtyni v Podkrkonoší
Machačný	Vlastislav	7. května 1930	v	Mladějově
Machát	Jiří	5. července 1938	v	Chustu
Machová	Věnceslava	18. dubna 1912	v	Jablonném nad Orlicí
Machovcová	Marie	29. listopadu 1931	v	Jaroměřicích nad Rokytnou
Maier	Vlastimír	30. prosince 1932	v	Postřelmově

Příjmení	Jméno	Datum narození		Místo narození
Málek	PhDr. Jiří	21. srpna 1930	v	Praze
Malík	Vladimír	8. ledna 1922	v	Archlebově
Malinová	Marie	25. ledna 1927	v	Chebu
Malíř	plk. v. v. Otomar	15. září 1923	v	Havířově
Malý	ThDr. Václav	21. září 1950	v	Praze
Mandrholec	Zdeněk	1. dubna 1930	v	Přerově
Mára	Jaromír	29. září 1934	v	Klatovech
Marečková	Mgr. Lenka	3. června 1946	v	Počátkách
Marek	Vlastimil	23. srpna 1946	v	Krnově
Marková	Květa	19. září 1942	v	Kroměříži
Maruthová	Eva	20. dubna 1928	v	Praze
Maštálíř	MUDr. František	7. prosince 1906	v	Koryčanech
Mencl	Vlastimil	21. srpna 1922	ve	Mšeně
Menšík	Ing. Karel	23. března 1929	v	Praze
Míchal	Vilém	27. května 1932	v	Brně
Mikoláš	Josef	30. srpna 1929	v	Hluboké
Morávek	Boris	5. května 1932	v	Brně
Mrázek	Jiří	21. dubna 1924	ve	Velkých Popovicích
Mrázek	RNDr. Rudolf	11. května 1934	v	Břeclavi
Musil	Raimund	31. března 1898	v	Rodkově
Muzička	Vladimír	22. července 1953	v	Duchcově
Nahodil	Jindřich	8. července 1929	v	Loukovicích
Nájemník	Josef	21. prosince 1932	v	Bílsku
Nečas	Jiří	17. října 1929	v	Praze
Němcová	Dana	14. ledna 1934	v	Mostě
Nerad	Miloslav	18. července 1921	v	Ledči nad Sázavou
Netušil	PhDr. Milan	29. srpna 1931	v	Heřmanově Městci
Neustupa	Josef	12. června 1920	v	Dolním Bezděkově
Nevařil	Jindřich	20. ledna 1929	v	Otrokovicích-Kvítkovicích
Nobilis	Jiří	6. května 1923	v	Nesuchyni
Nosek	Oldřich	22. října 1911	v	Horní Kalné
Novák	František	22. března 1910	v	Budapešti
Novák	Štěpán	23. prosince 1923	ve	Starém Poddvorově
Novák	Vladimír	11. prosince 1928	v	Heřmanově Městci
Nováková	Helena	3. června 1928	ve	Velkých Žernosekách
Novotný	Jan	21. března 1910	ve	Zbýšově u Brna

Příjmení	Jméno	Datum narození		Místo narození
Novotný	Oldřich	12. května 1921	ve	Skutči
Nýdrle	Jiří	29. prosince 1932	v	Nové Pace
Nývltová	Věra	19. dubna 1930	v	Jihlavě
Odehnal	Josef	17. května 1930	v	Proseči
Olšanský	Josef	7. listopadu 1951	v	Ústí nad Labem
Pala	Ladislav	14. června 1927	v	Rajnohovicích
Parolek	Antonín	3. srpna 1932	v	Tišnově
Pavlíček	Josef	14. ledna 1902	v	Šišmě
Pavlík	Ing. Čestmír	3. dubna 1932	v	Duchcově
Pažout	Zbyněk	22. února 1927	v	Nymburce
Pešková	Jiřina	27. září 1933	ve	Starém Bozděchově
Petrлік	Jaroslav	11. dubna 1915	v	Hlinsku
Petrлікová	Stanislava	6. května 1927	v	Benátkách
Pevný	František	16. února 1921	ve	Svatém Štěpánu
Pich	Josef	6. dubna 1911	v	Babí
Pijáček	Josef	21. března 1931	v	Ostrožské Nové Vsi
Pišťeláková	Božena	10. ledna 1925	v	Kyjově
Pokorná	Irena	6. března 1932	v	Kladně
Pokorná	Jaroslava	30. srpna 1926	v	Rosicích
Polák	Robert	15. listopadu 1924	v	Kanicích
Polívka	Vlastimil	6. února 1932	v	Praze
Polívková	Miluška	3. února 1921	v	Líních
Popelka	Mgr. Jaroslav	4. února 1956	v	Uherském Hradišti
Popílek	František	18. června 1925	v	Čankovicích
Pracna	Jaroslav	20. června 1930	ve	Střížovicích
Pražák	Jiří	19. dubna 1915	v	Jihlavě
Procházka	RNDr. Hubert	27. prosince 1930	v	Brně
Procházka	Jan	6. července 1913	ve	Chvalkovicích
Procházka	Jiří	11. září 1930	v	Kroměříži
Prokeš	Jan	15. září 1931	v	Brně
Prokeš	Miloslav	18. prosince 1931	v	Chrudimi
Prokop	Jan	23. února 1908	ve	Skočicích
Prudík	Jaroslav	5. října 1927	v	Šale
Průša	MUDr. Bernard	28. ledna 1912	v	Trentu
Přichystal	František	7. června 1925	v	Chrlcích
Rádková	Milada	21. srpna 1921	v	Moravanech

Příjmení	Jméno	Datum narození		Místo narození
Rázek	Ing. Adolf	30. listopadu 1930	v	Horním Jelení
Roček	Karel	17. dubna 1923	v	Mikulovicích
Roháčová	Marie	29. října 1929	v	Mahouši
Rolinc	Stanislav	12. října 1923	v	Malhoticích
Roman	Jan	7. března 1929	v	Užhorodě
Rosůlek	Ladislav	13. ledna 1929	v	Bohdanči
Rotrekl	PhDr. Zdeněk	1. října 1920	v	Brně
Roupec	Ladislav	27. června 1931	v	Babicích
Rudolf	Rudolf	30. září 1928	v	Srbči
Růžička	Kamil	23. listopadu 1919	ve	Veselém Kopci
Růžička	Miloslav	10. října 1925	ve	Vilémově
Růžička	Václav	21. června 1931	v	Kácově
Rychnovský	Václav	1. září 1927	v	Načešicích
Řehák	Josef	7. února 1928	v	Heřmanově Městci
Řezníček	Čestmír	25. května 1921	v	Markvarci
Řežáb	JUDr. Antonín	7. prosince 1922	v	Českých Budějovicích
Řídký	Alois	3. října 1925	v	Mastníku
Sasinek	Karel	24. ledna 1921	ve	Starém Poddvorově
Sedlařík	Karel	9. července 1927	v	Kroměříži
Sehnal	Milan	22. května 1930	v	Olomouci
Severin	Jaroslav	7. dubna 1914	v	Náchodě
Schleiss	Martin	10. listopadu 1913	v	Pasečnici
Schwarzová	Anna Magdalena	14. března 1921	v	Praze
Simůnková	Julie	10. října 1926	v	Břeclavi
Singer	Ing. Karel	30. ledna 1921	v	Dambořicích
Skácel	Oldřich	19. dubna 1908	ve	Lhotě
Sláma	Cyril	5. července 1894	v	Javůrku
Sláma	Vieroslav	25. května 1930	ve	Svinné
Slanina	Josef	6. října 1921	v	Žiželicích
Slanina	Rudolf	3. května 1926	v	Opavě
Slavíček	Josef	28. listopadu 1922	v	Novém Jimramově
Sléha	Miloslav	8. ledna 1923	v	Cholině
Slepičková	Božena	18. května 1928	v	Bílé Třemešné
Smyčka	Vladimír	13. listopadu 1913	v	Břeclavi
Sova	Ivan	2. října 1930	v	Mladé Boleslavi
Srnc	František	25. března 1928	v	Hodoníně

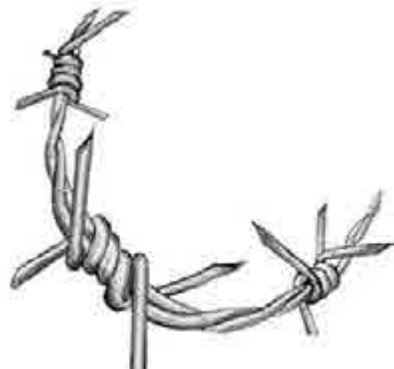
Příjmení	Jméno	Datum narození		Místo narození
Stavinoha	Ondřej	16. června 1955	ve	Znojmě
Stehlík	Jaroslav	17. října 1929	v	Kutné Hoře
Stehlík	Kliment	9. listopadu 1921	v	Boleradicích
Stojan	Jaromír	21. února 1929	v	Praze
Strejcus	Ing. Jan	23. března 1934	v	Brně
Strnad	Jan	22. února 1931	v	Panenském Týnci
Strnad	Zdeněk	22. května 1920	v	Českých Budějovicích
Strouhalová	Drahomíra	2. srpna 1930	v	Modřicích
Suchomel	Ladislav	21. července 1930	v	Brně
Suchý	Rudolf	16. září 1919	v	Brně
Sukop	Ladislav	11. dubna 1933	v	Boršově
Suttý	Alois	1. března 1924	v	Trackingu
Svoboda	Ludvík	24. srpna 1919	v	Troubsku
Synek	František	2. června 1934	v	Brně
Šafrán	Miloslav	7. prosince 1924	v	Opavě
Šavrda	Jaromír	5. července 1933	ve	Vejpřtech
Šebor	MUDr. Otto	10. července 1933	v	Bystřici
Šedivý	Ing. František	2. července 1927	v	Zadní Třebani
Šetek	Vlastimil	12. října 1914	v	Souši u Mostu
Šidáková	Helena	6. května 1925	v	Praze
Šimonová	Irena	9. prosince 1929	v	Ivanovicích na Hané
Šimůnek	Jaroslav	15. srpna 1918	v	Horní Branné
Šinoglová	Drahomíra	27. července 1951	v	Štosíkovcích na Louce
Škarecká	Marie	6. června 1927	ve	Vracově
Škarvada	Emanuel	14. prosince 1929	v	Podmoklanech
Škoda	Ladislav	7. července 1925	v	Brně
Šlegr	Josef	4. července 1897	v	Mšených Lázních
Šmejkal	Ladislav	24. září 1931	ve	Vižině
Šmoldas	Václav	30. června 1932	v	Brně
Šmotek	Ludvík	21. dubna 1921	v	Bohuslavicích nad Vlárí
Šraier	Petr	30. března 1958	v	Praze
Štich	Zdeněk	10. října 1928	v	Ostravě
Štolbová	Eva	23. července 1935	v	Ostravě
Štork	Jan	17. prosince 1910	v	Plzni
Švarc	Václav	22. února 1934	v	Lužné
Švecová	Milada	7. července 1925	v	Buděticích

Příjmení	Jméno	Datum narození		Místo narození
Tejral	RNDr. Gracian	28. srpna 1933	ve	Valticích
Teplý	František	28. dubna 1930	v	Dolní Rovni
Tichá	Drahomíra	22. listopadu 1930	v	Křížovicích
Tichý	Josef	8. března 1906	v	Mladé Boleslavi
Toman	Antonín	10. října 1904	v	Psářích
Tominová	Zdeňka	7. února 1941	v	Praze
Touš	Josef	9. listopadu 1929	v	Pocinovicích
Touš	Václav	12. listopadu 1898	v	Předslavě
Tráva	Milan	4. května 1925	v	Praze
Trojan	prof. ThDr. Ing. Jakub	13. května 1927	v	Paříži
Truncová	Hana	23. srpna 1924	v	Teplících
Třešňák	Vlastimil	26. dubna 1950	v	Praze
Tužín	Karel	5. září 1932	v	Blažovicích
Váchalová	Ludmila	18. srpna 1936	ve	Volyni
Vaníček	Josef	25. března 1929	v	Hradci Králové
Vassinger	Jari	16. října 1946	v	Novém Jičíně
Vašek	Josef	5. prosince 1921	v	Novém Hrozenkově
Vašinová	Vítězslava	8. prosince 1922	v	Pusté Rybné
Vavřík	Ing. Miloslav	30. srpna 1929	v	Ostravě
Včeláková	Blanka	22. června 1926	v	Jablonci nad Nisou
Vebr	Pravoslav	12. ledna 1922	ve	Slaném
Veit	Vladimír	13. února 1948	v	Benešově
Veselý	Karel	1. ledna 1917	v	Jihlavě
Veverka	RNDr. Josef	4. února 1903	v	Nymburce
Vevjora	Oldřich	27. října 1927	v	Ostravě
Vičar	Jan	4. listopadu 1932	v	Blažovicích
Vinický	Karel	23. prosince 1931	ve	Vídni
Vinklář	Otakar	27. prosince 1930	v	Praze
Vlach	Vincenc	11. července 1910	v	Hodoníně
Vlasák	Vladimír	20. října 1926	v	Rohovládově Bělé
Vobůrka	Bohumil	16. ledna 1922	v	Jaroměřicích nad Rokytnou
Voda	František	7. listopadu 1923	v	Senici nad Myjavou
Voda	Karel	24. září 1929	v	Senici nad Myjavou
Vokáč	Václav	26. ledna 1927	v	Černčicích
Vokurka	Miloslav	11. března 1922	v	Příbrami

Příjmení	Jméno	Datum narození		Místo narození
Volejník	František	7. července 1922	v	Lužci nad Cidlinou
Vondrák	PhDr. Vlastislav	1. ledna 1932	v	Praze
Vozka	František	5. října 1931	v	Horních Bojanovicích
Vraštil	Bohumil	9. července 1928	v	Humenném
Vrtěl	Ladislav	26. dubna 1924	v	Obědkovicích
Výborný	JUDr. Ivo	4. října 1925	v	Praze
Vykoukal	Josef	4. června 1924	v	Pyšelicích
Vymyslický	Petr	4. května 1931	v	Dolních Bojanovicích
Vysloužil	Karel	24. ledna 1927	v	Čelčicích
Weiser	Ing. Lubomír	15. března 1932	v	Brně
Wiendl	František	3. června 1890	v	Českých Hamrech
Wiendl	František	31. prosince 1923	v	Klatovech
Wiendlová	Marie	25. listopadu 1898	v	Týnci
Wolf	Jiří	5. ledna 1952	v	Jindřichově Hradci
Wollmann	Adolf	2. prosince 1917	v	Polné
Zadníčková	Ludmila	8. ledna 1919	v	Želivu
Zahrádka	František	30. října 1930	v	Děčíně
Zahrádka	Karel	8. února 1926	v	Hojsově Stráži
Zdráhal	Josef	3. dubna 1951	v	Novém Jičíně
Zelený	Zdeněk	1. prosince 1924	v	Praze
Zemánek	Miloš	22. listopadu 1924	v	Hošťálkové u Vsetína
Zemánek	Zdeněk	31. ledna 1922	v	Hošťálkové u Vsetína
Zenáhlík	Jiří	20. května 1921	v	Táboře
Žák	PhDr. Pavel	4. června 1928	ve	Strážnici
Žaloudek	Jiří	30. srpna 1933	v	Sedlci

Medailony vybraných účastníků odboje

Josef Lesák

Ivan Sova

Antonín Slavomír Bušek

Miloš Zemánek

Zdeněk Rotrekl

Alois Suttý

Věra Havlínová

Anna Magdalena Schwarzová

Bohumil Kovářík

Jan Beneš

Jakub Schwarz Trojan

Jiří Krupička

Květa Marková

Jan Frič

Tomáš Hradílek

Dana Němcová

Josef LESÁK

* 21. 10. 1920, Červené Janovice

† 28. 7. 2009, Pelhřimov

Josef Lesák pocházel z rodiny obuvníka a od počátku třicátých let žil v Praze. Byl aktivní v sokolském hnutí. Vystudoval učitelský ústav v Praze a po maturitě v roce 1939 učil češtinu, němčinu a tělesnou výchovu na obecných a měšťanských školách v pražských Dejvicích a Vokovicích. V letech 1944–1945 byl totálně nasazen v Pardubicích a v Praze na ruzyňském letišti. V květnu 1945 se aktivně účastnil Pražského povstání. V letech 1945–1948 studoval na Vysoké škole politické a sociální v Praze a v tomto období patřil mezi čelné představitele mládeže národně socialistické strany, kdy mj. vykonával funkci předsedy krajského výboru mladých národních socialistů v Praze. Postupně se stal jednou z významných osobností národně socialistické strany. Byl znám svým radikálním odporem vůči pokusům KSČ o vytváření jednotné mládežnické organizace. Ve volbách v roce 1946 je zvolen nejmladším poslancem Ústavodárného národního shromáždění. V průběhu let 1946–1948 se stal výrazným odpůrcem komunistické strany. Často veřejně vystupoval proti nastupující totalitní moci a praktikám KSČ. Příkladem může být jeho projev 18. října 1947 v Praze-Žižkově nebo veřejné vystoupení v Sezemovicích u Pardubic v lednu 1948. Státní bezpečnost i samotná komunistická strana bedlivě sledovala jeho politické aktivity a veřejná vystoupení.

Při únorových událostech se zapojil do organizování studentských protestů proti komunistickému puči. Josef Lesák patřil mezi hlavní organizátory studentského průvodu 23. února 1948 na Pražský hrad, který měl vyjádřit podporu demokratickým ministrům i samotnému prezidentu republiky Edvardu Benešovi. Stal se také hlavním mluvčím delegace demonstrantů, která byla hlavou státu přijata v pozdních večerních hodinách téhož dne. Při tomto setkání prezident členům delegace poděkoval za organizaci této akce a slíbil jim, že jeho cílem bude uchovat v zemi demokracii. Po převzetí moci KSČ se na jaře 1948 Josef Lesák podílel na organizování ilegální organizace národně socialistické mládeže. Posléze se rozhodl odejít do exilu. Na hranicích však byl 4. května 1948 i se svou rodinou zadržen a s přestávkami dva roky vězněn. Byl označen za nepřítel lidu a jeho rodina byla vystěhována z Prahy. Jeho nejmladší syn zemřel poté, co jeho manželce nebylo dovoleno ho nakojit. Později na to Josef Lesák vzpomínal slovy: „Dvuměsíční nemluvně se křikem domáhalo snídaně. Dvakrát marná žádost o přerušení výslechu matky, aby mohla nakojit dítě. Při druhé žádosti slovy, že by se dítěti mohlo něco stát, jak křičelo, odpověděl policejní bachař: ‚Však vono se neposere‘ a zabouchnul dveře.“ Krátce nato jeho syn zemřel na komplikovanou břišní kýlu.

Josef Lesák v době studií

Zdroj: Sběrka Post Bellum

Josef Lesák v roce 2008

Zdroj: Sběrka Post Bellum

V letech 1949–1950 pracoval rok v táboře nucených prací v Kladně na dolu Antonín Zápotocký. Po propuštění pracoval až do roku 1979 jako horník na Kladně. Státní bezpečnost ho sledovala až do roku 1982 a pokoušela se ho získat ke spolupráci, což několikrát odmítnul. V roce 1968 patřil mezi zakládající členy klubu K-231 na Kladensku a byl zvolen tajemníkem jeho okresní organizace. V roce 1988 se podílel na založení ilegálního Klubu Milady Horákové. Klub se ustavil jako dobrovolné seskupení občanů (mnohdy politických vězňů), kteří usilovali bez ohledu na své politické názory o propagaci politických ideálů, za něž Milada Horáková položila život. Po listopadu 1989 se vrátil zpátky do politického života a stal se čelným funkcionářem národně socialistické strany (opakovaně byl volen místopředsdou a krátce byl i spolupředsdou strany). Od února do června 1990 byl poslancem České národní rady. V roce 2008 byl vyznamenán prezidentem republiky za vynikající zásluhy o rozvoj demokracie a lidská práva Řádem Tomáše Garriga Masaryka II. třídy.

Michal Pehr

Prameny:

Archiv bezpečnostních složek

fond Historický fond, arch. č. H-282

fond Ústředna Státní bezpečnosti (f. 305), arch. č. 305-65-8, arch. č. 305-108-5, arch. č. 305-368-1, arch. č. 305-386-1, arch. č. 305-857-4

fond Zemský odbor bezpečnosti (f. 300), arch. č. 300-3-4, arch. č. 300-5-4

Literatura:

LESÁK, Josef: *Čas oponou trhl*. Praha 2000.

LESÁK, Josef: *Jásot a žal třídního nepřítelé*. Praha 2008.

LESÁK, Josef: *Prošel jsem krvavým křovím*. Plzeň 2009.

Josef Lesák v době výkonu poslaneckého mandátu v roce 1948

Zdroj: Sběrka Post Bellum

Ivan Sova

* 2. 10. 1930, Mladá Boleslav

Ivan Sova krátce po zatčení v dubnu 1953

Zdroj: ABS

„Tlaková vlna mohla smrtelně působit do 15 metrů, střepiny z kovové konstrukce dveří a skla do 100 metrů.“

Z posudku pyrotechnika

Ivan Sova byl synem ředitele hudební školy. V letech 1947–1948 patřil mezi mladé členy Československé strany národně socialistické. Po převzetí moci Komunistickou stranou Československa v únoru 1948 se odmítl identifikovat s programem transformované Československé strany socialistické v rámci „obrozené“ Národní fronty, a proto její řady opustil. Kvůli špatnému kádrovému posudku mu bylo znemožněno studium na vysoké škole. Ivan Sova se tehdy pohyboval mezi mládeží, která sdílela podobně kritický pohled na ustavující se komunistickou diktaturu. K jeho skupině patřil spolužák z vyšší průmyslové školy Zdeňk Klíbr a předseda Národně socialistické mládeže v Mladé Boleslavi Jan Dubický, syn bývalého poslance za agrární stranu.

Ve snaze něco podniknout proti vytvářejícímu se totalitnímu režimu se Ivan Sova přes Jana Dubického pokusil navázat kontakt s odbojovou skupinou bývalých národních socialistů na Mladoboleslavsku. Pokus se nezdařil, a proto se se Zdeňkem Klíbrem rozhodli odejít do zahraničí. Těsně před odchodem však Klíbrova matka na skříni našla synovy připravené sbalené věci. Když se jí přiznal, že plánovali odchod na Západ, zakázala jim další kontakty a na vše upozornila Sovovy rodiče. Přes zákaz se oba mladí přátelé stýkali i nadále, kritizovali komunistický režim a uvažovali, co proti němu mohou podniknout. Rozhodli se jednat na vlastní pěst, v rámci svých možností.

Vhodná příležitost nastala v polovině roku 1949, kdy se Zdeňku Klíbrovi podařilo v zaměstnání získat díky nepozornosti kolegy balíček obsahující tři dvěstěgramové válečky s vojenskou trhavinou. Výbušninu zakopal na louce u městských jatek a společně se Sovou hledali vhodný cíl. Mezitím se Ivanu Sovovi podařilo od Jana Dubického, zaměstnaného v národním podniku

Konstruktiva, získat rozbušky a zápalnici potřebné k iniciaci výbušniny. V dubnu 1950 se Klíbr se Sovou rozhodli použít výbušninu proti administraci Rudého práva v Mladé Boleslavi, sídlící v přízemí obytného domu v centru města. Jejich cílem bylo vyvolat ve městě paniku a zároveň zastrašit funkcionáře KSČ.

Nálož společně připravili pod železničním mostem v Mladé Boleslavi. Útok samotný provedli v noci 18. května 1950. Zatímco Ivan Sova hlídal, Zdeněk Klíbr připevnil nálož na kliku a podpálil zápalnici. Poté se rychle vzdálili a po asi pěti minutách došlo k výbuchu. Silná detonace nikoho nezranila, škody na majetku však byly značné. Místnost administrace byla zdemolována a okna okolních budov vytlučena.

Státní bezpečnost ještě tehdy na jejich stopu nenarazila, vyšetřování ustrnulo na mrtvém bodě. Přesto oba přátelé v další činnosti ustali, neboť se obávali prozrazení. Ivan Sova navázal vztah se Zdenkou Jirouškovou, se kterou se roku 1951 oženil. O svém podílu na výbuchu jí řekl. Zdeněk Klíbr na podzim 1950 nastoupil na základní vojenskou službu a později pracoval mimo Mladou Boleslav. Jejich cesty se rozdělily.

Patrně by před Státní bezpečností a komunistickou justicí skutečně unikli, nebýt bývalé manželky Ivana Sovy, která prozradila okolnosti celého případu Jaroslavu Horákovi, svému nadřízenému na okresním sekretariátu Svazu československo-sovětského přátelství. Horák prostředně poté učinil příslušné oznámení na úřadovně Státní bezpečnosti.

K Sovově zatčení došlo 11. dubna 1953. Vyšetřování trvalo téměř půl roku. V následném procesu se skupinou „Zdeněk Klíbr a spol.“ byl Krajským soudem v Praze 13. října 1953 odsouzen pro trestné činy obecně nebezpečného užívání třaskavin a sdružování proti státu k trestu odnětí svobody v trvání osmi let. Dalšími odsouzenými v tomto procesu byli Klíbr na dva náct let a Dubický na deset let.

Ivan Sova byl vězněn v táborech nucených prací na Jáchymovsku, kde fáral

Fotografická rekonstrukce útoku Ivana Sovy a Zdeňka Klíbra na budovu administrace Rudého práva – Zdeněk Klíbr vkládá do aktovky krabici s výbušninou.

Zdroj: ABS

Fotografická rekonstrukce útoku – Zdeněk Klíbr a Ivan Sova připravují nálož pod železničním mostem v Mladé Boleslavi.

Zdroj: ABS

Fotografická rekonstrukce útoku – Zdeněk Klíbr připevňuje výbušninu ke dveřím budovy, zatímco Ivan Sova hlídkuje na ulici.

Zdroj: ABS

v uranových dolech Svatopluk a Barbora. Během trestu mu byly na základě amnestie dva roky prominuty. Dne 23. srpna 1955 byl podmíněně propuštěn. V dalších letech musel pracovat jako pomocný dělník.

V devadesátých letech byli všichni tři aktéři útoku na administraci Rudého práva rehabilitováni.

Michal Louč

Prameny:

Archiv bezpečnostních složek

fond Vyšetřovací svazky, arch. č. V-369 MV

Národní archiv

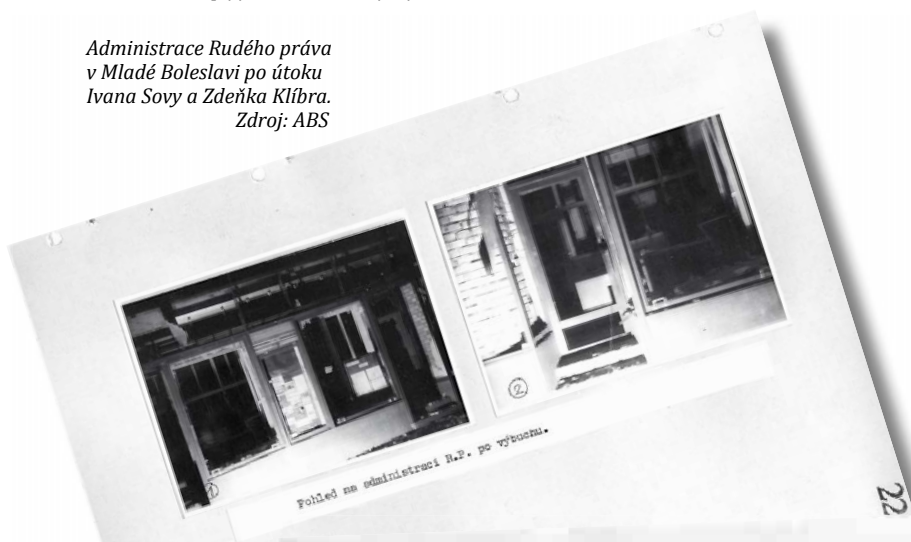
fond Správa Sboru nápravné výchovy, osobní vězeňský spis I. Sovy, rehabilitační spis

Další zdroje:

Zdeněk Klíbr (1929), medailon a rozhovor se Zdeňkem Klíbrem. Dostupné on-line na adrese: <http://www.ustrcr.cz/cs/zdenek-klibr>. Cit. 6. 10. 2013.

*Administrace Rudého práva
v Mladé Boleslavi po útoku
Ivana Sovy a Zdeňka Klíbra.*

Zdroj: ABS

*Zdemolovaná
místnost
administrace
Rudého práva
po výbuchu.*

Zdroj: ABS

Antonín Slavomír Bušek

* 14. 6. 1932, Těšice, okr. Hodonín
† 28. 9. 1998, Hodonín

Antonín Slavomír Bušek v lednu 1950

Zdroj: ABS

„[...] na podzim po návratu Jaroslava Vetejšky zapojil se intensivně do jeho činnosti, slíbil opatřovati zprávy pro zahraniční zpravodajskou službu, plánoval pak s členy skupiny různé teroristické akce a krádeže zbraní, 24. 12. 1949 ve společnosti Josefa Pospíšila, Petra Vymyslického a Jaroslava Vetejšky odcizil z uzamčeného skladiště závodní milice jednoho podniku v Hodoníně 5 pušek a větší množství nábojů, zúčastnil se většího množství schůzek organizace a 4. 1. 1950 ve večerních hodinách spolu s Jaroslavem Vetejškou a za přímé podpory Josefa Pospíšila a Petra Vymyslického zastřelil por. SNB Aloise Dyčku, po kterém střílel z pistole ještě v době, kdy tento smrtelně zasažen Vetejškou klesl na zem.“

Z obžaloby Státní prokuratury v Praze, 15. 3. 1950

Antonín Slavomír Bušek byl vyučeným automechanikem. V létě 1949 se dozvěděl o existenci odbojové skupiny složené převážně z bývalých členů zrušených organizací Orel a Junák, která se od počátku roku konstituovala v Dolních Bojanovicích na Hodonínsku. Členové skupiny tiskli a šířili protikomunistické letáky, poškozovali vývěsky se stranickými hesly. Mimo to zastrášovali komunisty v obci tím, že jim do palivového dřeva navrtávali díry, jež vyplňovali střelným prachem, anebo jim trávili psy.

V průběhu června 1949 pomohl Antonín Slavomír Bušek opatřit úkryt pro Jaroslava Vetejšku, který počátkem srpna přešel hranice do Rakouska. Po měsíčním školení u francouzské zpravodajské služby se v polovině listopadu 1949 jako kurýr vrátil zpět do Československa. Opět se spojil se členy dolnobojanovické odbojové skupiny, s jejíž pomocí se snažil získat zpravodajsky cenné informace, a to především z hospodářské oblasti.

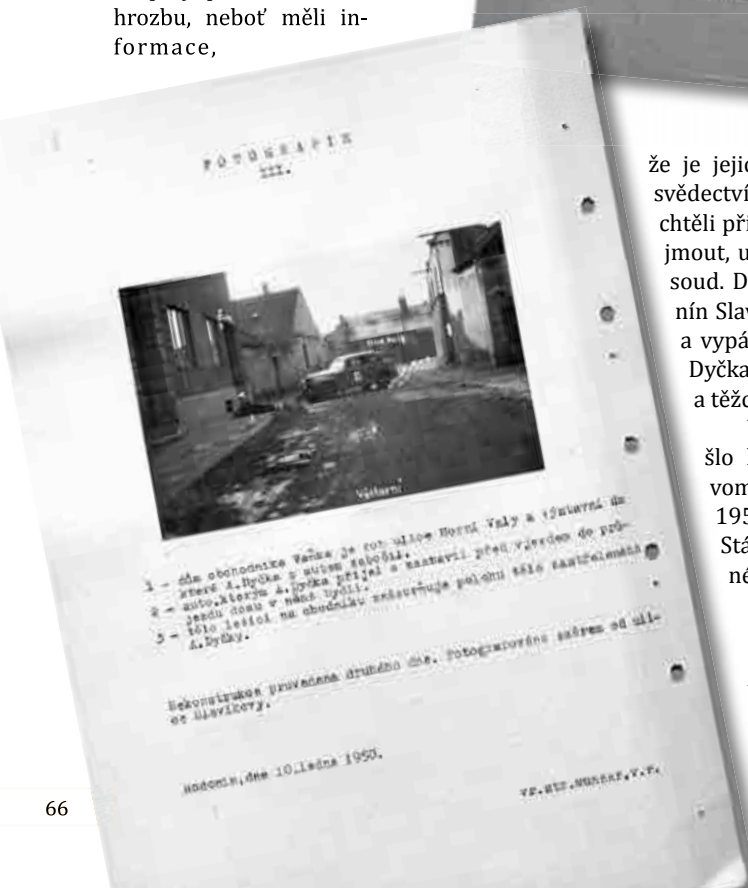

Zbraně, které získala dolnobojanovická skupina vyloupením zbrojního skladu závodní milice cihelny v Hodoníně.

Zdroj: ABS

Během schůzek členové skupiny plánovali několik akcí k opatření zbraní a střeliva. Dne 23. prosince 1949 byl za účasti Antonína Slavomíra Buška vyloupen zbrojní sklad závodní milice cihelny v Hodoníně.

Činnost skupiny vyvrcholila ve večerních hodinách 4. ledna 1950 útokem na příslušníka útvaru „Topol“ Státní bezpečnosti Aloise Dyčku před jeho bydlištěm ve Výstavní ulici v Hodoníně. Členové skupiny monitorovali pohyb jeho automobilu, Antonín Slavomír Bušek se na tomto sledování podílel už v červenci 1949. Alois Dyčka byl jako agilní příslušník tajné policie členy odbojové skupiny považován za zásadní hrozbu, neboť měli in-

že je jejich činnosti na stopě. Dochovaná svědectví se různí v názoru, zda jej odbojáři chtěli při přepadu usmrtit, nebo pouze zajmout, unést přes hranice a postavit před soud. Dle dobových dokumentů se Antonín Slavomír Bušek zapojil do přestřelky a vypálil jednu ze smrtelných ran. Alois Dyčka naopak zasáhl Jaroslava Vetejšku a těžce jej zranil.

V podstatě ihned po této akci došlo k rozkrytí skupiny. Antonín Slavomír Bušek byl zadržen již 7. ledna 1950. Odsouzen byl 22. března 1950 Státním soudem v Praze ve veřejném procesu konaném v Hodoníně,

*Fotografie z vyšetřovacího spisu.
Rekonstrukce zastřelení příslušníka
StB Aloise Dyčky.*

Zdroj: ABS

Fotografie z rekonstrukce přepadení Aloise Dyčky. Antonín Slavomír Bušek, první z leva, střelil dvě rány, které zasáhnou Aloise Dyčku do hrudníku.

Zdroj: ABS

do něhož bylo zařazeno celkem čtrnáct obžalovaných, pro zločin velezrady, vyzvědačství, úkladné vraždy a krádeže k trestu odnětí svobody v délce 15 let a k dalším vedlejším trestům. Popravě unikl díky skutečnosti, že mu tehdy bylo teprve sedmnáct let. Trest Antonín Slavomír Bušek vykonal v nápravně-pracovním táboře Leopoldov, odkud byl propuštěn 7. ledna 1956.

Václav Fronk

Prameny:

Archiv bezpečnostních složek

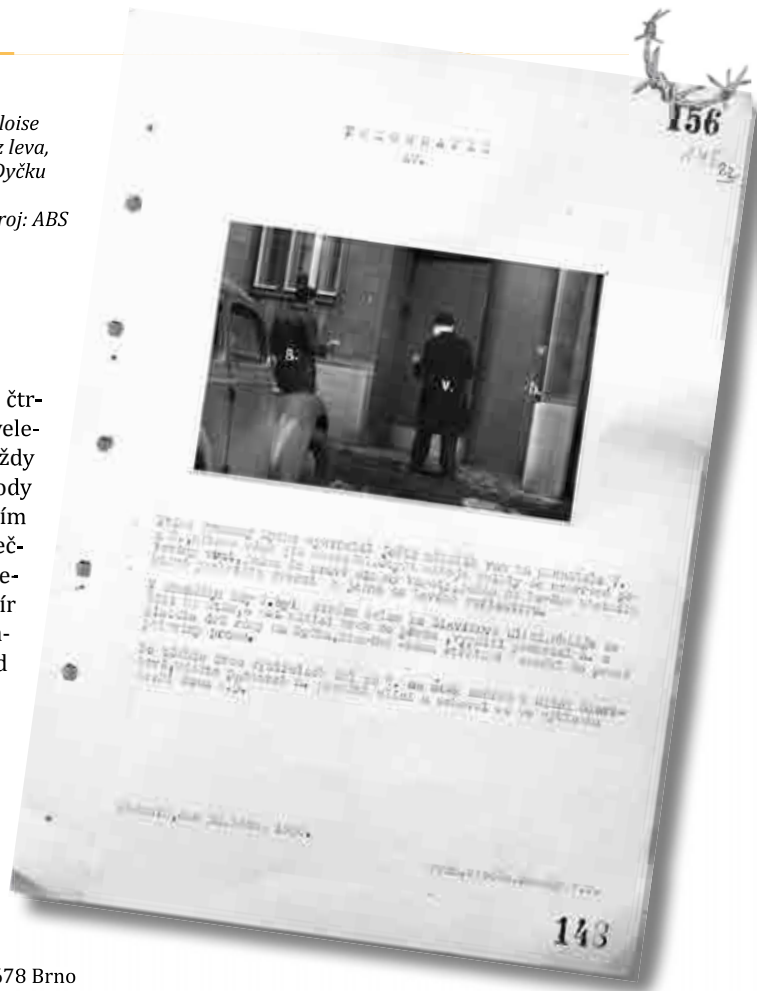
fond vyšetřovacích spisů, arch. č. V-2678 Brno
fond Inspekce ministra vnitra (A 8), inv. j. 879

Národní archiv

fond Správa Sboru nápravné výchovy, osobní vězeňský spis A. S. Buška
fond Státní prokuratura Praha, sp. zn. Pst I 361/50
fond Státní soud v Praze, sp. zn. Or I/VII 25/50

Literatura:

MALLOTA, Petr: *Jaroslav Vetejška*. Dostupné on-line na adrese: www.ustrcr.cz/cs/jaroslav-vetejska. Cit. 3. 10. 2013.
PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop: *Agenti-chodci na popravišti*. Svět křídlel, Cheb 2010.

Miloš Zemánek

* 22. 11. 1924, Hošťálková u Vsetína

„Proces má být proveden před velmi širokou veřejností se zaměřením na dva hlavní úkoly: a) odhalit cíle, metody a nositele Američany řízené špionáže a v této souvislosti činnost zrádné emigrace, b) ukázat veřejnosti, jak by vyzvědači nemohli vůbec svoji činnost na území republiky rozvést, kdyby nebyli podporováni zdánlivě nepatrnými službami řady jiných osob, současně zaměřit proces ke zvláštní bdělosti ve straně a ukázat, jak nepřátelské živly ve straně využívají svého postavení ke krytí protistátní činnosti. [...] Před přelíčením by měla být věc probrána na tiskové konferenci a široce využita v tisku. Rozsudek by měl být vynesen v sobotu, aby se zpráva a hodnocení případu dostaly do nedělních novin.“

Z návrhu státního prokurátora o organizaci hlavního přelíčení, 4. 4. 1950

Miloš Zemánek po svém zatčení v srpnu 1949
Zdroj: ABS

Miloš Zemánek se narodil v Hošťálkové do dělnické rodiny. Ve Vsetíně vystudoval reálné gymnázium a přitom pracoval na pile jako administrativní pracovník. Ke konci druhé světové války se zapojil v rámci 1. československé brigády Jana Žižky z Trocnova do protinacistického odboje. V roce 1946 nastoupil základní vojenskou službu, po roce začal studovat Vojenskou akademii v Hranicích, ze které byl v důsledku politických změn na konci července roku 1948 vyloučen.

S novými politickými poměry, které po převzetí moci nastolila Komunistická strana Československa, nemohl souhlasit ani jako bývalý člen Čs. strany národně socialistické. V létě 1948 se podílel na distribuci letáků, které mimo jiné poslal svému spolužákovi ze studií Miroslavu Pečenkoví, jenž byl v červnu 1949 odsouzen v rámci vykonstruovaného procesu s tzv. „skupinou Jana Masaryka“.

Miloš Zemánek se vážně zabýval emigrací, k čemuž se mu naskytlá příležitost na podzim 1948. Jeho bratr Zdeněk se od května 1948 znal se Štěpánem Gavendou, jenž převáděl přes hranice komunistickým režimem ohrožené osoby, dopravoval osobní korespondenci, případně pašoval cigarety a další zboží. Na konci října 1948 Gavenda převedl Miloše Zemánka spolu s bývalým parašutistou mjr. Františkem Bogatajem přes hranice do americké okupační zóny Německa.

Poté co Zemánek poznal podmínky v uprchlických táborech a absenci pracovních možností, vrátil se domů za rodinou. Při přechodu hranic zpět do Německa se náhodně setkal s Gavendou, s nímž se vrátil na území Československa, přičemž se dohodli, že se za týden vrátí do Německa společně. Po úspěšném přechodu hranic Gavenda nabídl Miloši Zemánkovi práci pro zpravodajskou exilovou službu mjr. Bogataje, podporovanou Američany.

Ze Štěpána Gavendy a Miloše Zemánka se od počátku roku 1949 stala téměř nerozlučná dvojice profesionálních a velmi úspěšných kurýrů této exilové zpravodajské skupiny. Zemánek měl podle původních plánů zůstat v Československu, kde by organizoval výzvědnou činnost a zprávy

posílal do zahraničí prostřednictvím Gavendy, dalších kurýrů a vysílačky.

Již na konci roku 1948 se o Zemánka začala zajímat Státní bezpečnost, která o něm získala informace po zatčení Miroslava Pečenky. Nemohl tak dlouhodobě pobývat na území republiky, nicméně si zorganizoval rozsáhlou síť spolupracovníků, která dodávala zprávy různého zaměření, od kulturních přes hospodářské informace až po citlivé vojenské údaje.

Síť Miloše Zemánka měla dvě střediska, jedno na východní Moravě v čele se Zdeňkem Zemánkem a druhé v Praze, kde byl hlavním dodavatelem zpráv Jaroslav Rulc. Gavendova i Zemánkova činnost nebyla orientována na přímou výzvědnou činnost, ale spíše na navazování kontaktů, převahu dokumentů a převádění osob.

Do Československa přinášeli pokyny pro své spolupracovníky, informace pro zájemce o emigraci a také finanční odměny pro kontaktní osoby. Do americké okupační zóny převáděli emigranty a pro vedení zpravodajské skupiny, sídlící v Rottenburgu nedaleko Řezna, přinášeli dokumenty a zprávy získané osobně od spolupracovníků nebo prostřednictvím tzv. mrtvých schránek.

Oběma mužům se stalo osudným působení Oldřicha Miholy, agenta 2. oddělení Hlavního štábu MNO (vojenské rozvědky), který se také nechal naverbovat jako kurýr. V Rottenburgu se důvěrněji seznámil především s Milošem Zemánkem, který s ním sdílel pokoj i bezpečnostní schránku. Dne 1. srpna 1949 byli Gavenda a Zemánek zatčeni na Wilsonově nádraží v Praze, přičemž je Mihola nenápadně označil. Mjr. Bogataj o několik týdnů později poslal do Československa právě agenta Miholu, aby zjistil, proč se jeho dva nejuspěšnější kurýři nevrátili.

Státní bezpečnost za využití svých výslechových metod postupně získala od obou zatčených kurýrů informace o činnosti exilové zpravodajské skupiny i o jejich aktivitách na československém území. V několika následných procesech nebyli k vysokým trestům odsouzeni pouze kurýři, ale i jejich příjímí a nepřímí spolupracovníci a podporovatelé. Státní soud v Praze vyměřil v červnu 1950 Miloši Zemánkovi doživotní trest odnětí svobody, který byl po pěti letech Krajským soudem v Praze zmírněn na 25 let vězení. Propuštěn na svobodu byl na amnestii v květnu 1965.

Milan Bednář

Dřevěná bedýnka, kterou Miloš Zemánek používal jako mrtvou schránku.

Zdroj: ABS

Prameny:

Archiv bezpečnostních složek

fond Svazková agenda ZS/GŠ, arch. č. 6251

fond Vyšetřovací spisy, arch. č. V-2681 Brno

fond Vyšetřovací spisy, arch. č. V-5408 MV

Národní archiv

fond Správa sboru nápravné výchovy, osobní spis vězně M. Zemánka

fond Státní prokuratura Praha, spis sp. zn. Pst I 186/50

fond Státní soud Praha, spis sp. zn. Or I/V 25/50

Literatura:

PACNER, Karel: *Československo ve zvláštních službách. Díl III. 1945–1961.* Praha 2002.

PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop: *Agenti-chodci na popravišti.* Cheb 2010.

Zdeněk Rotrekl

* 1. 10. 1920, Brno

† 9. 6. 2013, Brno

„Illegální organizace Zdeňka Rotrekla se nám stále rozrůstá, nepředpokládali jsme, že nabude tak velkého rozsahu. V tomto případě je nutné vyzvednout tu okolnost, že organizace byla řízena ze zahraničí, odkud dostávala příkazy, podle kterých se přesně řídila. Organizace byla vybudována hlavně k tomu, aby v případě vypuknutí války zahájila partyzánskou činnost. Taktéž nutno vyzvednout závažnost zpráv odesílaných ilegální organizací do zahraničí, čímž byla vyzrazena celá řada důležitých státních tajemství.“

Z operativního materiálu Státní bezpečnosti

Zdeněk Rotrekl v roce 1947

Zdroj: ABS

Zdeněk Rotrekl se narodil v rodině brněnského obchodníka jako jedno ze čtyř dětí. V roce 1940 maturoval na gymnáziu, Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity začal studovat až po skončení války. Vysokou školu vzhledem ke komunistické perzekuci dokončil až v roce 1968.

Do veřejného života se jako přesvědčený člen Československé strany lidové zapojil již v roce 1946. Brzy si vydobyl pozici uznávaného literáta a publicisty a zastával důležité funkce v Syndikátu českých spisovatelů, Moravského kola spisovatelů a Sdružení katolických spisovatelů a publicistů. Jako student Masarykovy univerzity patřil mezi zakládající a výrazné členy Svazu vysokoškolského studentstva. Zejména pro svou publicistickou tvorbu byl ze všech sdružení po převzetí moci Komunistickou stranou Československa v únoru 1948 vyakčněn a krátce před složením závěrečných zkoušek vyloučen z vysokoškolského studia.

Již v březnu 1948 se Zdeněk Rotrekl začal tajně scházet se svými přáteli ze Svazu vysokoškolského studentstva. Svou skupinu, která především monitorovala politické čistky na vysokých školách, nazvali Difuse. Protikomunistickou činnost, znamenající pro všechny zúčastněné nemalé riziko, vykonával za pomoci svých bývalých kolegů. O měsíc později se mu naskytla možnost pomoci těm, kteří se rozhodli odejít do zahraničí. Získal kontakt na převaděče a pěti lidem zprostředkoval relativně bezpečný přechod státních hranic.

V srpnu 1948 Zdeňka Rotrekla navštívil Rudolf Boleslav, kurýr československého exilu. Do Frankfurtu nad Mohanem začal pomoci kurýrů i běžné pošty posílat zprávy pro západní média a exilové představitele. Pro R. Boleslava postupně našel dva muže, kteří byli ochotni se v Německu zaškolit na radiotelegrafisty. Prostřednictvím těchto kontaktů si dopisoval i s Pavlem Tigridem, který ho například informoval o založení Rady svobodného Československa. Informace ze zahraničí byly Janem Vomelou, spolupracovníkem Rotrekla, využity při koncipování letáků pro brněnskou studentskou odbojovou skupinu Skřel. Nesmírné napětí, které v té době Zdeněk Rotrekl prožíval, se podepsalo na jeho zdravotním stavu. Poslední čtvrtletí roku 1948 byl hospitalizován v nemocničních zařízeních v Brně a Chocni.

Na základě informací zjištěných v zahraničí se Státní bezpečnost rozhodla odbojovou skupinu Difuse pozatýkat. Zdeněk Rotrekl byl zatčen 14. dubna 1949 a již 17. listopadu vynesl Státní soud v Brně rozsudek, kterým ho odsoudil pro zločiny velezrady a vyzvědačství k trestu odnětí svobody na doživotí, přičemž mu prokurátor navrhoval trest smrti. Z výkonu trestu byl propuštěn až při druhé amnestii v roce 1962.

V roce 1968 se Zdeněk Rotrekl zapojil do veřejného dění, podařilo se mu dokončit své univerzitní studium a opět publikovat svá literární díla. Stal se jedním ze zakládajících členů klubu K-231, byl členem jeho jihomoravského výboru a své názory publikoval ve čtrnáctideníku *Obroda*, jehož byl od června 1968 do prosince 1969 redaktorem.

V 70. a 80. letech minulého století se stal výraznou postavou intelektuálního a kulturního disentu. Jeho literární texty a publicistické příspěvky často vycházely v různých samizdatových tiscích a dostávaly se i do exilových periodik, jako např. *Svědectví*. V souvislosti s touto činností mu opět Státní bezpečnost věnovala pozornost, nicméně soudnímu postihu unikl.

Prohlášení Charty 77 Zdeněk Rotrekl nepodepsal, protože na základě svých osobních zkušeností odmítal vést dialog s komunistickým režimem. V rámci politické opozice se angažoval na sklonku 80. let, kdy se v říjnu 1988 stal zakládajícím signatářem manifestu *Hnutí za občanskou svobodu* a podepsal celou řadu prohlášení. Stal se členem výboru na obranu Ivana Polanského, vydavatele slovenského samizdatu, a byl v častém kontaktu se členy Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných.

Milan Bednář

Prameny:

Archiv bezpečnostních složek

fond Vyšetřovací spisy, arch. č. V-2682 Brno

Národní archiv

fond Státní soud, spis sp. zn. Or IIb 479/49

Literatura:

HARÁK, Ivo: *Básník a jeho čas. Nad životem a dílem Zdeňka Rotrekla*. Ústí nad Labem 2002.

ROTREKL, Zdeněk: *Skrytá část české literatury*. Brno 1991.

VRKOČOVÁ, Ludmila: *Svědectví. Osudy politických vězňů 1947–1976*. Praha, 2007.

Alois Suttý

* 1. 3. 1924, Tracking, SRN

† 12. 4. 1951, Praha – věznice Pankrác

„Vzal jsem za kliku, a poněvadž dveře byly zavřeny, zaklepal jsem. Za krátkou chvíli někdo přišel ke dveřím, otevřel, a pokud vím, všiml jsem si, že to byl nějaký muž ve spodním prádle, který nechal otevřené dveře a hned utekl dovnitř. Jelikož byla tma, šel jsem proto dovnitř a svítil jsem si baterkou, ale jakmile jsem vkročil do dveří, dostal jsem slabou ránu do hlavy, ale tak, že jsem neztratil duchapřítomnost a vystřelil jsem v tento směr dvakrát. [...] Nevím, zda jsem slyšel zasténání, pak jsem dostal další ránu, byl jsem odzbrojen a dále se již nepamatuji, co se dělo. Když jsem se probрал z bezvědomí, byl jsem v poutech a cítil jsem, že jsem zraněn na ruce a na rameni.“

Ze zápisu o výpovědi s obviněným Aloisem Suttým, 19. 4. 1950

Alois Suttý

Zdroj: publikace Agenti-chodci na popravišti, Svět křídel, Cheb 2010

Odboj na Klatovsku je neodmyslitelně spojen i s osudem Aloise Suttého. Narodil se na počátku roku 1924 v Německu českým rodičům, kteří se v roce 1926 vrátili zpět do Československa. Alois Suttý znal dokonale prostředí, ve kterém vyrůstal, a proto mu nečinilo problémy těchto svých znalostí využít a po komunistickém převzetí moci v únoru 1948 začal převádět do západního Německa osoby, které se cítily novým režimem ohroženy. Byl bohužel záhy při převádění chycen a v březnu 1949 odsouzen na dva roky do vězení. A právě zde se začala odvíjet jeho osudová cesta. Ve vězení se seznámil s Františkem Wiendlem st., který byl zatčen za protikomunistické nápisy, jež psal se svými přáteli. V té době jeho syn rozšiřoval aktivity skupiny, která začala převádět různé osoby přes hranice. Na této činnosti se podílel také MUDr. Jiří Krbec, Jan Štork, Jan Prantl a další.

Když se Alois Suttému podařilo již v dubnu 1949 z vězení uprchnout, přešel rychle hranice do Německa. Jako mnoho dalších utečenců se dostal do uprchlického tábora, kde prodělal několik výslechů u americké vojenské kontrarozvědky CIC (Counter Intelligence Corps) kvůli zjištění důvodů odchodu z Československa. Jeho cílem bylo dostat se do Kanady, nechtěl však odejít bez snoubenky Marie Cvachovcové, a proto se již po měsíci pobytu v americké okupační zóně rozhodl vrátit. V následujících měsících podnikl několik přechodů, převážně za účelem převodu různých osob, včetně žen s dětmi, pašování nedostatkového zboží, vyřizování různých vzkazů osob z uprchlických táborů jejich příbuzným atd. Při převodech spolupracoval s klatovskou skupinou organizovanou synem Františka Wiendla st. Ta sice byla již delší dobu v hledáčku Státní bezpečnosti, ale protože spoléhala pouze na ověřené kontakty, nebylo možné do ní jen tak proniknout. Při svém přechodu hranic Alois Suttý vždy přespal na rodinném statku Toušových u obce Pocínovice. Toušovi převáděným osobám poskytovali nejen přístřeší, ale také jídlo. Zde si mohli všichni odpočinout před tím, než se vydali na vyčerpávající cestu přes hranice.

Nákres usedlosti rodiny Toušů, kterou Alois Suttý využíval při přechodech přes státní hranice.
Zdroj: ABS

Alois Suttý však nepomáhal jenom osobám prchajícím, ale také těm, kteří se chtěli do Československa vrátit. V polovině srpna 1949 byl kontaktován mužem, který se mu představil jako John. Pravděpo-

dobně se jednalo o bývalého let-

ce RAF a právníka Jaroslava Polacha, pracujícího

pro americkou zpravodajskou službu. John Suttého požádal, zda

by nepřevedl kurýra Petra, vlastním jménem Václav Smrž. Alois Suttý pomoc při-

slíbil, Smrž se však již do americké okupační zóny nevrátil, protože byl při plnění svých úkolů zatčen. Problémy při zpáteční cestě provázely i Aloise Suttého, kterého zatkla německá policie a obvinila ho z nelegálního přechodu hranic. Ve vězení nakonec strávil čtrnáct dnů.

Během podzimních a zimních měsíců se mnohé změnilo. V listopadu 1949 byla zatčena část členů klatovské skupiny, v prosinci si Alois Suttý přivedl do západního Německa svou snoubenku, se kterou se o měsíc později oženil. Společně plánovali odjezd do Kanady, manželství ale nemělo dlouho trvat. V březnu 1950 ho opět oslovil John se žádostí, zda by nepřevedl dalšího kurýra, Stanislava Rachače. I jeho ale Státní bezpečnost počátkem dubna zatkla. Při výslechu prozradil úkryt na statku u Toušů, čímž se kruh kolem Aloise Suttého uzavřel.

Dne 9. dubna 1950 v brzkých hodinách přicházel Alois Suttý s další osobou opět k Toušům. V té chvíli byl však již statek obsazen příslušníky Státní bezpečnosti. Akce byla do detailů připravena tak, aby vůbec netušil, že na něho čekají. Do stavení vstupoval sám. Po zaklepání mu otevřela neznámá osoba. V tu chvíli mu došlo, že pokud si chce zachránit život, je třeba se bránit. Začal střílet a zasáhl strážm. Jaroslava Špeierla. Přesila byla ale nakonec příliš velká, Alois Suttý podlehl a byl zajištěn.

Po několika měsících výslechnů stanuli členové klatovské skupiny, otec a syn Toušovi a další převaděči včetně Aloise Suttého, před Státním soudem v Praze. Celkem bylo souzeno 14 osob, přičemž nejvyšší trest byl navržen právě Aloisi Suttému. Dne 14. prosince 1950 padl verdikt a Alois Suttý byl odsouzen za zločin velezrady, vyzvědačství, přečin nedbalého uchovávání státního tajemství a zločin nedokonané vraždy prostě k trestu smrti. Ani Nejvyšší soud rozhodnutí nezměnil. Na svou poslední cestu nastoupil Alois Suttý 12. dubna 1951 za ranního rozbřesku. Při přípravě k výkonu trestu pronesl, že to udělal pro český národ, aby české děti měly lepší budoucnost.

Klára Pinerová

Prameny:

Archiv bezpečnostních složek

fond Inspekce ministra vnitra (A 8), inv. j. 1147

fond Vyšetřovací spisy, arch. č. V-5156 MV

Národní archiv

fond Městský soud v Praze, rehabilitační spisy sp. zn. Rt 613/90; Rt 6/93; Rt 24/93

fond Nejvyšší soud, spis sp. zn. To V 98/50-3

fond Státní soud, spis sp. zn. Ts I/VI 60/50

fond Státní prokuratura, spis sp. zn. SPT I/II 4/50

Státní oblastní archiv v Plzni

rehabilitační spisy sp. zn. 14 Tr 159/69; 14 Tr 84/68

Literatura:

HRADILEK, Adam – TICHÝ, Martin: Osudová mise Moravcova kurýra. Příběh plukovníka letectva ve výslužbě Miroslava Dvořáčka. In: *Paměť a dějiny*, č. 1, 2009.

PACNER, Karel: *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb, Díl III (1945–1961)*. Praha, 2002.

PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop: *Agenti-chodci na popravišti. Kuryři západních zpravodajských služeb popravení v letech 1949–1958*. Cheb, 2010.

RECMANINOVÁ, Michaela: *Údajná špionážní síť kolem Stanislava Rachče a političti vězni manželé Kriebelovi*. Bakalářská práce, MU Brno, 2011.

TIKAL, Oldřich: *Třetí odboj na Domažlicku. Sborník osob pronásledovaných na Domažlicku z politických důvodů 1948–1989*. Domažlice 2002.

WIENDL, Jan: Mužové iluzí a činů. Příspěvek k dějinám demokratického odboje na Klatovsku. In: FISCHER, Marcel (ed.). *Sborník prací z historie a dějin umění*, č. 2, 2003.

Další zdroje:

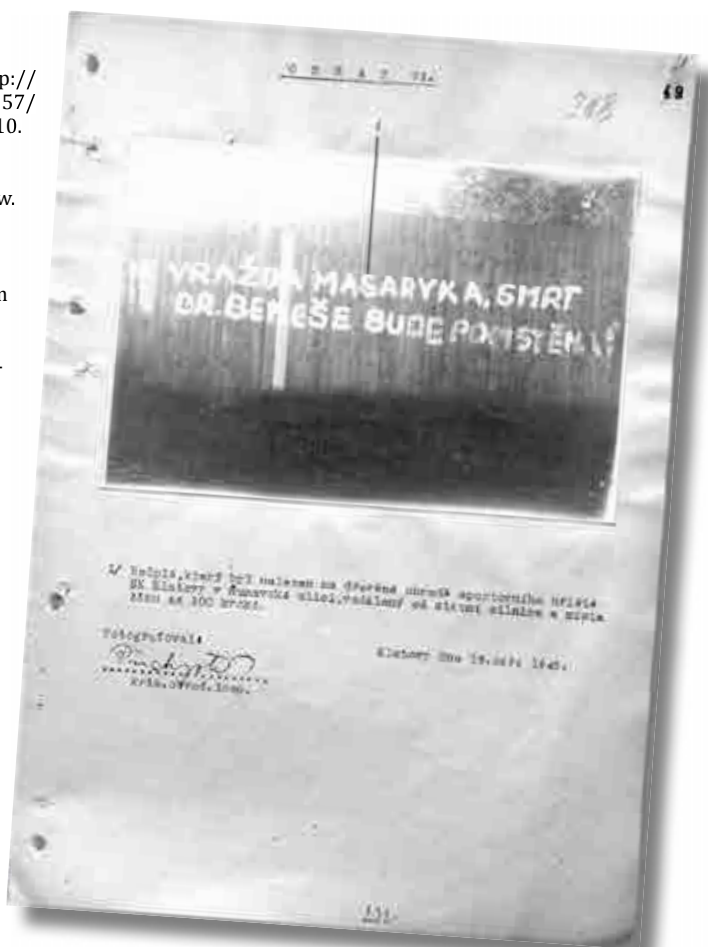
Rozhovor Františka Wiendla pro Post Bellum. Dostupné on-line na adrese: <http://www.pametnaroda.cz/data/witness/1157/recording/1204-transcript.html>. Cit. 3. 10. 2013.

Rozhovor Josefa Touše pro Post Bellum. Dostupné on-line na adrese: <http://www.pametnaroda.cz/data/witness/1405/recording/1061-transcript.htm>. Cit. 3. 10. 2013.

Článek Josef Touš na Ústavu pro studium totalitních režimů. Dostupné on-line na adrese: <http://www.ustrcr.cz/cs/pametnici-protikomunistickeho-odboje-a-odporu-josef-tous>. Cit. 3. 10. 2013.

Nápis na dřevěné ohradě, který pravděpodobně namalovali Jan Prantl s Františkem Wiendlem st.

Zdroj ABS

Věra Havlínová

* 14. 5. 1927, Rojetín,
okr. Žďár nad Sázavou

„Rovněž její chování po dobu výkonu trestu není uspokojivé. Byla již 3× kázeňsky potrestána, a to v r. 1950 a 1953 za hrubé porušení kázeňského řádu a v r. 1955 za aktivní účast na hromadné hladovce odsouzených žen ve zdejších tábore [Nápravně pracovní tábor č. 1 Pardubice]. Od té doby nebyla kázeňsky trestána, avšak musí být často pro různé drobné přestupky napomínána. [...] Je osobou značně zatíženou náboženskou ideologií a tato okolnost má vliv i na její zdárnou převýchovu. Sama nemá sebemenšího zájmu, aby se této ideologie odprostila, ale naopak vyhledává odsouzené stejně zatížené a společně pak pořádají různé mše a církevní obřady.“

Z hodnocení odsouzené Věry Havlínové (roz. Kadlecové), 1. 8. 1960

Věra Havlínová po zatčení v roce 1949

Zdroj: ABS

Politici vězni nebyli v období vlády Komunistické strany Československa zavíráni jen do věznic a pracovních táborů, ale někteří skončili také izolováni za branami psychiatrických ústavů. Jedním z nich byl Bohumil Havlín, kterému se však podařilo z něj za pomoci své budoucí manželky Věry uprchnout.

Věra Havlínová (roz. Kadlecová) se narodila v roce 1927 do rolnické rodiny. Po dlouhou dobu pomáhala svým rodičům na statku, nicméně v jednadvaceti letech nastoupila jako ošetřovatelka ve Státním ústavu psychiatrickém v Brně-Černovicích. Bohumil Havlín byl zatčen v lednu 1949 za tisk protikomunistických letáků a napomáhání přechodu osob prchajících z Československa. V červnu 1949 se jejich osudy spojily. Havlín totiž při výsleších předstíral silné epileptické či schizofrenické záchvaty a díky tomu se dostal do ústavu, kde Věra Kadlecová již rok pracovala. Často navštěvovala svého kolegu Ladislava Suchomela a při jedné takové návštěvě ji zaujal muž s plnovousem. Zjistila, že se jedná o politického vězně Bohumila Havlína. Odvážila se ho oslovit až při druhém setkání, kdy mu tajně nabídla doručení dopisu jeho rodině. Po dvou měsících překročila ještě k odvážnějšímu kroku. S pomocí své sestry Marie a přítelkyně Gabriely Kalné umožnila Bohumilu Havlínovi a dalšímu politickému vězni Vladimíru Pírkovi útěk. O půlnoci 24. července 1949 přelezli oba vězni zed' ústavu, poděkovali ošetřovatelkám za pomoc a zmizeli ve tmě.

Pomoc tří žen zatím zůstala utajena. O týden později se Bohumil Havlín ozval a domluvil si schůzku, na níž Věře Kadlecové znovu poděkoval za pomoc. Současně jí sdělil, že se skrývá na bezpečném místě. V následujících týdnech se několikrát setkali a společně se rozhodli, že osvobodí i zbývající politické vězně. Dne 18. září 1949 Vladimír Borkovec odvezl Ladislava Suchomela,

Bohumila Havlína a Věru Kadlecovou do Brna, kde se sešli s Gabrielou Kalnou a Marií Kadlecovou. Po setmění se vydali k ústavu. Zatímco Havlín se Suchomelem osvobozovali čtyři zbylé politické vězně, Věra Kadlecová jim pomáhala přes zahradní zeď a pak je odvedla do polí, kde s nimi čekala na B. Havlína a L. Suchomela. Poslední osvobozenou byla Františka Holková.

Tři ošetřovatelky, které pomohly politickým vězňům, stály nyní před důležitým rozhodnutím. Mají se vrátit domů a předstírat překvapení nad útekem pěti politických vězňů, nebo také uprchnout? Jejich rozhodnutí bylo jednomyslné. Pochopily, že již není cesty zpět. Všichni se proto začali ukrývat u svých známých, kteří jim nejrůznějšími způsoby pomáhali. Věděli však, že pokud chtějí definitivně uniknout zatčení, je potřeba uprchnout za hranice Československa. Tuto pomoc jim nabízeli dva spolupracovníci americké zpravodajské služby, se kterými se Bohumil Havlín setkal brzy po svém útěku z ústavu. Tito muži mu slíbili, že mohou převést několik osob do zahraničí, nicméně pouze pod podmínkou, že jim předá popis jejich „protirežimní“ činnosti. Bohumil Havlín jim uvěřil a později jimi nechal některé členy převést. Šlo ovšem o léčku, ve skutečnosti byli oba muži příslušníky Státní bezpečnosti, která monitorovala kroky této odbojové skupiny.

Bohumil Havlín se nespokojil s pasivním ukrýváním, ale rozhodl se aktivně jednat. Na konci září 1949 společně s dalšími ukrývanými zastrašil několik místních komunistických funkcionářů. Členové Havlínovy skupiny si vystačili pouze s výhrůžkami a momentem překvapení. Vždy zničili atributy komunistické moci, jako například obrazy Klementa Gottwalda nebo J. V. Stalina či různé písemnosti a legitimace KSČ. Ladislav Suchomel a sestry Kadlecovy poskytovali skupině dobrou znalost okolí, kde se skrývali. Rovněž přepadávání místních funkcionářů Komunistické strany Československa bylo prováděno na základě jejich znalosti domácího prostředí. Během jednoho dne přepadli učitele Aloise Valu, předsedu místního národního výboru (MNV), poté se vydali do bytu předsedy KSČ Emila Melichara z Kojetína. Nakonec odešli do MNV v Březí, kde se nacházeli tři členové výboru. Provedli u nich osobní prohlídku a neaktivnějšího komunistického funkcionáře Františka Hotárka, který často činil rozbroje mezi obyvateli vesnice, Věra Kadlecová ostříhala. Poté se členové skupiny ukryli do opuštěného domu u Žďárce, kde byli o několik dnů později po dramatické přestřelce zadrženi.

Soudní proces se čtrnácti obžalovanými probíhal u Státního soudu po čtyři dny. Věra Havlínová byla nakonec 3. února 1950 odsouzena za trestné činy velezrady, loupeže a vyzvědačství k 22 letům odnětí svobody a k dalším vedlejším trestům. V procesu padl také trest nejvyšší, tedy trest smrti, a to pro organizátora skupiny Bohumila Havlína. Odvolání odsouzených k Nejvyššímu soudu dopadlo „úspěšně“ alespoň pro B. Havlína, jemuž byl trest změněn na doživotí.

Věra Kadlecová následně během více než dvanácti let prošla několika věznicemi. Nejvíce času strávila, stejně jako mnoho jiných politických vězeňkyň, v ženském vězeňském zařízení v Pardubicích. Ani zde se však nerozhodla pro naprosté podřízení a často vzdorovala. Prezidentská amnestie z května roku 1960 se jí netýkala. Nakonec byla podmíněčně propuštěna až 2. března 1962. Poté se provdala za Bohumila Havlína. Do jejich osudu ještě zasáhly události Pražského jara, které byly v srpnu 1968 přerušeny vpádem vojsk Varšavské smlouvy. S vědomím, že je v Československu nečekaně nic příjemného, rozhodla se s manželem a dětmi v prosinci téhož roku pro emigraci. Nejprve se usadili v Rakousku, odkud se později přestěhovali do Kanady. Zde žije Věra Havlínová doposud.

Klára Pinerová

Prameny:

Archiv bezpečnostních složek

fond Objektové svazky – Brno, arch. č. OB-11529 Brno („Emigrace“)

fond Odbor politického zpravodajství Ministerstva vnitra (2 M)

fond Vyšetřovací spisy, arch. č. V-9708 Brno, arch. č. V-957 Brno

Národní archiv

fond Správa Sboru nápravné výchovy, osobní vězeňský spis V. Kadlecové

fond Státní prokuratura, spis sp. zn. PSt II 1001/49

fond Státní soud, spis sp. zn. To 250/50-4

Literatura:

HAVLÍN, Milan Bohumil: *Cesty do exilu*. Luhačovice 2006.

ROMAN, Petr: *Vlečen pod šibenici. Dokumentární biografie*. Zlín 1996.

Další zdroje:

Bývalý mukl Milan Havlín... Dostupné on-line na adrese: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/krajane/byvaly-mukl-milan-havlin-se-v-kanade-proslavil-jako-zahradni-architekt>. Cit. 4. 10. 2013.

Neznámí hrdinové. Dostupné on-line na adrese: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10204458965-neznamihrdinove/209452801390029/>. Cit. 4. 10. 2013.

Útěk z blázince. Dostupné on-line na adrese: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10095467107-pribehy-zelezneopony/406235100221019-utek-z-blazince/video/?from=40>. Cit. 4. 10. 2013.

Útěk z blázince. Dostupné on-line na adrese: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/utek-z-blazince/>. Cit. 4. 10. 2013.

Anna Magdalena Schwarzová

* 14. 3. 1921, Praha

Anna Schwarzová krátce po zatčení v únoru 1953

Zdroj: ABS

„K příslušníkům Ministerstva vnitra je [Anna Schwarzová] drzá a ráda vyvolává různé scény, které pak mají špatný vliv na celkový kolektiv odsouzených. Za takovéto jednání byla již 5× kázeňsky potrestána, avšak všechny tresty se dosud minuly účinkem. [...] V září 1955 byla jednou z iniciátorek hromadné hladovky odsouzených žen ve zdejším NPT [Nápravně pracovní tábor č. 1 Pardubice]. Tato akce byla zorganizována nejreakčnějšími živly, které zde jsou a mezi něž se jmenovaná sama řadí.“

Z hodnocení odsouzené Anny Schwarzové, 18. 12. 1959

Ctihodná sestra Anna Magdalena Schwarzová se narodila v pražské židovské rodině. Během druhé světové války byli otec a další příbuzní zavražděni nacisty ve vyhlazovacím táboře Osvětim-Březinka. Mladší bratr Jiří, který byl před vypuknutím světového konfliktu na studiích ve Velké Británii, se jako letec zapojil do bojů proti nacistickému Německu. Anna Schwarzová byla společně s matkou vězněna v koncentračním táboře Terezín, ze kterého se jí podařilo krátce před koncem války uprchnout.

Po osvobození studovala na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze angličtinu a francouzštinu. O řeholní život začala Anna Magdalena usilovat už od konce třicátých let, ale postulankou v karmelitském klášteře se stala až v roce 1948. Po únorovém převratu byla ze studia vyloučena na základě rozhodnutí fakultního akčního výboru a také musela ukončit přípravu na noviciát. Nejprve působila v Ústředí katolického duchovenstva a v Katolické lize akademické, koncem roku 1949 se stala aktivní spolupracovnicí křesťanského společenství Rodina. Navázala

spojení s řadou protikomunisticky smýšlejících kněží, jako byli Zdeněk Bonaventura Bouše, Otto Mádr a Josef Zvěřina. Když se komunistická totalitní moc v rámci tzv. Akce K pokusila v dubnu 1950 zlikvidovat klášterní život v Československu a řeholníky uvěznila v pracovních táborech, patřilo mezi hlavní úkoly Anny Schwarzové v rámci organizace Rodina doručování potravin, informací a pokynů internovaným kněžím tak, aby duchovní neztratili kontakt s oficiálními strukturami římskokatolické církve.

Dále se podílela na editaci, korekturách a rozšiřování protikomunistických materiálů, jako např. *Slova o této době* z pera Otty Mádra. Její působení v katolickém spolku Rodina neuniklo Státní bezpečnosti a dne 12. února 1953 byla zatčena. Následně ji represivní orgány zařadily do hromadného procesu proti představitelům římskokatolické církve. Rozsudkem Krajského soudu v Praze byla 3. března 1954 odsouzena pro trestný čin velezrady k trestu odnětí svobody v délce 11 let. Trest vykonávala nejprve ve věznici v Praze-Ruzyni, posléze v Pardubicích. Propuštěna na svobodu byla na základě amnestie prezidenta republiky z 9. května 1960.

V roce 1968 se stala překladatelkou na Vysoké škole zemědělské v Praze. Opět navázala spolupráci s Josefem Zvěřinou, Ottou Mádr a Františkem Líznou a překládala samizdatovou literaturu. Roku 1976 odešla do starobního důchodu. V následujícím roce jí byl umožněn výjezd do Vídně. Od generála řádu bosých karmelitánů jí byl potvrzen nedokončený noviciát z roku 1948 a bylo jí povoleno složit věčné sliby poslušnosti, chudoby a čistoty. Poté přijala řádové jméno Magdalena.

Prohlášení Charty 77 oficiálně podepsat nesměla, neboť jí to řád nepovolil. S kruhem disidentů kolem Charty 77 se však stýkala od samého počátku. Později se také zapojila do aktivit Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS). V rámci katolické sekce VONS chodila na soudní přelíčení s vězňenými křesťanskými disidenty a pomáhala sepsávat zprávy o perzekuci politické opozice. Státní bezpečnost na ni proto roku 1980 zavedla svazek pod krycím označením „Sára“. Anna Magdalena Schwarzová byla několikrát zatčena, byl kontrolován její pohyb, byla monitorována její pošta, odposlouchán byl byt i telefon. Na nátlak Státní bezpečnosti přerušil se sestrou Schwarzovou kontakty klášter v Jiřetíně, proto začala jezdit do Polska. Složením věčných slibů v srpnu 1980 vstoupila do řádu bosých karmelitánek v Krakově.

Během výjezdů do Polska Anna Magdalena Schwarzová převážela duchovní literaturu, korespondenci představitelů římskokatolické církve a zprávy pro Amnesty International o politické situaci a porušování lidských práv v komunistickém Československu. Z rozhodnutí Státní bezpečnosti jí československé úřady odebraly v roce 1982 cestovní pas. Církevní úřady poté zahájily s československými orgány vyjednávání, která na počátku roku 1985 vyústila ve vydání vystěhovaleckého pasu.

Dne 19. ledna 1985 byla puštěna přes státní hranici do Polska a o šest dní později byla v evidencích Ministerstva vnitra zařazena do kategorie nežádoucích osob. Od roku 1985 až do současnosti žije sestra Anna Magdalena Schwarzová v klášteře bosých karmelitánek v Krakově. Anna Magdalena Schwarzová je nositelkou řady občanských ocenění. Je laureátkou Ceny Václava Bendy, kterou jí udělil s pamětní medailí za svobodu a demokracii 16. listopadu 2010 Ústav pro studium totalitních režimů, 28. října 2011 obdržela z rukou prezidenta republiky Řád Tomáše Garrigua Masaryka za vynikající zásluhy o rozvoj demokracie, humanity a lidských práv a 17. listopadu 2011 jí byla předána Cena Paměti národa občanského sdružení Post Bellum.

Martin Kroupa

Prameny:

Archiv bezpečnostních složek

fond Svazky kontrarozvědného rozpracování (MV-KR), arch. č. 789464 MV
fond Svazková agenda správy sledování (IV. správa SNB), svazek „Výlet“

fond Vyšetřovací spisy, arch. č. V-2298 MV
fond Inspekce ministra vnitra (A 8), inv. j. 877

Národní archiv

fond Generální prokuratura ČSR, sp. zn. II/1-1 GPt 71/87, IV Spr 678/88, FGP 4311/89

Literatura:

DRDA, Adam: S komunismem jsem nikdy nekoketovala. In: *Paměť a dějiny*, 2007, č. 1.

Další zdroje:

Rozhovor Anny Magdaleny Schwarzové pro Post Bellum. Dostupné on-line na adrese:
http://www.pametnaroda.cz/admin/witness/recording/recording_witness/1165. Cit. 4. 10. 2013.

Bohumil Kovářík

* 3. 3. 1934, Štěpánov, okr. Olomouc

Bohumil Kovářík v březnu 1958

Zdroj: ABS

„[...] po seznámení v září 1956 ve Štěpánově Karlem Kováříkem se špionážními úkoly agenta Lumíra Pavlíka se sešel s Josefem Olšaníkem ml. v Mladějovicích, kterému pro špionážní účely vyzradil jako voják základní služby na vojenském letišti v Přerově počet a druh tryskových letadel na tomto letišti, přibližný počet posádky a jméno svého velitele a na jeho žádost mu opatřil čísla vojenských aut na tomto letišti [...], tedy státní tajemství vyzvídal v úmyslu vyzradit je cizí moci.“

Z obžaloby Krajské prokuratury v Olomouci, 5. 5. 1958

Vztah Bohumila Kováříka k poúnorovému komunistickému režimu byl formován zejména jeho postojem ke kolektivizaci. Spolu s otcem a bratrem hospodařil na deseti hektarech, s nimiž odmítl vstoupit do družstva, takže byl místními komunisty označován za člověka se záporným vztahem k socializaci vesnice a za neplníče dodávek.

Bohumil Kovářík nebyl politicky organizován. Kromě obecné školy vychodil čtyři třídy měšťánské školy a následně absolvoval jednoroční učební kurz. V roce 1954 nastoupil vojenskou základní službu a po výcviku v Kuchyni u Malacek a krátké službě v Bratislavě byl zařazen k útvaru na vojenském letišti v Přerově.

Někdy na přelomu srpna a září 1956 mu bratr Karel Kovářík prozradil, že u spřízněné rodiny Olšaníkových z Mladějovic po několik dní v červenci ilegálně pobýval Lumír Pavlík, bývalý přítel jejich sestřenice Ludmily Olšaníkové, jenž po únorovém převratu uprchl na Západ. V září během dovolenky pak Bohumilu Kováříkovi bratranec Josef Olšaník potvrdil, že Lumír Pavlík byl do Československa vyslán se zpravodajskými úkoly: měl sbírat informace především o vojenských objektech a o továrnách se zbrojní výrobou. Proto Bohumil Kovářík sdělil svému bratranci údaje o místě svého zařazení, tj. počet a typy tryskových letounů operujících z přerovského letiště,

jméno velícího důstojníka, přibližný početní stav mužstva útvaru a několik poznávacích čísel osobních vojenských vozidel, aby je Josef Olšaník mohl později předat agentu Pavlíkovi. K tomu nicméně nedošlo, neboť Lumír Pavlík musel svou misi v Československu předčasně ukončit, když se o jeho přítomnosti v republice dozvěděla Státní bezpečnost.

V prosinci 1957 nabyt Josef Olšaník podezření, že je sledován Státní bezpečností. S touto obavou se svěřil Bohumilu Kováříkovi a rovněž se ho otázel, zda nevlastní pro případ potřeby nějaké zbraně. Nato mu Bohumil Kovářík ukázal malorážku a dvě automatické pistole, DUO ráže 6,35 mm a ČZ ráže 7,65 mm, které po převzetí moci Komunistickou stranou Československa v únoru 1948 zakopal na zahradě jeho strýc a jež Bohumil Kovářík později vyzvedl a ukryl na půdě. Bratřenci pak předvedli, jak se zbraněmi zacházet.

Státní bezpečnost zatkla Bohumila Kováříka v úterý 18. března 1958. Během domovní prohlídky zabavila zmíněné zbraně, dále střelivo, samopalové zásobníky a letáky z balónových akcí Svobodné Evropy. Soud se uskutečnil počátkem června 1958, přičemž obžalováno bylo celkem čtrnáct lidí, převážně příslušníků rodiny Olšaníkových, Kováříkových a Pavlíkových. Nejvyšší trest obdržel Josef Olšaník, který byl zpravodajským kurýrem Lumírem Pavlíkem přímo úkolován – 11 let odnětí svobody (odvolací soud mu později trest zmírnil na osm let). Bohumil Kovářík byl shledán vinným z trestných činů vyzvědačství a nedovoleného ozbrojování a byl odsouzen k osmi rokům odnětí svobody. S podobně vysokými tresty odešli od soudu také jeho otec, bratr, strýc, teta, sestřenice...

Bohumil Kovářík byl propuštěn na podmínku při amnestii v květnu 1960. V roce 1963 ovšem stanul před soudem znovu – pro údajné rozkrádání socialistického majetku, a protože tak předchozí podmínku porušil, byl mu přičten zbytek původního trestu. Z vězení vyšel definitivně teprve v červenci 1966. Po okupaci Československa armádami Varšavské smlouvy emigroval do Rakouska, Státní bezpečnost jeho jméno trvale zařadila na index nežádoucích osob.

Jiří Noha

Prameny:

Archiv bezpečnostních složek

fond Vyšetřovací spisy, arch. č. V-2596 Ostrava

fond Taktický (T), arch. č. T-511 Ostrava

Národní archiv

fond Správa Sboru nápravné výchovy, osobní vězeňský spis B. Kováříka

Jan Beneš

* 26. 3. 1936, Praha
† 1. 6. 2007, Obořiště

Jan Beneš ve vyšetřovací vazbě v srpnu 1966

Zdroj: NA

„Společenská nebezpečnost působení Svědectví je dána především jeho politickými cíli. Nelze však přehlédnout ani skutečnost, jakými formami jsou cíle prosazovány. Na prvním místě je třeba zdůraznit, že jde o nepřátelství, které se maskuje sympatiemi s myšlenkami socialismu a s ČSSR a používá i marxistickou terminologii. Široká paleta eklektického používání různých nevědeckých a nemarxistických ideově politických pozic je vedena cílem předkládat čtenáři antikomunismus v co nepřijatelnější formě, pod hesly míru, dorozumění, demokracie, užitečnosti svobodné diskuse a výměny názorů pod rouškou rozšíření vzájemné výměny hodnot, nalezení společného jazyka pro řešení palčivých problémů společnosti, odstranění našich nedostatků. [...] Svědectví nejen zneužívá všech současných problémů našeho života, ale vědomým rozšiřováním falešných zpráv a smyšlenek poškozují ČSSR a socialistický společenský řád. Těto činnosti napomáhají ti českoslovenští občané, kteří do Svědectví přispívají, časopis a jeho obsah rozšiřují a zprostředkují styk s redakcí.“

Ze znaleckého posudku v trestní věci Pavla Tigrida a Jana Beneše, 14. 12. 1966

Jan Beneš pocházel z rodiny důstojníka Československé armády. Po vyloučení z gymnázia směl vystudovat alespoň střední uměleckoprůmyslovou školu (obor tvorba hraček a drobných dekoráčních předmětů). Roku 1956 nastoupil vojenskou základní službu, ještě před jejím skončením byl 21. května 1958 odsouzen Vojenským obvodovým soudem v Košicích

pro trestné činy nedovoleného ozbrojování a rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví k trestu odnětí svobody na dvacet pět měsíců nepodmíněně. Během výkonu trestu byl opakovaně kázeňsky trestán, mj. pro šíření nepravdivých zpráv či pobuřování. V dubnu 1960 se Jan Beneš dostal v nápravně-pracovním táboře Libkovic do konfliktu s vedoucím směny, což vedlo k jeho stíhání pro trestný čin napadení veřejného činitele. Inspekce ministra vnitra ovšem posléze zjistila, že skutkové okolnosti případu nebyly vyšetřeny zcela objektivně.

Propuštěn byl díky amnestii v květnu 1960. Zpočátku se živil jako technický pracovník Ústředního loutkového divadla v Praze, poté střídal příležitostná zaměstnání a současně navštěvoval vysokoškolské přednášky (dějiny umění v Olomouci, scénografii na DAMU), v letech 1965–1966 dále studoval Právnickou fakultu UK v Praze. Časopisecky publikoval krátké prózy, které v roce 1963 vyšly ve dvou knižních sbírkách.

Během zájezdu do Francie na podzim 1964 se seznámil s Pavlem Tigridem. Zůstal s ním v korespondenčním styku, a navíc začal pravidelně přispívat do revue Svědectví – jednak povídkami pod pseudonymem „Milan Štěpka“, jednak pod šifrou „Sirius“ seriálem článků, respektive komentářů o kulturní a politické situaci v ČSSR (se souhrnným titulem Dopisy Světlaně).

Již 27. října 1964 Státní bezpečnost zachytila dopis adresovaný zaměstnankyni BBC Daniele Kottnaerové (odesílatel Rudolf Kottnaer), přičemž „*dalším sledováním adresátčiny korespondence a rozpracováním a písmoznačným zkoumáním bylo nesporně zjištěno a potvrzeno, že autorem těchto dopisů je spisovatel Jan Beneš.*“ V létě 1966 pak příslušníci Státní bezpečnosti zaznamenali protestní petici, kterou Jan Beneš s Václavem Havlem organizovali v souvislosti s politickým procesem se sovětskými spisovateli Andrejem Donatovičem Siňavským a Juliem Markovičem Danielem.

V srpnu 1966 byl Jan Beneš zatčen. Trestní stíhání pro trestný čin pomoci k vlastizradě bylo následně ještě rozšířeno o trestný čin spekulace a pokusu podvodu. Při vyšetřování vyšlo najevo, že kromě vlastních příspěvků zasílal Jan Beneš Pavlu Tigridovi (zejména prostřednictvím posluchače Filmové akademie múzických umění Karla Zámečnicka, toho času na studijním pobytu v Paříži) také různé knihy, časopisy a spisy, které nemohly v Československu vyjít tiskem, resp. díla jiných autorů, a dále že Pavlu Tigridovi doporučoval osoby vyjíždějící do zahraničí, od nichž mohl dotyčný získávat informace různé povahy. Časopis Svědectví a knihy vydané v zahraničí rovněž půjčoval dalším osobám.

Navzdory pozornosti, kterou proces vyvolal doma i ve světě (intervenovala např. Amnesty International), Městský soud v Praze 15. července 1967 odsoudil Jana Beneše pro trestné činy podvracení republiky a pokusu podvodu k trestu pěti let odnětí svobody, obžaloby z trestného činu spekulace jej zprostil. Spoluobviněný Pavel Tigríd byl odsouzen in absentia k 14 letům odnětí svobody, spoluobviněného Karla Zámečnicka soud shledal nevinným. Nejvyšší soud v Praze zamítl 17. srpna 1967 Benešovo odvolání proti rozsudku. Prezident republiky Antonín Novotný udělil Janu Benešovi 21. března 1968, až v průběhu Pražského jara, milost.

Dne 10. října 1969 vycestoval Jan Beneš z pověření Svazu českých spisovatelů do USA, kam jej brzy nato následovala manželka. Žádost manželů Benešových o prodloužení pobytu z 18. prosince 1969 byla československými úřady zamítnuta, a protože setrvali v zahraničí, zahájil proti nim vyšetřovatel Státní bezpečnosti v prosinci 1972 trestní stíhání pro podezření ze spáchání trestného činu opuštění republiky, přerušené v důsledku jejich nepřítomnosti v lednu 1973 (a zastavené teprve v dubnu 1989 na základě amnestie prezidenta republiky Gustáva Husáka).

Kromě umělecké tvorby působil Jan Beneš v zahraničí především publicisticky, vystupoval např. v rozhlasové stanici Hlas Ameriky a přispíval do různých exilových periodik, jako Zpravodaj čs. spolků ve Švýcarsku, Reportér, Americké listy nebo chicagský krajanský list Denní hlasatel. V letech 1974–1993 byl Jan Beneš zaměstnán na vojenské škole Defense Language Institute v kalifornském Monterey, kde mj. školil pracovníky amerického zpravodajského personálu.

Domů se Jan Beneš natrvalo vrátil v roce 1994. Pod vlivem zhoršujícího se zdravotního stavu, ale také v důsledku zklamání z polistopadového vývoje prozaik, publicista, překladatel a patriot Jan Beneš 1. června 2007 dobrovolně ukončil svůj život.

Jiří Noha

Prameny:

Archiv bezpečnostních složek

fond Vyšetřovací spisy – centrála (MV-V), arch. č. V-11051 MV
fond Inspekce ministra vnitra (f. A 8), inv. j. 887
fond MV-KR, arch. č. 595717 MV, krycí jméno „Spisovatel“

Národní archiv

fond Správa Sboru nápravné výchovy, osobní vězeňský spis J. Beneše
fond Generální prokuratura, dopis Carla Hambra ze 17. 12. 1966, sp. zn. II/1 Gv 70/66

Literatura:

Slovník české literatury po roce 1945, heslo „Jan Beneš“. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR. Dostupné on-line na adrese: www.slovníkceskeliteratury.cz. Cit. 27. 9. 2013.

Jakub Schwarz Trojan

* 13. 5. 1927, Paříž, Francie

Jakub Trojan se narodil českým rodičům v Paříži, dětství od svých dvou let prožíval v Československu, kam se rodina natrvalo vrátila. Po maturitě se v roce 1946 přihlásil ke studiu Vysoké školy obchodní. Když se Jakub (tehdy Jack) Trojan v únoru 1948 jako vysokoškolský student zúčastnil demonstrace na protest proti komunistickému převzetí moci, byl za to vyloučen na jeden semestr z vysoké školy. Po odvolání byl sice ke studiu znovu přijat, v únoru 1949 ale přestoupil na Husovu evangelickou bohosloveckou fakultu. Až do roku 1950 byl členem, resp. sekretářem křesťanské mládežnické organizace Akademická YMCA. Krátce po svatbě (při které získal své druhé příjmení Schwarz) byl povolán k výkonu vojenské základní služby, během níž po tři roky sloužil u pomocných technických praporů. Po návratu dokončil studia teologie a koncem padesátých let se zapojil do nových myšlenkových proudů mezi evangelickými duchovními, kteří hodlali aktivně zasahovat do obrodného procesu v církvi a ve společnosti.

Stal se jedním z iniciátorů a myšlenkových otců společenství Nová orientace, čerpajícího z evropských a převážně německých kořenů, jež se začalo objevovat jako teologický proud na přelomu padesátých a šedesátých let minulého století v Českobratrské církvi evangelické (ČCE). Stoupenci tohoto neformálního hnutí se negativně vymezovali nejen vůči části této církve, která souhlasila s komunistickou politikou a postavením náboženství ve společnosti, ale svým jednáním a prosazovanou koncepcí aktivně vystupovali proti samotným ideologickým základům komunistického režimu.

Jakub Schwarz Trojan přitom patřil mezi aktivní jádro tohoto společenství, v jehož rámci evangeličtí duchovní i laikové zpracovávali řadu otevřených memorand, rezolucí a prohlášení adresovaných státním institucím, v nichž zaznívala značná kritika mocenského monopolu komunistického režimu. Ve svých textech se vymezoval proti klíčovým principům komunistické ideologie a její aplikaci v zájmu ochrany svobody slova a vyznání proti cenzuře, nátlaku na duchovní ze strany kontrolních i mocenských složek státu. Kritizoval mimo jiné jednostranný směr ateistické výchovy dětí a mládeže ve školách, přijímání studentů na střední a vysoké školy podle tzv. třídního původu rodičů, odnímání státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti duchovním a další. Dopisy, které pomáhal vytvářet nebo za které se svým podpisem postavil, vyzývaly k uplatňování především humanitních prvků, jež by vedly k pluralitní společnosti, a objevovaly se v nich i názory o potřebě svobodných voleb a náboženské svobody.

Oficiální platformou Nové orientace v ČCE se stal Mírový odbor Svazu českobratrského evangelického duchovenstva, kde se od počátku šedesátých let minulého století diskutovala kritická témata a vznikaly dokumenty, které nakonec směřovaly k otevřeným požadavkům na demokratizaci komunistického režimu. Kvůli své činnosti uvnitř církve i navenek byl Jakub S. Trojan několikrát kritizován krajským církevním tajemníkem a jeho aktivity byly monitorovány Státní bezpečností. Na nátlak byl v roce 1966 donucen přesídlit z farnosti Kdyně do Libiše u Všetat, shodou okolností do farnosti, kterou navštěvoval i Jan Palach.

Po srpnu 1968 vystupovalo hnutí Nová orientace významným způsobem proti okupaci vojsky Varšavské smlouvy a zejména apelovalo na udržení svobod, které si československá

Jakub S. Trojan

Zdroj: sbírka Post Bellum

společnost vydobyla během Pražského jara. Jakub S. Trojan se spolu s ostatními z Nové orientace vymezoval nekonformním postojem proti tzv. normalizaci, což se projevovalo mimo jiné i na jednáních a debatách synodů ČCE. Ve spojitosti s tím, že po smrti Jana Palacha vykonával pohřební obřad, byl v roce 1970 vyšetřován Státní bezpečností. V únoru 1974 komunistické úřady Jakubu S. Trojanovi odebraly státní souhlas k duchovenské činnosti, čímž mu chtěly zabránit veřejně projevovat své názory, a to zejména ve sboru Českobratrské církve evangelické.

I přes tento zákaz se podílel na chodu teologicko-filozofických tzv. bytových seminářů. Svě názory o církevní politice v komunistickém režimu publikoval rovněž v exilovém časopisu Svědectví, jenž byl následně v Československu šířen. V lednu 1977 se připojil k prvním signatářům Charty 77, aktivně se účastnil setkání a tvorby některých dokumentů Charty 77, podepisoval se pod otevřené dopisy adresované státním institucím a představitelům s požadavkem na dodržování základních lidských práv.

V květnu 1977 vytvořil Jakub S. Trojan spolu se skupinou duchovních sdružených kolem Nové orientace v ČCE dokument Petice 31 neboli Dopis skupiny 31 příslušníků Českobratrské církve evangelické Federálnímu shromáždění ČSSR, v němž byly vzneseny požadavky na řadu osobních práv člověka v souvislosti s vírou. V dubnu 1978 se připojil k zakládajícím členům Výboru pro obranu nespravedlivě stíhaných, za což mu byla 5. července 1979 udělena Státní bezpečností „výstraha“. V září 1984 mu Státní bezpečnost nabídla udělení státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti, pokud by odvolal svůj podpis pod prohlášením Charty 77. Jakub Schwarz Trojan pochopitelně tuto nabídku nepřijal. V roce 1989 se stal signatářem manifestu Hnutí za občanskou svobodu. Až do pádu komunistického režimu byl sledován, jeho činnost byla vyhodnocována a byly hledány metody, jak jeho protikomunistickou činnost omezit.

Jiří Bareš

Prameny:

Archiv bezpečnostních složek

fondy Krajská správa SNB Praha (B 1), inv. j. 302 a B 3/II, inv. j. 6

fond 305, sign. 305-325-3/92 a 305-859-4/100

fond Svazky kontrarozvědného rozpracování – centrála (MV-KR), arch. č. 838108 MV, arch. č. 830042 MV

fond Objektové svazky – centrála (MV-OB), arch. č. OB-1523 MV

fond Svazková agenda správy sledování (IV. správa SNB), svazek „Jakub“

fond Vyšetřovací spisy, arch. č. V-33766 MV

Literatura:

BENČÍK, Antonín – DOMAŇSKÝ, Josef: *21. srpen 1968*. Praha 1990.

BLAŽEK, Petr (ed.): *Jan Palach '69*. Praha 2009.

BLAŽEK, Petr (ed.): *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–89*. Dokořán, Praha 2005.

DINUŠ, Peter: *Českobratrská církev evangelická v agenturním rozpracování StB*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha 2004.

KOMÁRKOVÁ, B.: *O svobodu svědomí*. Brno 1998.

MANDLER, Emanuel (ed.): *Dvě desetiletí před listopadem 89*. Praha 1993.

OTÁHAL, Milan: *Opozice, moc a společnost 1969/1989*. Praha 1994.

OTTER, J. – VESELÝ, J.: *První sjednocená církev v srdci Evropy – Českobratrská církev evangelická*. Praha 1992.

PFANN, M.: *Nová orientace v Českobratrské církvi evangelické*. Středokluky 1998.

TROJAN, Jakub S.: *Rozhovory s pamětí I*. Nakl. Zd. Susa, Středokluky 2010.

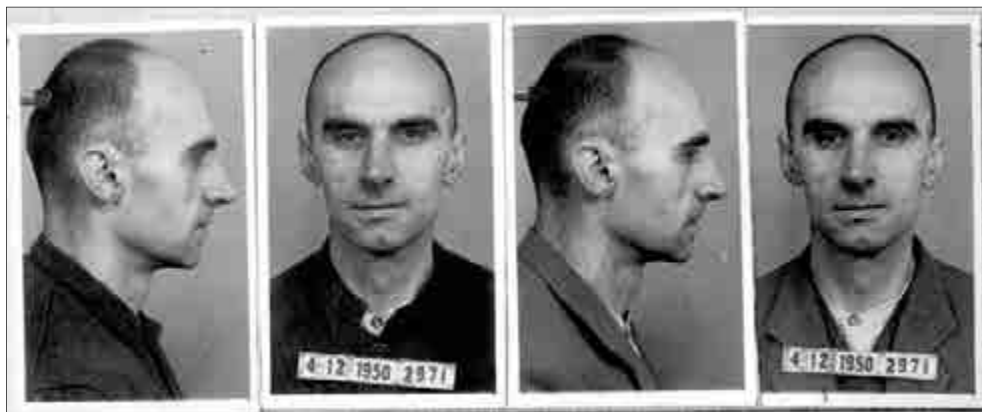
TROJAN, Jakub S.: *Rozhovory s pamětí II*. Nakl. Zd. Susa, Středokluky 2011.

VANĚK, Miroslav (ed.): *Mocní? Bezmocní?* Praha 2006.

Jiří Krupička

* 5. 5. 1913, Praha

Jiří Krupička krátce po nástupu do výkonu trestu v prosinci 1950

Zdroj: NA

„Dne 9. 8. 1950 odejel obv. Dr. Jiří Krupička do Železné Rudy, aby překročil ilegálně hranice republiky do západní části Německa a přitom vzal s sebou svoji t. zv. vědeckou práci i se všemi poznámkami, na základě kterých tuto svoji práci sestavil. Této práce obviněný chtěl použít na mezinárodním fóru k boji proti našemu státu, a proto tuto práci napsal v jazyce anglickém. Současně s tím obviněný chtěl vzít do ciziny několik geologických map i mapu býv. cvičiště SS Benešov-Sedlčany, které měl u sebe.“

Z rozsudku Státního soudu v Praze, 17. 11. 1950

Jiří Krupička nejprve v letech 1932–1937 vystudoval anglický jazyk na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (UK). Ještě před vypuknutím druhé světové války zahájil studium geologie na Přírodovědecké fakultě UK, nicméně doktorátu dosáhl až v roce 1947. V době svého zatčení na fakultě působil jako asistent a účastnil se terénního geologického průzkumu. Zároveň se zabýval filozofickými otázkami, své úvahy shrnul do rukopisu knihy *Man and Mandkind* (Člověk a lidstvo), v níž se věnoval problémům postavení jedince v moderní společnosti, působení neomezené státní moci na její nositele a řešení sociálních konfliktů.

Svůj spis chtěl publikovat, a přispět tak svým dílem k řešení palčivých problémů světa, který se ocitl na prahu třetí světové války. Vzhledem k tomu, že se v rukopise vyjadřoval k fungování totalitních států včetně Sovětského svazu, vydání jeho publikace bylo v Československu vyloučeno. Rozhodl se překročit železnou oponu a přes Německo se dostat do Norska, kde chtěl své plány realizovat za pomoci členů tamní protestantské církve. Při neúspěšném přechodu státní hranice 9. srpna 1950 byl zadržen a uvedený rukopis spolu s mapami několika významných geologických oblastí mu byl zabaven.

Jiří Krupička byl 17. listopadu téhož roku odsouzen Státním soudem v Praze k trestu odnětí svobody v délce 16 let a vedlejších trestům pro trestný čin velezrady a vyzvědačství. V průběhu

výkonu trestu mu byla jeho délka snížena na deset let. Sám posléze své odsouzení označil za vykonstruované, především popřel záměr účastnit se výzvědných aktivit.

Udělený trest vykonával v táborech nucených prací na Jáchymovsku a Příbramsku, později pak v nápravně-pracovním táboře Leopoldov. Propuštěn na svobodu byl v rámci amnestie 10. května 1960, necelé tři měsíce před koncem trestu. Následně pracoval v dělnických profesích. V letech 1962–1965 byl sledován Státní bezpečností pro kontakty se zastupitelským úřadem USA a amnestovanými politickými vězni.

Na jaře 1968 se Jiří Krupička podílel na zakládání organizace politických vězňů K-231. Na ustavující schůzi 31. března 1968 na pražském Žofíně přednesl před přibližně třemi tisíci posluchači projev na téma *My a demokracie*. Odmítl v něm sice snahu mstít se za vytrpěná příkoří, zároveň však vznesl požadavek ústavních změn, které by v konečném důsledku vedly k podlomení mocenského monopolu Komunistické strany Československa. Až do srpnové okupace ČSSR vojsky Varšavské smlouvy stál v čele programové komise K-231, která měla na starosti koncipování programových dokumentů pro regionální pobočky.

V roce 1970 se svojí rodinou opustil Československo. Pobýval v Nizozemsku, následně se usadil v Kanadě, kde žije dodnes. Stal se profesorem geologie na University of Alberta v Edmontonu. Také v zahraničí se podílel na činnosti krajských organizací bývalých politických vězňů, svými povídkami přispíval např. do exilového časopisu K-231, který vycházel v Torontu.

Po roce 1989 byl Jiří Krupička opakovaně oceňován za svoji vědeckou a literární činnost i pevné občanské postoje v době nesvobody. S jeho knihami se mohla po desetiletích konečně seznámit i širší čtenářská veřejnost v českých zemích. Roku 2009 jej za zásluhy o stát v oblasti vědy vyznamenal prezident republiky Medailí Za zásluhy II. stupně.

Václav Fronk

Prameny:

Archiv bezpečnostních složek

fond Správa zpravodajské techniky (A 27), inv. j. 100

fond Krajská správa SNB Praha (B 1_II), inv. j. 4

fond Svazky kontrarozvědného rozpracování – centrála (MV-KR), arch. č. 581971, arch. č. 81276

Národní archiv

fond Správa Sboru nápravné výchovy, osobní vězeňský spis J. Krupičky

fond Státní soud, sp. zn. Ts I/III 92/50

Libri prohibiti:

K-231. Časopis Klubu bývalých politických vězňů, Toronto.

Literatura:

HOPPE, Jiří: *Opozice '68. Sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Prostor, Praha 2009.

Květa Marková

* 19. 9. 1942, Kroměříž

Květa Marková pochází z rodiny právníka. Její otec působil jako advokát v Českém Těšíně. Po absolvování střední školy vystudovala dvouletou střední sociálně-právní školu v Praze a od roku 1963 pracovala jako sociální pracovníce Záchytného domova pro narušenou mládež v Brně. Později pracovala též jako úřednice a účetní. Od roku 1977 žije v Praze.

V době Pražského jara se začala významně společensky angažovat. Na přelomu února a března 1969 zakládala tzv. DUBČEK-klub (později D-klub), který uspořádal například veřejnou besedu s Kamilou Moučkovou o poměrech v československých médiích. Členové klubu se rovněž setkali s Alexandrem Dubčekem a Josefem Smrkovským. V rámci působení v tomto klubu na podzim 1969 rozmnožovala také na psacím stroji tiskoviny informující pravdivě o postupující „normalizaci“ a „konsolidaci“.

Na jaře 1970 se spolu s Jaroslavem Šabatou, Annou Koutnou, Vlastimilou Tesařovou a dalšími zapojila do samizdatového rozmnožování ilegálních tiskovin domácí i zahraniční provenience. Ilegální tiskoviny přebírala přibližně jednou měsíčně a rozmnožovala je v 10–15 exemplářích. Rozmnožované texty byly zaměřeny proti postupující cenzuře a měly také například informovat o politických procesech 1948–1968 a „narušit plány iniciátorů nových nespravedlností a zločinů“.

Dále se Květa Marková podílela na distribuci letáků v listopadu 1971 poukazujících na nedemokratické a nespravedlivé volby v normalizačním Československu. Za tuto činnost byla v srpnu 1972 odsouzena k nepodmíněnému trestu v době trvání tří let. Vězněna byla v Opavě. Po propuštění svoje aktivity znovu obnovila.

Po vzniku Charty 77 se velkou měrou podílela na činnosti této organizace. Od roku 1978 úzce spolupracovala s osobami z prostředí Charty 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. Pravidelně se setkávala s Annou Šabatovou, Petrem Uhlem a dalšími disidenty. Podepsala také několik prohlášení a dopisů Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, které byly uveřejněné v Informacích o Chartě 77. Mimo to sbírala podpisy pro prohlášení Charty 77 a pro petici proti rozmístování sovětských raket v Československu v roce 1984. Květa Marková byla až do prosince 1989 neustále sledovaná Státní bezpečností, která se ji několikrát neúspěšně pokusila získat ke spolupráci.

Květa Marková v roce 2013

Zdroj: Osobní archiv Květy Markové

Michal Pehr

Prameny:

Archiv bezpečnostních složek

fond vyšetřovací spisy – Brno (BN-V), arch. č. V-12676 Brno

fond Svazky kontrarozvědného rozpracování – Brno (BN-KR), arch. č. 335571

fond Svazky kontrarozvědného rozpracování – centrála (MV-KR), arch. č. 772008

Jan Frič

* 22. 1. 1944, Plzeň

Jan Frič v roce 1979

Zdroj: NA

„Ve svém jednání byl obviněný veden nepřátelstvím k socialistickému společenskému a státnímu zřízení republiky, které pramenilo z jeho nesouhlasu se vstupem vojsk armád Varšavské smlouvy v roce 1968 na naše území a s politickým vývojem ve státě po roce 1969. [...] Stupeň společenské nebezpečnosti jednání obviněného Jana Friče je dán zejména délkou a soustavností páčání trestné činnosti a dále jeho hluboce zakořeněným nepřátelským smýšlením. Jeho jednání vyvolávalo v Benátkách nad Jizerou značný ohlas i mezi občany, kteří obsah letáků většinou odsuzovali a letáky odevzdávali orgánům SNB.“

Z návrhu na konečné opatření ve věci obviněného Jana Friče z 6. 11. 1978

Jan Frič se narodil v rodině majitele truhlářské dílny a pily. Otce ovšem příliš nepoznal, protože ten neunesl znárodnění své firmy v roce 1948 a spáchal sebevraždu. Jan Frič se vyučil malířem porcelánu, ale tuto profesi vykonával jen krátce, před nastoupením vojenské základní služby. Po jejím absolvování našel práci v Automobilových závodech, n. p., Mladá Boleslav, kde se také při zaměstnání podruhé vyučil, a to strojním zámečníkem, takže mohl pracovat jako seřizovač lisů. Politicky organizován nebyl, v místě bydliště byl hodnocen jako tichý člověk bez zájmu o společenské dění, který se neúčastní veřejných akcí.

Jeho aktivní odpor proti komunistickému režimu souvisel s intervencí pěti armád Varšavské smlouvy v srpnu 1968, která ho hluboce zasáhla. Když po zvolení Gustáva Husáka v dubnu 1969 prvním tajemníkem ústředního výboru KSČ rychle mizely veškeré naděje i na ty nejskromnější společenské reformy, rozhodl se dát veřejně najevo svůj nesouhlas s politickým vývojem. Začal barevnými fixy a tuší malovat letáky s hesly, jako např. „Zachvatčíki, idíte domoj!“, „KSČ – banda vyvrhelů“ nebo „Husák je vůl“, které pak rozšiřoval na volně přístupných místech – na lavičkách

v parku, před domovními vraty, na okenních parapetech – v Benátkách nad Jizerou, kde bydlel, obvykle cestou z odpolední směny kolem 23. hodiny. Každý z letáků zhotovoval v deseti až patnácti exemplářích. Později při výslechu uvedl, že chtěl „*lidi stejného smýšlení, jako mám já, tak nějak povzbudit, ukázat jim, že ve svých názorech nejsou osamělí*“.

S postupem času aktivity Jana Friče nabývaly na rozmanitosti. V práci několikrát poškodil nástěnku, jednu sadu letáků rozhodil také v lisovně Automobilových závodů; na zahradu domku, před nímž nápadně často parkovaly armádní gazy a volhy se sovětskými značkami, vhodil výhrůžný vzkaz. I tematicky Jan Frič reagoval na společenskou situaci během tzv. normalizace. Třebaže nejvíc pozornosti stále věnoval okupaci, kritizoval také např. kampaň proti Chartě 77 nebo každodenní potíže v zásobování. Celkem vyrobil víc než sedm desítek různých druhů protikomunistických letáků.

Jan Frič projevil obdivuhodnou zarputilost, když ve výrobě a rozšiřování svých originálních letáků vytrval téměř deset let. Státní bezpečnost mu přišla na stopu teprve v létě 1978. Vyšetřovatel ho nechal zatknout v rámci realizace akce „*Hodinář II*“ až 7. září 1978. Příslušníci Státní bezpečnosti pověřeni případem považovali Fričovo konání za natolik svérázné a bylo jim natolik nepochopitelné, že si kromě písmoznalecké expertizy nechali vypracovat také odborný posudek ohledně duševního zdraví obviněného. Oslovení odborníci nicméně žádné známky duševní choroby nenalezli, pouze za jeden z Fričových povahových rysů označili zvýšený odpor k autoritám.

Skutky Jana Friče byly komunistickou justicí po právní stránce kvalifikovány jako trestný čin pobuřování. Okresní soud v Mladé Boleslavi, jehož líčení v dané věci proběhlo 8. prosince 1978, se s tímto výkladem ztotožnil, a dokonce ještě podtrhl závažnost trestné činnosti obžalovaného, když ho odsoudil k trestu odnětí svobody na 18 měsíců nepodmíněně, a to ve druhé, tzn. těžší nápravně výchovné skupině. Krajský soud v Praze, jako soud odvolací, 29. ledna 1979 rozsudek co do výměry trestu potvrdil, nicméně Jana Friče přeřadil do první nápravně výchovné skupiny.

Jiří Noha

Prameny:

Archiv bezpečnostních složek

fond Vyšetřovací spisy – centrála (MV-V), arch. č. V-28267 MV

Tomáš Hradílek

* 28. 4. 1945, Lipník nad Bečvou

„S ohledem na osoby obviněných [Tomáše Hradílka a Rudolfa Berezy], jejich postoje, cíle, které svojí akcí hodlaly vyvolat, a odezvy občanů nelze přisvědčit stanovisku, že je možné zjištění jednání posoudit pouze jako přestupek. [...] Lze totiž doložit, že obvinění se dopustili veřejného projevu, kterým dali najevo svůj nesouhlas se socialistickým charakterem současné občanské angažovanosti našeho společenského života. Odkaz na nelegální v podstatě protisocialistickou organizaci [Charta 77] jejich postoje výmluvně demonstruje.“

Z informace pro generálního prokurátora, 22. 5. 1987

Tomáš Hradílek v osmdesátých letech
Zdroj: Sběrka Post Bellum

Tomáš Hradílek se narodil na samém konci druhé světové války v levicově orientované rodině berního úředníka Františka a Ludmily Hradílkových. Počátkem šedesátých let minulého století nastoupil na Vysokou zemědělskou školu v Brně. Mladý student byl tehdy plný romantických představ o fungování společnosti a trpěl nedostatkem informací o skutečné povaze komunistického režimu. Na základě vynikajících studijních výsledků se v roce 1964 stal kandidátem a v roce 1966 členem Komunistické strany Československa (KSČ). Během Pražského jara aktivně vystupoval na podporu tzv. obrodného procesu. I přes otevřený nesouhlas s okupací vojsk Varšavské smlouvy do Československa byl v lednu 1969 zvolen předsedou základní organizace KSČ. Záhy však na vlastní žádost KSČ opustil.

Z vysílání rádia Hlas Ameriky se počátkem roku 1977 dozvěděl o existenci prohlášení Charty 77. V telefonním seznamu si vyhledal kontakty na první signatáře a ještě v lednu v Praze dokument podepsal. Aktivně se zapojil do disidentských aktivit organizovaných v prostředí Charty 77. V říjnu 1978 se účastnil protestní hladovky proti politické diskriminaci v ČSSR a také podporoval působení Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, a to zejména na severní Moravě. Státní bezpečnost v Přerově Tomáše Hradílka i jeho ženu Janu Hradílkovou v průběhu osmdesátých let neustále sledovala. V jejich bytě byla několikrát provedena domovní prohlídka, opakované výslechy často končily zajištěním v cele předběžného zadržení.

I přes neutuchající policejní šikanu se stal blízkým spolupracovníkem mluvčích Charty 77. Dne 29. května 1987 spolu s manželkou, Milanem Krumbholzem, Rudolfem Berezou a Janem Ptáčkem napsali otevřený dopis prezidentu republiky Gustávu Husákovi s žádostí o jeho odstoupení. Dokument zaslali nejen prezidentovi a ústavním institucím, ale také zahraničním tiskovým agenturám. Během oficiálních oslav 1. máje v Olomouci Tomáš Hradílek a Rudolf Bereza rozvinuli transparent s nápisem „Charta 77 vybízí k občanské kuráži“. Po následném zatčení byl 6. července 1987 odsouzen Okresním soudem v Olomouci pro přečin proti veřejnému pořádku k peněžitě pokutě. V květnu 1988 společně s Rudolfem Berezou podali trestní oznámení na Vasilu Biláka

pro podezření ze spáchání trestného činu velezrady v souvislosti s vpádem vojsk Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968.

Tomáš Hradílek byl také spoluzakladatelem pobočky Společnosti přátel USA na severní Moravě. Pravidelně se účastnil pietních akcí, které pořádalo velvyslanectví USA u pomníku amerického válečného pilota v Lipníku nad Bečvou, kde se každoročně setkávali američtí diplomaté s představiteli tohoto sdružení. V roce 1988 se stal spoluorganizátorem Hnutí za občanskou svobodu v Severomoravském kraji. Šířil manifest tohoto hnutí mezi místní obyvatele a v Olomouci kolportoval letáky vyzývající občany k účasti na nepovolené demonstraci, která se měla konat 28. října 1988 v Praze. Následně byl opět zatčen a byla mu udělena „důrazná výstraha“.

V lednu 1989 se Tomáš Hradílek stal společně s Danou Němcovou a Alexandrem Vondrou mluvčím Charty 77. V rámci výkonu této funkce byl spoluautorem nejméně 76 oficiálních dokumentů Charty 77. Kromě toho zaslal řadu tiskových zpráv a oznámení o politické situaci zahraničním médiím a zastupitelským úřadům demokratických států v Československu. V souvislosti s uvedením svého kritického vyjádření a telefonického rozhovoru ve vysílání Rádía Svobodná Evropa byl 5. dubna 1989 odsouzen Okresním soudem v Přerově pro trestný čin pobuřování a poškozování zájmů republiky v cizině k 13 měsícům odnětí svobody s podmíněčným odkladem na dva roky.

Martin Kroupa

Prameny:

Archiv bezpečnostních složek

fond B 7_8/III (O-StB Přerov), inv. j. 7

fond Správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (A 36), inv. j. 618

fond Svazková agenda správy sledování (IV. správa SNB), arch. č. 5345 („Redaktor 2“)

fond Taktický fond, arch. č. T-2398 MV

fond Vyšetřovací spisy, arch. č. V-13835

Národní archiv

fond Generální prokuratura ČSR, spis sp. zn. II/1-1 GPt 71/87, IV Spr 678/88, FGP 4311/89

Další zdroje:

Rozhovor Tomáše Hradílka pro Post Bellum. Dostupné on-line na adrese: http://www.pametnaroda.cz/admin/witness/recording/recording_witness/2095. Cit. 3. 10. 2013.

Dana Němcová

* 14. ledna 1934, Most

Dana Němcová prožila dětství v Kladně a v Novém Městě nad Metují v rodině učitele. V roce 1953 zahájila studium psychologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, kde se potkala se svým životním partnerem Jiřím Němcem, katolickým intelektuálem, psychologem a literárním kritikem, který patřil mezi zásadní iniciátory tzv. Ekumenického semináře v Jirchářích a vedle Emanuela Mandlera, Jana Nedvěda a Václava Havla tvořil autorský kruh literárněkritického časopisu Tvář.

Dana Němcová v roce 2009

Zdroj: Sběrka Post Bellum

Od šedesátých let se Dana Němcová pravidelně setkávala s lidmi, kteří se snažili hledat cesty jak změnit dosavadní společenské klima a pokoušeli se o kritický dialog s komunistickou mocí s požadavkem na dodržování zákonem deklarovaných lidských práv. Velkým životním momentem se pro ni staly události roku 1968, tj. politické uvolnění Pražského jara, následná okupace a deziluze z tzv. normalizace.

V průběhu sedmdesátých let se byt manželů Němcových v Ječné ulici stal místem setkávání lidí různých společenských, kulturních i politických názorů, kteří nesouhlasili s nezákonnostmi páchanými komunistickým režimem na lidech pro jejich přesvědčení. Stmelujícím prvkem pro utvářející se opozici se v roce 1976 stal soudní proces se skupinou The Plastic People of the Universe, jejíž členové byli pronásledováni a také vězněni. Kromě jiného zorganizovala Dana Němcová setkání zahraničních novinářů s několika trestně stíhanými členy skupiny, aby s případem mohla být seznámena světová veřejnost.

Koncem roku 1976 i za přispění Dany Němcové vzniklo první prohlášení Charty 77, v němž se skupina okolo něj deklarovala jako iniciativa usilující o dialog s tehdejší mocí s cílem chránit lidská práva. Krátce po podpisu tohoto dokumentu byla Dana Němcová předvolána Státní bezpečností k výslechu a posléze také na městskou prokuraturu v Praze. I přes zastrašující výstrahu se Dana Němcová podílela na získávání podpisů pod toto prohlášení i na jejím dalším šíření.

Hlavní činností Dany Němcové byla spolupráce na přípravě a vytváření kritických dokumentů zasílaných vládním institucím i státním představitelům a následně zveřejňovaných v zahraničních médiích. Její zásadní autorské materiály se vedle kritiky vztahu státu k církvi zabývaly hlavně lidskými právy, absencí demokratického prostředí, včetně např. oblasti kultury v tehdejší Československu. Připojila se mimo jiné k otevřené výzvě za zrušení trestu smrti, zaslané v roce 1978 také Federálnímu shromáždění ČSSR. V rámci svých občanských aktivit se Dana Němcová podílela na přípravě demonstrací za propuštění politicky souzených osob či v lednu 1978 dvou denní hladovky za propuštění Ivana Martina Jirouse a dodržování lidských práv v ČSSR.

V dubnu téhož roku se Dana Němcová stala jedním ze zakládajících členů Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS). V rámci jeho činnosti se podílela na tvorbě většiny množství písemností, prohlášení a otevřených dopisů. Zejména byla spoluautorkou tzv. sdělení VONS, jejichž smyslem bylo sledovat, dokumentovat a zveřejňovat hrubé protizákonné policejní metody a justiční pochybení v případech zaměřených proti osobám za jejich osobní přesvědčení. Signatáři v nich požadovali zastavení trestního stíhání, zároveň s tím vyjadřovali pronásledovaným lidem

podporu, ať to bylo v Československu, nebo třeba v Sovětském svazu. Komunistický režim tuto důležitou občanskou aktivitu označoval za „protistátní“, ačkoliv proti státu nepůsobila.

V květnu 1979 Státní bezpečnost pozatýkala deset čelných představitelů VONS (skupinu označila jako „Václav Benda a spol.“), do níž zařadila i Jiřího Němce a Danu Němcovou, a to pro podezření ze spáchání trestného činu podvracení republiky. Po více než ročním vyšetřování a půlročním pobytu ve vazbě byla odsouzena Městským soudem v Praze k podmíněnému trestu dvou let odnětí svobody. I přes tento trest a množství dalších nátlakových opatření ze strany režimu se Dana Němcová nehodlala s psanými i nepsanými pravidly smířit a zapojovala se do opozičních aktivit občanských iniciativ.

V lednu 1989 se Dana Němcová stala jednou z mluvčích Charty 77. Po propuštění z vazby v souvislosti s událostmi tzv. Palachova týdne opět působila v rámci občanských iniciativ až do pádu komunistického režimu koncem roku 1989.

Jiří Bareš

Prameny:

Archiv bezpečnostních složek

fond Svazky kontrarozvědného rozpracování – centrála (MV-KR), arch. č. 749386 MV

fond Svazková agenda správy sledování (IV. správa SNB), svazek „Novátor 1“

fond Správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (A 36), inv. j. 554

fond objektové svazky, arch. č. 11257 Brno, díl 15 – Amnesty International, arch. č. 1882 MV, část 1 Školství,

arch. č. 1942 MV, díl 1 – Ochrana mládeže, arch. č. 2223 MV, díl 13, část 8, 9, 10 – Protistátní tiskoviny

fond Ministerstvo vnitra ČSR, přír. č. 2478/94, bal. 24

fond Zvláštní vyšetřovací, arch. č. ZV-485 MV

Literatura:

BÁRTA, Jan: *Dana Němcová: lidé mého života*. Portál, Praha 2003.

BLAŽEK, Petr – PAŽOUT, Jaroslav: *Nejcitlivější místo režimu: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných pohledem svých členů*. Pulchra, Praha 2008.

BLAŽEK, Petr – BURSÍK, Tomáš: *Pražský proces 1979: vyšetřování, soud a věznění členů Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných*. Dokumenty. Ústav pro soudobé dějiny, Praha 2010.

PREČAN, Vilém: *Charta 77, 1977–1989: od morální k politické revoluci: dokumentace*. Praha 1990.

PREČAN, Vilém – CÍSAŘOVSKÁ, Blanka: *CHARTA 77: Dokumenty 1977–1989*. Ústav pro soudobé dějiny, Praha 2007.

Informace o Chartě 77: 1977–1990. Článeková bibliografie. Sestavil Jiří Gruntorád. Doplněk – Libri Prohibiti, Brno 1998.

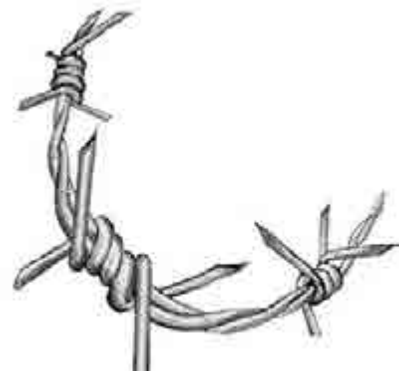
Další zdroje:

Dana Němcová. Dostupné on-line na adrese: <http://www.ustrcr.cz/cs/dana-nemcova-1934>. Cit. 4. 10. 2013.

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Dostupné on-line na adrese: <http://www.vons.cz>. Cit. 4. 10. 2013.

Paměť národa. Dostupné on-line na adrese: <http://www.pametnaroda.cz/witness/index/1397>.

Cit. 4. 10. 2013.

Studie a dokumenty

Protikomunistický třetí odboj

PhDr. Michal Pehr, Ph.D.

Popsat fenomén tzv. třetího odboje na několika stranách textu je úkolem takřka nemožným. Termínem třetí odboj totiž obecně označujeme protikomunistickou rezistenci v Československu, dlouhé období ohraničené lety 1948–1989, tj. na jedné straně únorovými událostmi roku 1948 a na straně druhé listopadem 1989 a obnovením demokratického života v naší zemi.

Problematické třetího odboje je v české historiografii po roce 1989 věnována značná pozornost a stala se – po právu – nedílnou součástí českého dějepisceví moderní doby. Avšak již samotné definování tohoto fenoménu je nesmírně obtížné. Problematicčnost deskripce spatřuji v několika faktorech:

Za prvé – i když vzniklo, zvláště v posledním dvacetiletí, velké množství odborné literatury k tomuto tématu, stále stojíme na počátku výzkumu. Mnohé zůstává nezpracováno nebo neobjeveno.¹ Třetí odboj tak patří k bílým místům v našich dějinách.²

Za druhé – společnost se v názorech na třetí odboj různí. Zatímco o prvním a druhém odboji se v naší společnosti nediskutuje a všeobecně se uznává zásluha prvního odboje o vznik Československa či v případě odboje druhého, tj. vůči nacistické diktatuře, také jeho zásluha o znovuoobnovení československého státu, tak v případě třetího odboje nic takového neplatí. Zkoumání jeho problematiky, smyslu a existence je ovlivněno diskusí o vyrovnávání se s vlastní minulostí a zároveň nejistotou mnohých, jak toto období vlastně hodnotit. Po roce 1989 je možno sledovat rozsáhlý zápas o „uznání“ popisovaného fenoménu a současně i neutuchající polemiky, nakolik je možné poučovat se z odboje vůbec považovat. Přístupy české společnosti se lišily od samého počátku. Pavel Tigríd napsal: „*Národ se choval i tentokrát tak, jak už se stalo téměř tradicí ve chvílích krize, kdy (rovněž takřka tradičně) nepřišel jasný příkaz, co dělat. Pražané si od srdce zaplakali při pohřbu Jana Masaryka a bylo jim úzko u srdce, když nad Hradem sňali prezidentskou vlajku a dr. Beneš odjel nadobro do Sezimova Ústí. Pak se trochu rozhlédli a dali se do práce: jedni na spolupráci s novými pány, druzí na odboj a ti ostatní na vyčkávání.*“³

Takový přístup velmi dobře popsal i americký novinář Dana Adams Schmidt ve své publikaci *Anatomy of a Satellite* v roce 1952: „*Když československý lid vidí ruku napřaženou k úderu, je jeho zvykem uhnout. Zmizí z dohledu a po chvíli zas vykukne, rozhlédne se a začne uvažovat o tom, co se dá dělat s chlapíkem, který mu dal do brady. Čechoslováci jsou lid zkušeností protřetího odboje. Vědí, že jsou malým národem, a že kdyby se postavili na odpor hned při první ráně, byli by zničeni. Instinktivně si dávají na čas a chystají se k protiúderu, který by časově i svým směrem byl nejúčinnější.*“⁴ Výstižně popsal tento problém i mladý historik Martin Tichý: „*V Československu se odbojová*

¹ K problematice třetího odboje blíže viz DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Z letopisů třetího odboje*, Praha 1992; RADOSTA, Petr: *Protikomunistický odboj: historický nástín*, Praha 1993; ČAPKA, Miroslav: *Poražení vítězové: kapitoly z třetího odboje*, Praha 2003. – Představu o rozsahu dostupné literatury k této problematice si může čtenář učinit i z bibliografie, viz BOČKOVÁ, Marie: *Komentovaná bibliografie k dějinám III. odboje (1945) 1948–1960 (1967)*, [on-line]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, s. a., 233 s. Dostupná na <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/treti-odboj/bibliografie-3odboj.pdf>.

² Jan Křen pojem bílá místa definoval jako vypůjčený publicistický pojem, jako: „Zjevy, události, osoby a děje, jimž se oficiálně co možná vyhýbá, které jsou zamlčovány, zamlžovány, tabuizovány anebo falšovány, často hrubě a bezostyšně, někdy obratně a tu a tam možná i bezděčně. Pojem bílých míst a přístup k přezkoumání historie, který se v něm zosobňuje, má ovšem své dobové i věčné oprávnění, neboť hlasitě označuje a jmenuje nejkřiklavější pokřiveniny dějin, hlavně nejnovějších.“ KŘEN, Jan: *Bílá místa v našich dějinách?*, Praha 1990, s. 16.

³ TIGRID, Pavel: *Marx na Hradčanech*, Praha 2001, s. 35.

⁴ Srovnej VEBER, Václav: *Osudové únorové dny*. NLN. Praha 2008, s. 391 (citováno z překladu) a též TIGRID, Pavel: *Marx na Hradčanech*, s. 35.

činnost jednotlivců a skupin nutně přizpůsobovala daným podmínkám: relativně husté síti silnic a železnic, nevelkým vzdálenostem měst a vesnic, dobře fungující státní správě. Díky tomu můžeme poměrně snadno – byť jistě ne úplně – konstatovat, že odbojová činnost v Československu se vyznačovala zejména tiskem a rozšiřováním letáků, organizováním přechodů státních hranic, působením tzv. agentů-chodců, jak dnes říkáme kurýrů, spočívající v různých obměnách špionážní činnosti, provádění sabotáží spíše menšího rozsahu a v neposlední řadě v taktické a do určité míry pasivní přípravě na to, až se něco stane [...], než aktivním vystoupením se zbraní v ruce, po vzoru polovojenských, partyzánských skupin druhé světové války.⁵ Samozřejmě, že i masová podpora komunistické straně tehdejší československou veřejností v tom hraje svoji úlohu.

A konečně za třetí – obraz naší společnosti ve sledovaném období provází celá řada mýtů, legend i pověstí. Boj proti reakci či vůbec silám reprezentujícím protikomunistickou rezistenci se stal jakoby každodenní realitou politického systému. Objektivní bádání o této problematice bylo však znemožněno. Snahou totalitního režimu bylo konstruovat spiknutí, fabulovat, vymýšlet si a zároveň zdůrazňovat svůj význam a zásluhy o totalitní stát; to konečně postřehl publicista Alfred Fuchs, který už v roce 1938 napsal: „K propagandě jest zavázán každý komunista [...]. Kdykoli vyjde z ústředí strany nebo osobně od Stalina nějaký podnět pro veřejný život, jest okamžitě propagován každým jednotlivcem. Ať jde o rozmnožení výroby či o pěstění vepřů, heslo: Čelem k prasatům! nebo ideologii, vše jest okamžitě zpracováno na hesla, napsáno na standarty a propagováno všude, kde se schází lid.“⁶

Komunisté zveličovali svůj boj proti „zrádné reakci“ a prostřednictvím obvinění z rozvracení státu si tak komunistický režim vyřizoval i osobní účty se svými protivníky a názorovými oponenty. Ti mnohdy ani aktivně proti režimu jako takovému nevystupovali, ale jen samo přesvědčení či příslušnost k určité skupině či stavu či strach z toho, že by tito lidé mohli snad v budoucnu proti režimu aktivně vystupovat, byly důvodem k pronásledování. Naše znalosti se navíc i tady opírají mnohdy o prameny pouze komunistické provenience, respektive o materiály, které vytvořily komunistické bezpečnostní orgány a nesou tudíž jasně znaky manipulace s historickými fakty. Komunistický totalitní systém zcela vědomě s historií manipuloval, což je charakteristický znak pro voškeré totalitní režimy.

Bádání ovlivňuje i dlouhá doba komunistické diktatury: intenzita, směry a způsoby této rezistence se v průběhu doby měnily a kolísaly. Největší intenzita je patrná koncem čtyřicátých a v padesátých letech 20. století spolu s pokusy o ozbrojený odpor a násilné svržení komunistického režimu. V Československu tehdy panovala ta nejtvrďší komunistická diktatura a projevil se zde i vliv mezinárodně politické situace, kdy velká část společnosti reálně očekávala vypuknutí dalšího světového konfliktu. K tomu nedošlo a zároveň se ani neustavila jednotná odbojová organizace; na rozdíl od odboje prvního i druhého.

Počátkem padesátých let 20. století, resp. po roce 1953, bylo čím dál tím více zřejmé, že odpor proti komunistickému systému je dlouhodobou záležitostí. Odboj přebíral tedy postupně podobu spíše informační a osvětové války proti totalitnímu režimu (vydávání a šíření samizdatu, zahraniční rozhlasové stanice Svobodná Evropa, Hlas Ameriky, Radio Vatikán a další), která trvala až do roku 1989. V této vlně se upozorňovalo na nespravedlivě zatčené, na pronásledování jednotlivých skupin a osob a na celkové poměry v Československu a v jiných zemích za železnou oponou.

Protikomunistická rezistence vymezená jako aktivní činnost k obnovení svobody a demokracie v naší zemi měla v průběhu dlouhého čtyřicetiletého trvání totalitního režimu tři základní fáze. První fází je období označované též jako Gottwaldova éra, kdy se komunistický režim konstitoval a vyznačoval se tou nejtvrďší formou totality: padesátá léta jsou popisována jako vrchol perzekucí.

⁵ VEBER, Václav – BUREŠ, Jan a kol.: *Třetí odboj. Kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, MUP – ÚSTR. Plzeň 2010, s. 172.

⁶ FUCHS, Alfred: *Propaganda v demokracii a v diktaturách*, Praha 1938, s. 24.

Druhá fáze, tj. léta šedesátá do roku 1968, je označována jako období tání či zmírňování napětí. (Jakkoliv tento pojem nesmí v čtenáři vyvolávat přílišné iluze. I tehdy v Československu probíhaly politické procesy. Zaměřovaly se mimo jiné na skupiny lidovců, sociálních demokratů a národních socialistů obviňovaných z pokusů o vytváření paralelních stranických struktur s cílem svrhnout dosavadní politický systém Národní fronty).

Třetí fáze je pak spojována s Pražským jarem 1968, sovětskou okupací a normalizačním procesem. Toto období od druhé poloviny sedmdesátých let (přesněji 1977–1989) přináší nový prvek: budování občanské opozice v čele s Chartou 77; někdy se proto právě tento časový úsek chápe i jako čtvrtá závěrečná fáze.

Deskriptci protikomunistického odporu ztěžuje i fakt značné názorové roztržiténosti a nejednotnosti, a to po celou dobu protikomunistického odboje, nezaštitěného navíc žádnou společnou uznávanou autoritou. Po roce 1989 se také vyrovnávání s minulostí stává předmětem politického boje: to se projevilo při rehabilitacích a odškodnění politických vězňů, přijímání restitučních zákonů, ale také v rozporech pro definování doby nesvobody, vzniku Ústavu pro studium totalitních režimů či schvalování zákona o třetím odboji (Zákon č. 262/2011 Sb.) a mnohém jiném.

Prvopočátky protikomunistické rezistence jsou patrné již v období tzv. třetí republiky – často definované jako přechod mezi demokracií a diktaturou. Opozice vůči poválečnému režimu se ponejvíce rekrutovala z představitelů a sympatizantů zakázaných pravicových stran, ale i z protibenešovské opozice druhého odboje, kteří byli označováni vžitým termínem „prchalovci“.⁷ Zásadním předělem tu však byly únorové události roku 1948.

Významný český právník a sociolog, syn protektorátního ministerského předsedy Jaroslav Krejčí, o únoru 1948 napsal: „*Přestože, Vítězný únor* byl typický státní převrat (puč), jeho důsledky byly v pravdě revoluční; ale byla to revoluce shora za podpory aktivistů zdola, jejichž nadšení teprve po letech začalo umlčovat. Společnost se transformovala postupně; trvalo to dvanáct let, než nová československá ústava vyhlásila, že už jsme republikou socialistickou.“⁸ Podobně psal československý publicista Josef Josten: „*O únorových událostech se často mluví jako o revoluci, ale neprávem. Ve skutečnosti to byl policejní puč a teprve to, co následovalo krok za krokem, měsíc za měsícem, je strašný revoluční vývoj.*“⁹ Velmi přiléhavými slovy popsal prožívanou skutečnost československý žurnalista Josef Kučera ve svých pozdějších exilových pamětech: „*Komunistický revoluční puč v Československu, který v únoru 1948 nastolil komunistickou diktaturu, dorazil, co ještě zbývalo z někdejší demokratické republiky a rozvrátil hospodářský i kulturní život českého i slovenského národa.*“¹⁰

Počínaje únorem 1948 zavládl v Československu komunistický režim. Výše připomínaný Jaroslav Krejčí používá svůj termín fylakokracie, který vysvětluje slovy: „*[...] orgánové Státní bezpečnosti a jejich kádroví spolupracovníci vládli státem, který se označoval za republiku. Učeně se tomu říká fylakokracie, což znamená vláda policejních orgánů.*“¹¹ Proti nově vzniklému režimu se začala hned od počátku tvořit rezistence jak domácí, tak zahraniční, jež se přirozeně navzájem ovlivňovaly.

V domácím ilegálním odboji, velmi obtížně popsatelném fenoménu, se nesnadno rozlišuje, co byl skutečný odboj, co bylo hodnoceno komunistickou mocí jako odboj či odpor, respektive projevy poražené reakce, ale také – co bylo vytvářeno pod přímým dohledem Státní bezpečnosti a poté vydáváno za odbojovou činnost.

⁷ Toto označení bylo odvozeno podle někdejšího generála Lva Prchaly (1892–1963). – K osobě generála Prchaly a celé protibenešovské opozici blíže viz KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan: *Proti Benešovi! Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939–1945*. Nakladatelství Karolinum. Praha 2004.

⁸ KREJČÍ, Jaroslav: *Mezi demokracií a diktaturou: domov a exil*. Praha 2006, s. 56.

⁹ JOSTEN, Josef: *Československo žaluje*. Praha 1993, s. 168.

¹⁰ KUČERA, Josef: *Život je krátký: vzpomínky na mládí a na pozdější události*, díl 2., Silver Spring 1977, s. 5.

¹¹ KREJČÍ, Jaroslav: *Mezi demokracií, s. 64–65*.

Odpor vůči novému režimu sílil v souvislosti s procesem hledání „vnitřního nepřítele“. Nejrozličnější skupiny se předem vytypovaly jako možný zdroj rezistence a podle toho se s nimi zacházelo. Zvláště v první fázi (viz výše) se pod heslem „zostřeného boje se zbytky reakce“ vypořádával komunistický režim s představiteli demokratických stran, podnikateli, živnostníky, rolníky, katolíky i se zástupci akademické obce. Pověstné kampaně proti fabrikantům, živnostníkům, kulakům, katolické hierarchii atd. měly vést k tzv. očistě veřejného života prováděné zpravidla akčními výbory Národní fronty a dalšími institucemi bezpečnostního aparátu (Sbor národní bezpečnosti, Státní bezpečnost).

Komunisté se zároveň snažili upevnit své pozice ve společnosti; paradoxně hledali ovšem nepřítele i ve svých vlastních řadách, zcela podle vzoru sovětských komunistů. Proces s Rudolfem Slánským a jeho „spikleneckým centrem“ uvnitř strany v roce 1952 představuje vrchol této kampaně. Prostřednictvím podobných monstrprocesů také vysvětlovali společnosti, proč nemohli splnit nespelnitelné sliby o skvělé budoucnosti, která měla nastat po jejich vítězství. Vše pod heslem „Kdo nejde s námi, jde proti nám“ bylo dohnáno až na ostří nože.

Provedeme-li jisté zevšeobecnění, lze říci, že domácí odpor měl řadu podob a přes všechny výše naznačené obtíže se nyní můžeme pokusit o jeho stručný popis. Většina protikomunistických aktivit se utvářela kolem skupin z prostředí demokratické části společnosti. Jen málokdy se o odpor vůči režimu pokoušeli izolovaní jednotlivci. Letákové akce, informování Západu o situaci uvnitř státu, pokusy o hospodářské sabotáže, spolupráce s cizími bezpečnostními službami, pomoc při překračování hranic, ale také pokusy o vojenský převrat či sabotování policejní práce zaměřené proti demokratům, stejně jako vytváření intelektuálních kroužků diskutujících o možnostech budoucího vývoje – to vše byly aktivity třetího odboje. Příkladem těchto skupin může být organizace Černý lev 777,¹² Světлана¹³ a další.

V rané fázi, dokud nebyl režim pevně etablován, došlo i k veřejným demonstracím. Nejpočetnější vystoupení proti novému režimu, pomineme-li studentské pochody na Pražský hrad organizované už v únoru 1948, byly květnové protesty v Plzni, protesty při sokolském sletu a orelská pouť na Hostýně v létě téhož roku. Policie všechny hromadné projevy odporu razantně potlačila a postupně se jejich vliv podařilo zcela omezit. K ojedinělým projevům nesouhlasu dochází i později. V roce 1953 demonstrijí nespokojení občané proti komunistickému režimu pod dojmem právě zrealizované měnové reformy a k největším protestům došlo 1. června 1953 v Plzni.

Pouze v počátcích komunistického režimu byly činěny pokusy o sjednocení odboje. Tím nejznámějším byla schůzka demokratických politiků na katolické faře ve Vnoři v září 1948, kde se sešli představitelé národních socialistů, lidovců a národních demokratů k diskusi o možnostech budoucího vývoje. Nevezšly odtud ale žádné konkrétní závěry, pouze shoda účastníků v tom, že je třeba v jednání pokračovat. Schůzka byla prozrazena a stala se jedním z podkladů obrovské politické represe, která vešla do historie jako proces „s Miladou Horákovou a spol.“. Poté již nikdy nedošlo k pokusům o setkávání na celostátní či národní úrovni.

Třetí československý odboj v zahraničí byl odpovědí na vývoj doma, v Československu. Do exilu odcházely po únoru 1948 významné osobnosti, jejichž společným důvodem k odchodu byl nesouhlas s únorovým převratem a strach o vlastní bezpečnost nejen jich samotných, ale celých rodin. Situace většiny politických exulantů byla ovšem i pak zoufalá. Odcházeli bez peněz, majetku a většinou i bez znalosti cizích řečí. Navíc se jim v mnohých zemích nedostávalo téměř žádné pomoci, a to platilo jak pro západní Evropu, zchudlou válkou a otřesenou poválečným chaosem, tak i další svobodnou část světa. Často byli považováni za nebezpečnou konkurenci, která chce trvalé obyvatelstvo připravit o živobytí.

Československý politický exil ale věřil, že se brzy vrátí domů a svou víru odůvodňoval hrozícím mezinárodním konfliktem – a také již tradiční, ovšem neopodstatněnou vírou, že nám západní demokracie pomohou. Jen málo našich exilových politiků zůstalo v této věci realisty. Jedním

¹² K této problematice blíže viz BURSÍK, Tomáš: *Osud odbojové organizace Černý lev 777*. MV ČR. Praha 2007.

¹³ Srovnej ŠEDIVÝ, Zdeněk F.: *Světлана: I. čl. partyzánská brigáda Jana Žižky z Trocnova ve třetím odboji*, Vimperk 1997.

z nich byl někdejší exilový ministr financí a účastník druhého odboje Ladislav Karel Feierabend, který ve svých pamětech zaznamenal schůzku se známým britským novinářem a dlouholetým přítelem Československa Wickhamem Steedem. Ten v soukromém rozhovoru Feierabenda varoval, že nevěří, „že by západní mocnosti na záchranu Československa z komunistického panství něco podnikly, pokud jejich zájmy nebudou přímo ohroženy.“¹⁴

Jeho varovná slova se potvrdila. Stvrdil je též postoj západních zemí na půdě OSN, kdy se v březnu 1948 snažil tehdejší československý vyslanec při OSN Ján Papánek upozornit na únorový převrat a dosáhnout prostřednictvím chilské delegace vyšetřování komunistického puče.¹⁵ Země svobodného světa o tuto zprávu zájem neprojevily. Ani to však mnohé z našich exulantů a odbojářů nepřesvědčilo.

Později se tato víra změnila na přesvědčení, že se lidé alespoň vrátí domů. Snad i právě naděje v brzký návrat ovlivnila poněkud nesystematické, ba chaotické budování politického exilového hnutí, včetně úporné snahy obnovit někdejší politické strany. Na tomto principu se dohodli exulanti při svých poradách v dubnu a květnu 1948 a tato zásada byla znovu potvrzena i na setkání v září 1948 v Londýně. Zde, v protokolu o rozhovorech českých a slovenských politických pracovníků, můžeme číst: „Konstatuje se, že bylo mezi zástupci politických skupin dohodnuto, aby organizační základnu tvořily politické směry, které v Československé republice hájily demokratické principy.“¹⁶ Bohužel názor určité části politiků, aby se třetí zahraniční odboj vytvářel na společném národním základě bez existence politických stran, nebyl přijat.

Nejnámější počáteční schůzka se konala 28. května 1948 v Caxton Hall v Londýně, kde se sešlo čtyřiačtyřicet bývalých československých poslanců Ústavodárného národního shromáždění. Setkání se stalo zároveň protestem proti přijetí nové československé ústavy z 9. května. Tato schůze byla veřejností označena za počátek třetího zahraničního odboje.¹⁷

Svoje exilové stranické organizace vytvořili postupně lidovci, agráři, národní demokraté, živnostníci, ale i levicové demokratické strany – sociální demokraté a národní socialisté. Mimo tyto stranické struktury stál ještě vojenský exil a diplomaté, kteří postupně opouštěli své posty na protest proti únorovým událostem a přijetí květnové ústavy. A byly tu mnohé další skupiny, které se chtěly aktivně zapojit do boje proti komunistickému režimu doma v Československu. Cesta k jednotě se proto velmi obtížně hledala. Exilové hnutí navíc nemělo peníze, trpělo nízkou podporou ze strany západních vlád a chyběly mu vůdčí osobnosti. Emigrace uznávaných veličin, jako byli Edvard Beneš,¹⁸ Jan Masaryk či Jan Šrámek, se nezdařila.

Poúnorový exil si s sebou přinášel rovněž problémy z minulosti, které se i zde staly jádrem sporů. Byly to nevyřešené vztahy česko-slovenské, postavení sudetských Němců, otázka Podkarpatské Rusi a jiné – ale také spor o to, které politické strany se vůbec mohou obnovit a které se mají stát součástí exilového hnutí respektive zahraniční rezistence vůči komunistické totalitě v Československu. Zde se projevilo krátké období relativní poválečné svobody, kdy v rámci politického systému třetí republiky byly některé vlábové parlamentní strany zakázány a obviněny prohlášením Košického vládního programu z kolaborace. Někdejší ministr spravedlnosti Jaroslav Stránský o neutěšené situaci v exilu v lednu 1954 napsal: „Mezi našimi bývalými politiky se nahromadilo tolik nedůvěry a nenávisli, že to už upřímnou spolupráci vylučuje. Mně to připadá jako jakási duševní nemoc, která zřídila mozky našich lidí tak, že úplně zapomněli, co se s naším domovem a s námi stalo. Kdyby se po ztroskotání lodi na širém moři hádali, kdo má být kapitánem, rozuměl

¹⁴ FEIERABEND, Ladislav Karel: *Politické vzpomínky III*. Atlantis. Brno 1996, s. 405.

¹⁵ K osobě Jána Papánka blíže viz MICHÁLEK, Slavomír: *Ján Papánek, politik, diplomat, humanista 1896–1991*, Bratislava 1996.

¹⁶ Blíže viz FUSEK, Eduard Jan: *Doma a v exilu: fragmenty vzpomínek*, Praha 2009, s. 272.

¹⁷ Srovnej FEIERABEND, Ladislav Karel: *Politické vzpomínky III*, s. 406.

¹⁸ O pokusu dostat Edvarda Beneše do exilu a postavit ho do čela třetího odboje viz LÚŽA, Radomír: *V Hitlerově objeti: kapitoly z českého odboje*, Praha 2006, s. 345–346.

bych tomu snáze než těm našim zápasům, protože my nejsme ani v tom záchraném člunu, jsme ve vodě a držíme se každý nějakého ráhna a jen čekáme, jestli přijde dříve pomoc nebo smrt.“¹⁹

Na den přesně, rok po únorových událostech, vznikla 25. února 1949 ve Washingtonu Rada svobodného Československa. Ta svoji činnost definovala takto: „*Cílem našeho úsilí v zahraničí je obnovení demokratických svobod v nezávislé, demokratické, jednotné a nedělitelné republice Československé. Za tím účelem budeme se především soustřeďovat na boj proti komunismu a za svobodu republiky. Komunismus zásadně odmítáme i jako ideologii i jako nástroj sovětského imperialismu, a proto pokládáme za svou povinnost všude proti němu rozhodně bojovat.*“²⁰

Cíle organizace byly velké, ale bohužel přes všechny proklamace nedokázala československé exilové hnutí sjednotit. Spíše naopak: na zasedáních docházelo ke sporům o budoucí strukturu celého hnutí. Všechny rozpory nakonec vyústily v otevřený rozkol na začátku padesátých let, kdy se tato organizace rozštěpila na dvě části, a to na Radu svobodného Československa a Národní výbor svobodného Československa. Rozdělením utrpěly oba nyní samostatné subjekty a konečným výsledkem bylo, že Národní výbor zanikl úplně a Rada svobodného Československa existovala sice i nadále, ale její činnost byla velmi omezená. Oficiálně existovala s jistými přestávkami až do konce komunistického režimu.

Neúspěšné byly i další zastřešující exilové organizace. Takovým příkladem byl Masarykův demokratický svaz v čele s Ferdinandem Peroutkou a profesorem Františkem Kovárnou. Tato organizace si přímo do svého vítku dala snahu působit jako „*nátlakové středisko pro naše věčně rozhádané politické představitele*“²¹. Masarykův demokratický svaz se měl stát: „[...] *reformní nátlakovou organizací, která by vystupovala jako garant demokracie a působila na naše rozhádané exilové představitele, aby se dohodli a měli rozum.*“²² Rozpory se nevyhýbaly ani jednotlivým exilovým stranám. Předseda živnostenské strany v exilu Eduard Fusek si k tomu poznamenal: „*Není to pěkné a ani slušné.*“²³

Mnozí z exulantů, znechuceni politickými a někdy i existenčními poměry pak zanechali politické činnosti a těžiště veřejných aktivit přesunuli spíše na krajanské, katolické a jiné spolky. Velký význam sehrála například Společnost pro vědu a umění či Ústav Edvarda Beneše, který po svém odchodu do zahraničí vybudoval někdejší prezidentský kancléř Jaromír Smutný. Proměňuje se i povaha zahraničního odporu: kdosi označil tuto změnu za informační válku. Exilové organizace se postupně stále více zaměřují na informování světové veřejnosti o situaci doma. Publikují se práce, které informují o poměrech v nesvobodné vlasti, organizují se veřejná vystoupení s cílem poukázat na poměry v totalitním státě.

K výrazným akcím, které tyto spíše nepolitické spolky zorganizovaly, se řadí veřejné protesty za propuštění internovaného pražského arcibiskupa Josefa Berana pořádané Cyrilometodějskou ligou ve Washingtonu.²⁴ Protesty vyvrcholily v březnu 1956, kdy si svobodný svět připomněl páté výročí jeho uvěznění komunistickým režimem. Do akce se zapojilo několik amerických senátorů a členů Kongresu českého původu. Hlavní akce začala 8. března 1956, kdy opat českého benediktinského kláštera v Lisle Ambrož L. Ondrák pronesl zahajovací polední modlitbu před zasedáním amerického Kongresu. Bylo to poprvé, kdy promluvil katolický kněz českého původu před tímto shromážděním. Ve své modlitbě připomněl především ideály svobody: „*Modlíme se, abys udělil nejhojnější požehnání prezidentu Spojených států a všem členům tohoto vznešeného shromáždění*“

¹⁹ Centrum pro československá exilová studia v Olomouci, fond Eduard Jan Fusek, k. 9 – korespondence s Jaroslavem Stránským, dopis z 5. ledna 1954.

²⁰ Blíže viz *Program Rady svobodného Československa*, Washington 1952, s. 1.

²¹ Srovnej LÚŽA, Radomír: *V Hitlerově objetí*, s. 349. – V Masarykově demokratickém svazu se angažovaly mnohé významné osobnosti československého exilu. Příkladem může být i poválečný československý vojenský atašé ve Velké Británii Jaroslav Plass.

²² Srovnej HRUBÝ, Petr – KOSÁTK, Pavel – POUSTA, Zdeněk: *Rozchod 1948: rozhovory s českými poúnorovými exulanty*, Praha 2006, s. 213.

²³ FUSEK, Eduard Jan: *Doma a v exilu*, s. 286.

²⁴ Tamtéž, s. 286–288.

a provázel všechna jejich počínání, takže všechna jejich ustanovení a zákony povedou k uchování míru, svobody a ochrany štědrých darů, jimiž jsi zahrnul náš lid.“ Pak se zmínil o situaci v Československu a o uvězněném kardinálovi: „Dnešního dne zvláště prosíme za arcibiskupa Berana, primase českého, který již pět let je odvrácen a odříznut od svých věřících a podroben tíži ponížení. Pohled' na něj soucitně a na jeho spolutrpicí [...] lid Československa [...]. Otevři brány jejich vězení [...] a vyved' je z otroctví, jako jsi vyvedl svůj lid ze zajetí egyptského.“²⁵ Krajané tuto modlitbu komentovali, že to byla nejdůstojnější vzpomínka na věznění arcipastýře Berana, dalších dvanácti biskupů a porobu československého národa s prosbou o pomoc celého světa.²⁶

Následujícího dne, 9. března 1956, zahájil opat Ondrák modlitbou na stejné téma jednání v Senátu a protesty byly ukončeny pontifikální mší za uvězněného kardinála, kterou sloužil opat Ondrák a pozdější washingtonský biskup Philip M. Hannan za účasti řady duchovních ve washingtonské katolické katedrále. Těchto akcí se zúčastnili zástupci exilu, krajanů, kongresmanů a senátorů českého původu, ale i zástupců tisku. O kardinálu Beranovi a situaci v Československu se začalo hovořit na půdě amerického Kongresu. Státní department posléze vydal ostré prohlášení proti jeho uvěznění a požadoval okamžité propuštění. Dokonce se plánovalo i přijetí u prezidenta USA D. Eisenhowera, který hodlal veřejně odsoudit uvěznění arcibiskupa Berana. V této době zatkli Britové na Kypru arcibiskupa Makariuse, příštího prezidenta, a odvrlekli ho do vězení. S ohledem na britské spojence z přijetí u amerického prezidenta nakonec sešlo. Snahy o propuštění kardinála Berana však byly později korunovány úspěchem. Komunistický režim propustil kardinála Berana, který musel v lednu 1965 opustit Československo.

Podobnou proměnu zažil i domácí odpor, kdy se většina existujících skupin domácí rezistence smířila s politickým systémem komunistického Československa. Navíc represe padesátých let výrazně ochromily odboj. Situace byla naprosto odlišná.

Ustupují sabotáže, pokusy o přechody neprostupných hranic či ozbrojené převraty a cílem se spíše stává snaha informovat svobodný svět o poměrech u nás, případně přispívat k informovanosti i uvnitř společnosti. Také vznikají poloveřejné organizace založené v přelomovém roce 1968, jako byl KAN (Klub angažovaných nestraníků) a K-231 (Klub 231, tj. organizace sdružující politické vězně zatčené mezi únorem 1948 a počátkem 60. let), později Charta 77 (leden 1977) či Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Významnou roli později hrály také různé kulturní, hudební nebo později i ekologické organizace (srovnej například hudební underground), které především prostřednictvím samizdatu a neoficiálních setkání burcují veřejné mínění. Přes všechny spory o povahu protikomunistické rezistence se nakonec ukazuje, jak tyto a podobné opoziční aktivity byly pro svržení totalitního systému důležité. Činnost těchto organizací významně pomohla ve vybudování opozičního hnutí a k celkové politické změně vyjádřené listopadovými událostmi v roce 1989 a mající svůj předobraz v postupném uvolňování v předešlých letech druhé poloviny osmdesátých let.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Tamtéž.

Tradice a kontinuita druhého (protinacistického) a třetího (protikomunistického) odboje

PhDr. Jan Kalous, Ph.D.

V průběhu dvacátého století se Československo, vzniklé v říjnu 1918, dvakrát ocitlo v područí totalitních režimů. Dvakrát čelilo krutovládě: nejdříve hnědé diktatuře, nacistické, a posléze diktatuře rudé, komunistické. Vždy se proti oběma totalitám postavili občané-hrdinové, na které by dnešní Česká republika měla být hrdá a jejichž odkaz, včetně hodnot, pro které neváhali přinášet i ty nejvyšší oběti, by si měla s úctou a pokorou připomínat.

Demokracie není věc samozřejmou. Mravní ideály, které zakladatelé Československé republiky vložili do státního organismu a politické kultury, nedokázaly přežít déle než dvacet let. Nacismus a komunismus rozhodujícím způsobem ovlivnily dějiny ČSR a vstoupily do životů několika generací. Ideály humanitní (tj. např. filozofie a etika Jana Husa, Jana Amose Komenského a Tomáše Garrigua Masaryka) se dostaly do jasného rozporu s režimy hlásanou ideologií. Nacismus i komunismus se snažily demokratické hodnoty popřít a vykořenit, jejich nositele ponížít či přímo zničit. Přesto se našlo dost odvážných mužů a žen, kteří vzdorovali a za hodnoty demokracie a svobody bojovali.

Máme-li dnes analyzovat rozdíly, analogie, paralely či shody mezi druhým a třetím odbojem, pak se musíme stručně vyjádřit k podobnosti obou totalitních režimů. Hledání analogií nacismu a komunismu patří k debatám, které moderní politologie řeší od doby, kdy se obě hnutí v troskách první světové války zrodila. Existuje jistě řada podobností i rozdílů. Nacismus a komunismus se hlásí k některým myšlenkám sociálního reformismu, vychází z nespokojenosti části společnosti (ať již dané předchozí neúspěšnou válkou nebo dopadem hospodářské krize a sociálním důsledkům z ní vyplývajícím), prostupují celou společností. Stranický aparát prorůstá do státních struktur, ovlivňuje je a využívá (či spíše zneužívá) je ve svůj prospěch. Leader, führer či první (generální) tajemník určuje vývoj nejen uvnitř strany, ale je rozhodující figurou i pro stát. Právě on určuje směr vývoje, generuje cíle a pevnou rukou drží otěže moci. Pro její udržení vytváří nástroje, které monitorují chování společnosti (viz Orwellův román 1984 nebo *Farma zvířat*¹) a likviduje i jen potenciální oponenty režimu.

Mezi oběma totalitami nepochybně existují i rozdíly. Často se uvádí, že pro nacismus bylo důležité rasové hledisko, zatímco pro komunismus hledisko třídní. S tím se dá nepochybně souhlasit, nicméně takto jasně vymezená kritéria nelze uplatnit absolutně. V historii komunistického hnutí se zřetelně objevují i rasové motivované zločiny (např. antisemitismus v SSSR, přesuny celých národů a zásahy proti některým z nich opět v SSSR apod.). K antisemitské kampani se řadí také československý případ protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským.

Ještě jeden aspekt je důležité uvést, srovnáváme-li obě diktatury, totiž opovrhování demokratickými principy. Nacismus a komunismus využily demokratické mechanismy ke svému vzestupu (byť historie ruského parlamentarismu byla v listopadu 1917 velmi krátká). Hitler a jeho NSDAP sice považovali parlament za něco nepotřebného a zbytečného, ale po roce 1925 (a ještě výrazněji po vypuknutí velké hospodářské krize) zvolili jako strategii a nosnou politickou linii pro své další působení vítězství ve volbách. Lenin považoval ruskou dumu za přežitek a po svém volebním neúspěchu v prosinci 1917 ji nechal rozehnat. Komunisté v Československu uskutečnili

¹ ORWELL, George: *1984*. Naše vojsko, Praha 1991; ORWELL, George: *Farma zvířat*. Argo, Praha 2008.

svůj převrat v únoru 1948 jako nejsilnější strana zastoupená v tehdejším Národním shromáždění. Parlamentarismus posléze okleštili a čistě symbolicky využívali ve svůj prospěch. Nechávali si zde několikrát za rok demonstrativně – jednomyslně – schvalovat své zákony a opatření.

Terminologické vymezení protikomunistického odboje vychází ze srovnání dvou předcházejících odbojů. Debata o třetím odboji se v české společnosti vede od pádu komunismu. Často zde byla zřetelná snaha první, druhý a třetí odboj od sebe navzájem separovat, jako by to bylo něco, co se vzájemně neovlivňovalo či na sebe nenavazovalo. Myslím si, že dnes je již zřejmé, že z hlediska programového lze ve všech třech rezistencích hovořit o kontinuitě.

První československý odboj byl veden v době první světové války. Československá republika ještě neexistovala. Samotné zapojení do aktivit protirakouského odboje s sebou přinášelo jistá osobní existenční rizika, nicméně zde byl zřetelný program odboje, hodnoty, na kterých stavěl, a cíl, kterého chtěl dosáhnout a kterého nakonec úspěšně dosáhl. Byl veden uvnitř rakousko-uherské monarchie i v cizině, a to jak politicky, tak i vojensky.

Druhý československý odboj vycházel ze stejných programových zásad: ideály Masarykovy první republiky představovaly vůči nacistické okupaci nezpochybnitelný status. Podobně jako v případě prvního odboje probíhaly aktivity jak uvnitř Protektorátu Čechy a Morava a posléze ve Slovenském štátu, tak i v zahraničí. Opět zde vznikla exilová reprezentace, která politickou cestou usilovala o anulování Mnichova a o znovuvytvoření Československé republiky, a to vše za podpory odbojových aktivit a při účasti českých a slovenských vojáků na frontách druhé světové války.

Třetí odboj nebyl sice podobně vymezen vůči nepřátelské mocnosti (v prvním případě Rakousko-Uhersko, v druhém nacistické Německo), neprobíhal ani za otevřeného válečného střetu, i když studená válka rozhodně nepředstavovala idylické mírové soupeření SSSR a USA. Odehrával se za situace popření ideálů svobody, lidských a občanských práv a demokracie, při celospolečenském tlaku na myšlenkově nezávislé občany a instituce. Byl vyhraněn vůči představitelům komunistické totalitní moci, kterými ovšem byli čeští a slovenští komunisté. I když se nepodařilo vytvořit jednotné exilové vedení a postavit do čela aktivit protikomunistického odboje silnou osobnost, je jeho existence jak v exilu, tak na domácím poli zřetelná a nepopíratelná.

Jakými prostředky se v ČSR bojovalo proti komunismu? V československých podmínkách šlo o různé formy odbojových aktivit počínaje vytvářením ozbrojených skupin, které cíleně a programově útočily na komunistické cíle, přes šíření letáků, pomoc pronásledovaným občanům v útěku přes hranice, podporu rodin, jež byly režimem různými způsoby perzekvovány, „pouhé“ shromažďování zbraní, spolupráci se zpravodajskými službami demokratických států po statečnou obranu lidských a občanských práv atd. Odboj byl veden více než 40 let. Jeho forma, rozsah, podoba a intenzita se během let 1948–1989 měnily. Důležitým aspektem protikomunistického odboje je skutečnost, že zde průkazně existuje kontinuita druhého a třetího odboje – jak po stránce programové, tak po stránce lidské.

Lze také souhlasit s obecnějším vymezením protikomunistického odboje, jak o něm hovořil historik Tomáš Bursík: [V] *podmínkách totalitního státu, kdy je společnost ovládána propletencem rozsáhlého represivního aparátu, jeho spolupracovníků i pomahačů, se odpor proti němu vymezuje různými méně či více razantními formami. Proto ta živelnost, impulzivnost i rozmanitost různých forem odporu a odboje, ovšem na druhé straně i naivita a objektivní nemožnost odhadnout reálný stav věcí.*²

² BURSÍK, Tomáš: *Osud odbojové organizace Černý lev 777. Příspěvek k historii ozbrojeného odporu proti komunistickému režimu v Československu*. OABS MV ČR, Praha 2007, s. 10. Viz též BURSÍK, Tomáš: *Diskuse nad třetím odbojem*. In: *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě*. Sborník k mezinárodní konferenci. ÚSTR, Praha 2010, s. 20.

Mezinárodní rozměr protikomunistického odboje

O protikomunistické rezistenci nelze hovořit pouze v rámci bývalého Československa. Pro pochopení souvislostí a komplexnosti problému je nezbytný širší místní a časový kontext. Odboj proti komunistickému režimu se totiž týkal celého sovětského bloku. Probíhal v různých časových proporcích, měl různou intenzitu a různé formy, ale jeden společný cíl – totiž bránit ideály svobody a demokracie, odhodlaně se postavit a čelit komunistickému režimu. Myslím si, že v dnešní České republice se bohužel ví ještě málo o protikomunistické rezistenci v jiných státech bývalého východního bloku. Také proto je mimořádně důležitá komparace protikomunistické rezistence včetně vymezení jistých národních specifíků.

V případě Československa došlo po druhé světové válce ke krátké epizodě tzv. limitované demokracie. V sovětské zóně vlivu tomu ovšem nebylo všude stejně. V některých zemích byla nacistická moc vystřídána sovětským režimem. Z hlediska represí nebylo v podstatě možné jednu diktaturu oddělit od druhé. Týkalo se to například Polska, Pobaltí (Estonska, Lotyšska, Litvy), Běloruska, Ukrajiny a západního Ruska v období let 1933–1945. Americký historik Timothy Snyder hovoří v této souvislosti o tzv. krvavých zemích ve vymezeném čase a prostoru a minimálně o 14 milionech obětí nacistického a stalinistického režimu (nejde zde o válečné ztráty, ale o oběti hnědého či rudého teroru namířeného právě proti obyvatelstvu, včetně např. režimy organizovaného hladomoru).³

Proti nacismu a komunismu bojovali často titíž lidé se stejně definovanými cíli. Partyzánská válka proti komunistickému režimu se intenzivně odehrávala například v Litvě. Byly do ní zapojeny desítky tisíc občanů. V tamních podmínkách nelze opomenout ani vliv zkušeností se sovětskými represemi z období let 1940–1941. Litevští partyzáni vytvářeli vojensky organizovaný ozbrojený odboj. Aktivita byly koordinovány, existovaly partyzánské štáby. Nešlo o krátkodobou záležitost: poslední partyzán byl v Litvě sovětskou mocí likvidován až v druhé polovině 60. let. V období let 1944–1953 padlo v bojích se stalinistickým režimem celkem 21 500 partyzánů, buď přímo v bojích (zde se uvádí 20 000), nebo zemřeli následkem mučení během výslechů a při popravách.⁴

Podobnou zkušenost jako Litva prodělalo ve stejném časovém období Estonsko. I zde byl sovětský režim v letech 1940–1941 vystřídán německou agresí a novou vlnou represe po roce 1944 (nedobrovolné znovuzáclenení do SSSR). Podle údajů estonských historiků bylo v letech 1944–1950 v bojích se sovětskou státní bezpečností zabito cca 2 000 osob.⁵

Různě silná antikomunistická partyzánská hnutí vznikla po skončení druhé světové války i v dalších státech ovládaných komunistickými stranami. Jednalo se o reakci na teror rozpoutaný a vystupňovaný do extrému na konci 40. a na počátku 50. let, na likvidaci nekomunistického politického spektra, na zásah do tradičních vlastnických struktur (znárodňování, kolektivizace) apod.

Rumunská historička Alexandra Gerota uvádí, že podle zprávy samotné Securitate z roku 1969 vzniklo v letech 1949–1962 na území Rumunska asi 1 200 partyzánských skupin. Odpor měl ozbrojenou guerillovou formu a soustředil se hlavně na provádění sabotáží. Skupiny měly od 30 do 40 bojovníků, usazených hlavně v horách a opírajících se o pomoc obyvatel okolních vesnic.⁶

³ SNYDER, Timothy: *Krvavé země. Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*. Paseka–Prostor, Praha–Litomyšl 2013.

⁴ *Zločiny komunistických režimů. Pohled historiků a právních expertů*. Sborník z mezinárodní konference. ÚSTR, Praha 2011, s. 109. O motivaci a reflexi viz např. BALIUKEVIČIUS, Lionginas: *Deník partyzána Džūkase. 23. června 1948 – 6. června 1949*. Naše vojsko, Praha 2013.

⁵ *Zločiny komunistických režimů. Pohled historiků a právních expertů*, s. 99.

⁶ GEROTA, Alexandra: *Anti-Communist Armed Resistance in Romania, 1949–1962: An Overview*. In: JÁSEK, Peter (ed.): *Protikomunistický odboj v střední a východní Evropě*. ÚPN, Bratislava 2012, s. 426–433.

V Bulharsku vznikl po 9. září 1944 ozbrojený protikomunistický partyzánský odboj, tzv. hnutí Gorjani. Bylo aktivní až do roku 1956. Bojovníci se ukrývali v horách za podpory dalších obyvatel. Celkem se do gorjanického odporu zapojilo v 600 organizacích cca 2 000 osob, se širším okruhem jeho podporovatelů šlo řádově o 10 000 lidí. Podle zprávy bulharské státní bezpečnosti z července 1951 byla tehdy většina bojovníků již zlikvidována (většina byla popravena, někteří byli zastřeleni bez soudu).⁷

V Chorvatsku se po skončení druhé světové války zformoval partyzánský, tzv. křížácký odboj. Křížáci odmítali nově vzniklou komunistickou Jugoslávii, byli výrazně antikomunističtí a bojovali za obnovu chorvatského státu. Byli ale také evidentně silně nacionalističtí, tedy protisrbští. Působili v celém Chorvatsku s výjimkou Istrie, pobřeží Dalmácie a ostrovů. Při svých aktivitách útočili na reprezentanty komunistické moci: na vojáky, policisty, představitele komunistické strany a státu, vyráběli letáky apod. Takto vedené střetnutí s oficiální mocí mělo parametry občanské války. Komunistický režim vůči nim také tvrdě a nemilosrdně zasahoval.⁸

Příklady propojení československého protinacistického a protikomunistického odboje

O propojení prvního, ale hlavně druhého a třetího odboje osobně nepochybuji. Je průkazné, nejviditelnější je snad právě v případě vojáků čs. armády. Pro řadu z těch, kteří nasazovali své životy v bojích druhé světové války, byly masarykovské ideály nezpochybnitelné. Drželi se své přísahy. Byli to skuteční vlastenci.

Text vojenské přísahy po květnu 1945 ještě navazoval na prvorepublikovou tradici. Vojáci přísahali takto: *Přisaháme při všem, co je nám svato, a v plné shodě se svým svědomím a přesvědčením, že budeme poslušni presidenta a vlády republiky Československé a všech svých velitelů, presidentem a vládou ustanovených; přísaháme, že budeme bez odmluvy plniti jejich nařízení vždy a všude, i v nebezpečí, bez váhání a odporu, že svých vojsk neopustíme, ale i své životy ochotně dáme na ochranu vlasti a za její svobodu; přísaháme, že budeme druh druhu milovati, k sobě věrně státi, v nebezpečí se neopouštěti, ale až do konce se brániti tak, jak nám káže mužná čest a vědomí povinností občanských. Tak přísaháme!*⁹

Asi nejznámější kauzou diskutovanou v souvislosti s aktivitami protikomunistického odboje v Československu je případ odbojové skupiny bratří Mašínů. Hovoří se přitom o vhodnosti a adekvátnosti jimi použitých forem; často se však zapomíná na kontext událostí a na ideová východiska, ke kterým se Ctirad a Josef Mašínové, Milan Paumer a další osoby zapojené do činnosti jejich skupiny hrdě hlásili.

Jejich otec Josef Mašín patřil ke generaci československých důstojníků, kteří zahájili svoji profesní dráhu v době první světové války v legionářských jednotkách v Rusku. Podílel se tak na vzniku demokratického československého státu v roce 1918. V meziválečném období pokračoval ve vojenské kariéře. V roce 1938 se stal prozatímním velitelem prvního dělostřeleckého pluku v Ruzyni. Dne 15. března 1939 odmítl podplukovník Mašín vydat kasárna bez boje.

Od počátku Protektorátu se Josef Mašín aktivně účastnil odboje v legendární skupině Tří králů (společně s podplukovníkem Josefem Balabánem a štábním kapitánem Václavem Morávkem). Aktivita, kterou prováděla tato skupina důstojníků československé armády, měla pro zahraniční

⁷ KATZOUNOV, Valery: The Unknown Resistance Movement. In: JAŠEK, Peter (ed.): *Protikomunistický odboj v střední a východní Evropě*, s. 450–453.

⁸ JAKIR, Aleksandar: Anti-Communist Guerilla in Croatia 1945–1951. In: JAŠEK, Peter (ed.): *Protikomunistický odboj v střední a východní Evropě*, s. 434–449.

⁹ BÍLEK, Jiří – LÁNÍK, Jaroslav – ŠACH, Jan: *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí (květen 1945 – květen 1955)*. MO ČR – AVIS, Praha 2006, s. 61.

politické vedení v Londýně nedocenitelný význam. Tři králové totiž nepodařilo ve svých relacích informace jen o dění v Protektorátu. Bylo nesmírně cenné a důležité, že se jim podařilo pokračovat v získávání informací od legendárního agenta československé rozvědky A-54 Paula Thümmela. Své aktivity neomezovali Tři králové pouze na rádiové depeše. Jejich odbojová činnost byla rozsáhlejší a z hlediska okupačního režimu závažnější. Podnikali rozsáhlé sabotážní akce, například se jim podařilo umístit a odpálit nálože přímo v Berlíně. V přestrojení se dokázali zmocnit i důležitých dokumentů pražského gestapa.

Těžce zraněný Josef Mašín byl zatčen po boji 14. května 1941. Gestapo z něj přesto nedokázalo při následných výsleších dostat ani jeho jméno a identitu si zjišťovalo fotografií v novinách (tehdy uvádělo, že jde o neznámého mrtvého muže). Josef Mašín hrdinsky vzdoroval nelidským praktikám gestapa a prozradil jim pouze to, co o něm již sami věděli. Několikrát se dokonce pokusil o útek. Bez ohledu na jeho zdravotní stav byl podroben tvrdým výslechům a po minulých zkušenostech ho nechalo gestapo připoutat k posteli. Byl popraven 30. června 1942, v období teroru, které následovalo po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Během okupace byla v lednu 1942 zadržena a dále vězněna jeho manželka Zdeňka Mašínová. Ve vězení se mimo jiné setkala i s budoucí obětí komunistického režimu Miladou Horákovou.

Po válce se objevil ve škvíře za zárubní celý číslo 10 na Pankráci dopis Josefa Mašína psaný krátce před smrtí a určený manželce a dětem. Mašín zde mimo jiné napsal: *Dnes ještě nechápete vše, ale až budete starší, jistě mne pochopíte. Bojoval jsem za naši drahou vlast a národ proti odvěkým našim nepřátelům – Němcům, kteří naši vlast a národ chtěli porobit a zničit. Nechtěl jsem připustit, abyste jednou i Vy byli porobenými otroky, nýbrž abyste zůstali svobodnými a volnými občany. Pamatujte si, že hájit svobodu své vlasti a národa jest povinností každého uvědomělého Čecha. I Vy jednou takto musíte postupovat. V tomto boji jsem podlehl. Věřím však pevně, že naše svatá věc zvítězí.*¹⁰

Pro Ctirada a Josefa Mašína to byla výzva k obraně ideálů demokracie proti jakémukoliv totalitnímu nebezpečí. Také oni byli zapojeni do protinacistického odboje, sdíleli otcovy mravní a lidské hodnoty, a také proto neváhali a ostře vystoupili proti komunistickému režimu nastolenému po únoru 1948, který podobně jako režim nacistický pošlapával lidská práva a svobody. V boji proti komunismu používali stejné metody jako v boji proti nacistům. Předpokládali, že se v blízké budoucnosti zapojí do třetí světové války po bodu armád demokratických států proti komunistickému režimu a SSSR.

Tyto teze podpořil na veřejném slyšení k případu bratří Mašínových v Senátu Parlamentu ČR v červnu 2004 vojenský historik Eduard Stehlík, když řekl: *Možná, že to bude znít trochu divoce, ale domnívám se, že jestliže by pan generál Mašín přežil druhou světovou válku, tak bychom tady nehovořili o odbojové skupině bratří Mašínů, ale o odbojové skupině Mašín a synové, protože pan generál Mašín by proti komunistům šel stejnou silou, jako šli jeho dva synové, kteří šli v jeho stopách.*¹¹

Jak je ale možné, že bratři Mašínové a jejich skupina nebyli odhaleni? Vyšetřovací složky včetně Státní bezpečnosti v rozkrývání a odhalování odbojových aktivit skupiny bratří Mašínů před jejich odchodem z ČSR v říjnu 1953 naprosto selhaly. Vzhledem k chybám v kriminalistických postupech a k metodice vedeného předchozího vyšetřování však nebylo možné odhalit za daných okolností ani pachatele na svou dobu mimořádně závažných útoků na služebny Sboru národní bezpečnosti (SNB), ani pachatele dalších aktivit odbojové skupiny bratří Mašínů.

Faktorem, který hrál při vyšetřování v letech 1951–1953 určitou roli, byly zásady přísně dodržované konspirace uvnitř odbojové skupiny bratří Mašínů. Státní bezpečnost tak prostě jejich skupinu nedokázala infiltrovat. Musím také zmínit skutečnost, že vyšetřovací složky si snad

¹⁰ Citováno podle NĚMEČEK, Jan: *Mašínové. Zpráva o dvou generacích*. Torst, Praha 1998, s. 131.

¹¹ Stenografický přepis veřejného slyšení Odbojová skupina bratří Mašínů ve Výboru pro vědu, vzdělávání, kulturu, lidská práva a petice Senátu Parlamentu ČR. Dostupné on-line na adrese: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/psssenat/htmlhled?action=doc&value=27524>. (Cit. 4. 10. 2013.)

vůbec nepřipouštěly, že by mohlo jít o koordinovanou protikomunistickou rezistenci. Jednotlivé případy řešily naopak v zásadě izolovaně (a to včetně dvou útoků na služebny SNB) a vzájemně je propojily až poté, co jejich pachatelé uprchli z Československa. Další limit vyšetřovací práce představovalo souběžné působení několika i různě dislokovaných složek, mezi nimiž ale neprobíhala standardní a snad i předpokládaná výměna informací. Jak jinak se dá vysvětlit skutečnost, že jedna část vlastnila daktyloskopické stopy z místa činů a druhá otisky prstů konkrétní osoby, aniž by ale došlo k vzájemnému protnutí a identifikaci pachatelů?

Výsledkem snažení Státní bezpečnosti (StB) pak byla manipulace s předchozí vyšetřovací situací a skutečností, že bezpečnostní složky komunistického státu nedokázaly pachatele odhalit a usvědčit; dokonce jim ale ani nebyly na stopě. Mezi podzimem 1953 a lednem 1955 následovala pomsta na příbuzných a přátelích uprchnuvších bratrů Mašínů, která již nesla zřetelný rukopis StB. Dokonce i zásadní výslechy svědků v jednotlivých popsanych případech se konaly až po říjnu 1953, respektive spíše na začátku roku 1954. Státní bezpečnost posléze aktivity skupiny bratří Mašínů klasifikovala jako evidentní *teroristickou a diverzní skupinu, která pracovala proti ČSR*.¹² Tím potvrdila odbojovou postatu jejich protikomunistické činnosti.

K mimořádným osobnostem československé vojenské historie patřil také generál Tomáš Sedláček. Narodil se v lednu 1918 ve Vídni a do vojenské služby nastoupil hned po maturitě na vinohradské reálce. V roce 1937 zahájil studium na Vojenské akademii v Hranicích na Moravě. Patřil k jejím nejlepším absolventům. Jako poručík následně nastoupil k dělostřeleckému pluku 104. Po krátkém působení na Okresním úřadu v Jilemnici se na začátku roku 1940 rozhodl pro boj proti nacismu v zahraničí. Bojoval u dělostřeleckých jednotek ve Francii, Velké Británii i v SSSR. Účastnil se bojů na Dukle a Slovenského národního povstání. Po osvobození ČSR nastoupil jako profesor bojové zdatnosti na Vojenské akademii. V letech 1946–1948 absolvoval Vysokou školu válečnou v Praze. Krátce poté působil u 11. divize v Plzni. Až do svého zatčení přednášel na bývalé válečné škole.

Byl zatčen v únoru 1951 v souvislosti s uměle vykonstruovanou protistátní skupinou Irena. Státní soud nad ním vyřkl ortel doživotního vězení. Až do května 1960 prošel legendárním Domečkem na Hradčanech, Pankráčí, Valdicemi, Mírovem, Leopoldovem a uranovým táborem Bytíz na Příbramsku. Po propuštění mohl pracovat jako dělník a později jako projektant. V roce 1973 odešel do důchodu. Občanské a právní rehabilitace se dočkal až po listopadu 1989. Byl povýšen až do hodnosti armádního generála ve výslužbě. Byl prvním předsedou obnovené Československé obce legionářské a nositelem Řádu M. R. Štefánika a Řádu T. G. Masaryka. Zemřel jako účastník protikomunistického odboje v srpnu 2012.

Je důležité upozornit na skutečnost, že Tomáš Sedláček zůstal po celý svůj život názorově konzistentní, oddaný přísaze demokratickému státu a jeho armádě. Důkazem jeho pevnosti a morální nezlomnosti může být skutečnost, že po únoru 1948 odmítl vstoupit do KSČ a že i podle materiálů Státní bezpečnosti¹³ byl vnímán jako důstojník nespolehlivý, a proto potenciálně nebezpečný. Dochovaným spisovým materiálem je také prokázáno, že se Sedláček se svými spoludsouzenými v Plzni opakovaně setkával a jistě s nimi o mnohém debatoval (včetně politiky, dění uvnitř armády apod.). StB těmto setkáním následně přidala jiné rozpětí a aspekty. Je ovšem zřejmé, že právě Sedláčka a s ním souzené armádní důstojníky vyhodnotila komunistická státní moc na základě jejich životních a profesních postojů a jejich tehdejších názorů jako nebezpečné a rozhodla se proti nim tvrdě zakročit.

Podle rozsudku Státního soudu v Praze ze dne 23. června 1952 se Tomáš Sedláček zapojil v letech 1948–1949 do činnosti „protistátní organizace“, která údajně připravovala puč v Československu. Byl odsouzen za trestné činy velezrada a vyzvědačství na doživotí, ke ztrátě občanských práv navždy, k vyloučení z vojska a konfiskaci veškerého majetku. Soud rovněž konstatoval, že Tomáš Sedláček *nesrostl s naším pracujícím lidem a měl negativní postoj k lidově*

¹² Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), fond Vyšetřovací spisy – centrála (dále MV-V), a. č. V-2452 MV.

¹³ ABS, fond MV-V, a. č. V-2543 MV.

demokratickému zřízení. Soud v rozsudku uvedl, že je nutné přihlédnout k tomu, že se jednalo o důstojníky ještě z dob první republiky, kteří v sobě měli zakořeněné jisté názory a jako důležitou vnímali např. apolitičnost armády. Soud nicméně jejich aktivity hodnotil takto: [...] *míra společenské nebezpečnosti trestné činnosti obviněných v r. 1949 byla neobyčejně značná.*

I podle sdělení poručíka Jaroslava Fulína, náčelníka 4. oddělení Nápravně pracovního tábora Z Přibram, adresovaného k rukám plukovníka Mejdra ze Správy nápravných zařízení Ministerstva vnitra ze dne 23. listopadu 1955 byl T. Sedláček *po stránce politické [...] naprostý nepřítel dnešního zřízení, což se projevuje tím, že je stále mezi reakčním kolektivem, kde propaguje různé motáky proti dnešnímu zřízení. Odsuzuje všechny lidi, kteří pracují pro dnešek.*

Význam osobnosti gen. Tomáše Sedláčka konečně také podtrhuje pasáž ze závěru jeho paměti. Zde říká: *Jsou ale některé zásady, které slušný člověk nemůže nikdy porušit. Zásady spravedlnosti, tolerance, slušnosti, demokracie, lidských práv a řada dalších. Věřím, že jsem se žádné z těchto zásad nezpronevřil, že jsem bojoval ze všech sil proti nenávisti, krutosti, nesvobodě a fanatismu jakéhokoliv druhu. To, že jsem měl možnost proti těmto záporným hodnotám aktivně bojovat, považuji za velké štěstí.¹⁴*

Průkaznost aktivit protikomunistického odboje

Máme-li dnes prokázat aktivity protikomunistického odboje, pak můžeme vycházet ze zkušeností s přiznáváním statutu účastníka protinacistického odboje. Také zde byly používány archivní dokumenty, osobní výpovědi a svědectví dalších účastníků. Nebyl zde však jeden markantní problém: časová propast mezi událostmi a mezi jejich prokazováním. Řada pamětníků, aktérů nebo svědků protikomunistického odboje, kteří mohli podat relevantní svědectví, již zemřela, řada z nich nezachovala ani své paměti.

Při prokázání nároku na status účastníka protikomunistického odboje jsme tak ve většině případů závislí na dochovaném archivním materiálu, často z provenience represivních složek komunistického režimu. Takové dokumenty nepochybně vznikly za jistých předpokladů, sloužily jistým účelům, sledovaly jisté cíle. Nutně si u některých z nich (např. u vyšetřovacích spisů, operativně agenturních spisů apod.) musíme klást otázku o míře odrazu skutečnosti.

Připustíme také, že zde jsou přítomny ještě minimálně dva limity. Zaprvé – represivní složky zachycují události, které Bezpečnost dokázala odhalit. Co když ale existovaly aktivity, které tehdejší bezpečnostní složky nebyly schopné „rozkrýt“ a následně tedy identifikovat pachatele? Zadruhé – přiznají snad zpravodajské služby demokratických států využívání spolupracovníků z východní Evropy (včetně Československa) v boji s komunismem?

Existence protikomunistického odboje však pronikla do některých dobových materiálů Státní bezpečnosti. Zabýval jsem se touto problematikou a našel jsem v letech 1948–1951 několik důkazů a podpůrných tvrzení ke změně systému práce Bezpečnosti, v níž se argumentovalo nezbytností provedení úprav vzhledem k aktivitám protikomunistického odboje (šlo např. o úpravy v režimu ochrany stranických a státních představitelů apod.).

Jedním z nich je například dopis Štěpána Plačka a Karla Černého adresovaný ústřednímu výboru KSČ, konkrétně do rukou Klementa Gottwalda, Antonína Zápotockého a Rudolfa Slánského (v kopii rovněž pro Václava Noska a Jindřicha Veselého) ze dne 13. července 1948, v němž pisatelé vyslovili své znepokojení nad stavem tehdejšího čs. bezpečnostního aparátu.¹⁵ Doporučovali

¹⁴ SEDLÁČEK, Tomáš – PLACHÝ, Jiří: *Vydržet! Paměti generála Tomáše Sedláčka*. MO – AVIS, Praha 2008, s. 188.

¹⁵ V případě Štěpána Plačka nejde o první takový elaborát (viz jeho záznamy o cestě na Balkán z června 1948), ale spíše o komplexnější analýzu a návrh řešení. Záznamy o cestě na Balkán viz ABS, fond Velitelství Státní bezpečnosti (f. 310), a. č. 310-43-6. ABS, fond Zvláštní vyšetřovací (f. ZV-MV), a. č. ZV-45 MV. Viz také KALOUS, Jan: *Štěpán Plaček. Život zpravodajského fanatika ve službách KSČ*. ÚSTR, Praha 2010, s. 86–94.

proto, a vnímali to jako naprosto nezbytné, navýšit početní stav pracovníků MV vzhledem k tomu, že došlo k významnému nárůstu práce, mj. také v souvislosti s nepřátelskou činností cizích rozvědek a zastupitelských úřadů západních demokratických států. Neopomněli rovněž upozornit na činnost ilegálních organizací uvnitř poúnorové ČSR¹⁶ (v této souvislosti zmínili existenci 30 skupin se zhruba 700 osobami¹⁷). Velký důraz byl přitom kladen na rozvoj a vytváření agenturních sítí.

Dalším koncepčním materiálem, který se přímo zmiňuje o existenci třetího odboje (i když připouští protiprávní jednání StB), je zpráva o činnosti Státní bezpečnosti v letech 1949–1954 z hlediska nesprávnosti zaměření a metod práce, kterou 22. ledna 1963 pro 1. náměstka ministra vnitra plukovníka Josefa Kudrnu a ministra vnitra Lubomíra Štrougala vypracovali podplukovník Miroslav Cerman a kapitán Leoš Smrž. Mimo jiné se v ní uvádí: *Vytvořily se doslova stovky ilegálních skupin a organizací, z nichž mnohé aktivně prováděly teroristickou a záškodnickou činnost. Některé se zaměřovaly i na shromažďování špionážních poznatků. Řada silných podzemních organizací byla řízena prostřednictvím agentů-chodců ze zahraničí. Úkolem Státní bezpečnosti v této situaci bylo odpor reakce stůj co stůj potlačit.*¹⁸

Konečně i v interní publikaci Ministerstva vnitra označené jako přísně tajné vydané k 30. výročí založení II. správy SNB v roce 1983 se problémy s třetím odbojem připouštěly. Autoři zde bez bližšího vymezení konstatovali: *Složky Bezpečnosti měly informace o existenci 201 protistátních skupin, 58 ilegálních kanálů. V letech 1950–1952 zadržely bezpečnostní orgány 1 200 agentů nepřátelských rozvědek a zatkl 1 300 jejich spolupracovníků na území ČSR.*¹⁹

V roce 1952 přednesl náměstek ministra národní bezpečnosti Jaroslav Jerman v Poradně a studovně marxismu-leninismu v Praze veřejnou přednášku na téma O obraně země proti vnitřním i vnějším nepřátelům.²⁰ Jerman zde definoval pojmy vnější nepřítel (tím pro něj byla světová buržoazie v čele s americkým imperialismem) a vnitřní nepřítel²¹ (tzv. zbytky poražené buržoazie). Varoval právě před jasným nebezpečím spojování vnějších a vnitřních nepřátel proti komunistickému režimu v Československu. Konkretizoval rovněž již v ČSR odhalené nepřátele,²² šlo např. o případ Milady Horákové a spol., „vlastizrádné“ biskupy, titovce nebo případ Rudolfa Slánského a spol. Jerman zde tvrdil, že nepřátelé lidově demokratického zřízení v ČSR byli i přes

¹⁶ Tamtéž. Psalo se zde: *Hned po únorových dnech vzniklo první ilegální centrum kolem sekretariátu socialistické strany, odkud nitky a spoje vedou k sekretariátu sociálních demokratů a lidovců. Agenturní zprávy tyto spojitosti dokazují. Druhé centrum vzniklo z přátel dra. Eduarda Beneše a zakládalo své síť hlavně na Slovensku, mezi členy bývalé slovenské demokratické strany. Tato obě ilegální ústředí mají toho času kolem 250 členů, většinou to osob vysoce postavených v centrálních úřadech, politických stranách a vládních kruzích. Počet zúčastněných osob se ale může beze všeho během několika málo hodin třeba zesateronásobit. Finanční situace těchto středisek je velmi dobrá, neboť tu jest podpora české buržoazie a zvenčí přispívá Bata.*

¹⁷ Tamtéž. Uvádělo se zde: *Činnost těchto menších podzemních skupin se zatím většinou omezuje na zakládání buněk v různých podnicích, úřadech a korporacích, na šíření šeptané propagandy a na vydávání různých ilegálních tiskopisů, ve kterých se nejen pomlouvá vláda a osočuje politika SSSR a komunistické strany, nýbrž ve kterých se také vyzývá k sabotážím. Celkem jsme až dosud zaznamenali 120 různých druhů ilegálních tiskopisů. V únoru se vyskytly ilegální tiskopisy 2krát, v březnu 11krát, v dubnu 60krát, v květnu 114krát a v červnu 121krát. Přirozeně jsou ilegální skupiny hlavními původci systematické šeptané propagandy.*

¹⁸ ABS, fond Historický (f. H), a. č. H-782-2.

¹⁹ *Revoluční a bojové tradice II. správy SNB – zdroj síly a úspěchů v boji proti nepřátelským rozvědkám.* IX. správa SNB, Praha 1983, s. 15.

²⁰ JERMAN, Jaroslav: *O obraně země proti vnitřním i vnějším nepřátelům.* Těsnopisný záznam přednášky pronesené v Poradně a studovně marxismu-leninismu v Praze. Oddělení propagandy a agitace KV KŠC, Praha 1952.

²¹ Tamtéž, s. 5: *Naše buržoazie ani po své porážce v únoru 1948 se nevzdala naděje na restauraci svého panství. Opírajíc se o americké imperialisty naše zrádná emigrace prostřednictvím agentů uvnitř země plní všechna přání svých chleboďárců – špionů, sabotážníků, terorem pokouší se rozvracet naši republiku.*

²² Tamtéž, s. 8: *Z jakých lidí se skládají různé ty protistátní skupiny? Kdo tvoří „politické“ vedení v těchto skupinách? Většinou to bývají vedoucí funkcionáři rozpuštěných reakčních stran – bývalí agrárníci, lidovci, slovenští luďáci, národní socialisté, pravice sociální demokraté, trockisté, různí kosmopolité „bez vlasti“, biskupové a jim podobní agenti Vatikánu. O jaké lidi se opírají ve své protistátní činnosti? Od koho dostávají podporu a koho získávají za spolupracovníky? Jsou to vyvlastnění fabrikanti, bankéři, velkoobchodníci, velkostatkáři a vesničtí boháči, dřívější okresní hejtmáni a různí vysocí byrokraté, různí ti generální ředitelé, reakční důstojníci, staří policajti a četníci a. j.*

dosažené úspěchy aktivní a působili značné škody např. sabotážemi v průmyslu, ve stavebnictví, v dopravě nebo v zemědělství, např. jako kulaci na vesnici.

Podle údajů Karla Kaplana se početní stav Státní bezpečnosti trvale zvyšoval. K 1. prosinci 1947 pracovalo na úseku StB a zpravodajství 2 793 osob. V období do února 1949 bylo na stejné zaměření již vykazováno 4 351 zaměstnanců. K červnu 1950 vzrostl početní stav příslušníků StB v příslušné oblasti na 5 708 zaměstnanců a ke konci roku 1951 dosáhl již počtu 8 621 osob.²³ Na podzim 1953 pracovalo ve Státní bezpečnosti již zhruba 13 000 (!) příslušníků. Navyšování počtu příslušníků bylo často zdůvodňováno právě existencí odboje a odporu vůči komunistickému režimu.

Závěr

Protikomunistický odboj v Československu lze z hlediska ideového a programového vnímat jako pokračovatele odboje protinacistického. Občanská práva a svobody a demokratické uspořádání státu představovaly pro bojovníky s komunismem konstantní hodnoty. Protikomunistický odboj měl také s druhým odbojem srovnatelnou formu a intenzitu. Represe komunistického režimu byly srovnatelné s postupy okupačního režimu vůči čs. odbojářům během druhé světové války.

Je zřejmé, že se proti komunistickým vládám ve střední a východní Evropě ve stejné době zformovaly různé silné ozbrojené skupiny. V pobaltských státech např. vedli protikomunističtí partyzáni regulérní a intenzivní boje s komunistickou mocí. Dnes zde nikdo tuto formu odboje nepochybně. V České republice jsme ovšem opakovaně svědky debaty o přiměřenosti použitých prostředků v případech, ve kterých odbojáři použili zbraně a ve kterých došlo ke ztrátám na životech (viz případ Mašinové).

Komunistický režim v Československu čelil po celou dobu své existence v letech 1948–1989 protikomunisticky zaměřenému odboji. Ostatně bezpečnostní složky o tom (někdy nadnesené) informovaly stranické orgány. Fakt existence protikomunistické rezistence byl také například používán jako jeden z klíčových argumentů a důvodů pro personální posilování útvarů Státní bezpečnosti.

²³ KAPLAN, Karel: *Nebezpečná bezpečnost*. Doplněk, Brno 1999, s. 11–12. V zásadě stejná čísla uvádí i Ján PEŠEK: Státní bezpečnost. In *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*. Dostupné on-line na adrese: www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf.

Prípád Ján Zeman a spol. – spolupracovníci spravodajskej skupiny Františka Bogataja na Slovensku

Mgr. Juraj Kalina a Jerguš Sivoš, Ph.D.

Ján Zeman vo vyšetrovacej väzbe
Zdroj: Archív ÚPN Bratislava

V pondelok 1. augusta 1948 zatkli príslušníci vojenskej kontrarozviedky na Wilsonovej vlakovej stanici v Prahe Štěpána Gavendu a Miloša Zemánka. Vďaka zrade kolegu kuriéra Oldřicha Miholu, spolupracovníka 2. oddelenia Hlavného štábu MNO, odhalila Štátna bezpečnosť (ŠtB) v pomerne krátkom čase niekoľko na sebe nezávislých spravodajských sietí po celom území republiky a desiatky ich spolupracovníkov. Akciu s krycím názvom ATHOS realizovala ŠtB aj na Slovensku. V priebehu dvoch týždňov zatkla deväť osôb a rozložila dve skupiny pôsobiace na Myjave a v Považskej Bystrici. Konečnú správu o ukončení prípadu spracoval odbor BA Povereníctva vnútra (veliteľstvo ŠtB na Slovensku) už 20. augusta 1949.¹ V polovici septembra podal prokurátor obžalobu a začiatkom októbra 1949 Štátny súd v Bratislave vyniesol v prípade rozsudok. Rýchle konanie tajnej polície a súdnej moci

tentoraz neovplyvnila ich politicky motivovaná a riadená súhra, ale nezvratné dôkazy o protištátnej činnosti oboch skupín.

Spravodajské siete Štěpána Gavendu na Slovensku

Osudy agenta-chodca a prevádzčača Štěpána Gavendu sú podrobne spracované.² Začiatok jeho odbojovej činnosti bol nenápadný, no o to rýchlejší. Začiatkom apríla 1948 ho príslušníci SNB v Chomutove zatkli a vyšetrovali pre podozrenie z napomáhania neodsunutým Nemcom k ilegálnym útekom do zahraničia. Zo strachu pred trestom ušiel do Nemecka. Po krátkom čase pokračoval v prevádzaní osôb a v pašovaní tovaru. Koncom októbra 1948 previedol cez

Zadržaná Olga Zemanová
Zdroj: Archív ÚPN Bratislava

¹ Archív Ústavu pamäti národa (ďalej A ÚPN) Bratislava, f. Krajská správa ZNB Správa ŠtB (ďalej KS ZNB S-ŠtB) Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-310/2, podzväzok 1. Konečná správa o likvidácii prípadu „ATHOS“ na Slovensku z 20. 8. 1949.

² PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop: *Agenti-chodci na popravisti. Kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949–1958. Svět křídel*. Cheb – Podhrad 2010, s. 85–92.

Šifrovací klíč odovzdaný J. Zemanovi
agentom-chodcom Štěpánom
Gavendom

Zdroj: Štátny oblastný archív
Bratislava

hranice bývalého armádneho dôstojníka Františka Bogataja,³ ktorý ho 10. novembra 1948 zoznámil s bývalým majorom čs. armády a spolupracovníkom americkej spravodajskej služby Rudolfom Drbohlavom.⁴ Oslovili ho na spravodajskú spoluprácu a Gavenda ponuku prijal. V priebehu niekoľkých mesiacov získal spravodajské kontakty na Myjava a v Považskej Bystrici.

Myjava – Ján Zeman

Vo februári 1949 previedol Gavenda do zahraničia Dr. Nikolaja Pátka. Bývalý tlačový atašé čs. veľvyslanectva v Sofii nesympatizoval s pofebruárovým politickým vývojom a v utečeneckom tábore v Nemecku odporučil na spravodajskú prácu svojho švagra Jána Zemana z Myjavy. Obaja na poslednom stretnutí počas Vianočných sviatkov kriticky hodnotili politickú a hospodársku situáciu.⁵

Ján Zeman, nar. 1923, pracoval v Považských strojárňach, n. p., (POS), závod Myjava, ako vedúci konštrukčného oddelenia. Z Komunistickej strany Slovenska (KSS) vystúpil na znak nesúhlasu s politikou strany krátko po februári 1948.⁶ Gavenda ho na bytu navštívil v marci 1949. Predstavil sa dohovoreným heslom (*Káva, ktorú som u teba pil, ako aj slivovica, bola veľmi dobrá*)

³ František Bogataj (1913, Uherský Ostroh – 1999, Saint Germain, USA), účastník druhého a tretieho odboja, dôstojník československej armády na Západe, veliteľ paraskupiny Carbon. V rokoch 1934–1936 absolvoval Vojenskú akadémiu v Hraniciach. Po okupácii sa zapojil do činnosti odbojovej skupiny Obrana národa ako veliteľ úseku Uherský Ostroh. Cez Slovensko, Maďarsko, Juhosláviu a Sýriu sa dostal do Francúzska, kde sa 1. 1. 1940 prihlásil do československej zahraničnej armády. V júni 1940 evakuoval do Veľkej Británie, kde do roku 1942 zastával funkciu veliteľa čaty dôstojníkov v brigádnej gulometnej roty. Absolvoval parašutistický výcvik a špecializované kurzy. Dňa 12. 4. 1944 bol vysadený na južnej Morave ako veliteľ paraskupiny Carbon. Skupina organizovala domáci odboj, vykonávala spravodajskú činnosť a pripravovala ozbrojené povstanie. Po skončení druhej svetovej vojny vyštudoval Vysokú školu vojnovú a pôsobil vo funkcii prednostu III. spravodajského odboru v Banskej Bystrici. Po februárovom prevrate bol prepustený z armády, v októbri 1948 utiekol do západného Nemecka. Tu najprv s Rudolfom Drbohlavom, neskôr samostatne, riadil skupinu podriadenú americkej Economic Research Unit (ERU), krycej organizácii spravodajských služieb USA. Po ukončení činnosti odišiel v roku 1954 do USA, kde pracoval v Chicagu ako bankový úradník. V Nemecku používal krycie mená „Robert“, „Frank“ a „Buttler“.

⁴ Rudolf Drbohlav (1914, Löbau, Nemecko – 1952, Veľká Británia), účastník druhého a tretieho odboja. Predvojnový dôstojník československej armády odišiel v roku 1939 do zahraničného odboja. Účastník bojov vo Francúzsku, vo Veľkej Británii pôsobil ako spravodajský dôstojník. Po skončení vojny študoval Vysokú školu vojnovú, z ktorej bol po februári 1948 z politických dôvodov vylúčený a následne prepustený z armády. V júni 1948 odišiel do exilu a v Nemecku riadil spravodajskú skupinu. Po sérii neúspechov zapríčinených infiltráciou československými agentmi bola skupina na jar 1952 rozpustená. Drbohlav odišiel do Veľkej Británie, kde za krátky čas podľahol vážnej chorobe. V Nemecku používal krycie meno „Ralph“.

⁵ A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-310/2, podzväzok 1. Správa z predbežnej výpovede Jána Zemana, agenta USA sprav. služby, 5. 8. 1949.

⁶ Tamže. Podávanie správ pre DZM, 18. 10. 1949.

Co musí obsahovať každá správa.

Aby každá správa bola presná a úplná je treba vždy uviesť:

- 1/ Trasný názov podniku, uradu, voj. útvaru a oddelenia, v ktorom sa správa píše.
- 2/ Jasnou funkciou a presnou dňom, dňami spravy.
- 3/ Názov spravy, aká sa píše, ak je to správa, aká sa píše, ak je to správa, aká sa píše.
- 4/ Aké je číslo spravy, aké je číslo spravy, aké je číslo spravy.

Spravodajské inštrukcie mjr. Františka Bogataja dopravené J. Zemanovi
 Zdroj: Štátny oblastný archív Bratislava

dobro celku a ni...
 sprava...
 obsah...
 číslo...
 dátum...

1. Spravodajské inštrukcie...
 obsah...
 číslo...
 dátum...
 557

558

a odovzdal mu vizitku N. Pátka spolu s dvomi listami. V prvom ho Pátek uistoval o absolútnej spoľahlivosti Št. Gavendu a nutnosti plnenia jeho inštrukcií. V druhom sa nachádzali otázky o POS, závod Myjava, a otázky politického charakteru. Súčasťou listu bol šifrovací kľúč a inštrukcie o vytvorení tzv. mŕtvej schránky, ktorá mala slúžiť na neosobný styk – odovzdávané získaných správ a preberanie nových inštrukcií. V spravodajskej skupine pôsobil pod krycím menom „Zeus“.

Na základe pokynov vybudoval Zeman mŕtvu schránku necelých 5 km od Myjavy smerom na obec Krajné. Začiatkom apríla 1949 prišiel Gavenda s neznámym mužom a spolu so Zemanom sa autom odviezli k mŕtvej schránke. Zeman obom ukázal trávnikom prikrýtu približne 15 cm hlbokú jamku so zaváraninovou fľašou a spoločne sa vrátili do Myjavy, kde im odovzdal šifrovanú správu o zriadení mŕtvej schránky.

V polovici apríla 1949 podal J. Zeman správu o číselnom stave zamestnancov, druhu výroby a používanom materiály v POS na Myjave. Koncom apríla 1949 odovzdal Gavendovi šifrovanú správu o zbrojárskych výrobkoch vyrábaných v POS a spoločne vybudovali novú mŕtvu schránku pri triangulačnom bode asi 3,5 km za Myjavou smerom na Moravu. O mesiac neskôr odovzdal Zeman schematický plán závodu, popis jednotlivých oddelení s menami vedúcich, číselný stav závodnej milície a informácie o nálade robotníkov. V polovici júna zašifroval správu o plnení výrobného programu za mesiac február až apríl 1949 a koncom mesiaca aj informácie o objednávkach a výrobe špeciálnych súčiastok vojenskej výzbroje. O dva týždne neskôr doplnil podrobnosti o výrobe týchto súčiastok a o príprave výroby istého druhu striel.⁷

Zeman so svojou spravodajskou činnosťou oboznámil manželku Oľgu. Na základe pokynov z druhej polovice apríla 1949 začal získavať ďalších spolupracovníkov. So spoluprácou súhlasil kolega Pavel Haruštiak, ktorý mal získať osoby z prostredia fabriky v Starej Turej. Podľa výpovede J. Zemana však do augusta 1949 v závode nezískal nikoho. Podobne ako Oľga Zemanová vedel o umiestnení mŕtvej schránky.⁸

Koncom marca 1949 získal Zeman prostredníctvom P. Haruštiaka na spoluprácu Martina Kavického, technického úradníka POS v Myjave. Kavický (nar. v novembri 1919 v obci Krajné) pôsobil počas Slovenského národného povstania ako veliteľ II. Stalinovej brigády a po oslobodení sa angažoval v Zväze ľudových protifašistických bojovníkov (SLUB). Zemanovi poskytol informáciu o počte zamestnancov závodu, o stave a kvalite farebného kovu určeného na výrobu armatúr a iných kovových predmetov, o zriaďovaní závodnej milície a o počte záujemcom. Neskôr sa odmlčal a spolupráci sa z dôvodu podozrenia zo sledovania začal vyhýbať. ŠtB ho zatkla v piatok 29. júla 1949 v rámci realizácie prípadu „Myjava“. Príslušníci v civile mu prehľadali byt a odňali päť závadných písomností. Podľa záznamov zastával stanoviská Demokratickej strany a štvor proti KSS, ústne alebo telefonicky dostával správy od mjr. Žingora, ako majú postupovať proti zriadeniu.⁹ Podľa neskoršej výpovede M. Kavického pred vyšetrovateľom dostala skupina za získané informácie zo zahraničia zvláštne poďakovanie. ŠtB potvrdil úlohu zaobstarat' vysielaciu stanicu.¹⁰

V apríli 1949 oslovil J. Zeman s ponukou spolupráce aj ďalšieho kolegu. Vedúci oddelenia na výrobu armatúr POS Ing. Mojmír Freund sa v tom čase už pripravoval na nové pracovné pôsobisko v n. p. Kriváň ČKD, Bratislava. So spoluprácou predbežne súhlasil, no zároveň uviedol, že *pre neho je nezdravý vzduch, že je všade sledovaný [...] je ochotný spolupracovať, ale až vtedy, keď sa okolo neho vyčistí vzduch.*¹¹

Mojmír Freund, 25ročný absolvent vysokej školy, vstúpil v júni 1948 do KSS a do novembra 1948 pôsobil ako predseda okresnej odborovej rady. Do pozornosti ŠtB sa dostal vo februári

⁷ Tamže, podzväzok 2. Obžaloba z 13. 9. 1949.

⁸ Tamže, podzväzok 1. Správa z predbežnej výpovede Jána Zemana, agenta USA sprav. služby, 5. 8. 1949.

⁹ Tamže. Vyhodnocovanie zo zápisnice Pavla Pašmika do spisu M. Kavického.

¹⁰ Tamže. Úradný záznam z 9. 8. 1949.

¹¹ Tamže. Úradný záznam z 6. 8. 1949.

1948, keď ho dvaja členovia KSČ udali za urážku predsedu vlády Klementa Gottwalda¹², aj počas ďalších previerok v októbri 1948. Jeho denné sledovanie začalo 3. júna 1949 v súvislosti s rozpracovaním prípadu hospodárskej špionáže s krycím menom „Myjava“. Príslušníci ŠtB zisťovali jeho pohyb, kontakty, aktivity a denne podávali informácie veliteľovi 2. oddelenia Krajského veliteľstva ŠtB v Bratislave (obránné spravodajstvo).¹³ Ako spolupracovník J. Zemana mal získavať na spoluprácu kolegov na novom pôsobisku v Bratislave. Aktívnu činnosť však nevykonával. Zatkli ho už 19. júla 1949.

Považská Bystrica – Viliam Šimko

Na jar 1949 začala vznikať spravodajská skupina aj v Považskej Bystrici. Z tohto mesta na Považí pochádzal Ján Nevola, ktorého Št. Gavenda spoznal v utečeneckom tábore v Nemecku. Koncom roku 1948 niekoľkokrát navštívil na Slovensku manželku J. Nevolu a raz ho za ňou dokonca previedol cez hranice. Začiatkom roku 1949 sa prostredníctvom J. Nevolu nakontaktoval na tajomníka podnikového riaditeľstva Považských strojární, n. p., v Považskej Bystrici (POS) Antona Čermáka, ktorého v polovici marca 1949 previedol cez hranice. Do Nemecka mal odísť spolu s kolegom z podniku Viliamom Šimkom a jeho rodinou. Z finančných dôvodov, ale aj kvôli nesúhlasu manželky napokon Šimko zostal na Slovensku.

Viliam Šimko, nar. 1911, pracoval po vojne ako vedúci drôtovej POS v Považskej Bystrici a zastával funkciu predsedu závodnej organizácie Demokratickej strany. Vo februári 1949 sa v rámci príprav na útek stretol aj so Št. Gavendom. Pred odchodom do zahraničia mu A. Čermák nechal u manželky (Šimko bol na služobnej ceste v Kladne) obálku na krycie meno „Kozák“ so spravodajskými inštrukciami na vytvorenie a obsluhu dvoch mŕtvych schránok, šifrovacím kľúčom a informáciami o spravodajských záujmoch.

Koncom marca 1949 navštívil Šimka na byte Št. Gavenda a odovzdal mu list od A. Čermáka z utečeneckého tábora v Nemecku. V liste informoval Šimka o pobyte v Nemecku a žiadal ho o spoluprácu s Gavendom. Šimko bol veľmi opatrný. Spoluprácu z počiatku odmietal najmä z obavy pred možným trestom. Bránil sa aj vytváraniu mŕtvych schránok,¹⁴ informácie z podnikov nosil v hlave a správy počas návštev diktoval Gavendovi.

V máji 1949 získal ako spolupracovníka technického úradníka Škodových závodov, n. p., v Dubnici nad Váhom Pavla Kusendu, ktorý pod krycím menom „Horák“ získaval správy o výrobe munície a zbraní v dubnickej zbrojovke. Kusenda v závode oslovil na spoluprácu dvoch kolegov. Vedúci odbornej výchovy učňov v dubnickej škodovke Ondrej Pavela, nar. 1906, spoluprácu odmietol. Technický úradník závodov Jaroslav Škoula, nar. 1909, poskytol informácie o výrobe sústruhu.

Viliam Šimko po vzatí do väzby
Zdroj: Archív ÚPN Bratislava

¹² V súkromnom rozhovore 8. februára 1948 porovnával životné podmienky predsedu vlády ČSR a pracujúcich robotníkov (poukázal na mnohoizbové priestory predsedu vlády, vagóny uhlia ako dar, 300 000 korún ako veno pre dcéru, ktorá je zamestnaná na juhoslovanskom veľvyslanectve). Pozri: Tamže, podzväzok 3. Ing. Mojmír Freund, urážka a pomluva predsedu vlády Klementa Gottwalda.

¹³ Tamže, podzväzok 1. Žiadosť o intenzívne sledovanie z 3. 6. 1949, č. 20920-64/49.

¹⁴ Podľa zistení ŠtB vytypoval Šimko jednu mŕtvu schránku asi 4 km od mesta smerom na Trenčín (50 m od hradskej pri osamelom senníku) a druhú približne v rovnakej vzdialenosti od mesta smerom na Rajec. Tamže. Konečná správa o likvidácii prípadu „ATHOS“ na Slovensku z 20. 8. 1949.

Správa mjr. F. Bogataja pre J. Zemana (Zeus)
z 15. 4. 1949

Zdroj: Štátny oblastný archív Bratislava

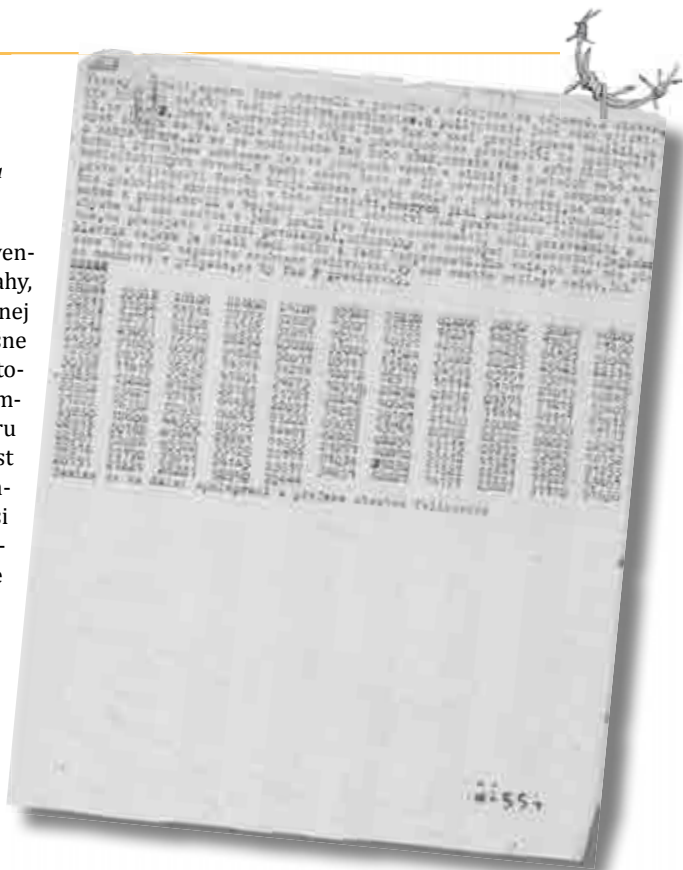
Počas návštevy u Šimka sa Gavenda stretol s Leopoldom Slepicom z Prahy, s ktorým neskôr spolupracoval po vlastnej linke.¹⁵ Šimko sa niekoľkokrát neúspešne pokúsil získať na spoluprácu inšpektora drôtovej v Bohumíne Jaroslava Rambouska. Na stretnutí technického výboru vo Vochovč mu dokonca odovzdal list na meno „Achilles“ od Št. Gavendu s inštrukciami a šifrovacím kľúčom. List si nechal, no spoluprácu odmietol (naposledy 24. júna pri porade o výrobe drôtoťahov v ČKD Bratislava).¹⁶ O spravodajskej činnosti V. Šimka vedela jeho manželka, ktorá v čase jeho neprítomnosti preberala správy od P. Kusendu.

Realizácia prípadu „ATHOS“ na Slovensku

Tri dni po zadržaní Št. Gavendu v Prahe zatkli príslušníci Krajského veliteľstva ŠtB v Bratislave (vo štvrtok 4. augusta 1949) vo večerných hodinách Jána Zemana. Nasledujúci deň okolo pol tretej popoludní zadržali aj Viliama Šimka. Na základe ich výpovedí skončili 8. augusta 1949 vo vyšetrovacej cele krajskej súdnej väznice Oľga Zemanová a Pavel Kusenda a o dva dni neskôr aj Jaroslav Škoula. Týždeň po zadržaní J. Zemana zatkli príslušníci stanice Zboru národnej bezpečnosti (ZNB) v Dubnici nad Váhom aj Ondreja Pavela.

Od 19., resp. 29. júla 1949 sa vo väzbe nachádzali Mojmír Freund a Martin Kavický. ŠtB ich pôvodne zatkla v súvislosti s vyšetrovaním obdobného prípadu s krycím názvom „Myjava“ (Št. Kriško a spol.), ale aj kontaktom na prenasledovaného partizánskeho veliteľa Viliama Žingora.¹⁷ V sobotu 13. augusta oboch previezli do krajskej súdnej väznice v Bratislave a zaradili do protišťátnej skupiny „J. Zeman a spol.“

Udalosti pokračovali v rýchлом slede aj nasledujúci týždeň. V utorok 16. augusta odovzdalo veliteľstvo 4. vojenskej oblasti (VO4) v Bratislave¹⁸ realizačnému oddeleniu vnútornej ŠtB od-

¹⁵ Tamže. Gavenda Štefan, agent CIC a spol. – správa o likvidovaní.

¹⁶ Tamže, podzväzok 3. Vyhodnotenie zo spisu Viliama Šimku do spisu Ing. Rambouska.

¹⁷ Viliam Žingor (1912, Bystrička – 1950, Bratislava), úradník a knihkúpec, v roku 1943 sa vyhol nástupu do slovenskej armády, zbehol do hôr a v januári 1944 založil partizánsku brigádu. Krátko pred vypuknutím SNP sa stal veliteľom 2. čs. partizánskej brigády M. R. Štefánika, ktorá pôsobila v Rajeckej doline a neskôr sa spojila s vojskami oslobodzujúcimi územie Slovenska. Po vojne pôsobil ako funkcionár Zväzu slovenských partizánov a vstúpil do KSS. Čoskoro sa však dostal do konfliktu s politikou strany a v roku 1947 z KSS vystúpil. Po februári 1948 sa stal nepohodlným. Utiahol sa na chatu v Račkovej doline, kde ho 27. novembra 1949 zatkla ŠtB. Vo vykonštruovanom procese ho napokon odsúdili na trest smrti a 18. 12. 1950 popravili.

¹⁸ 4. vojenská oblasť s veliteľstvom v Bratislave vznikla 12. 6. 1945 na základe uznesenia vlády ČSR o dočasnej organizácii československej brannej moci. Začiatkom októbra 1950 ju nahradil 2. vojenský okruh so sídlom v Trenčíne.

boru BA Povereníctva vnútra¹⁹ materiály zaistené J. Zemanovi a sčasti Št. Gavendovi. Dôkazné materiály týkajúci sa spravodajskej činnosti a obsluhy mŕtvej schránky (pokyny zo zahraničia, smernice, šifrovací kľúč, kópie dešifrovaného textu správ a iné dokumenty) mali štátnym orgánom slúžiť na vyšetrovanie a súdne účely. Zemanova mŕtva schránka (fľaša od zavaranín) v tom čase ešte zostávala na pôvodnom mieste. ŠtB mohla ako dôkaz využiť aj fľašu od horčice s tromi súčiastkami delostreleckej strely, ktoré zostali ako majetok vojenskej správy na oddelení VO4.²⁰

Krajské veliteľstvo ŠtB v Bratislave napokon na základe výpovede Pavla Kusendu v stredu 17. augusta 1949 zatko aj manželku Viliama Šimka Emíliu. Po necelých troch týždňoch vyšetrovania prípadu vypracovalo 22. augusta 1949 na deväťčlennú protištátnu skupinu trestné oznámenie pre trestné činy vyzvedačstva a ohrozovania obrany republiky. Štátna prokuratúra v Bratislave následne 13. septembra 1949 podala Štátnemu súdu v Bratislave obžalobu na všetkých deväť osôb. Dr. Anton Rašla, v zastúpení štátneho viceprokurátora, obžaloval Jána Zemana, Oľgu Zemanovú, Viliama Šimka, Pavla Kusendu, Jaroslava Škoulu, Martina Kavického a Mojmíra Freunda z trestného činu vyzvedačstva, Ondreja Pavela zo zločinu neoznámnia trestného činu a Emíliu Šimkovú zo zločinu neoznámnia trestného činu a z napomáhania k trestnému činu vyzvedačstva.²¹

Súdne pojednávanie v trestnej veci „Ján Zeman a spol.“ sa uskutočnilo 6. októbra 1949 v Bratislave. Senátu predsedal Dr. Vojtech Gemeiner, prokuratúru zastupoval Dr. Rašla.²² Na jeho návrh bola až do vynesenia rozsudku z pojednávania vylúčená verejnosť, pretože mali byť *prejednávane veci, ktoré musia ostať utajené ako štátne tajomstvo*.²³

Ján Zeman vo svojej výpovedi pred súdom uviedol, že ho v polovici marca 1949 navštívil muž, ktorého meno pri predstavovaní nerozumel (Št. Gavenda – pozn. autorov) a odvolával sa na príbuzného manželky N. Pátka. Následne mu odovzdal list napísaný na písacom stroji bez diakritiky, ktorý obsahoval inštrukcie pre spoluprácu, vybudovanie mŕtvej schránky, šifrovací kľúč a pridelenie krycieho mena „Zeus“. V prípade odmietnutia ho mal roztrhať a spáliť. Na otázku, s kým bude spolupracovať, Gavenda uviedol, že to bude pre americkú vládnú spravodajskú službu. Podľa slov agenta-chodca nešlo o CIC (Counter Intelligence Corps – pozn. autorov). Zemanovi povedal, že *oni sú ešte viac*.²⁴

Po odchode Gavendu oboznámil Zeman manželku na jej naliehanie so spoluprácou a tá mu v ďalšom období pomáhala pri budovaní a obsluhovaní mŕtvej schránky a v niekoľkých prípadoch aj pri šifrovaní a dešifrovaní správ. So spoluprácou tiež oboznámil Haruštiaka a Kavického, od ktorého získal číselné počty zamestnancov podniku, závodnej milície a zoznam plánovacích skupín. Riadiaci orgán, ktorý sa v písomných inštrukciách podpisoval ako „Robert“ alebo „Buttler“ (František Bogataj – pozn. autorov), žiadal tiež počas spolupráce nadviazanie kontaktov s ďalšími podnikmi, primárne v Dubnici nad Váhom, Považskej Bystrici, Starej Turej, Bratislave, Košiciach, Banskej Bystrici a Vsetíne, fotokópie a vzorky.

Ján Zeman sa s Gavendom dohodol na podávaní správ v dvojtýždňovom intervale – do zahraničia ich odoslal 15. apríla, 30. apríla, 30. mája a 15. júna 1949. Ponúkanú možnosť odmeny neprijal.

¹⁹ Realizačné (5.) oddelenie odboru BA Povereníctva vnútra malo na starosti zatýkanie a vyšetrovanie. Od 1. 1. 1949 do 31. 7. 1950 ho viedol Pavol Paulík. Pozri: SIVOŠ, Jerguš: Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948–1953. In: *Securitas Imperii* 21, 02/2012, s. 52.

²⁰ A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-310/2, podzväzok 1. Gavenda Štefan – agent CIC – mŕtve schránky – likvidovanie. Podľa prílohy (zoznamu prevzatých vecí) však súčiastky prevzalo Krajské veliteľstvo ŠtB v Bratislave. Pozri: Tamže. Zoznam zo 17. 8. 1948.

²¹ Tamže, podzväzok 2. Obžaloba na J. Zemana a spol. z 13. 9. 1949, Pst III/437/49.

²² Štátny oblastný archív Bratislava (ďalej ŠOBA), fond (ďalej f.) Štátny súd Bratislava, súdny spis Or III 286/49, Zápisnica napísaná dňa 6. októbra 1949 na Štátnom súde o hlavnom pojednávaní konanom v Bratislave v trestnej veci Jána Zemana a spol. pre zločin podľa § 5 zák. č. 231/48 Zb. a iné, s. 1.

²³ Tamže, s. 2.

²⁴ Tamže, s. 4.

Na svoju obranu súdu uviedol, že všetky údaje okrem troch súčiastok zbrojnej výroby *vie každý robotník*²⁵ a sú uvedené v katalógoch a cenníkoch. Vypovedal, že nebol nikdy upovedomený ani zaviazaný zachovávať ohľadne podniku mlčanlivosť, iba v prípade vojny. Obával sa tiež, že v prípade odmietnutia spolupráce budú v USA prenasledovaní jeho rodičia.

Ing. Mojmírovi Freundovi, s ktorým mal Ján Zeman kvôli rozdielu vo vzdelaní rezervovaný vzťah a nestýkali sa často, pri rozhovore v kancelárii povedal, že má spojenie s československou spravodajskou službou, a spýtal sa ho na ochotu spolupracovať. Ten sa vyjadril nejednoznačne a k ďalšiemu kontaktu už neprišlo. Zeman si ho vybral z dôvodu verejnej kritiky súťaže mládeže a predpokladal, že *v politickom názore prechádza na druhú stranu*.²⁶

Tri muničné súčiastky plánoval Ján Zeman pri prípadnom odchode za hranice zobrať so sebou.

Oľga Zemanová podľa výpovede pred súdom pomáhala manželovi pri šifrovaní a vyhľadaní miesta pre mŕtvu schránku. V jednom prípade priniesla správu z mŕtvej schránky sama. Komponenty munície uschovala v pivnici a po niekoľkých týždňoch preniesla k starým rodičom Jána Zemana, pretože tento *ich už nechcel odovzdať a chcel mať pokoj*.²⁷

Podľa Ing. Freunda ho J. Zeman požiadal pred jeho odchodom z Myjavy do Bratislavy o *dôverný rozhovor*.²⁸ Do tej chvíle sa stýkali iba úradne a ich vzťah bol odmeraný. Freund sa domnieval, že pôjde o intervenciu. Prípadnú možnosť odchodu do zahraničia odmietol.

Martin Kavický na začiatku výpovede pred súdom priznal prísľub pomoci pri dodávaní správ a podanie informácie o počte zamestnancov podniku v Myjave. Rozpor medzi zápisnicou spísanou pri vyšetrovaní a výpoveďou pred súdom v časti o informáciách týkajúcich sa farebných kovov odôvodnil vyhrázaním na Krajskom veliteľstve ŠtB. Ján Zeman pri vzájomnej konfrontácii uviedol, že Kavický vzhľadom na jeho pracovné zaradenie nemohol byť prameňom, aký by potreboval. Náhodne mu *prezradil počet prihlášok do závodnej milície*²⁹ a podľa jeho slov približný počet zamestnancov vedel tiež.

Štěpána Gavendu zoznámil s Viliamom Šimkom pred odchodom do zahraničia A. Čermák a predstavil mu ho ako osobu, ktorá by celú rodinu previedla za hranice. Šimko možnosť odchodu odmietol. Agent-chodec sa vyjadril, že by mali v budúcnosti zostať v kontakte. V polovici marca 1949 nechal neprítomnému Šimkovi doma inštrukcie a šifrovací kľúč. Ten písomnosti uschoval. Pri nasledujúcej návšteve Gavenda prisľúbil, že po štyroch mesiacoch podávania správ sa Šimko *dostane zadarmo do USA*.³⁰ Okrem získavania informácií sa Šimko pokúsil kontaktovať svojho známeho Ing. Rambouska z Bohumína, ktorý spoluprácu odmietol, a P. Kusendu. Manžel-

Komponenty delostreleckej munície z Považských strojární na Myjave zaistené u J. Zemana, určené k prevozu do zahraničia

Zdroj: Štátny oblastný archív Bratislava

²⁵ Tamže, s. 5.

²⁶ Tamže, s. 6.

²⁷ Tamže, s. 9.

²⁸ Tamže, s. 9.

²⁹ Tamže, s. 11.

³⁰ Tamže, s. 12.

ka o spolupráci nevedela. Svoju činnosť zdôvodňoval strachom z vojnového konfliktu a úmyslom dostať sa do zámoria, *kde nehrozí nebezpečenstvo vojny*.³¹

Pavol Kusenda údajne súhlasil so spoluprácou vzhľadom na finančnú tieseň a z rovnakého dôvodu ponúkol túto možnosť Jaroslavovi Škoulovi. Ondrej Pavela považoval Kusendovu ponuku za provokáciu a uviedol, že *čoskoro na celú vec zabudol*.³²

V znaleckom posudku mjr. Jozef Selecký a npor. Jozef Páleník konštatovali, že agent-chodec Štěpán Gavenda vybudoval na Slovensku spravodajskú sieť a snažil sa získať osoby najmä v podnikoch zbrojnej výroby. Správy od obžalovaných boli podľa znalcov pravdivé, veľmi dôležité a *takým štátnym tajomstvom, ktoré musí zostať utajené pre obranu štátu*.³³ Mená „Robert“, „Buttler“ a „Bogataj“ považovali za krycie mená Gavendu.

Senát uznal vinným:

1. Jána Zemana zo zločinu vyzvedačstva podľa § 5 ods. 1, kvalifikovaného podľa § 5 ods. 2 písm. b, c, d, e zákona č. 231/1948 Zb.,
2. Oľgu Zemanovú zo zločinu vyzvedačstva podľa § 5 ods. 1 zákona č. 231/1948 Zb.,
3. Pavla Kusendu zo zločinu vyzvedačstva podľa § 5 ods. 1, kvalifikovaného podľa § 5 ods. 2 písm. b, d, e zákona č. 231/1948 Zb.,
4. Viliama Šimka zo zločinu vyzvedačstva podľa § 5 ods. 1, kvalifikovaného podľa § 5 ods. 2 písm. b, d, e zákona č. 231/1948 Zb.,
5. Emíliu Šimkovú zo zločinu nápomoci k vyzvedačstvu podľa § 69 ods. 2 Trestného zákona a § 5 ods. 1 zákona č. 231/1948 Zb.,
6. Jaroslava Škoulu zo zločinu vyzvedačstva podľa § 5 ods. 1, kvalifikovaného podľa § 5 ods. 2 písm. b, d zákona č. 231/1948 Zb.,
7. Ing. Mojmíra Freunda zo zločinu neoznámenia trestného činu podľa § 35 ods. 2 zákona č. 231/1948 Zb.,
8. Martina Kavického zo zločinu vyzvedačstva podľa § 5 ods. 1, kvalifikovaného podľa § 5 ods. 2 písm. b zákona č. 231/1948 Zb.

Jána Zemana a Viliama Šimku odsúdil Štátny súd na trest smrti, Oľgu Zemanovú na nepodmienečný trest odňatia slobody vo výške štrnásť rokov, Pavla Kusendu a Jaroslava Škoulu na dvadsať rokov, Martina Kavického na pätnásť rokov, Emíliu Šimkovú na štyri roky a Ing. Mojmíra Freunda na tri roky.

Všetkým odsúdeným zároveň súd odňal občianske práva na desať rokov a volebné právo na tri roky. Každému z manželov Zemanovcov a Šimkovcom a tiež Pavlovi Kusendovi, Martinovi Kavickému a Jaroslavovi Škoulovi uložil peňažitý trest vo výške 30 000 Kčs a trest prepadnutia celého majetku. Ondreja Pavelu v plnom rozsahu spod obžaloby oslobodil.³⁴

Pri porade hlasovali proti trestu smrti v oboch prípadoch dvaja členovia senátu. Jozef Sluka považoval priznanie Jána Zemana a Viliama Šimka za *veľmi závažnú poľahčujúcu okolnosť*³⁵ a u prvého z menovaných vzal do úvahy tiež vyznamenania, ktoré dostal v minulosti za pracovné výkony. Dr. Mstislav Dub argumentoval príkladom ZSSR, kde bol trest smrti zrušený. Uvedomoval si, že v období prechodu od kapitalizmu ku socializmu je *treba rátať so zostreným triednym bojom*³⁶ a v dôsledku toho nie je možné trest smrti zrušiť úplne, no apeloval na jeho použitie v prí-

³¹ Tamže, s. 14.

³² Tamže, s. 18.

³³ Tamže, s. 19.

³⁴ A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-310/2, podzväzok 2. Rozsudok Or III 286/49 zo dňa 7. októbra 1949.

³⁵ ŠOBA, f. Štátny súd Bratislava, súdny spis Or III 286/49, Zápisnica o porade napísaná dňa 6. októbra 1949 na Štátnom súde o hlavnom pojednávaní konanom v Bratislave v trestnej veci Jána Zemana a spol. pre zločin podľa § 5 zákona č. 231/48 Zb. a iné.

³⁶ ŠOBA, f. Štátny súd Bratislava, súdny spis Or III 286/49, Príloha k poradnej zápisnici, s. 1.

Väzeňské fotografie Viliama Šimka

Zdroj: Archív Zboru väzenskej a justičnej stráže Leopoldov

Väzeňské fotografie Jána Zemana

Zdroj: Archív Zboru väzenskej a justičnej stráže Leopoldov

padoch *mimoriadne závažných a zvlášť významných*.³⁷ Pre správne posúdenie viny a následného trestu odporučoval trestné pokračovanie, ktoré by sa konalo spoločne s pojednávaním proti Štěpánovi Gavendovi. Ďalej sa odvolával na priznanie a zachovalosť oboch odsúdených, v prípade Jána Zemana na predošlé pracovné úspechy a u Viliama Šimka uviedol ako poľahčujúcu okolnosť otcovstvo dvoch detí. Za primeraný navrhol trest doživotného odňatia slobody. Na porade konanej 7. októbra 1949 senát oboch napriek námietke prokurátora jednohlasne odporučil na udelenie milosti. Najvyšší súd v Prahe tresty dňa 3. apríla 1950 potvrdil.³⁸

Začiatkom januára 1950 informoval kádrový odbor Povereníctva priemyslu a obchodu veliteľstvo ŠtB na Slovensku, že prostredníctvom kádrového odboru oblastného riaditeľstva ľahkého a presného strojárstva v Bratislave a oblastnej správy ťažkého strojárstva zariadil okamžité prepustenie zamestnancov z podnikov ako aj to, aby po prepustení nemohli pracovať v podnikoch dôležitých pre obranu štátu a na iných zodpovedných miestach.³⁹

Po ukončení súdneho procesu intervenoval v prospech Jána Zemana americký zastupiteľský úrad v Bratislave. V polovici októbra 1949 navštívil poverenika spravodlivosti J. Viktoryho americký generálny konzul, ktorý sprostredkoval žiadosť otca J. Zemana, žijúceho v USA, o zníženie absolútneho trestu.⁴⁰ So spisom sa v priebehu niekoľkých dní oboznámil podpredseda vlády ČSR Viliam Široký aj minister zahraničných vecí Vladimír Clementis.⁴¹ Dňa 26. septembra 1950 rozhodol prezident republiky Klement Gottwald o udelení milosti Jánovi Zemanovi a Viliamovi Šimkovi a stanovil im ako náhradný trest odňatia slobody na doživotie.⁴² Amnestiou v roku 1955 sa trest obom znížil na 25 rokov odňatia slobody.

³⁷ Tamže.

³⁸ Tamže. Rozsudok Najvyššieho súdu v Prahe To 343/49 zo dňa 3. apríla 1950.

³⁹ A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-310/2, podzväzok 1. Zeman Ján a spol. – vyzvedačstvo a ohrožovanie republiky.

⁴⁰ Tamže. Úradný záznam zo 17. 10. 1949.

⁴¹ ŠOBA, f. Štátny súd Bratislava, súdny spis Or III 286/49, Pavel Zeman, 503 East 78th Street, New York, N. Y. – žadosť o milosť pro syna Jana Zemana.

⁴² Tamže. Zápisnica spísaná Štátnym súdom odd. v Bratislave v Trestnom a prechodnom ústave pre mužov v Leopoldove dňa 2. februára 1951.

Zpráva o smrti plukovníka generálního štábu Karla Lukase

Plk. PhDr. Eduard Stehlík

*Plukovník generálního štábu Karel Lukas
(1897–1949)*

Zdroj: Archiv autora

1916 padl do ruského zajetí. Přihlásil se do čs. legií v Rusku, odkud odjel s transportem čs. legionářů do Francie. Na podzim 1918 se jako příslušník 21. čs. střeleckého pluku zúčastnil krvavých bojů v Alsasku a Argonnách.² Do svobodné vlasti se vrátil v lednu 1919, avšak míru si zde dlouho neužil. Jen o několik dnů později se totiž zapojil do války s Poláky o Těšínsko. V letech prvních republiky prošel celou řadou nejrůznějších funkcí a jako absolvent prestižní Vysoké školy válečné se stal pobočníkem náčelníka Hlavního štábu. V předvečer druhé světové války byl příslušníkem Ředitelství opevňovacích prací a podílel se na výstavbě čs. stálého opevnění. Po okupaci Československa se zapojil do odboje v řadách Obrany národa, a když mu hrozilo zatčení, odesel přes Polsko do Francie. Po její porážce se stal náčelníkem štábu 1. čs. samostatné brigády ve Velké Británii a následně vojenským atašé u polské exilové vlády. Tato činnost ho však neuspokojovala a usiloval o odeslání na frontu, což se mu podařilo v polovině června 1942. Odjel na Střední Východ, kde se s 10. britskou obrněnou divizí zúčastnil krvavé bitvy u El Alameinu. Následovalo

Hovoříme-li o zločinech komunistického režimu po únoru 1948 a jeho obětech, pravděpodobně každého napadnou dvě jména: doktorka Milada Horáková a generál Heliodor Píka. Právě v jeho případě se často objevuje tvrzení, že byl první obětí komunistického teroru z řad vojáků. Bylo tomu skutečně tak? Divizní generál Heliodor Píka byl popraven v Plzni na Borech 21. června 1949. Již 19. května téhož roku, tedy o více než měsíc dříve, však podlehl následkům bestialního týrání v pankrácké věznici v Praze plukovník generálního štábu Karel Lukas. Kdo byl tento muž a čeho tak strašného se z pohledu komunistického režimu dopustil, že musel zemřít? Stejně jako Heliodor Píka pocházel i on ze severní Moravy. Narodil se 16. února 1897 v malé obci Brničko na Šumpersku v početné rodině tamního hostinského Františka Lukase a jeho manželky Amálie, rozené Körnerové.¹ V letech 1907–1915 studoval na Českém vyšším gymnáziu v Zábřehu, kde v červnu 1915 maturoval. Místo vysněného povolání učitele jej však čekala vojenská uniforma. V říjnu 1915 musel narukovat a se svým plukem byl odeslán na ruskou frontu, kde již v polovině června

¹ Zájemce o podrobné informace o životních osudech Karla Lukase, jeho službě v čs. legiích, v čs. prvorepublikové armádě a za druhé světové války odkazují na svou studii Generálmajor Karel Lukas (16. 2. 1897 – 19. 5. 1949) publikovanou v *Historii a vojenství* 2001, č. 4, s. 883–922. Osudům Karla Lukase a Heliodora Píky jsem věnoval i jeden z dílů *Historického magazínu*, který jsem v letech 2006–2008 připravoval pro Českou televizi. Osobností Karla Lukase se zabýval i Jiří Friedl, jenž v roce 2002 vydal v Přerově monografii *Příběh generála Lukase*, která vznikla na základě autorovy diplomové práce.

² Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv, Praha (dále jen VÚA-VHA), fond Poslužných legionářských spisů, Poslužný legionářský spis Karla Lukase.

přidělení k 4. britské lehké obrněné brigádě, které však 17. listopadu 1942 přerušilo jeho těžké zranění. Zpět na frontu se vrátil teprve v červenci 1943, kdy se spolu se 7. britskou obrněnou divizí Desert Rats zúčastnil jak příprav invaze na Sicílii, tak i vlastní invaze do Itálie a dalšího postupu spojeneckých sil až po řeku Carigliano. V prosinci 1943 byl povolán zpět do Londýna a vzápětí přidělen k Československé vojenské misi u SHAEF (Supreme Headquarters Allied Expeditionary Forces) gen. Dwighta Davida Eisenhowera, tedy k velitelství, jež tou dobou připravovalo invazi do Normandie skrývající se pod označením Overlord. V polovině srpna 1944 byl ustanoven čs. vojenským a leteckým atašé v USA (v červenci 1945 přijal současně i zmocnění pro Kanadu). Do osvobozeného Československa se v hodnosti plukovníka generálního štábu definitivně vrátil teprve 18. května 1947, tedy plně dva roky po skončení války. Až do konce listopadu 1947 působil u Hlavního štábu v Praze a poté byl ustanoven velitelem 7. pěší brigády v Novém Jičíně.³ Okamžitý konec jeho slibně se rozvíjející kariéry přinesl únor 1948. Ihned byl zbaven funkce a 19. dubna 1948 zproštěn činné služby. Důvody, které jeho nadřazené k těmto krokům vedly, jsou jasné z tehdy vypracovaného posudku: „*Iniciativní, nebojí se odpovědnosti. Nespolehlivý mravně politicky... Dobrá paměť, bystrý postřeh a rychlý úsudek... Všeobecné vzdělání má velmi dobré, politicky je orientován na Západ... Veřejnému životu se vyhýbá. K mravně politické výchově v armádě neměl kladný poměr... Pro západní orientaci nemůže mu být svěřena vyšší funkce... Vzhledem k tomu, že popisovaný nenašel kladný poměr k lidově-demokratickému řádu republiky, ... byl mu stanoven stupeň kvalifikace nevyhovující.*“⁴

Na „zvláštní dovolenou ze služebních důvodů“ byl sice Karel Lukas odeslán „až“ 19. dubna 1948, ale vzhledem k tomu, že se do podnájmu ke svému bratrovi v Praze nastěhoval již 6. března 1948, dá se předpokládat, že mu byl přístup do novojičínských kasáren znemožněn již několik dní po komunistickém puči.⁵ Nebylo by ostatně divu. Plukovník Karel Lukas totiž figuroval mezi prvními na seznamech akčních výborů Národní fronty, jež navrhovaly vyloučení důstojníků z armády. Tyto seznamy zasílal předseda branného výboru ÚNS Rudolf Slánský přímo na MNO, jež poté zajišťovalo vše potřebné. V seznamu vypracovaném Krajským akčním výborem Národní fronty Ostrava byl plk.gšt. Karel Lukas charakterizován následovně: „*Velitel brigády Nový Jičín, prohnáný, proti osvětě, proti SSSR, velmi diplomatický a zákeřný.*“⁶ S podobným posudkem neměl pochopitelně v nově se utvářejících poměrech žádnou šanci. Dnem 16. dubna 1948 bylo zrušeno jeho povolání do Kurzu pro vyšší velitele, po jehož absolvování měl být povýšen do hodnosti brigádního generála. O několik dní později, po více než třiceti letech služby v čs. armádě, obdržel dekret datovaný 7. května 1948, v němž bylo mimo jiné uvedeno: „*Ministerstvo národní obrany přihlížejíc k tomu, že není pro Vás z vážných služebních důvodů ve Vaší stavovské skupině použití odpovídajícího Vaší hodnosti, zprošťuje Vás koncem května 1948 činné služby vojenské, zastavuje týmž dnem výplatu Vašich dosavadních služebních platů a dává vás... dnem 1. června 1948 na dovolenou s čekáním.*“⁷

Přes nezáviděníhodnost svého postavení se Karel Lukas snažil povznést nad situaci, v níž se nalézal, a v dopise příbuzným z 24. června 1948 napsal: „*Já mám teď času dost. Dosloužil jsem na vojně a jako západní člen armády dán na dovolenou. Celkem mně to plně vyhovuje, poněvadž při mém založení by se mně velmi těžko sloužilo; nemám rád, aby do odborných věcí mluvili laici, a nepokládám armádu za věc jedné strany, nýbrž národa a státu.*“⁸ Volný čas, o kterém se ve svém

³ VÚA-VHA, fond Kvalifikačních listin, Kvalifikační listina Karla Lukase.

⁴ Tamtéž, Kvalifikační popis za rok 1948 vypracovaný 23. 12. 1948 arm.gen. Zdeňkem Novákem, velitelem Vojenské oblasti 3 v Brně.

⁵ Vlastivědné muzeum v Šumperku (dále jen VM Šumperk), Pozůstalost Karla Lukase, Kopie dovolenky podepsané gen. Alfrédem Ressellem a Policejní přihláška Karla Lukase do bytu jeho bratra ve vile Na Šafráncích 22 v Praze XII. V ní Karel Lukas uvádí jako poslední bydliště „Hotel Praha, předtím Nový Jičín“.

⁶ Národní archiv Praha, archiv ÚV KSČ, fond 100/1 – svazek 51, archivní jednotka 437, s. 179.

⁷ VM Šumperk, Pozůstalost Karla Lukase, Dekret MNO čj. 5.707-1./2. odděl. 1948 ze 7. 5. 1948.

⁸ VM Šumperk, Pozůstalost Karla Lukase, Průklep dopisu Karla Lukase z 24. 6. 1948.

Před odjezdem z USA byl Karel Lukas v Pentagonu vyznamenán řádem Legion of Merit.

Zdroj: Archiv autora

*ni obrany nesouhlasí s Vaším umístěním: ministerstvo informací – publikační odbor – překladatel. Doporučuji Vám, abyste hledal umístění v soukromém sektoru neb u národních podniků.*⁹ Ve stejné době dostává i další dekret MNO z 25. října 1948 s obsahem, jenž ho již zcela jistě nepřekvapil: „*Ministerstvo národní obrany propouští Vás koncem listopadu 1948 z činné služby vojenské, zastavuje týmž dnem výplatu Vašeho dosavadního čekaného a překládá Vás dnem 1. prosince 1948 do výslužby.*“¹⁰

Přes naléhání přátel odmítl Karel Lukas uvažovat o opětovném odchodu do exilu, a to i přesto, že by měl v USA vynikající zázemí (od dvacátých let tam byly provdány dvě jeho sestry). Nechtěl potřeť odcházet za hranice, chtěl zůstat doma. Netušil však, že jeho cesta až na samé dno ponížení dosud neskončila. I když pravděpodobně si již pomalu začínal uvědomovat, co i jeho samotného může očekávat, jak o tom svědčí vzpomínka jeho bytné paní Marie Malé: „*Dobře si pamatuji, jak s panem plukovníkem hrozně otřáslo zatčení generála Heliodora Píky, s nímž se dobře znal a jehož obvinění z velezrady ho nesmírně rozčílilo. Říkal tehdy, že je to hanebnost obviňovat z něčeho takového tak čestného a zásadového člověka, jakým je Píka. Nikdy nezapomenu na to, jak jsem jednou stála s kočárkem před domem a najednou jsem uviděla pana plukovníka, který se právě vracel domů. Obvyklých úsměvů a legráček s dětmi jsem se od něj tehdy nedočkala. Když přišel blíž, přímo jsem se zhrozila toho, jak vypadal. V obličeji byl takřka bílý, hrozně rozčilený a z jeho nepřilíh souvislého vypravování jsem vyrozuměla, že snad byl navštívit ve vězení či kde pana generála Píku. Říkal mi, že je to příšerné, jak tam s ním zacházejí, že ho prý i bijí, a že je odporné chovat se takovýmto způsobem k takovému hrdinovi a čestnému a slušnému člověku.*“¹¹

Brzy poté přišel začátek roku 1949, který byl poznamenán právě tři dny trvajícím procesem s bývalým náčelníkem Čs. vojenské mise v SSSR a podnáčelníkem Hlavního štábu divizním generálem Heliodorem Píkou. Do svého díáře si Karel Lukas 28. ledna 1949 obyčejnou tužkou napsal: „*Píka odsouzen.*“¹² Nad jeho přítelem byl vynesen rozsudek smrti. O jeho popravě 21. června 1949 v Plzni na Borech se však již Karel Lukas nedozvěděl. Nebyl již tou dobou mezi živými. V březnu 1949 ještě odjel na tři týdny do Vysokých Tater, odkud se vrátil 21. března. V úterý 29. března 1949 ráno byl ve svém bytě v ulici Pod Kaštany čp. 7 v Praze zatčen.¹³ Na to, co se tehdy odehrálo, vzpomíná paní Marie Malá: „*V den, kdy byl pan plukovník Lukas zatčen, byl shodou okolností*

⁹ VM Šumperk, Pozůstalost Karla Lukase, Přípis MNO z 12. 11. 1948.

¹⁰ VM Šumperk, Pozůstalost Karla Lukase, MNO čj. 13.603 dův.-I./2. odděl. 1948 z 25. 10. 1948.

¹¹ Záznamy rozhovorů autora s paní Marií Malou z 9. 5., 12. 6. a 26. 9. 1991. Manžel paní Malé arch. Josef Malý byl majitelem domu, v němž v letech 1947–1949 Karel Lukas bydlel.

¹² VM Šumperk, Pozůstalost Karla Lukase, Díář na rok 1949, zápis z 28. 1. 1949.

¹³ Záznamy rozhovorů autora s paní Marií Malou z 9. 5., 12. 6. a 26. 9. 1991.

doma i můj manžel, a to přesto, že to byl všední den. Měl totiž tehdy nějaké zařizování na úřadech, a tak z Prahy neodjel. Brzy ráno, asi kolem čtvrt na devět, u nás najednou zazvonil telefon. Zvedla jsem ho a na druhé straně se ozvala švagrová pana plukovníka Hana Lukasová. Nijak se se mnou nevybavovala a pouze mi řekla: ‚Ihned mi zavolejte k telefonu Karla!‘ Volala k nám, protože pan plukovník vlastní přístroj v bytě neměl. Běžela jsem ho rychle zavolat přes tenkou příčku, která oddělovala jeho koupelnu od naší kuchyně. Slyšela jsem totiž, že před chvílí vstal a právě se umývá, a tak jsem na něj přes zeď zavolala, protože to tak bylo nejrychlejší. Jen jsem zaslechla, jak mi odpověděl, že na sebe jen něco hodí a hned jde. Za chvíli už také skutečně stál u nás v předsíni, kde jsme měli telefon. Pamatuji si, že ještě než vzal do ruky sluchátko, dosti rozladěně prohodil: ‚Co ta Anka zase chce?‘ Pak si ode mne převzal telefon a vzápětí jsme s manželem, který se právě holil, zaslechli, jak říká: ‚Kolik jich bylo?‘ Poté, co telefon zavěsil, přišel k nám do kuchyně a povídá: ‚Tak mě právě před chvílí hledali na Vinohradech u bratra.‘ Ani nám nemusel vysvětlovat kdo. Z jeho výrazu jsme hned pochopili, co se děje, i to, že je situace opravdu vážná. Manžel mu na to řekl: ‚Pane plukovníku, kdyby se něco dělo, tak na nic nečekejte, vemte to tady zadem přes dvorek a přes zahrádky. Tudy to máte jen pár metrů k rezidenci amerického velvyslance. Tam když se dostanete, tak tam za vámi nemohou. Budete na americké půdě, v bezpečí a Američani se o vás dozajista postarají.‘ On však na to, tak trochu jako ve snách, jako by ani nechtěl věřit tomu, co před malou chvílí uslyšel, odpověděl: ‚Uvidíme, co se bude dít,‘ a odešel k sobě. Uteklo snad jen něco málo přes půl hodiny a pojednou přiběhla s vytřeštěnými očima naše sousedka paní Škochová, která bydlela v druhé polovině rozděleného bytu s panem plukovníkem, a třesoucím se hlasem říká: ‚Pana plukovníka právě odvedli!‘¹⁴

Paní Vlasta Škochová si na okamžik zatčení pamatovala i po letech velice živě: ‚Zazvonili u dveří, já jsem jim otevřela, a oni že chtějí mluvit s plukovníkem Lukase. Pan plukovník vyšel ze svého pokoje a povídá jen: ‚Já jsem Lukas.‘ A oni na to: ‚Půjdete s námi!‘ Na chvíli ještě zašli k němu dovnitř, ale to byl jen mžik, asi se byl obléknout, a už ho vedli ven.‘¹⁵ V líčení toho, co se tehdy odehrálo, pokračuje paní Malá: ‚Hned jsme s paní Škochovou běžely k oknu našeho bytu a odtud jsme viděly, jak před domem nasedají do auta. Dodnes si pamatuji, že mělo červenou barvu. Ve značkách aut se ale nevyznám, a tak nevím, o jaký typ šlo. Tehdy jsem také pana plukovníka Lukase viděla naposled. Přibližně kolem poledního se najednou v domě objevili ti, co pana plukovníka zatkli, a tentokrát již jeho byt zapečetili. Co bylo zajímavé, byl fakt, že přijeli packardem pana plukovníka. V den zatčení totiž u nás před domem nestál, a tak si pro něj zřejmě museli dojet k panu primáři na Vinohrady, kde ho občas míval pan plukovník Lukas u svého bratra zaparkovaný. Po zapečetění bytu nasedli opět do packardu a odjeli.‘

Tehdy stálo u nás před domem auto pana plukovníka naposled. Namísto něj však začalo postávat v okolí našeho domu několik pánů v civilu, kteří se viditelně zajímali nejen o to, kdo do domu vchází, ale i kdo ho opouští. Zřejmě se snažili, aby jim žádný kamarád pana plukovníka neproklouzl. Jak dlouho jsme žili takto pod dohledem, si již nevzpomínám. Ale pana plukovníka u nás po jeho zatčení nikdo z jeho známých či přátel nehledal. Spíš než té ‚ochraně‘ našeho domu tuto skutečnost při-

Takto vypadal Lukasův vůz Packard, který zásadně ovlivnil jeho osud (snímek skutečného Lukasova automobilu se dosud nepodařilo nalézt).

Zdroj: Archiv autora

¹⁴ Záznamy rozhovorů autora s paní Marií Malou z 9. 5., 12. 6. a 26. 9. 1991.

¹⁵ Záznam rozhovoru autora s paní Vlastou Škochovou z 16. 5. 1991.

Dům v Praze v ulici Pod kaštany 7, v němž Karel Lukas žil a kde byl 29. března 1949 zatčen. Zde probíhalo ještě za jeho života rozkrádání jeho osobního majetku příslušníky StB (foto z roku 1990).

Zdroj: Archiv autora

praskání bedýnek a šustění papíru. Jak už jsem již uvedla, měl totiž pan plukovník Lukas spoustu věcí dosud zabalených tak, jak si je přivezl z USA. No a oni to všechno rozbalovali, přehrabovali se v tom a postupně věci pana plukovníka rozkrádali. O tom, že to dělali opravdu důkladně a nic jim neuniklo, svědčí i fakt, že dvě křesílka po panu plukovníkovi, která se nám později podařilo získat, měla zespodu rozřezané čalounění od toho, jak i v nich hledali, zda si tam něco cenného neschoval. O tom, co se děje, jsem samozřejmě neprodleně informovala švagrovou pana plukovníka paní Hanu Lukasovou, a ta mě poprosila, abych jí zatelefonovala, vždy když přijedou. To jsem skutečně pravidelně dělala a vzpomínám si, že sem dokonce jednoho dne paní Hana poslala rodinného přítele pana JUDr. Kurzweila. Pan doktor se tehdy s nimi pokoušel přímo na chodbě vyjednávat. Říkal jim, že dosud nebyl soud, a tak nemají právo věci z bytu pana plukovníka odnášet, ale nebylo to nic platné. Slyšela jsem jen tehdy, jak na něj jedna z těch ženských doslova zasyčela: „Od toho dejte ruce pryč, jinak uvidíte! O tom se s váma vůbec nebudeme bavit!“ Pan doktor si potom přišel na chvíli sednout k nám. Byl z toho celý zdrcený a říkal: „To nemá vůbec význam, s nimi se naprosto nedá jednat!“ Když se dal trochu dohromady, sebral se a odjel domů. Rabování bytu pana plukovníka pochopitelně pokračovalo dál.¹⁶

O dalších osudech plukovníka Karla Lukase dostupné materiály většinou mlčí, a tak se musíme spoléhat především na svědectví pamětníků. Většina z nich však již byla po listopadu 1989 po smrti, takže nebylo možné jejich tvrzení vzájemně konfrontovat s novými poznatky. Dne 19. června 1968 zaslal MUDr. Otto Lukas dopis tehdejšímu ministru vnitra Josefu Pavlovi, v němž ho žádal o přešetření smrti svého bratra. V dopise mimo jiné uvedl: „Dne 29. 3. 1949 byl můj bratr zatčen orgány Státní bezpečnosti. Moje manželka Hana Lukasová po jeho zatčení několikrát intervenovala u orgánů StB v Bartolomějské ulici... Příčinu zatčení se při těchto jednáních nedověděla. Moje manželka nosila těž balíčky s prádlem do věznice na Pankráci, kde je přejímal pracovník StB Pešek. Krátce před smrtí mého bratra přišlo jeho prádlo zkrvavené a potřísněné hnísem, část ho scházela. Jednoho dne nám bylo doručeno poslem oznámení, že můj bratr zemřel dne 19. 5. 1949 na Pankráci. Moje manželka navštívila neprodleně referenta StB Volfa, který jí sdělil, že bratr zemřel na degeneraci srdce. Když projevila pochybnosti o správnosti tohoto sdělení s poukazem na to,

suzují tomu, že se zpráva o jeho zatčení dozajista rychle roznesla, a tím odpadl důvod, aby ho u nás někdo vyhledával.“¹⁶

Odvezením packardu plukovníka Lukase však ani zdaleka vše neskončilo. „Hned od prvního dne začalo naprosto bezohledné pravidelné rabování bytu pana plukovníka,“ vzpomíná paní Marie Malá. „Minimálně dvakrát týdně, ale i mnohem častěji, totiž do něj začala dojíždět čtveřice osob: dva muži a dvě ženy v civilu. Velice často chodívali až pozdě večer či dokonce v noci a odcházeli mnohdy až po několika hodinách obtěžkáni dalšími a dalšími věcmi pana plukovníka. Z bytu se ozývalo bouchání šuplíků,

¹⁶ Záznamy rozhovorů autora s paní Marií Malou z 9. 5., 12. 6. a 26. 9. 1991.

¹⁷ Tamtéž.

že bratr neměl nikdy srdeční potíže, ukázal jí Volf fotografii mého bratra v rakvi... Po tomto jednání v Bartolomějské ulici dal Volf zavést manželku na Pankrác k Peškovi, který jí vydal věci mého bratra... Na to jsme zašli společně s mou manželkou a dcerou Blankou do Pathologického ústavu, kde kustod vyhověl naší žádosti a ukázal nám mrtvé tělo mého bratra. Řekl nám, že měl zcela rozbitá záda a poškozené ledviny. Manželka odhrnula z bratrova těla roušku, která je zakrývala, a na celém levém boku v oblasti kyčelního kloubu bylo vidět rozsáhlou krevní podlitinu a na levé paži rozšklebenou tržnou krvavou ránu jdoucí téměř po celé délce paže od ramenního kloubu k loketnímu... O tom, že můj bratr nezemřel přirozenou smrtí, mě přesvědčily i následující skutečnosti: za nějaký čas po bratrově usmrcení, asi za jeden až dva roky, hlásila stanice Svobodná Evropa, že můj bratr byl při výslechu orgány StB ubit a že se tohoto výslechu účastnili: Bělecký, Ejemová, Kotlík, Vinický a Vlček... Navíc mě někdy v letech 1956–1958 navštívil pan Stanislav Březina, který býval původně majitelem nebo nájemcem lázní Houštku a Staré Boleslavi. Od něj jsem se dozvěděl, že byl údajně obviněn ve stejné věci jako můj bratr, tj. z napomáhání generálovi Aloisu Liškovi v útěku do ciziny. Můj bratr měl prý dát generálu Liškovi k dispozici svůj automobil značky Packard. Pan Březina mi též sdělil, že byl vyslýchán ve stejný den a na stejném místě jako můj bratr. Výslech byl prý prováděn v jakési chatě ležící mimo Prahu, kam byli oba odvezeni se zavazanýma očima. O průběhu svého výslechu mi pan Březina řekl, že byl zavázán do pytle, do kterého pak vyšetřovatelé kopalí a bili obušky.¹⁸

Mezi svědky, kteří se na Pankráci setkali s plukovníkem Lukase, byl pan Ing. Václav Havel¹⁹, který o okolnostech jeho smrti v roce 1968 bratrům Lukasovým řekl: „Po mém zatčení 31. března 1949 jsem byl převezen do cely věznice na Pankráci, kde bylo již pět jiných zatčených, mezi nimi i plk.gšt. Karel Lukas. Pan plukovník byl ve výborném zdravotním stavu a bezvadné mravní kondici. Svým jednáním příznivě ovlivňoval morálku všech uvězněných a současně udržoval kázeň na cele. Byl naprosto vyrovnaný a fyzicky i psychicky v naprostém pořádku. Během našeho společného pobytu na cele byl plukovník Lukas dvakrát předvedený k výslechům, z nichž se v pořádku vrátil. Avšak jednoho dne ráno byl odveden k dalšímu výslechu, z něhož se již do cely nevrátil. Toho večera jsme se od gonkaře dozvěděli, že byl plukovník Lukas přinesen od výslechu ve zbledovaném stavu a byl dán do cely č. 16. Nám bylo krátce poté nařízeno, abychom připravili všechny svršky plukovníka Lukase, které pak byly z cely odneseny. Následujícího dne se mi při odchodu na vycházku podařilo v nestřeženém okamžiku, během procházení kolem cely č. 16, navázat s plk. Lukase spojení a to tak, že jsem před celou zadupal a zašeptal jsem: ‚Tady Václav.‘ Plk. Lukas mi na to odpověděl: ‚Ti mi dali, pozdravuj všechny.‘ Několik dní poté jsem se od gonkaře dozvěděl, že Karel Lukas zemřel.“²⁰

Tou „jinou celou“, o níž se ve své výpovědi Ing. Havel zmiňoval, byla temnice, kterou již v té době obýval jiný vězeň – dvaadvacetiletý Leopold Hajíček, jenž uvedl: „Dne 4. května 1949 večer byl do mé cely dodán nový vyšetřovaneček, který nebyl schopen chůze. Bez nosítek, prostým držetím pod pažemi a za nohy jej přinesli tři příslušníci SNB za vedení vrchního strážmistra Františka Vinického a známé bestie – navoněného Peška. Novým vyšetřovancem byl plk. Lukas, jehož stav byl již na první pohled otřesný. Vězeň byl nedbale narychlo oblečen a na nohou měl pouze zakrvácené ponožky. Jeho boty nesl jeden z příslušníků SNB a vhodil je do cely. Na oděvu plk. Lukase nebyly známky krve, ale hlava nesla zřejmě známky ran a podlitin. Obličej zakrvácený, prošeďivé vlasy zplihlé do čela – proto na mě v první chvíli zapůsobil jako stařec před smrtí. Cela byla při příchodu plk. Lukase ‚odtemněna‘ a byl do ní strčen kavalec, na který jsem ho uložil. Já sám jsem totiž do té doby spal na holé zemi. Vrchní strážmistr Vinický ještě mezi dveřmi prohlásil: ‚Starej se o něj, Poldíku, aby ti taďy nezhebnul!‘ V noci se stav plk. Lukase zhoršil, a tak jsem bušil na dveře a žádal jsem, aby zavolali lékaře. Po delší době se objevil Vinický, hodil do cely balíček aspirinů a řekl cynicky:

¹⁸ Dopis MUDr. Otto Lukase ministru vnitra ČSSR z 19. 6. 1968. Kopie průklepu uloženého v rodinném archivu pana Františka Lukase v držení autora.

¹⁹ Otec bývalého prezidenta České republiky Václava Havla.

²⁰ Dopis MUDr. Otto Lukase ministru vnitra ČSSR z 19. 6. 1968. Kopie průklepu uloženého v rodinném archivu pana Františka Lukase v držení autora.

„To mu určitě pomůže!“ Druhý den plk. Lukase odnesli do jiné cely a teprve později jsem se doslechl, že ve vězeňské nemocnici zemřel.²¹

Co se odehrálo s Karlem Lukasem onoho osudného 4. května 1949? Co způsobilo, že ráno odjel z věznic k výslechu zcela zdravý člověk a zpět na Pankrác se po několika hodinách vrací lidská troska neschopná chůze? Nechme vyprávět svědka nad jiné povolaného – plukovníka Lukase samotného. Jeho svědectví je zachyceno přibližně tak, jak jej sdělil svým spoluvězňům na cele č. 334, kam byl z temnice přenesen: „Výslech byl zahájen 4. května v 8 hodin a konal se ve staré budově státní policie v Bartolomějské ulici č. 6, v prvním patře, v kanceláři přednosta oddělení dr. Dorca-Běleckého... Výslechu asistovali členové státní policie Kotlík, Honner a Vlček. Jediným předmětem výslechu, před nímž mi byly zavázány oči, byla otázka, jakým způsobem jsem byl ve spojení s generálem Liškou, který dlí toho času v Londýně.²² Poté co jsem neodpověděl, byl jsem postupně týrán následujícím způsobem: ‚Hra na medvěda‘ (odborné označení StB). Se zavázanýma očima jsem byl nucen chodit v kruhu, přičemž kolem mne stálo asi šest neznámých členů StB, kteří mě střídavě bili obušky po celém těle. Poté jsem byl nucen poskakovat po špičkách, čímž se napjaly svaly na lýtkách, přes které jsem pak byl tloučen. Asi po pětiminutové přestávce, která byla mi dána na rozmyšlenou, zda chci vypovídat, jsem si musel kleknout na židli a opřít se rukama o operadlo. Nohy mi byly poté pevně přivázány k židli. Na to jsem byl bit obušky do chodidel a to střídavě podél a napříč. Rány obušky do konce prstů mi strhávaly nehty... V průběhu tohoto týrání jsem několikrát omdlel a byl jsem poléván studenou vodou. Proto si již dále nepamatuji na postup dalšího mučení. Víím pouze, že jsem dostával rány na různá místa těla, zejména do hlavy a do žaludku. Celé týrání s několika pětiminutovými přestávkami trvalo asi čtyři hodiny. Nakonec mi bylo pohroženo, že po uzdravení budu odevzdán dr. Maporovi a budu vyslýchán pomocí elektriny.²³

O zdravotním stavu plk. Lukase i o „zdravotní péči“, která mu byla poskytnuta, vypráví jeden ze spoluvězňů: „První dny v naší cele probíhaly střídavě v horečkách a zimnicích. Plk. Lukas musel být odnášen na klozet a stolice i moč obsahovaly krev. Dne 7. května, tedy tři dny po výslechu, byl pro zmučeného plukovníka podán první a poslední lék – tři tabletky octanu hlinitého. Po obkladech, které jsme s jejich pomocí zhotovili, se otoky poněkud zmírnily. Bolesti v žaludeční krajině byly však stále silné. Pan plukovník vůbec nejedl, jen pil kávu. Dne 8. května asi ve 20 hodin přišel do cely vězeňský lékař za doprovodu vrchního strážmistra SNB, který byl mezi vězni znám pod přezdívkou ‚Smrtihlav‘. Na lékařovu otázku po původu zranění odpověděl plk. Lukas, že při odchodu od výslechu spadl ze schodů. Když na něm lékař rezolutně žádal pravdivé vyličení zranění, byl vrchním strážmistrem nakopnut a bylo mu posuňkem naznačeno, aby se dále neptal. Lékař pak jen řekl: ‚Ach tak!‘ Od té doby již plk. Lukase žádný lékař nenavštívil, a to i přesto, že příslušníkům SNB bylo od počátku jasné, že jeho stav je velice vážný, na což jsme my opětovně upozorňovali. Bez ohledu na naše varování zůstal plk. Lukas na naší cele až asi do 18. května, tedy téměř dva týdny (!!), během nichž se jeho stav zhoršil natolik, že byl nakonec dopraven do vězeňské nemocnice, kde krátce poté zemřel.²⁴

Přímo ve vězeňské nemocnici se Karel Lukas několik okamžiků před svou smrtí shodou náhod setkal se svým spolubojovníkem z první i druhé světové války brigádním generálem Janem Studlarem, který o tom později vydal toto unikátní svědectví: „Dne 19. května 1949 o 9. hod. ranní byl donesen na nosítkách ze IV-C oddělení do pankrácké vězeňské nemocnice sténající vězeň a byl uložen na cele čís. 16. Byl jsem tou dobou na společné cele čís. 18 pro srdečně choré. Bylo před ranní hodinovou vycházkou a dveře všech cel byly pootevřeny. Tázal jsem se do naší cely vstoupivšího službu majícího chodbaře, kdo to tak hlasitě nařiká na cele čís. 16 (byla proti naší cele). Chodbař mi

²¹ Záznam rozhovoru autora s panem Leopoldem Hajíčkem z 26. 7. 1991 a článek Svědectví o gestapismu: Výpověď o umučení plukovníka Lukase publikovaný 16. 9. 1950 v New Yorkských listech.

²² Toto obvinění obsahuje i trestní oznámení na Karla Lukase vypracované 1. října 1949, tedy déle než čtyři měsíce po jeho smrti. Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), V-6387 MV.

²³ Záznam rozhovoru autora s panem Leopoldem Hajíčkem z 26. 7. 1991 a článek Svědectví o gestapismu: Výpověď o umučení plukovníka Lukase publikovaný 16. 9. 1950 v New Yorkských listech.

²⁴ Tamtéž.

odpověděl, že je to nějaký Lukas a že byl právě donesen v bezvědomí a ve velmi zbědovaném stavu z oddělení IV-C. Dostal prý asi 11 injekcí, a přesto je málo naděje na jeho záchranu. ‚Nevíte náhodou jeho křestní jméno a čím je?‘ tázal jsem se chodbaře. ‚Jmenuje se Karel a je plukovníkem,‘ odpověděl chodbař. ‚A znáte ho snad?‘ otázal se mne. ‚Vždyť je to jeden z mých nejlepších kamarádů, s nímž jsem byl v prvním i druhém odboji a sloužili jsme u jedné jednotky doma. Musím ho vidět za každou cenu!‘ Chodbař rychle rozestavil návěsní stráže po celé chodbě a na jeho znamení jsem vběhl z cely č. 18 do protější cely č. 16. Proti mně ležel v bezvědomí, dýchaje smrtelným chrapotem, plk. Lukas. Chopil jsem ho za ruku a zvolal: ‚Karle!‘ Probral se z bezvědomí, otevřel oči a poznal mne. Řekl mi: ‚Janko, ti mne zřídili! Povím ti později všechno.‘ Ihned na to zavřel oči a oteklý jazyk mu vyhržel z úst. Upadl opět do bezvědomí. Ve dveřích hlídající chodbař zvolal: ‚Pane generále, jde sem komise vedená Peškem (velitel IV-C) a strážmistrem Kadlecem (velitel vězeňské nemocnice). Rychle utečte, jsou již na schodech vedoucích k naší chodbě!‘ Asi minutu po mém návratu do cely č. 18 otevřel chodbař dveře a řekl: ‚Pan plukovník právě zemřel. Jako by byl na Vás čekal.‘ Dva vězňové při umývání těla ubitého zjistili, že celé tělo bylo poseto podlitinami. Lékař zjistil, že přeražená žebra vnikla do plic a že smrt nastala zadušením.²⁵

V průběhu vyšetřování smrti plk. Lukase, které v roce 1969 prováděla Hlavní vojenská prokuratura, byl vyžádán z Ústavu soudního lékařství v Praze opis pitevního protokolu. O jeho obsahu se v závěrečné zprávě, již bylo vyšetřování ukončeno, uvádí: „Z *opisu pitevního protokolu* bylo zjištěno, že plk. Lukas zemřel dne 19. 5. 1949 v 9,45 hodin. Pitvu provedl druhý den tehdejší přednosta ústavu prof. MUDr. Hájek. Prof. Hájek jako příčinu smrti uvedl oedem plic a roztroušenou fibrozu svalů srdečního... Při pitvě byla rovněž zjištěna na levé straně paže plk. Lukase modřina plochy dětské dlaně a na levé kyčli modřina plochy dvou dlaní. Ostatní části těla byly nedotčeny.“²⁶ S údaji uvedenými v pitevním protokole ostře kontrastují dvě svědectví o skutečném stavu plk. Lukase před jeho zatčením a po návratu od osudného výslechu. MUDr. Otto Lukas, bratr zatčeného, na jehož popud bylo v roce 1968 vyšetřování zahájeno, ve svém svědectví uvedl: „*Můj bratr plk.gšt. Karel Lukas byl muž skálopevného zdraví, lyžařský závodník, vytrvalý tenista, závodník pro koňské dostihové překážky a vytrvalý všestranný sportovec. Asi deset dnů před zatčením se vrátil z lyžařských túr ve Vysokých Tatrách v plné kondici. Ve své ordinaci jsem ho asi týden před zatčením podrobil rtg. prohlídce srdce a plic, a to proti jeho vůli, neboť to považoval za zbytečné. Nález byl normální, rovněž tak nález fyzikální hrudní a břišní. Pokud se v protokolu mluví o roztroušené fibroze srdečního svalů, běží o změny celkem běžné u lidí kolem 50 let.*“²⁷

Křeslo z Lukaseva bytu rozřezané na jaře 1949 příslušníky StB, kteří v něm hledali ukryté cennosti (foto z roku 1990).

Zdroj: Archiv autora

Snad nejvíce kontrastuje s pitevním protokolem svědectví pana Leopolda Hajíčka, který popsal stav plk. Lukase po přinesení na celu ná-

²⁵ Archives of Czechs and Slovaks Abroad (ACASA), Chicago (USA), box 824, výstřižek s článkem brigádního generála Jana Studlara Památce rytíře Čestné legie – pluk. gen. štábu Karla Lukase, jenž byl publikován v blíže neurčitelném krajaňském periodiku v USA v první polovině května 1964. Za jeho poskytnutí děkuji prof. PhDr. Františku Hanzlíkovi z Univerzity obrany v Brně.

²⁶ Dopis Generální prokuratury – Hlavní vojenské prokuratury čj. 1 HVt 2791/68 z 22. 9. 1969 panu Františku Lukasovi. Kopie v držení autora.

²⁷ Dopis MUDr. Otto Lukase Vojenské obvodové prokuratury v Praze z 20. 5. 1969. Kopie v držení autora.

Unikátní snímek z Lukasova pohřbu na hřbitově v Praze 6 – Bubenči. Za rakví je vidět Lukasův bratr Otto s manželkou Hanou (po jeho levici).

Zdroj: Archiv autora

sledovně: „Prvním nejhorším dojmem působily po svlečení ponožek nohy. Obě bez formy, silně natklé, sloupovité, stejného objemu jak v kotníku, tak i v kolenu. Od chodidel až po kolena byly nohy pokryty podlitinami a staré zranění z války bylo otevřené. Nejhůře byla postižena chodidla, nesoucí stopy systematického pokládání úderů, a to jak podél, tak i napříč. Většina prstů měla strhané nehty a na jejich místě bylo vidět živé maso. Stejně stopy po bití obuškem nesl i celý povrch těla až po krk. V krajině žaludku byly jasně patrné kruhové podlitiny způsobené pravděpodobně bodáním obušky a na dvou nebo třech místech byla pokožka dokonce protržena. Tyto otevřené rány silně krvácely. V obličeji byly od úderů pěstí rozbity rty a okolí očí. Příčný pruh od obušku probíhal též přes pravý spánek a ve vlasech na temeni zela otevřená rána způsobená pravděpodobně nějakým tupým předmětem.“²⁸

O tom, že plk. Lukas nezemřel přirozenou smrtí, není pochyb. Zbývá tedy odpovědět na otázku, proč o život přišel. Odpověď není složitá. Nejpravděpodobnější příčinou Lukasova zatčení byl, ač to již dnes zní paradoxně, jeho vůz. Šedý sedan značky Packard, který si pořídil během svého pobytu v USA. V poválečné Praze, plně trofejních vozidel všech možných armád a sem tam nějakého automobilu z let první republiky, se musel americký „koráb silnic“ vyjímát skutečně impozantně. Kromě všeobecné pozornosti muselo toto vozidlo jistě vzbuzovat i závist, a to se pravděpodobně stalo Karlu Lukasovi osudným. To, že smrt plk. Lukase způsobil jeho automobil a rozsáhlý majetek, potvrzují nepřímou i další fakta. Jak již bylo zmíněno, jeho packard byl příslušníky StB zabaven hned v den zatčení a rabování osobních věcí začalo současně s jeho uvězněním na Pankráci a pokračovalo i po jeho smrti, celkem více než čtyři měsíce. Mezi předměty, které po konečném „vyklizení“ bytu příslušníci StB vyhodili na dvůr domu, kde Karel Lukas bydlel, však byly převážně písemnosti vojenského charakteru. Nejrůznější studie o čs. i americké armádě, vojenské doklady, korespondence s osobnostmi z vojenského i politického života, stovky

²⁸ Záznam rozhovoru autora s panem Leopoldem Hajíčkem z 26. 7. 1991 a článek Svědectví o gestapismu: Výpověď o umučení plukovníka Lukase publikovaný 16. 9. 1950 v New Yorkských listech.

fotografií a osobní diáře, tedy předměty, které by v případě obvinění plk. Lukase z vlastizrady měly mít pro vyšetřovatele prvořadý význam.²⁹

O tom, že majetek plukovníka Lukase nebyl skutečně zanedbatelný, svědčí opět vzpomínka jeho bytné paní Marie Malé: „Z Ameriky si pan plukovník přivezl nejen kompletní vlastní zařízení, ale i spoustu nejrůznějších cenností. Sbíral totiž obrazy a starožitnosti. Vzhledem k množství věcí, které si z USA dovezl, vypadal onen větší pokoj na první pohled spíše jako skladiště. Všude byly kusy nábytku, nejrůznější bedny, balíky, krabice a dřevěné soudky. Ani nevím, co všechno obsahovaly. Vzpomínám si jen, že tomu všemu dominovala veliká lednice, kterou si v zámoří rovněž zakoupil. Tehdy tady nikdo nic podobného ještě neměl ani neznal. Dobře si pamatuji, že se pan plukovník ani nesnažil všechny ty věci nějak vybalovat a zařizovat se. Každou chvíli se totiž čekalo, že bude povýšen na generála a on sám počítal s tím, že se mu potom podaří snáze získat lepší byt, o než byla tehdy v Praze nouze. Protože ono „skladištvé“ prostředí nebylo příliš útulné, zdržoval se pan plukovník ve svém bytě pouze sporadicky a více vlastně využíval jenom onen menší pokoj, a to pro občasně přespání. Aby se do své „ložnice“ vůbec dostal, měl mezi krabicemi, bednami a dalšími předměty, zabírajícími naprosto celý obývací pokoj, udělán úzký průchod, jakousi uličku. Většinu času tak pravděpodobně trávil u svého bratra pana primáře MUDr. Otto Lukase, který bydlel na Vinohradech.“³⁰

V této souvislosti se naskýtá otázka: Co se s majetkem plukovníka Lukase stalo? Nebyl to totiž majetek malý a zanedbatelný. Plukovník Lukas byl znalcem výtvarného umění a během svého pobytu ve Velké Británii vložil nemalé finanční prostředky do obrazů a grafických listů starých mistrů. Velkou slabost měl pro díla českého rytce Václava Hollara. Podařilo se mu shromáždit několik set jeho grafických listů, stejně jako stovky grafik mistrů starých evropských škol: Goltziuse, Callota, Hogarta, Lucase van Leydena a dalších. Po smrti plukovníka Lukase zabavila celou jeho pozůstalost Státní bezpečnost. Umělecké předměty připadly Národní galerii, a to i přesto, že Karel Lukas své umělecké sbírky odkázal městu Zábřehu, poté co se 9. listopadu 1947 stal jeho čestným občanem. Teprve mnohem později se podařilo předsedovi zábřežského Okresního národního výboru Ferdinandu Sládkovi a předsedovi okresního akčního výboru Národní fronty Rudolfu Benešovi dosáhnout toho, aby Národní galerie po dlouhém a svízelném jednání část Lukasových sbírek vrátila do Zábřehu, kde byly uloženy v městském muzeu. Šlo o 11 obrazů, více než 500 Hollarových rytin a asi tři stovky grafických listů různých mistrů ze 16. a 17. století. Některých předmětů se však Národní galerie nevzdala. Jiné, jako například šest obrazů z Lukasovy pozůstalosti, předala Fondu národní obnovy, který je prodal neznámému zájemci.³¹

Mimořádně zajímavé skutečnosti v Lukasově případu vyšly najevo v roce 1951, kdy probíhalo přísně tajné vyšetřování nejkřiklavějších případů trestné činnosti příslušníků smutně proslulého Reicinova OBZ – 5. oddělení Hlavního štábu. Mezi předvolanými byla i bývalá zapisovatelka této služby Dagmar Marešová, která do protokolu uvedla: „Druhý den přišel Slavík³² se zprávou, že Bělecký, krycím jménem Dorek, při výslechu zabil plk. Karla Lukase. Turek³³ se ptal, jaké z toho budou mít nepříjemnosti, ale Slavík odpověděl, že Dorek zůstane sedět na svém místě a že se to nějak udělá, že hlavní starost byla sehnat doktora, který by napsal, že se jedná o srdeční slabost. Vzpomínám si, že rozhovor byl přítomen Souček,³⁴ který se ptal, proč nám (5. oddělení) ho nedali, když to byl voják. Slavík proklašoval, že byl ve výslužbě. Souček za říkal, že to neví, že takové věci stejně dělají, na to mu Slavík vysvětlil pravou podstatu věci. Že totiž plk. Lukas měl plný byt cigaret, lihovin, krásně zařízený a že byl sám, proto že StB ani nenapadne, aby takového člověka dávala vojákům.“³⁵

²⁹ Záznamy rozhovorů autora s paní Marií Malou z 9. 5., 12. 6. a 26. 9. 1991.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Záznamy rozhovorů autora s panem Ctiborem Lolkem z 10. 5. 1990 a 30. 6. 1991.

³² Por. Stanislav Slavík působil u 5. oddělení Hlavního štábu jako styčný orgán StB.

³³ Mjr. Ludvík Turek, vyšetřovatel 5. oddělení Hlavního štábu.

³⁴ Mjr. Ludvík Souček, vyšetřovatel 5. oddělení Hlavního štábu.

³⁵ VÚA-VHA, MNO 1951, Hlavní soudní správa (SVS), 21-2/16, (čj. 002122 KOS z 8. 9. 1951).

Odcitujeme nyní na závěr část zprávy Hlavní vojenské prokuratury z 22. září 1969, která příbuzným plk. Lukase ve věci jeho „údajného“ ubití příslušníky StB sdělila následující: „*Vyšetřování prováděl tehdejší KV StB Praha. Vyšetřujícím referentem byl vrchní strážmistr Theodor Bělecký, náčelníkem vyšetřovacího oddělení npor. SNB Josef Volf. Jednotliví příslušníci MV, kteří mohli být o případu informováni, byli vyslechnuti, přičemž shodně uvedli, že náhlá smrt plk. Lukase byla sice pro ně překvapením, nicméně byla považována za přirozenou. V této souvislosti se odvolávali na výsledek pitvy, podle níž mělo jít o náhlé selhání srdce. Vyšetřující referent Bělecký³⁶ rozhodně popřel, že by smrt plk. Lukase byla v nějaké souvislosti s jeho jednáním... Vyšetřování potvrdilo, že výpovědi některých civilních svědků o nelidském zacházení s plk. Lukase před jeho smrtí mají své opodstatnění. Na druhé straně však nebylo spolehlivě dokázáno, že toto zacházení bylo v příčinné souvislosti s úmrtím plk. Lukase. Zjištěné jednání nemůže být posuzováno jako vražda, v krajním případě jde o zabití ve smyslu § 419 bývalého vojenského trestního zákona. Trestnost takového činu ovšem uplynutím promlčecí lhůty zanikla. Za tohoto stavu byla nucena vojenská obvodová prokuratura v Praze věc odložit.*“³⁷

Na smrt plukovníka Lukase a její ohlas v řadách bývalých vojáků naší armády na Západě po letech zajímavě vzpomínal PhDr. Tomáš Haišman, syn Lukasova blízkého spolupracovníka štábního kapitána Ing. Jana Hajšmana: „*S mými rodiči se plukovník Lukas poznal v USA, kde můj otec působil jako jeho pobočník na naší ambasádě. Společný dlouhodobý pobyt v zahraničí je sblížil. Velice dobře si rozuměli a rodiče o něm hovořili jako o nesmírně sympatickém a příjemném člověku. Oceňovali především jeho ryzí charakter, mimořádný rozhled, a to zdaleka nejen ve vojenských otázkách, ale i to, že si vždy dělal na věc svůj vlastní názor a nenechal se nikým a ničím v záporném slova smyslu ovlivňovat. Byla to zkrátka osobnost. Rodiče se z USA do Prahy vrátili teprve v roce 1948, tedy o rok později, než Karel Lukas. Přestože měli tu možnost, nechtěli v Americe natrvalo zůstat. Chtěli žít doma. Otec navíc v té době politicky inklinoval spíše nalevo, čímž se ocitl na protější straně politického spektra než můj dědeček Jan Hajšman, který byl národní socialista, a starý ‚mafian‘ z let první světové války. Po návratu ze Spojených států se však u rodičů dostavilo rychlé vystřízlivění. Poměry doma, tak jak je zde nalezli, byly na hony vzdálené tomu, co si představovali. Domnívám se, že se na jejich prožření nebo alespoň určitěm nahlodání toho prvotního nadšení osobně podílel i Karel Lukas, kterého si oba velice vážili a jehož již našli vyhozeného z armády. Domnívám se, že už sám tento fakt musel vést otce k zamyšlení nad tím, co se to v jeho vlasti děje. Přestože byl Karel Lukas vyhozený důstojník, stýkali se spolu i nadále, a to bez jakýchkoliv předsudků i bez ohledu na eventuální nebezpečí, které jim v souvislosti s tím mohlo hrozit. Pojilo je úzké přátelství, do kterého si politiku nechtěli nechat míchat. Lukasova náhlá násilná smrt a především její způsob znamenala pro mého otce těžký duševní otrěs. Šok, ze kterého se jen obtížně vzpamatoval. Byla to obrovská rána jeho přesvědčení, kvůli které prohlédl a uvědomil si zruďnost toho, čemu až doposavad věřil. Dobře si pamatuji, že se mezi zahraničními vojáky tradovalo, že Píka a Lukas měli být takovými mementy pro ostatní. Jeden přišel z Východu, druhý ze Západu, jeden byl zlikvidován na základě politického obvinění, v případě druhého měla jeho smrt, je-li to tak možné říci, ekonomický podtext. Zkrátka jako by jim chtěl někdo velice důrazně naznačit, že si od teď nikdo z nich nemůže být jistý, kdy to dopadne i na něj.*“³⁸

³⁶ Citovaná zpráva Hlavní vojenské prokuratury z pochopitelných důvodů ani jednou nezmiňuje naprosto zásadní skutečnost, že vrchní strážmistr Theodor Bělecký byl již 17. března 1950 zatčen a 24. dubna 1950 na něj bylo podáno trestní oznámení za „zneužití moci úřední“, kterého se opakovaně dopouštěl od listopadu 1948 do konce roku 1949, když „hrubým a sadistickým způsobem týral vyšetřované osoby“. Přestože případ Karla Lukase není v trestním oznámení ani jednou zmíněn, podrobnosti o způsobech týrání, které Bělecký používal a o nichž vypovídá několik poškozených, přesně souhlasí s metodami, které popsal Karel Lukas svým spoluvězňům. ABS, fond Personálních spisů, 1776/16 – Personální spis Theodora Běleckého.

³⁷ Dopis Generální prokuratury – Hlavní vojenské prokuratury čj. 1 HVt 2791/68 z 22. 9. 1969 panu Františku Lukasovi. Kopie v držení autora.

³⁸ Záznam rozhovoru autora s PhDr. Tomášem Haišmanem z 16. 7. 1991.

Na počátku června 1949 obdrželo několik známých Lukaskovy rodiny úmrtní oznámení s následujícím textem: „Sdělujeme bolestnou zprávu, že náš milovaný bratr, švagr a strýc pan Karel Lukas, plukovník generálního štábu v. v., bývalý vojenský a letecký attaché, nositel Čs. válečných křížů, rytíř Řádu čestné legie, nositel řádu Cross of Merit a mnoha jiných vysokých vojenských vyznamenání, čestný občan města Zábřehu, sev. Morava atd. skonal dne 19. května 1949 o 9,40 hod. dopol. a byl dne 26. května pochován na tichém hřbitově v Praze-Bubenci do rodinné hrobky. Čest jeho památce! Jménem veškerého příbuzenstva MUDr. Otto Lukas, bratr.“³⁹ Na to, jak tehdy rozloučení s plukovníkem Karlem Lukase v Bubenci proběhlo, vzpomíná naposledy paní Marie Malá: „Na bubenečském hřbitově je vpravo za vchodem kaple či spíše místnost, které se tak říká, odkud se dodnes vypravují pohřby. Právě odtamtud byl také vypraven pohřeb pana plukovníka. Kněz rakev s jeho tělem nejdříve v kapli vykropil a poté byla odvezena k hrobcu. Velice dobře si pamatuji, že nebyla nesena s nějakými poctami, ale pouze vezena na márách, takovém malém vozíčku s kolečky, který tlačili dva zřízeníci pohřební služby. Zvláštností bylo to, že pohřeb pana plukovníka neprováděl kněz z naší farnosti, ale velebný pán Tylínek z vyšehradského farního úřadu (myslím, že byl za okupace či později vězněn), známý paní Hany a pana primáře. Pan farář Tylínek byl velice známý kazatel, často jezdíval na nejrůznější církevní slavnosti, například na svěcení zvonů a podobně. Na to jsem si ihned vzpomněla, když mi paní Lukasková řekla, kdo bude pana plukovníka pohřbívat. Avšak velebný pán Tylínek nad rakví pana plukovníka zvláštní řeč neměl. Pouze vykonal nezbytné obřady a rakev byla spuštěna do hrobu. Kromě pana faráře již nad rakví nepromluvil vůbec nikdo, což však bylo s ohledem na situaci pochopitelné. Na pohřeb přišlo opravdu jen pár lidí, hlavně bezprostřední příbuzní. Nikde žádná ‚uniforma‘, žádní vojáci. Zato ve větší vzdálenosti od smutečních hostů postávalo několik mužů v civilu, kteří nás upřeně pozorovali. Šel z nich strach.“⁴⁰

Hrob Karla Lukase na bubenečském hřbitově v Praze

Zdroj: Archiv autora

Tímto strachem bylo jméno plukovníka generálního štábu Karla Lukase obestřeno dlouhá čtyři desetiletí. Zpět do našich dějin se tak na místo, které mu právem náleží, vrátil teprve v srpnu 1990, kdy byl in memoriam povýšen do hodnosti generálmajora a následně vyznamenán Řádem M. R. Štefánika III. třídy.

³⁹ Úmrtní oznámení plk.gšt. Karla Lukase. Originál v držení autora.

⁴⁰ Záznamy rozhovorů autora s paní Marií Malou z 9. 5., 12. 6. a 26. 9. 1991.

Ke vzniku protikomunistického odboje

Z agenturního svazku Státní bezpečnosti

PhDr. Pavel Žáček, Ph.D.

Specifickým pramenem k dějinám protikomunistického (třetího) odboje jsou agenturně-operativní písemnosti Státní bezpečnosti, v našem případě osobní (agenturní) svazek Vlastislava Chalupy (nar. 4. 11. 1919), někdejšího vedoucího oddělení pro vědeckou politiku (OPVP) ústředního sekretariátu Čs. strany národně socialistické (ČSNS).¹ K jeho činnosti, respektive využití ze strany Státní bezpečnosti na domácí půdě i v zahraničí existuje relativně obsáhlá literatura.² Řada neznámých písemností kontrarozvědných i rozvědných útvarů z přelomu čtyřicátých a padesátých let minulého století nacházejících se v předmětném svazku má úzký vztah k protikomunistickému odboji, zvláště pak jeho národně-socialistické odnoži, a snaze komunistické politické policie o jeho kontrolu a likvidaci.

Zcela ojedinělým dokumentem je přehled o činnosti JUDr. Vlastislava Chalupy, zachycující transformaci jeho politické činnosti před únorem 1948 v ilegální odbojovou činnost po únoru, vzniklý do 28. dubna 1948, zčásti z jeho výpovědi při tajné odluce a zčásti zřejmě na základě sledování, zjevně z pera referenta Otmara Kašiny.³

V jarních měsících 1948 organizoval rozpracování národně socialistické ilegality referát 48 (národní socialisté) v čele s Miroslavem Pichem-Tůmou, v rámci 2. oddělení (politické zpravodajství) vedoucího Ladislava Zelenky, sektoru III/Aa (vnitřní zpravodajství) přednosta Štěpána Plačka a jeho zástupce Ivo Miléna, skupiny III/A v čele s přednostou Jindřichem Veselým, III. odboru – „Bezpečnost“ ministerstva vnitra řízeného plk. gšt. Františkem Jandou.⁴

Bývalý velitel referátu 48 Pich-Tůma podal svědectví, že u zrodu akce „Skaut“ stála jeho agentka Věra Šarochová, která již koncem února 1948 donesla z ústředního sekretariátu první informace o vzniku ilegální skupiny. Státní bezpečnost věnovala Chalupovi *zvýšenou pozornost*, neboť jeho oddělení mělo mj. v rámci předvolební kampaně *za úkol připravit materiál proti KSČ*. A z titulu své funkce podléhal bezprostředně předsedovi ČSNS Petru Zenklovi.

Na základě zpráv od Šarochové navrhl Pich-Tůma nadřízenému Zelenkovi jeho *illegální skupinu pozatýkat*. Po neúspěchu s výslechem Chalupovy sekretářky Heleny Dvořákové byl do akce nasazen i další agent z ústředního sekretariátu ČSNS Josef Damián, řízený O. Kašinou.

Prostřednictvím rezidentky Bedřišky Adlerové-Karpinové („Joe“), resp. jejího agenta s krycím jménem „Schreiber“ na holandském vyslanectví, se zástupce přednosta sektoru III/Aa Ivo Milén dozvěděl o snaze *illegální organizace* zajistit Chalupovi i jeho zhen odchod do Holandska. Podle svědectví Picha-Tůmy se vedení sektoru nemohlo dlouho rozhodnout, *jak záměr proti Chalupovi uskutečnit*, aby nebyl prozrazen agent na ambasádě. *Po nekonečném jednání jsem přišel na nápad, že by bylo nejlépe Chalupu zatknout tajně a vytvořit takové podmínky, aby Chalupa*

¹ ABS, f. Svazková agenda Hlavní správy rozvědky – agenturní svazky (I. S-4), reg. č. 41538.

² Srov. MÁLEK, Jiří: JUDr. Vlastislav Chalupa, agent StB. In: *Securitas Imperii*, 1994, č. 2, s. 72–116; KALVODA, Josef: *Z bojů o zítřek*. II. díl. Publishing Inc. Toronto 1996, s. 249–301, 305–344; KALVODA, Josef: *Z bojů o zítřek*. III. díl. Historické eseje. Beroun 1998, s. 240–250; KRÝSTEK, Jan A.: *Mladí národní socialisté v III. odboji. Svědectví dr. Vlastislava Chalupy*. Brno 1995; POVOLNÝ, Mojmír: *Má cesta dvacátým stoletím*. Nakladatelství Šimon Ryšavý. Brno 2001, s. 26–30; *Tři roky. Přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945–1948*. Díl I–III. Melantrich. Brno 1991; Prameny k dějinám III. odboje. I.–III. Centrum pro výzkum československé exilové politiky po roce 1948 UP. Olomouc 1995.

³ V záhlaví dokumentu se nachází rukopisná poznámka: *Toto píše zřejmě Kašina*. ABS, f. I. S-4, reg. č. 41538/016.

⁴ Srov. DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státní bezpečnostních složek*. Sešity 16. ÚDV ZK. Praha 2007, s. 80, 92, 95–96.

všechno, co ve své protistátní činnosti udělal, aby rychle na sebe řekl, aby se nestalo to, že by při normálním zatčení a vyslýchání Chalupa jeho spolupracovníci utekli do zahraničí. Tento můj návrh byl schválen, a také proveden. Byl však pozměněn pouze v tom, že po zatčení Chalupy, který ochotně o své ilegální práci vypovídal a tak odhaloval spolupracovníky, nebylo přikročeno k zatýkání dalších osob, nýbrž bylo Plačkem rozhodnuto, že celé síť Chalupových spolupracovníků bude využito jako agenturní síť státní bezpečnosti k pronikání do dalších ilegálních organizací v ČSR a po případě i do zahraničí, mezi emigraci.⁵

Zástupce velitele referátu 48 Karel Žlábek doplnil: *Po zatčení byl Chalupa dopraven do chaty v Dolní Malé Úpě, v Krkonoších, kterou opatřil Tůma-Pich od Josefa Šrámka, lesního v Dolní Malé Úpě, kde byly prováděny výslechy a vázání Chalupy. A uvedl řadu podrobností popisujících okolnosti vzniku editovaného dokumentu: Můj styk s Chalupou byl charakteru hlídače a střeženého. Z obou stran byl korektní, ale dodržována zásada nepřipustit žádných důvěrností, které by se mohly vyvinout do částečné závislosti na osobě střeženého. Vzhledem k tomu, že jsem byl, jak je uvedeno vpředu, nepřetržitě několik týdnů ve společnosti Chalupy, měl jsem příležitost jej dosti poznat z charakterové i politické stránky. Předmětem dlouhých diskusí byla jeho politická činnost, především působení v ústředním sekretariátu ČSNS. Z rozhovorů vyplývalo, že Chalupa je zásadním politickým nepřítelem lidově-demokratického zřízení a že počítal s tím, že získá během krátkého času význačnou mocenskou pozici v nár. soc. straně, což mu bylo i slibováno Zenklem. Chalupa tvrdil, že nebyť únorových dnů, že by byl během jednoho roku generálním tajemníkem strany a že by potom z ní vytvořil stranu, která by byla schopna úspěšně bojovat proti KSČ. Žlábek mj. zachytil i jedno z jeho tvrzení, že do dvou let nezbytně dojde k válce mezi západními imperialisty a Sovětským svazem. Jeho získávání a vázání pro nás bylo experimentem, který se podle mého soudu plně podařil, protože se Chalupa skutečně ukázal jako výjimečně schopný agent, který má pracovní možnosti v mezinárodním měřítku. [...] Experiment v získávání spočíval v tom, že poprvé bylo přikročeno k přípravě vázání tímto způsobem – t. j. tajným zatčením, dlouhodobým držením pod dozorem, písemným navazováním s jeho lidmi i osobním stykem s vybranými prominenty v řadách politického nepřítele. [...] Po zavázání Chalupy, bylo ihned prováděno propojování na jeho lidi, kteří byli přesvědčeni, že Chalupa je za hranicemi. Bylo to prováděno pomocí dopisů, které Chalupa psal. Chalupa zůstal v chatě, v Dolní Malé Úpě, pod dozorem orgánů, celkem asi 6 týdnů (přesnou délku si již nepamatuji). Já sám jsem se zúčastnil střežení od 3. nebo 4. dne po zatčení nepřetržitě po dobu 4–5 týdnů, od začátku dubna do začátku května 1948. Několik prvních dnů, společně se s. Vladimírem Říhou, potom nepřetržitě se s. Otmarem Kašinou. Příkazy jsme dostávali od Picha-Tůmy, který byl naším bezprostředním nadřízeným a který nejméně jednou v týdnu odjížděl do Úpy a úkoloval Chalupu, co má písemně u svých lidí nařizovat. Náš úkol byl střežit Chalupu a dbát na to, aby nikdo nepovolal s ním nemohl přijít do styku. Tento úkol byl splněn.⁶*

Na přelomu dubna a května 1948 byl Vlastislav Chalupa – již jako „mjr. Král“ – převezen do Prahy, respektive do Šrámkovy vilky v Jílovišti u Prahy, kde byl umístěn, aby se mj. zlepšil jeho zdravotní stav. Další z jeho hlídačů referent Václav Vacek uvedl, jak mu několikrát zopakoval, že měl první dny po svém únosu strach, že bude zastřelen, a proto spolupráci přijal.⁷ Z výše uvedených svědectví je zřejmé, v jakém rozpoložení se Chalupa v průběhu dubna 1948 nacházel a za jakých podmínek přistoupil na návrhy komunistického bezpečnostního aparátu.

* * *

⁵ ABS, f. I. S-4, reg. č. 41538/018. Zápis o výpovědi s obviněným Miroslavem Pichem-Tůmou z 31. 10. 1952.

⁶ Tamtéž. Akce SKAUT, por. Žlábek, říjen 1952.

⁷ Tamtéž. Zpráva o akci Skaut, kpt. Vacek, 17. 10. 1952.

I. Doba před únorovým převratem

Jaro 1947

Od samého počátku chápal Dr. Chalupa celou politiku KSČ jako úsilí o uchopení veškeré moci ve státě a k soustředění veškerého života k dosažení komunistického ideálu uspořádání společnosti, tedy k vybudování toho, co moderní politická ideologie označuje jako totalitní stát, t. j. stát, jehož veškerý život /politický, hospodářský i kulturní/ je určován z jednoho střediska – politické strany – a v němž jsou všechny organizace i úkony každého člověka jen prostředky k uskutečnění její představy o ideálním uspořádání společnosti.

Po komunistickém převratu v Maďarsku bylo mu jasné, že se nyní soustředí komunistická aktivita na ČSR. Tomuto přesvědčení dal výraz v Memorandu XXXIII. /?/, v němž byla vylíčena tehdejší politická situace, načrtnuty cesty, kterými se může brát komunistická ofensiva v ČSR a v závěru podána tato úvaha:

Vedoucí politikové ČSNS si musí uvědomit, kam směřuje politika KSČ. Musí uvážit vlastní program a vlastní prostředky, zejména mocenské, a na základě toho se rozhodnout:

1/ podřídit se KSČ v jejím postupu k jednotné politické organizaci nebo

2/ se jí postavit na odpor. V tomto druhém případě jest nutno předpokládat, že existuje i možnost prohry, která znamená ať už pravý či inscenovaný proces pro velezradu a pod. a v důsledku toho smrt pro vedoucí odpůrčí politiky. Chtějí-li se tedy vůdčí politikové ČSNS stavět KSČ na odpor, musí tedy také připravit

- a. pro svou osobní bezpečnost odchod do zahraničí a opatření pro záchranu členstva a,
- b. budou-li i tam chtít pokračovat ve své činnosti politické, tedy tam odsunout i finanční prostředky a archiv.⁸

Memorandum bylo odesláno prostřednictvím prof. Kubeše⁹ na vedoucí politiky ČSNS /Dr. Zenkla¹⁰/ a některým poslancům /G. Loubal¹¹, Kobylka¹², Uhlíř¹³, Hobza¹⁴ a snad i někteří jiní/.

Polovina září 1947

Tato otázka stala se pro Dr. Chalupu osobně aktuální, když obdržel nabídku ministra Dr. Stránského¹⁵, aby vstoupil do jeho osobního kabinetu v ministerstvu školství. Při jejich

⁸ Srov. Memorandum XXXI. o postavení a možnostech socialismu. In: *Tři roky. Přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945–1948*. Díl 2. Melantrich. Brno 1991, s. 566–587.

⁹ Ve jmenném rejstříku osobního svazku (reg. č. 41538/016) byl prof. JUDr. Vladimír Kubeš (1908–1988) charakterizován: *prof. právnické fakulty Masarykovy university v Brně, jeden z budovatelů posice ČSNS mezi studentstvem; brilantní přednášič, myšlenkově ne zcela hluboký a domyšlený; ctižádostivý, dovede popřát uplatnění i svým spolupracovníkům, osobně, jak se ukázalo, nestatečný*. V letech 1949–1956 vězněn za „pokus o ilegální přechod hranic“.

¹⁰ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl místopředseda vlády PhDr. Petr Zenkl (1884–1975) charakterizován: *předseda ČSNS; první dojem poněkud odpudivý, odměřený, ale při osobním styku velmi přátelský, zejména s podřízenými, ale dovede být velmi chladný; vládyčtivá povaha, bojovný, plný energie; pečlivý sociální pracovník; rozený vůdce*. Po odchodu do exilu v letech 1949–1974 předseda Rady svobodného Československa.

¹¹ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Gustav Loubal (1905–?) charakterizován: *poslanec ČSNS, předseda kraje Brno; ubohý zjev po stránce myšlenkové, organizační i mravní [...]; prázdňný rétor a intrikán, nestatečný*. Členem Národního shromáždění ČSR až do roku 1954.

¹² Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Štěpán Kobylka (1909–1980) charakterizován: *nestatečný a neseriosní člověk, nespolehlivý, reklamní agent, poslanec ČSNS*. Poslancem Národního shromáždění ČSR až do roku 1950.

¹³ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl PhDr. František Uhlíř (1900–1980) charakterizován: *poslanec ČSNS; osobně neznám*. Na druhý pokus v roce 1949 odešel do exilu; žil v Kanadě.

¹⁴ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl JUDr. Ladislav Hobza (1901–1990) charakterizován: *poslanec ČSNS z Třebíče, osobně neznám*. Členem Národního shromáždění ČSR až do roku 1954. V letech 1968–1969 místostarosta dočasně obnovené Čs. obce sokolské.

¹⁵ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl JUDr. Jaroslav Stránský (1884–1973) charakterizován: *ministr školství; starý člověk, skvělý stylista, s aristokratickými sklony; křesťanský mystik*. Po únoru 1948 odešel do exilu, působil v Radě svobodného Československa, spolupracoval s BBC a RFE.

rozhovoru v Brně v Grand Hotelu, ve kterém dojednávávali podmínky, se ho tázal, zda ČSNS uvažuje i o důsledcích politické porážky a zda se připravuje na odchod do zahraničí. Odpověď zněla takto: „Strana jako celek nikoliv, ovšem její vedoucí jako jednotlivci činí opatření, aby se nemuseli dát oběsit.“ Dr. Chalupa z toho vyrozuměl, že Dr. Stránský sám má útěk připraven, a tázal se, zda jeho manželce a jemu v případě nutnosti zaručuje, že je dopraví do bezpečí. Odpověď zněla stručně: „Ano.“

Konec září 1947

Poněvadž se prof. Kubeš o něm zmínil i Dr. Zenklovi, nastal mezi ním a Dr. Stránským spor o umístění Dr. Chalupy. Dr. Zenkl nakonec rozhodl jednoduše pro sebe a pozval jej k rozmluvě do Prahy. Dr. Chalupa mu podal předem svůj návrh činnosti, kterou k obrodě strany považoval za nutnou /vybudování Poradního sboru předsedy, resp. předsednictva strany/ a při rozmluvě přivedl řeč na stejné téma co s Dr. Stránským. Dr. Zenkl odpověděl, že si je nebezpečí vědom, ale že je ochoten za demokracii přinést každou oběť a že totéž předpokládá i u něho. Proto se o věci dále nezmínil a vymínil si aspoň tyto předpoklady svého souhlasu:

- a/ Jeho práce se omezí jen na budování PS; nebude vtažen ani do běžné politiky ani do běžné stranické agendy.
- b/ Známost o jeho přítomnosti v Praze, o jeho jménu i povaze jeho práce bude omezena na co nejmenší počet lidí.
- c/ Nebude nucen rozvázat svůj pracovní poměr ve Slovenské bance, ale Dr. Zenkl mu vymůže studijní dovolenou na dobu do voleb, jejichž výsledek rozhodne o dalším.

Konec října – začátek listopadu 1947

Poněvadž výsledek této rozmluvy s Dr. Zenklem v rozhodujícím ohledu nebyl uspokojivý, mluvil Dr. Chalupa s Dr. Krajinou na jeho cestě do Karlových Varů, Mariánských Lázní a Aše, kde prohlíželi místo, kudy odcházel do prvního exilu Dr. E. Beneš.¹⁶ Při této příležitosti mu Dr. Krajina slíbil, že vše zařídí tak, aby se v případě nutnosti dostal Krajina, jeho manželka i dítě i Dr. Chalupa a jeho manželka do bezpečí mimo dosah komunistického teroru. Uvedl, že má nabídku na místo vysokoškolského profesora jednak v USA, jednak na Hawai a že by z jeho platu aspoň pro začátek všichni pohodlně vyžili.

Prosinec 1947

O tomtéž tématu mluvil s Dr. Chalupou prof. Bušek¹⁷ z vlastního popudu. Chtěl přijmout místo ředitele historického ústavu v Římě jako politický asyl pro případ, že by nebyl kandidován jako poslanec, poněvadž se obával, že politika strany skončí katastrofou. Dr. Chalupa mu doporučoval důtklivě, aby místo přijal, a Dr. Bušek učinil i potřebné kroky.

V téže době debatoval o těchto vyhlídkách Dr. Chalupa s osobním tajemníkem Dr. Krajiny Ludvíkem Reimannem¹⁸, který slíbil, že prostřednictvím ministerstva školství opatří řádné pasy pro případ nutnosti.

¹⁶ Srov. BENEŠ, Edvard: *Světová válka a naše revoluce*. Čin – Orbis. Praha 1935, s. 77–78.

¹⁷ Ve jmenném rejstříku osobního svazku (reg. č. 41538/016) byl prof. JUDr. Vratislav Bušek (1897–1978) charakterizován: *profesor Karlovy University v Praze, předseda Ústřední kulturní rady ČSNS; příslušník levého křídla ve straně, opozičník zejména proti min. Stránskému, vzdělaný, ušlechtilý a chytrý člověk, statečný*. Po odchodu do exilu odsouzen na podzim 1948 Státním soudem v nepřítomnosti k trestu smrti. V USA působil mj. jako redaktor RFE.

¹⁸ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Ludvík Reimann charakterizován: *osobní tajemník Krajinův; mazaný, chytrý, rád působící z pozadí, nikoliv ješitný, ale cílevědomě pracující, houževnatý, se sklonem k intrikám; jinak vůdce levého křídla v MNS proti „fašistickému“ pražskému kraji /Lesák, Ransdorf/.*

Vánoce 1947, leden 1948

O vánočních, resp. novoročních prázdninách upozornil Dr. Chalupa na kritickou politickou situaci i prof. Dr. Kubeš v Brně a dal mu stejnou radu. Prof. Kubeš ovšem byl touto vyhlídkou mírně poděšen.

Poznámka: O nastávající politické persekuci a o útěku do zahraničí se v řadách národních socialistů, zejména pak na Ústředním sekretariátě všeobecně, ale lehkomyšlně žertovalo.

II. Únorová krise

20. únor 1948

Když ohlásil Zápotocký¹⁹ sjezd závodních rad, poukázal Dr. Chalupa Firtovi²⁰ na vážnost situace a žádal, aby byla podniknuta příslušná bezpečnostní opatření. Firt slíbil, že bude vědět, kdy je situace kritická, a že v tom případě nejen Dr. Chalupa upozorní, nýbrž jeho ženu i jej zajistí.

23. únor 1948

V pondělí ráno došla na sekretariát zpráva o zatčení br[atra] Reimanna²¹ /asi o ½ 9. hod./, což byl podle odhadu Dr. Chalupy začátek policejní akce proti ČSNS, namířený – jako pravidelně ve všech komunistických akcích podobného rázu – na gen. tajemníka Dr. Krajínu /srv. např. Maďarsko, Slovensko/. Poněvadž Dr. Chalupa v souhlase s obecným míněním straníků očekával nikoliv bezpečnostní akci, nýbrž politickou persekuci, probral veškerá memoranda a ta, která bylo možno pro komunisty považovat za nejnesnesitelnější, dal s[lečně] Dvořákové²² a br. Pechanovi²³ k odstranění, t. j. ukrytí nebo zničení. Rovněž dal zničit celou svou korespondenci. Když přišla policejní prohlídka, bylo mu nakázáno, aby odevzdal klíče a odebral se do zasedací síně, kde už byli přítomni ostatní. Na zákrok posl. Kobylky, který prohlásil, že Zenklova místnost požívá imunity, byl zavolán zpět, uzamkl všechny spisy a klíče odevzdal jednomu z obou přítomných poslanců. Pak se vrátil a očekával, že všichni budou odvezeni do vězení. Když byli propuštěni,

¹⁹ Antonín Zápotocký (1884–1957), 1945–1954 člen předsednictva ÚV KSČ, 1954–1957 člen politického byra ÚV KSČ, 1945–1953 poslanec NS, 1945–1950 předseda Ústřední rady odborů, 15. 6. 1948 – 21. 3. 1953 předseda vlády ČSR, 21. 3. 1953 – 13. 11. 1957 prezident ČSR.

²⁰ Ve jmenném rejstříku osobního svazku (reg. č. 41538/016) byl Julius Firt (1897–1979) charakterizován: *poslanec ČSNS, gen. řed. Melantricha; velmi výkonný, clevědomý pracovník, nedávající se rozptylovat a odlákat od své práce ničím; dobrosrdečný, prostý, přístupný, vlídný; dovedl získávat lidi; přesvědčením na levici strany; šedá eminence ČSNS. Po odchodu do exilu členem Rady svobodného Československa, šéfredaktorem čs. redakce RFE.*

²¹ Srov. VEBER, Václav: *Osudové únorové dny 1948*. NLN. Praha 2008, s. 280.

²² Ve jmenném rejstříku osobního svazku (reg. č. 41538/016) byla Božena Dvořáková charakterizována: *krycí jméno Burešová, bytem Praha-Zemské domovy; zaměstnankyně osobního oddělení ústředního sekretariátu Socialistické strany; dost neprůhledná, snad opravdu horlivá národní socialistka, snad konfidentka KSČ; v práci pilná a nevybíravá; ne příliš chytrá; v minulosti nějaké stíny; žila v konkubinátě, ale její druh ji opustil, prý pro politické přesvědčení – on KSČ, ona ČSNS. V přehledu o akci „Skaute“ bylo o B. Dvořákové uvedeno, že začala velmi iniciativně budovat illeg. skupiny, a na základě dopisu V. Chalupy počala budovat illeg. síť pod naší kontrolou. [...] Pomocí základní struktury ill. skupin, vytvořené DVOŘÁKOVOU, uskutečnili jsme systém skupin, které dalším navazováním nám odhalovaly illeg. skupiny, úřadem [STB] dosud neobjevené. Ctižádostivá DVOŘÁKOVÁ se chtěla vymknout z CHALUPOVA vedení. Proto jsme zorganizovali její schůzku s CHALUPOU, což navždy upevnilo její důvěru. Počáteční síť tvořilo 13 illeg. skupinek /nejdříve nár. socialisté, pak soc. dem., lidovci a naposledy se připojili částečně agráři a Sokolové/... ABS, f. Svazková agenda Hlavní správy rozvědky – agenturní svazky (I. S-4), reg. č. 41538/018. Přehled o akci SKAUT a návrh dalšího postupu.*

²³ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Miloslav Pechan charakterizován: *posluchač práv, bytem Brno-Masarykova čtvrt', [...] původně ilegálně organizovaný a pracující komunist, jeden čas i partyzán, spolupojovník Lencův a Zouklův; po protistudentských demonstracích v Brně a pro neupřímnost komunistické taktiky vystoupil z KSČ a vstoupil později do ČSNS; energický, samostatně se rozhodující, někdy ukvapeně a zbrkle, s velkým rozhledem zejména národohospodářským, věrný kamarád; přesvědčený socialista, věřící ve vývoj k syntese demokracie a socialismu; trochu prospěchář v peněžních věcech.*

byl překvapen, vyžádal si zpět klíče, které mezitím obdržel br. Hacker²⁴, a probral celý materiál, odkud byla zničena zejména jména spolupracovníků, napsaná na obalech a na velké přehledné nástěnné kartě, vyvěšené v přední místnosti v č. 115. Tato práce nebyla prováděna ihned, protože v podstatě materiál byl nezávadný, ale postupně snad po celý týden, jak docházel k přesvědčení, že odstraněním některých věcí bude usnadněna posice zejména pro spolupracovníky. Tak velká karta se jmény přispívatelů a příspěvků předvolební kampaně byla odstraněna až za týden. Velké množství věcí pak dal při stěhování odnést br. Hacker do archivu, něco snad přece vzala policie.²⁵ Sám odnesl domů své soukromé věci /knihy, poznámky k habilitační práci, věšáky atd./; při této příležitosti byla jeho žena zastavena policejním úředníkem, který ji stopoval a prohlédl balíček, který nesla, ale nebylo v něm nic závadného /Přehledy²⁶/.

Ještě v pondělí telefonoval Pechan Chalupovým jménem do Brna /OPVP/ a sdělil, že byla v Praze prohlídka. Sám pak odejel do Brna, aby pokud možno složil zkoušky ze dvou předmětů, které mu ještě chyběly k dokončení studií a dosažení doktorátu.

24. únor 1948

Dopoledne vyhledal Dr. Chalupa Dr. Krajinu a upozornil jej, že podle běžného komunistického schematu je celá akce namířena vždy proti generálnímu tajemníkovi a že je tedy v bezprostředním nebezpečí. Tázal se, zda splnil svůj slib a zda zajistil odchod za hranice pro svou rodinu a sebe i pro Mařenku /pí. Chalupovou²⁷/ a Dr. Chalupu, poněvadž očekával, že k persekuci dojde ihned, jakmile povolí prezident Beneš.²⁸ Dr. Krajina prohlásil, že nemá nic připraveno a že také na útěk nepomýšlí, neboť jakákoliv úvaha o útěku znamená ochromení odhodlání a opuštění prezidenta Beneše v nejkritičtějších chvílích státu.²⁹

Po skončení zasedání ÚVV³⁰ vzal min. Dr. Drtina³¹ Dr. Zenkla a Dr. Chalupu autem do bytu. Dr. Chalupa je upozornil, že situace je podle jeho názoru už definitivně ztracena bez ohledu na postoj prezidenta Beneše. Na dotaz, zda mají připraven útěk za hranice, odpověděli oba záporně, ale slíbili, že v případě nutnosti zajistí i odchod jeho i s manželkou.

25. únor 1948

Byla vyhlášena nová vláda.³² Přestože věc byla už předem jasná, vyvolalo jmenování nové vlády hotovou paniku, tím spíše, že ministři ani gen. tajemník se na sekretariátu vůbec neukázali a zaměstnanectvo zůstalo zcela bez směrnic. Když večer obvinil rozhlas z velezrady posl. Čížka

²⁴ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl K. Hacker charakterizován: *tajemník předsednictva ČSNS a tajemník Zenklův, s Matoušem Zenklův důvěrník; člověk nepatrného rozhledu a v žádném ohledu nevyňikající, spíše malicherný, ale panovačný, přestože navenek vládny; v ČSNS žába na prameni.*

²⁵ Srov. VEBER, Václav: *Osudové únorové dny 1948*, s. 297; BLAŽEK, Petr: *Únorový převrat pohledem Ústředny StB při ministerstvu vnitra*. In: *Paměť a dějiny*, 2008, č. 1, s. 109.

²⁶ Srov. *Tři roky. Přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945–1948*. Díl 3. Melantrich. Brno 1991.

²⁷ Ve jmenném rejstříku osobního svazku (reg. č. 41538/016) byla Marie Chalupová charakterizována: *žena; prosté děvče z venkova, nedůvěřivé k veškeré a zejména politické aktivitě svého muže, ale přesto ho na jeho cestě oddané následující; spíš ustrašená; [...] vzdělaná, se zdravým rozumem a rozhledem; ne ctižádnostivá, nenáročná, skromná a se sklonem k prostému životu v klidu a stranou, s malými životními nároky, s touhou po troše pohodlí a kulturní zábavy /divadlo, koncert/, k ČSNS a její politice nedůvěřivá, stále usilující o odvrát od politiky.*

²⁸ Srov. KAPLAN, Karel: *Poslední rok prezidenta*. ÚSD. Praha 1993, s. 37–42.

²⁹ Srov. KRAJINA, Vladimír: *Vysoká hra. Vzpomínky*. Nakladatelství Eva – Milan Nevole. Praha 2004, s. 202–203.

³⁰ Srov. VEBER, Václav: *Osudové únorové dny 1948*, s. 315–317; KOCIAN, Jiří: *Československá strana národně socialistická v letech 1945–1948*. Organizace, program, politika. Doplněk. Brno, s. 153; KOUTEK, Ondřej: *Prokop Drtina. Osud československého demokrata*. ÚSTR – Vyšehrad. Praha 2011, s. 340–341.

³¹ Ve jmenném rejstříku osobního svazku (reg. č. 41538/016) byl JUDr. Prokop Drtina (1900–1980) charakterizován: *ministr spravedlnosti, člen předsednictva ČSNS, uzavřený, ne příliš prozíravý a bystrý, ale houževnatý, spíš fouňka, nedružné povahy*. Dne 28. 2. 1948 se pokusil o sebevraždu, 1948–1953 ve vazbě, 1953–1960 vězněn.

³² Srov. VEBER, Václav: *Osudové únorové dny 1948*, s. 339.

a Horu, který byl přítomen na sekretariátě, zapřísahal se Hora i čestným slovem, že obvinění je nepravdivé; upřímnost jeho prohlášení utvrdilo Dr. Chalupu v přesvědčení, že se nejedná o skutečnou bezpečnostní akci, nýbrž o pouhé zneužití policejního aparátu KSČ, které má vést k likvidaci ČSNS a být jejím odůvodněním před veřejností.

Až v nočních hodinách se spojil Dr. Kohák³³ s novým ministrem Dr. Šlechtou³⁴ a dal dohromady delegaci v čele s posl. Kobylkou, aby s ním projednala, co se má dále dít. Dr. Kohák a Dr. Bušek pak odjeli za min. Drtinou, aby se dověděli, jak na situaci pohlíží dosavadní vedení strany.

III. Doba po únorovém převratu

26. únor [1948]

Zmatek na sekretariátě vrcholil. Ze všech stran byly dotazy, co se má dělat. Své stanovisko vyjádřil Dr. Chalupa pětičlennému zbytku předsednictva MNS, který ho dopoledne navštívil, aby se informoval o jeho názoru na situaci. Vyjádřil se takto:

1. Je konec se samostatnou politikou nejen ČSNS, nýbrž všech politických stran. Zejména nebude možno stavět se proti politice KSČ. Názory, že obrozená ČSNS bude mít svou politickou linii, která by byla pokračováním linie ČSNS, označil za ilusi.
2. Vývoj půjde rychle, patrně přes jednotnou kandidátku k jednotné politické organizaci, ve skutečnosti ovládané KSČ tak, jak tomu bylo ve všech východoevropských státech.
3. Kdo chce spolupracovat s KSČ na její linii, ať nevstupuje do nové socialistické strany, nýbrž ať jde přímo do KSČ, neboť likvidace oné strany je jen otázkou několika měsíců; podle odhadu k ní dojde po volbách.
4. Kdo nesouhlasí s tím, co se stalo, ať se zcela stáhne do ústraní, aby nebyl na očích, neboť zejména funkcionáři ČSNS mohou očekávat persekuci. Ztratí se velmi brzy vzájemná důvěra, nekomunisté se budou cítit ztraceni a opuštěni; proto ať se zbytky národních socialistů drží pohromadě v malých skupinkách lidí, kteří si mohou důvěřovat. Aktivitu zatím ať nevyvíjejí žádnou, neboť v totalitním státě ani illegalita není možná, ale snad jednou bude možno obnovit stranu, a pak budou oni jejími pilíři.

Ve stejném smyslu odpovídal na všechny otázky ostatní.

27. únor – 9. březen 1948

Během dní, následujících po únorovém převratu, se soustředil na osobní zajištění své ženy, která byla ve vysokém stupni těhotenství, a svoje.

Byly v zásadě dvě možnosti:

1. zůstat v ČSR, stáhnout se z politické aktivity a vrátit se do řádného zaměstnání,
2. odejít za hranice a tam hledat obživu buď politickou činností, nebo obyčejnou, pravděpodobně běžnou prací.

³³ Ve jmenném rejstříku osobního svazku (reg. č. 41538/016) byl Dr. Miloslav Kohák (1903–1996) charakterizován: *křesťanský socialista, ušlechtilý člověk, ale nebojovný, spíš trpitelského založení; podle jména politický šéfredaktor Svobodného slova, ale od počátku utlačovaný Herbenem*. Po odchodu do exilu ředitel čs. redakce RFE.

³⁴ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Dr. Emanuel Šlechta (1895–1960) charakterizován: *ministr techniky, předseda ÚHTR ČSNS; blíže neznám; dělá nejistý a zlomený dojem; sám si přisuzuje Háchovu funkci*. V únoru 1948 místopředseda Ústředního akčního výboru Národní fronty, 1948–1950 předseda ČSS, 1948–1954 poslanec Národního shromáždění ČSR, 1948–1950 ministr techniky a 1950–1956 ministr stavebnictví, 1956–1960 ministr – předseda Vládního výboru pro zvelebení zemědělského, lesního a vodního hospodářství. Spáchal se svou ženou sebevraždu.

Ad 1. Proti této eventualitě mluvila následující úvaha:

Nový režim nebude důvěřovat nikomu, kdo nebyl komunistou, zejména však nikoliv těm, kdo byli proti němu politicky exponováni. Podle názoru, který je dosud u nekomunistů obvyklý, platily pro Dr. Chalupu tyto eventualy:

- A. Očekával po procesu s Krajinou a spol. pro velezradu další proces proti Zenklovi a spol. spíše politického obsahu. Nebylo mu jasné, z čeho by mohli být obviněni, a proto počítal s tím, že budou jejich političtí spolupracovníci II. řádu donuceni /násilím, mučením, injekcemi, persekucí rodinných příslušníků atd./ k falešným výpovědím proti nim. Musil počítat s tím, že toto bude čeká v první řadě jeho, neboť nemohl rozumně doufat, že by jeho vztah k Dr. Zenklovi zůstal Státní bezpečnosti neznámý.
- B. I kdyby nenastala tato eventualita, bylo nutno počítat, že po čistce přijde likvidace, která by postihla zejména funkcionáře ČSNS, aby se KSČ uvarovala tvoření event. spiknutí, illeg. kroužků atd.
- C. Kdyby ani k tomu nedošlo, bylo možno s určitostí očekávat, že se některé kruhy národa odhodlají k ilegální činnosti; nebude-li moci policie³⁵ pachatele vypátrat, bude zatýkat namátkou bývalé exponenty ČSNS.
- D. Autoritativní politický režim nesnáší nezdary. Když dojde k větším neúspěchům v jakémkoliv oboru, musí nutně převalit vinu na své odpůrce, jinak by přiznal vlastní neschopnost, a inscenuje politický proces proti „velezrádcům, škůdcům, sabotérům“ a pod., při čemž vyzdvihuje, že dal těmto živilům možnost zapojit se do budovatelského díla, ale že ony nejen si nedovedly vážít jeho velkomyslnosti, ale dokonce ji zneužily ke zradě a sabotáži. I toho bylo nutno se obávat.
- E. Podle informací od posl. Firta dala se po komunistickém převratu v ČSR záhy očekávat válka. Bylo jisté, že eventuální konflikt zvýší tlak na podezřelé a že podezřelí budou v první řadě ti, kdo byli činní v ČSNS.
- F. Téměř každý, kdo se vrátil od vyšetřování, sděloval, že byl vyšetřován i o činnosti Dr. Chalupy a že všechny výpovědi o práci v jeho oddělení byly přijímány s nedůvěrou, protože pryč se tam musila provozovat činnost ilegální.

Ad 2. Proti druhé možnosti mluvily tyto argumenty:

- A. Odchod za hranice znamenal možná nevrátit se nikdy do vlasti.
- B. Nelze očekávat v zahraničí, kde je stejně nízká životní úroveň, dobré přivítání, nýbrž spíše hlad a těžkou práci, což bylo povážlivé zejména s ohledem na manželčin stav.
- C. Bylo nutno v případě odchodu za hranice počítat s persekucí rodiny.
- D. Politické složení emigrace /tenkrát/ vylučovalo veškerou možnost spojovat se s emigranty rázu Prchala³⁶, Ďurčanský³⁷, Tigrid³⁸, Koželuhová³⁹, Procházka⁴⁰ atd. Socialistů v emigraci tenkrát nebylo.

³⁵ Sbor národní bezpečnosti.

³⁶ Lev Prchala (1892–1963), legionář, armádní generál (1936), velitel 4. armády (1938), během druhé světové války v opozici vůči E. Benešovi, zbaven hodnosti (1945), představitel Českého národního výboru.

³⁷ Prof. JUDr. Ferdinand Ďurčanský (1906–1974), 1938–1939 ministr spravedlnosti, sociální péče a zdravotnictví, posléze veřejných prací a dopravy slovenské autonomní vlády, 1939–1940 ministr zahraničí a vnitra Slovenské republiky, 1947 odsouzený v nepřítomnosti k trestu smrti, v exilu založil Slovenský akční výbor.

³⁸ Pavel Tigrid, vl. jménem Schönfeld (1917–2003), spisovatel, publicista a politik, představitel protikomunistického exilu, šéfredaktor časopisů Vývoj a Svědectví, spolupracovník RFE.

³⁹ Ve jmenném rejstříku osobního svazku (reg. č. 41538/016) byla JUDr. Helena Koželuhová (1907–1967) charakterizována: *osobně neznáma*. Krátce po únorovém převratu odešla s rodinou do exilu, předsedkyně Sdružení československých žen v exilu, členka Rady svobodného Československa, spolupracovnice RFE. Manželka Dr. Adolfa Procházky. Srov. PEJSKAR, Jožka: *Poslední pocta*. Sv. 1. Konfrontace. Curych 1982, s. 89.

⁴⁰ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Dr. Adolf Procházka (1900–1970) charakterizován: *ministr zdravotnictví, osobně neznám*. Po odchodu do zahraničí představitel exilové lidové strany, člen Rady svobodného Československa, 1953–1970 předseda exekutivního výkonného výboru Středoevropské křesťansko-demokratické unie.

E. V činnosti Dr. Chalupy nebylo nic trestného ve smyslu zákona; o špionážní aféře⁴¹ nevěděl, a proto do ní nemohl být zatažen; protikomunistický postoj ovšem zůstával, ale byl logickým důsledkem jeho politické orientace. Na druhé straně mohl prokázat /na př. svědectvím tak nepochybného socialisty, jakým je nynější místopředseda Socialistické strany Ferd. Richter⁴²/, že sledoval opravdu socialistickou linii během celé své politické činnosti.

Za této situace se rozhodl odstraňovat překážky, které se stavěly v cestu oběma eventualitám. Budou zde vypsány podle souvislosti v č n é, obsahové, poněvadž č a s o v o u souvislost nelze už přesně rekonstruovat; tam, kde je to možné, jsou ovšem uvedena bližší data, při čemž rozptyl několika dnů není vyloučen.

Ad 1.

Proto, aby zůstal doma, měl podle svého mínění Dr. Chalupa dobrý základ ve skutečnosti, že jeho pracovní poměr se Slovenskou bankou v Bratislavě trval a že mu napsal tehdejší nám[ěštek] gen[erálního] řed[itele] Biskup⁴³, že může nastoupit. Nenastoupil ze dvou důvodů:

a/ Obával se, že by jeho okamžitý odchod z Prahy byl vykládán jako projev illoyality k novému vedení a novým poměrům.

b/ Obával se, že by mohl být vyšetřován v Bratislavě; tomu se chtěl vyhnout jednak proto, že policejní orgány postupovaly v Bratislavě vůči politickým vyšetřovancům mimořádně brutálně /srv. projevy poslanců DS v SNR⁴⁴/, jednak proto, že by to mohlo mít za následek ztrátu zaměstnání v bance.

Když byla o jeho domnělé ilegální činnosti vyslýchána jeho spolupracovnice /kanc[elářská] síla/ Božena Dvořáková⁴⁵, poradil se o této věci s pres. Richterm, nyní Il. místopředsedou strany, který znal jeho politické přesvědčení a který také svou radou spolurozhodl, že svého času přijal Zenklovu nabídku, a kterého o postupu věcí v Praze příležitostně informoval. Schválil Chalupův názor, že by měl podat žádost na Státní bezpečnost, aby byl vyslechnut, poněvadž tak bude moci vyvrátit případné podezření z illegality a odstraní nebezpečí, že bude dodatečně policejně vyslýchán v Bratislavě a tím existenčně poškozen. Žádost napsal a doporučeným dopisem odeslal.

⁴¹ Srov. ŽÁČEK, Pavel: Dává se na vědomí... Jan Masaryk ve svědectvích čs. zahraničního zpravodajství. In: *Paměť a dějiny*, 2013, č. 2, s. 60.

⁴² Ve jmenném rejstříku osobního svazku (reg. č. 41538/016) byl Ferdinand Richter charakterizován: *president Zemského soudu v Brně; politicky odpůrce Langrův na Moravě, vůdce levice v ČSNS, jeden ze 4 poslanců, kteří hlasovali proti vstupu ČSNS do strany Národní jednoty, po převratě celkem nespravedlivě odsavený pro žádost o milost, kterou psal po svém odsouzení na smrt K. H. Frankovi; politicky samostatný a pronikavý myslitel, obdivovatel SSSR.*

⁴³ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Josef Biskup charakterizován: *Slovenská banka, Rooseveltovo nám. 2, bytem Palisády, Bratislava; nepolitický, obchodní vynikající člověk; osobně dosti poškozený únorovými událostmi, poněvadž při fúzí byl přes svou skvělou kvalifikaci zatlačen na podřadné místo; nadobytý zdatný obchodník.*

⁴⁴ Srov. ŠUTAJ, Štefan: *Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944–1948*. Vydavateľstvo SAV. Bratislava 1999, s. 252–254.

⁴⁵ K pozadí výslechu uvedl někdejší velitel referátu 48 Miroslav Pich-Tůma následující: *Protože Chalupa, než mohl být zatčen, z Prahy ujel a podle zprávy od [druhé sekretářky Věry] Šarochové předal svoji práci své první sekretářce Heleně Dvořákové, zatklí jsme s org. [Karlem] Žlábkem Dvořákovou. Aby nebyla prozrazena agentka Šarochová, odůvodnili jsme toto zatčení Dvořákové tak, že jest zatčena pro ukrývání materiálu zachráněného před bezpečnostními orgány z budovy ÚS-NS strany. Dvořáková byla po svém zatčení předána na KV-Stb Praha, odkud byla pro nedostatek důkazů propuštěna na svobodu, jelikož materiál, který u sebe skutečně měla, zapřela. Zprávu o tom, že Dvořáková tento materiál skutečně vlastní, jsem získal od agentky Šarochové, a proto, že se počítalo s další prací Šarochové, jsme nemohli Dvořákovou usvědčit. Na základě zkušenosti s Dvořákovou jsme viděli, že bysme ji nepřiměli k pravdivým výpovědím o existující ilegální organizaci Chalupy, i kdybychom použili proti ní materiálu o této organizaci získaného Šarochovou, a [...] na Dvořákovou jsme kromě Šarochové nasadili i agenta, kterého měl referent [Otmar] Kašina na ÚS-NS strany, a to Josefa Damiána. ABS, f. l. S-4, reg. č. 41538/018. Zápis o výpovědi s obviněným Miroslavem Pichem-Tůmou z 31. 10. 1952.*

8. březen [1948]

Víc po této stránce dělat nemohl kromě toho, že si zakázal veškeré návštěvy mimo svých nejbližších přátel, protože se obával případných provokací. Slovenské bance pak odepsal, že bude ze služeb sekretariátu propuštěn a že nastoupí, jakmile bude moci, a rozvázal na vybidnutí osobního oddělení k 30. dubnu 1948 pracovní poměr s ČSNS.

Ad 2.

Současně však nezanedbával přípravy pro druhou eventualitu, t. j. odchod za hranice. Tyto přípravy /zejména politicko-obsahové/ byly promyšleny společně mezi Dr. Chalupou, Dr. Povolným⁴⁶ a Pechanem, který se vrátil z Brna se zprávou, že zatím není možno skládat zkoušky, protože akční výbor právnické fakulty vyloučil téměř všechny profesory. Všichni z důvodů, uvedených shora na str. 8–9 sub 1A-F, byli jednotni v názoru, že odchod za hranice bude asi nezbytný. O otázce d o m á c í h o o d b o j e nebylo uvažováno; pokud tato otázka byla řešena, tedy negativně, a to z důvodů obecných i zvláštních.

Důvody obecné:

1. Byly známy výsledky práce Gestapa, které odkrylo a decimovalo téměř všechny podzemní organizace.⁴⁷ Předpokládalo se, že Státní bezpečnost je nejen obeznámena s metodami Gestapa a NKVD⁴⁸, ale že je zdokonalila po všech stránkách, zejména co se brutality týká.
2. Strach před komunisty byl mnohem větší než před Němci; obecně se říkalo, že tak, jako byla rakouská persekuce hračkou k persekuci německé, že persekuce německá bude hračkou vzhledem k persekuci komunistické. Musel se proto očekávat větší teror, případně masové akce vůči nekomunistům, a v důsledku toho mnohem větší udavačství.
3. Za německé okupace byly fronty zřetelně vyhraněny; národnost byla celkem jasnou hranicí mezi tábory; to odpadlo a ten, kdo ještě včera byl nekomunistou, mohl zítra být z jakéhokoliv důvodu v komunistických řadách.
4. V řadách ČSNS byli komunističtí agenti už dříve; při převratu se nijak neprozradili⁴⁹, a tak bylo nebezpečí, že právě oni budou se nabízet k odbojové činnosti. Bylo už známo, že se Státní bezpečnost pokouší k tomuto účelu získat nějaké studenty.
5. Bylo i teoreticky dokázáno, že illegalita je v totalitním státě nemožná /Crawchenko, I chose freedom⁵⁰, Burnham, The Managerial Revolution⁵¹, srv. i závěrečné kapitoly Gisevius, Cesta do pekel⁵² / a že jedinou možnou formou odporu, možnou v tomto státě, je pasivní rezistence /u nás švejkovina/, a ani ta není možná, je-li oporou vládnoucích masové hnutí, jehož členové se vzájemně kontrolují.

⁴⁶ Ve jmenném rejstříku osobního svazku (reg. č. 41538/016) byl Dr. Mojmir Povolný (1921–2012) charakterizován: *tajemník Hospodářské rady; socialista Davidova typu, původem z drobné zemědělské rodiny; s velkým přehledem zejména v otázkách zahraničně politických; zná rusky, anglicky, francouzsky, německy; osobně spíše ustrašený, s touhou stát se novinářem; drobný, ale cílevědomý pracovník, ryzí povahy.*

⁴⁷ Srov. SLÁDEK, Oldřich: *Zločinná role gestapa. Nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938–1945*. NV – ČSPB. Praha 1986; SLÁDEK, Oldřich: *Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944–1945*. NV. Praha 1991.

⁴⁸ Lidový komisariát vnitřní (NKVD) SSSR a Lidový komisariát státní bezpečnosti (NKGB) byly v polovině března 1946 přejmenovány na ministerstvo vnitřní (MVD) SSSR a ministerstvo státní bezpečnosti (MGB) SSSR. KOKURIN, A. I. – PETROV, N. V. (eds.): *Lubjanka. Organy VČK-OGPU-NKVD-NKGB-MGB-MVD-KGB*. Vydavatelství „Materik“. Moskva 2003, s. 87, 139.

⁴⁹ Srov. KAPLAN, Karel: *Pět kapitol o únoru*. Doplněk. Brno 1997, s. 15, 57–62.

⁵⁰ Srov. KRAVCHENKO, Victor: *I Chose Freedom: The Personal and Political Life of a Soviet Official*. Scribner's at Sons. New York 1946.

⁵¹ Srov. BURNHAM, James: *The Managerial Revolution: What is Happening in the World*. John Day Co., New York 1941.

⁵² Srov. GISEVIUS, Hans Bernd: *Bis zum bitteren Ende*. Fretz at Wasnuth. Curych 1946.

Důvody zvláštní:

1. Nikdo z uvedených neměl dost konspiračních zkušeností ani dost velký okruh známých, aby mohl uvést do chodu ilegální organizaci.
2. Při každé činnosti musilo nutně vyvstat podezření proti bývalým čelným představitelům ČSNS, což se rovnalo vlastnímu prozrazení.

Pro odchod za hranice bylo třeba přípravy jak politické, tak technické.

Politická příprava:

Po stránce obsahové je zachycena v už podané zprávě na str. 1–5.

Po stránce o s o b n í bylo nutno, aby se před odjezdem Chalupovy skupiny, nejpozději však současně, dostaly do tábora emigrace už známé osoby socialistického tábora s větší autoritou, které by mohly být – hlavně v důsledku určité vážnosti, které u nich Dr. Chalupa požíval, resp. domníval se požívat, – pro tento program získány a které měly být oporou Chalupovy skupiny jak v uskutečňování politického programu, tak v existenčních otázkách. Bylo totiž počítáno jako s jistotou, že ani liberalistická, ba z části dokonce fašistická skupina emigrace, ani politika USA Chalupovu skupinu s jejím socialistickým programem nijak nadšeně neuvítá, a bez mezinárodně známé autority, která by eventuálně mohla navázat styk s levicí Labour Party, by její snaha byla marná. Na druhé straně za žádných okolností nikdo nechtěl, aby se ocitli v táboře lidí, kteří by i v případě předpokládaného vítězného konfliktu Západu s Východem měli proti sobě ze sociálních důvodů celý národ ve sjednoceném šiku. Odtud vzniklo rozhodnutí, že nepůjdou za hranice dříve, než se tam dostane některý z národně socialistických čelných politiků, na kterého by měl Dr. Chalupa dostačující vliv. Chalupova skupina počítala, že najde i v západní veřejnosti oporu pro svůj program, pro který bylo ovšem možno uvádět řadu nesporných a silných argumentů, a že jí aspoň počáteční opora některého z předáků postačí jako platforma pro další zápas. Z toho důvodu přizvali prostřednictvím Pechanovým v Brně ke spolupráci i Ivana Gadourka⁵³, který měl velké známosti mezi křesťanskými studentskými organizacemi na Západě a chtěl odejít stejně za hranice za svou snoubenkou v Holandsku. Jednalo se nyní o to, aby se potřebné osoby ocitly v zahraničí.

Za tím účelem svěřil se Dr. Chalupa se svými názory prof. Buškovi, který byl v podobné situaci jako on. Na jedné straně by se byl rád vyrovnal s novým režimem, a přihlásil se proto do akčního výboru, resp. předsednictva nově se tvořící Socialistické strany, na druhé straně byl však vyhozen z fakulty. Prof. Bušek slíbil, že se pokusí zjistit, jaké jsou záměry býv. ministrů, posl. Firta a Dr. Krajiny, zatímco Dr. Chalupa mu slíbil, že se pokusí o jeho rehabilitaci v politice pomocí Richterovou, jehož důvěru měl. Bušek ho v dané věci asi 3krát navštívil a sdělil mu tyto výsledky:

Krajina je nedosažitelný, patrně na útěku.

Stránský je oddán mystice a nehodlá vyvíjet žádnou politickou aktivitu.

Ripka⁵⁴ se chová nestatečně a nepomýšlí na odchod.

Drtina je útěku neschopný.

Firta při prvním pokusu o návštěvu byl nemocen /záchvaty žlučníku/, takže s ním nebylo možno mluvit, při druhém pokusu již pro Buška neznámý.

⁵³ Ve jmenném rejstříku osobního svazku (reg. č. 41538/016) byl Ivan Gadourek (nar. 1923) charakterizován: *posluchač filosofie; bytem Brno, [...], rodiče ve Veselí na Mor., Masarykovský typ; přesvědčený humanitní socialista a demokrat křesťanského založení; dělá věci, které nemiluje a kterých se bojí, jsou-li mu postaveny ve formě mravní povinnosti; nejušlechtilější povaha, kterou znám; anima pia atque candida; obětavý, velkého politického rozhledu, odborník zejména pro zahraniční politiku, mluví rusky, anglicky, francouzsky, holandsky, německy; sociolog. Po odchodu do Holandska spoluzakladatel Československého zahraničního ústavu v exilu a člen zastupitelstva Rady svobodného Československa.*

⁵⁴ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl PhDr. Hubert Ripka (1895–1958) charakterizován: *ministr zahraničního obchodu; neupřímně vlivný a kamarádský; neopatrnější politik v ČSNS; proto často v konfliktu s Krajinou; hlasatel upřímné spolupráce se SSSR; jinak frejř a vína pítel [sic!].*

Zenkla byl ochoten odejít za hranice, ale jen se svou paní, ale neměl k tomu prostředků a byl pozorován resp. hlídán.⁵⁵ Návštěvy nepřijímal, bylo však možné navštívit jej prostřednictvím architekta, který bydlí o poschodí níž, a jeho pomocí žádat o rozhovor.

Po tomto rozboru zkoumal Dr. Chalupa možnost dostat Dr. Zenkla za hranice. Poněvadž sám neměl žádný kontakt, obrátil se na Dvořákovou, která měla důvěru některých členů z mládeže, aby se tam vptala. Seznámila ho také blíže s br. Hajdou⁵⁶, který prý měl určité možnosti. Celkem se ukázaly možnosti tři:

- a/ existovalo auto cizí značky /tuším jugoslávské/, které by pasažéry dovezlo až na hranice a tam předalo pašerákům k převodu,
- b/ existovalo prý policejní auto, které by pasažéry na oko zatčené dovezlo k hranicím, kde by s pomocí finanční stráže přešli,
- c/ existovalo sanitní auto /stanoviště Česká Lípa/, které prý pašovalo zboží a bylo s to přepravit 4 osoby za hranice mezi Aší a Karlovými Vary.

První možnost navrhoval Hajda, druhé dvě Dvořáková /?/. Hajda s jistým bratrem navštívil pak Dr. Zenkla s Chalupovým doporučujícím dopisem, ale Zenkl se hovorů o věci vyhybal, poděkoval za zájem a konečně se vyjádřil zamítavě. Podle Buškovy zprávy se následujícího dne nervově zhroutil.

Další možnosti cesty do zahraničí hledal Dr. Chalupa u posl[ance] Tichoty⁵⁷ a posl. Rychtery.⁵⁸ Posl. Tichota přislíbil, že se na věc podívá, ale očividně bez nadšení, ale už se neozval. Posl. Rychtera měl panický strach z komunistů a naopak sám žádal, aby mu byla nějaká cesta doporučena.

Začátkem března sdělila Dr. Chalupovi s. Dvořáková, která jej informovala o většině věcí, které se daly na sekretariátě, že skupina mladých národních socialistů hodlá vydávat ilegální časopis. Bezprostředním podnětem byl pokus o sebevraždu min. Drtiny.⁵⁹ Prosila o směrnice, podle kterých by měl časopis vycházet, aby měl politickou hodnotu. Dr. Chalupa celou akci zděšeně odmítl, protože bylo očividné, že bude ihned prozrazena, a protože se obával provokatérů. Když jí vyložil důvody, které mluvily proti jakékoliv podobné akci, prohlásila s. Dvořáková, že tedy na jeho příkaz vydání časopisu zarazí.

Po Dvořákové dostal se k Dr. Chalupovi br. Netík⁶⁰, zaměstnanec Melantricha, který spolupracoval na kartotéce výstřižků; ohlásil, že byl během únorové krise vyhozen z Melantricha, odjel na hranice, kde se pokoušel o přechod, ale zjistil, že přechod je nemožný. Byl zatím zase přijat do zaměstnání a oznamoval, že má skupinku lidí, která disponuje automobilem a nějakými penězi, a že hodlá odejít, že však se dává k dispozici Dr. Chalupovi, kdyby něco potřeboval.

⁵⁵ Srov. ZENKL, Petr: *Mozaika vzpomínek*. Centrum pro československá exilová studia UP. Olomouc 1998, s. 136–143; CAJTHAML, Petr: *Odbojová skupina Jaromíra Horáka a útek dr. Petra Zenkla*. In: *Securitas Imperii*, 2005, č. 12, s. 110–116.

⁵⁶ Ve jmenném rejstříku osobního svazku (reg. č. 41538/016) byl Hajda charakterizován: *redaktor Obrázkového zpravodaje, později spolupracovník na předvolební kampani; blíže znám s Dvořákovou; mladistvě romantický, nadšený, ale neopatrný; oddaný socialismu, stoupenec spolupráce a splynutí socialistických stran; znalost řečtí – myslím anglicky a rusky*.

⁵⁷ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Vladimír Tichota (1899–?) charakterizován: *poslanec ČSNS, člen obháje dělnických zájmů, nesporně nadaný řečník, ale organizační antitalent; jedna z velkých nadějí levicového křídla v ČSNS; myšlenkově ne příliš hluboký, ale svůj obor – dělnické věci – ovládající, dost ctižádostivý, s romantickými nápady; k vedení strany kritický, ale v rozhodujících okamžicích věrný až pět minut přes dvanáct*. Po odchodu do exilu v USA se zapojil do činnosti krajských organizací.

⁵⁸ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Ludvík Rychtera (1906–1995) charakterizován: *poslanec ČSNS, člen závodní rady Zbrojovky v Brně; bytem v Židenicích, [...]; dělník s nevelkým rozhledem, ale upřímným socialistickým citěním a obháje dělnických zájmů, levicově zaměřený; odborník na věci veřejných zaměstnanců, hlavně zřízenců apod.; k vedení strany kritický, ale v rozhodujících okamžicích věrný až pět minut přes dvanáct*. Po odchodu do exilu v USA se zapojil do činnosti krajských organizací.

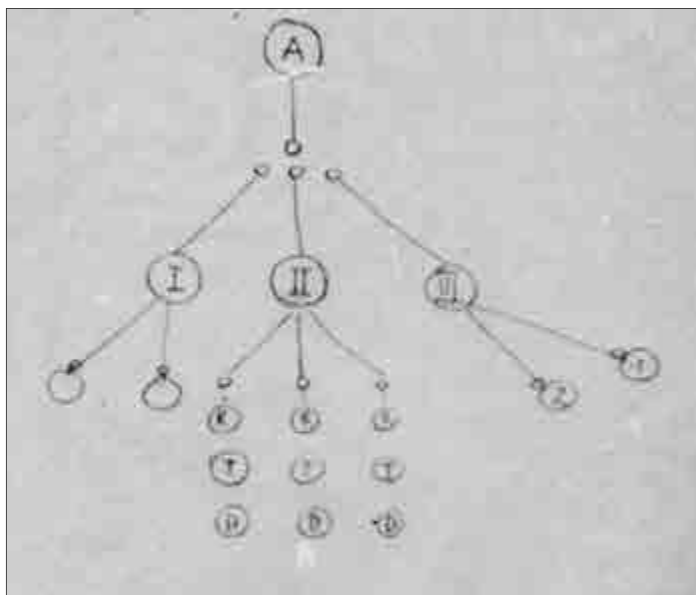
⁵⁹ Srov. KOUTEK, Ondřej: *Prokop Drtina*, s. 348–354.

⁶⁰ Ve jmenném rejstříku osobního svazku (reg. č. 41538/016) byl Netík charakterizován: *zaměstnanec Melantricha; poctivý a oddaný drobný národně socialistický pracovník; suchý, pedantický typ administrativního úředníka, bez velkých myšlenek, ale s vírou ve své ideály*.

9. březen [1948]

V den Masarykovy sebevraždy se vrátila Dvořáková k již uvedenému tématu a oznámila, že skupina, kterou zná a v níž jsou někteří tajemníci z mládeže /Damián⁶¹/, hodlá vydat ke dni Masarykova pohřbu za všech okolností první číslo ilegálního časopisu a znova vyzývala Dr. Chalupu, aby dal nějaké směrnic. Poukázala na to, že se o věci stejně nikdo nedozví, že po sekretariátě rozhlašuje, že Dr. Chalupa je ustrašenec a kolaborant, že příkazy, které přinese, bude prohlašovat za dané Jožkou /krycí jméno/ a že v případech nutnosti vše vezme na sebe. Že oběti budou stejně a že pod vedením, resp. za rad Dr. Chalupy, který už jednou v ilegalitě pracoval, budou menší než takto, budou-li „kluci“ ponecháni sami sobě. Že je ostatně třeba bojovat za svobodu a přinášet pro ni oběti a že postoj Dr. Chalupy není nic než zbabělost a opuštění ideálu, který jim byl společný. Dr. Chalupa se uvolil, že tedy z pozadí povede tuto skupinku. Narýsoval organizační plán podle zásady dělbý práce a tak, aby jádro organizace – jakýsi gen. štáb – bylo kryto a aby při tom byla možnost organizaci zvětšovat o další buňky bez zvětšení nebezpečí prozrazení. Organizační nárys byl tento:

Vysvětlivky:

A – vedoucí

o – spojky

I – oddělení pro cesty do zahraničí /zajišťuje stálou cestu do zahraničí pro ohrožené členy organizace/

II – oddělení pro tisk /těžiště organizace/ má přehled o všech skupinkách, vydávajících ilegální tiskoviny

III – spojení se zahraničím: 1. vysílačkou

2. kurýry

R – redakce jednotlivých časopisů

T – tisk jednotlivých časopisů

D – distribuce jednotlivých časopisů

Zdroj: ABS

⁶¹ Josef Damián (nar. 4. 1. 1926) byl v roce 1947 jako příslušník ZOB II tajně vysazen na ústřední sekretariát ČSNS, kde působil jako zaměstnanec, počátkem roku 1948 jeho řízení převzalo vnitřní zpravodajství MV; jeho agenturní zprávy se označovaly značkou „E-3“, v rámci národně-socialistické ilegality (akce „Skaut“) používal krycí jméno „Raven“. V letech 1950–1952 byl pod krycím jménem „Gregor“ převzat zahraničním zpravodajstvím a vyslán do Paříže k řízení a kontrole „mj. Krále“ alias „Maisona“. V nepřítomnosti fingovaně odsouzen Státním soudem do TNP. *Do akce SKAUT se zapojil tím způsobem, že podal StB zprávy ještě před tím, než byl Chalupa zatčen. Dále pak byl zapojen tím způsobem, že Dvořáková si jej vzala s sebou na schůzku, kterou měla se mnou. Dále jej také Dvořáková doporučila Chalupovi jako velmi spolehlivého člověka.* ABS, f. Svazková agenda Hlavní správy rozvědky – agenturní svazky (I. S-4), reg. č. 41538/018. Zápis o výpovědi s Ladislavem Zelenkou z 24. 4. 1951; MÁLEK, Jiří: *JUDr. Vlastislav Chalupa, agent StB*, s. 115; KALVODA, Josef: *Z bojů o zítřek*. II. díl. Moravia Publishing Inc. Toronto 1996, s. 292–293.

Vytyčené zásady:

1. Nikdo nesmí vyvíjet více než jednu činnost.
2. Spojky se mezi sebou nesmějí znát pravými jmény. Rovněž nesmějí znát pravá jména vedoucích. Vedoucí se nesmějí znát pravými jmény.
3. Spojení navází lidé, kteří potom odejdou za hranice, a tak nebezpečí prozrazení bude omezeno na minimum, protože ti, kdo znali jména spojek, budou mimo dosah policie.
4. Organizace se vyvaruje veškeré jiné činnosti, zejména špionáže, poněvadž na tuto práci není školená a mohla by se nejdříve prozradit.
5. Bývalí funkcionáři a zejména členové Ústředního sekretariátu ČSNS se pokud možno vyhýbají aktivní činnosti, poněvadž budou první v podezření.
6. Časopis musí být pokud možno krátký /1–2 listy/ a má obsahovat:
 - a/ úvodní článek ideologické povahy,
 - b/ komentář nejdůležitější události vnitropolitické,
 - c/ komentář nejdůležitější události zahr. politické,
 - d/ přehled vnitropolitických událostí,
 - e/ přehled zahraničně politických událostí,
 - f/ místní zprávy,
 - g/ karikaturu.
7. Časopis má být distribuován především mezi lid /dělnictvo, studentstvo, venkov/, protože
 - a/ tyto lidé jsou nositeli socialismu a budou mravně nejvíce ohroženi komunistickou propagandou,
 - b/ persekuce těchto lidí položí závoru mezi vládou a lid.

Božce pak bylo uloženo, aby vyhledala vhodné osoby pro hlavní úkoly /I, II, III/.

Spojení vysílačkou chtěla obstarat Dvořáková, jejíž bratři prý mají vysílačku. Dr. Chalupa dále věděl, že jeden z členů OPVP má znalosti potřebné ke konstrukci vysílačky.

O spojkách a vedoucích bylo řečeno, že by měli být členy KSČ nebo aspoň souběžných organizací /SČM, kam také vstoupil Hajda a Dvořáková/, aby se tak uvarovali podezření.

O persekuci bylo řečeno, že jest s ní nutno počítat tak, jako vojsko, jdoucí do boje, musí počítat se ztrátami, že však persekuce sama o sobě – a zejména týká-li se drobných lidí – odcizuje vládnoucím lid více než jakýkoliv leták.

10.–14. březen [1948]

Asi v těchto dnech zavolał si Dr. Chalupa s. Foukalovou⁶² a sdělil jí výše uvedený plán a požádal o součinnost. Zmínil se pak o tom, že jeho hlavní starostí je odchod manželky, a prosil o pomoc. S. Foukalová mu /později/ sdělila, že příbuzní její známé, kteří bydlí blízko hranic, jsou ochotni ji přijmout na letní byt a že tam se snad naskytne možnost přechodu přes hranice. Tuto možnost Dr. Chalupa odmítl jako velmi riskantní.

V těchto dnech dostavil se do bytu Dr. Chalupy člen Státní bezpečnosti, který se představil jménem Tomek⁶³, ujistil se, že Dr. Chalupa neutekl, a slíbil, že obstará rychle výslech, aby Dr. Chalupa mohl odejít do Bratislavy. Vzal s sebou průklep dopisu, který byl svého času odeslán na Státní bezpečnost. Slušný způsob jednání zase oslabil Chalupovo odhodlání odejít za hranice; rozhodl se zařídít se až podle průběhu událostí a rázu výslechu. Od té doby volal p. Tomek téměř

⁶² Ve jmenném rejstříku osobního svazku (reg. č. 41538/016) byla Věra Foukalová charakterizována: *zaměstnanec Melantricha, člen ÚVV ČSNS a ÚVV MNS; trochu potrhá, nervosní, drobná osůbka, poněkud romantického založení; nemocná.*

⁶³ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Tomek charakterizován: *úředník Státní bezpečnosti; velmi slušný, přívětivý a ochotný; trpí návaly krve do hlavy.*

denně telefonicky na sekretariát, aby se ujistil, zda je Dr. Chalupa dosud v Praze, resp. zda byl už vyslechnut.

Na sekretariátě sdělil mu Dr. Povolný, že právě přijel z Brna Gaďourek. Všichni se sešli odpoledne a probírali celou situaci; bylo přijato zásadně změněné stanovisko ohledně domácího odboje, který byl hodnocen jako vážný argument, jímž možno porazit případné politické námitky zahraničního odboje.

Dr. Chalupa uvedl otázku odchodu své ženy jako nejtěžší problém. Gaďourek uvedl, že zná na holandském vyslanectví jistou pí Cransovou⁶⁴ a jejího muže⁶⁵, který studuje sociologii v ČSR, a že je požádá o pomoc. Skutečně tak učinil a pomoc mu byla v zásadě přislíbena. Mařenka měla odletět na pas Cransovy ženy do Švýcarska, kde byl zaměstnán v Banque de Regléments internationaux, Basel, Suisse spolužák Dr. Chalupy a jeho známý Dr. Jiří Daněček⁶⁶, který by se jí byl snad aspoň pro prvou dobu ujal.

14. březen [1948]

V neděli vyšli si všichni /Dr. Povolný, Gaďourek, Mařenka a Dr. Chalupa/ na Vyšehrad, pak do bytu Dr. Povolného, kde osvětlil Mařence celý plán s jejím odchodem, a bylo domluveno, že příštího dne navštíví s Gaďourkem Cranse za účelem bližšího jednání. Po návratu domů však Mařenka odchod odmítla, poukazujíc jednak na nebezpečí, že bude chycena, jednak na to, že bude v cizí zemi před porodem a po porodu s malým dítětem téměř bez prostředků a opuštěna, a konečně na okolnost, že se už asi do smrti neuvidí s manželem, jakmile se jednou rozejdou. Zůstat sama v ČSR se však obávala, a proto svolila, že za Cransem půjde, aniž by se k čemu zavazovala.

15. březen [1948]

Následujícího dne skutečně navštívila Cranse a zásadně se dohodli, že možnost zde jest, protože jest i určitá podoba mezi pí Cransovou a pí Chalupovou. Večer přijel z Brna Pechan, který mezitím měl schůzku s bývalými členy Chalupova Sociologického kroužku a se svými známými z KSČ a odboje /J. Lenc⁶⁷, J. Bohanes⁶⁸, D. Novák⁶⁹, I. Gaďourek, Z. Růžička⁷⁰ a snad i jiní/, aby vyslechl jejich názor na situaci. Komunisté vesměs vyslovovali názor, že situace je trvalá /zatímco Gaďourek i Pechan soudili podle informací Dr. Chalupy, že komunizace ČSR vyvolá konflikt/ a jednomyslně prohlašovali, že pro žádného z národních socialistů, kteří by snad byli pro své politické

⁶⁴ Ve jmenném rejstříku osobního svazku (reg. č. 41538/016) byla Cransová charakterizována: *osobně neznám; zaměstnána na holandském konsulátě.*

⁶⁵ Ve jmenném rejstříku osobního svazku (reg. č. 41538/016) byl Gordian Crans charakterizován: *adresu neznám; osobně velmi málo; uzavřený, umí německy; studuje sociologii, dělá spolehlivý dojem člověka, který drží slovo; uzavřený, o politické věci má mírný zájem; pesimista, pokud se týká vývoje věcí v Holandsku. Ve svazku identifikován jako agent s krycím jménem „Schreiber“, řízený rezidentkou „Joe“. ABS, f. Svazková agenda Hlavní správy rozvědky – agenturní svazky (I. S-4), reg. č. 41538/013 a /018.*

⁶⁶ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Dr. Jiří Daněček charakterizován: *zaměstnanec Banque de Regléments internationaux, Basel, Suisse; národohospodář, Englišovec, organizovaný národní socialista; ryzí teoretik, politiky se nerad zúčastnil; profesorský, poměrně úzce zaměřený typ; ne obětavý.*

⁶⁷ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl J. Lenc charakterizován: *osobně neznám; spolupracovník Pechanův z ilegální KSČ.*

⁶⁸ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Dr. Jaroslav Bohanes charakterizován: *bytem Brno-Masarykova čtvrt', [...]; ideový a idealistický oddaný komunista, obětavý pracovník, ale tolerantní; jeden z budovatelů komunistické posice mezi studenty, příčina úspěchu KSČ v Králově Poli; několikanásobný funkcionář KSČ, dosti ctižádostivý.*

⁶⁹ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Dr. Dušan Novák charakterizován: *organizovaný člen a funkcionář KSČ, člověk, uvážující jen úzce národohospodářsky, Englišovec, ale přesto až nesnášenlivý komunista, jinak dobrý kamarád; zaměstnán v rozhlase; pro KSČ drobný a uvědomělý pracovník – získávání lidí po domech apod.*

⁷⁰ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Zdeněk Růžička charakterizován: *věčný student medicíny; pol. levicový soc. demokrat, ale myslím neorganizovaný; bystrý kritik, ale neschopný konstruktivní práce mimo práci organizační.*

přesvědčení persekvování, nemohou nic učinit, i když jsou osobně přesvědčeni o jejich poctivosti; spíše měli strach z toho, že by vůbec mohli být uváděni s nimi v souvislost. Zejména pro Pechana, který byl pro svou spolupráci s Dr. Chalupou vyloučen ze studia na všech školách v ČSR, nechtěli nebo nemohli nic udělat a tím jen potvrdili obavy z persekuce. Dr. Chalupa mu pak dal pro organisování OPVP, jehož členové hodlali pokračovat ve vydávání přehledů v ilegalitě, tytéž směrnice jako Dvořákové.

Zpráva o tom, že nebyl připuštěn ke zkouškám, a to na základě šetření v Praze, zase utvrzovala názor, že nad Chalupou visí nebezpečí a utvrzovala jej v odhodlání odejít za hranice.

16. březen [1948]

Tohoto dne byl Dr. Chalupa na odpoledne na 14. hod. předvolán telefonicky na Státní bezpečnost, kde zastihl Dr. Koháka. [...] ⁷¹ vypovídal jednak o prvním a posledním schůzce Zenklova poradního sboru v Jílovišti, jednak o tom, jak se dostal k Zenklovi a o své činnosti na sekretariátě. Výslech trval 2–3 hodiny, byl velmi slušný. Dr. Chalupa se divil, že mu nebyly celkem kladeny žádné otázky – vyjma z počátku ohledně Jíloviště – a že zejména nebyl dotazován na svou domnělou ilegální činnost, na kterou byli dotazováni všichni ostatní, v jeho věci vyslychaní. Závěrem mu vyslychající úředník sdělil, že se nemusí obávat politické persekuce, že může klidně nastoupit v Bratislavě, že by však bylo škoda, kdyby neuplatnil své politické znalosti buď v nějakém pokrokovém politickém hnutí, nebo v nadstranické organizaci – ÚRO. Na dotaz Dr. Chalupy ohledně jeho domnělé illegality bylo odpověděno, že jeho postavení na sekretariátě bylo dlouho nejasné, takže mohlo vzniknout určité podezření, které bylo nutno objasnit.

Výsledek výslechu zvrátil vážky rozhodnutí zase v neprospěch odjezdu do ciziny; Dr. Chalupa se rozhodl odjet do Bratislavy, dát se přeložit někam na filiálku a tam vyčkat stabilisace poměrů.

Poněkud jeho odhodláním otřásl zase Dr. Bušek, který jej čekal na sekretariátě a který označoval výslech jako léčku. Sděloval současně, že podle jeho informací jsou už za hranicemi Dr. Krajina, Dr. Ripka a Firt, a navrhoval, aby nebylo už počítáno s dalšími ministry /Dr. Zenkl, Dr. Drtina/, kteří prý měli možnost uchýlit se na cizí vyslanectví a neučinili tak. Bylo pak rozhodnuto, že se oba, Bušek i Chalupa, pokusí najít cestu za hranice tak, aby v případě nebezpečí mohla být použita oběma. Dr. Chalupa trval na tom, že musí především dostat do bezpečí svou ženu, půjde-li on. Byla pak smluvena schůzka v Brně, kde se Dr. Bušek hodlal ubytovat u své známé pí Vázné.⁷²

17. březen [1948]

V poledne setkal se Chalupa prostřednictvím Gadourkovým s Cransem a dojednali toto: Crans opatří letecké lístky do Švýcarska a pas své ženy. Dr. Chalupa obstará na pas razítko „Příjezd“, resp. „Přilet“, aby pí Cransová nebyla pro zneužití pasu vyloučena ze služeb vyslanectví, a dá provést též lékařskou prohlídku své ženy, zda snese cestu, a dodá Cransovi autentické vyličení převratových událostí. Dr. Chalupa pak se domluvil s Gadourkem a se svou ženou, že pro každý případ dokončí tyto přípravy, ale nebude-li nutno prchat, že prostě Cransovi oznámí, že lékař Ma-

⁷¹ Dva řádky strojopisu přeškrtnuty.

⁷² Ve jmenném rejstříku osobního svazku (reg. č. 41538/016) byla Ilona Vázná charakterizována: *vdova po Němci popraveném prof. Brněnské university Dr. Vázném; blíže neznáma.*

řence cestu zakázal. Požádal pak o opatření razítka, resp. člověka, který by je podle vzoru zhotovil, Dvořákovou, Petra Konečného⁷³, Netfka, Foukalovou a Bičíka⁷⁴ /nebo Dokulila/.

18. března [1948]

Následujícího dne odeslal domů svou ženu, jejíž nervový stav byl velice špatný /nespala, chvěla se při každém kroku v domě, měla záchvaty úzkosti/; byl ještě zhoršen tím, že po určité době byl dům dr. Chalupy hlídán policií, resp. on sám byl sledován. Sám oznámil Dvořákové, že hodlá odjet do Bratislavy, proti čemuž jako zradě vznesla ostré námitky.

19. března [1948]

Dvořáková zprostředkovala Dr. Chalupovi zprávu, že byl Státní bezpečností vyslýchán funkcionář Klubu akademiků Jan Trunec⁷⁵ a dotazován na činnost Dr. Chalupy, resp. na jeho ilegální činnost. Tato zpráva zvrátila jeho dosavadní optimismus zase v nečernější pesimismus. Pokoušel se to vysvětlit tím, že vyšetřování vedou nezávisle na sobě dvě oddělení, mezi nimiž není spojení, ale jeho naděje, že by mohl zůstat v ČSR, byla zase podstatně podlomena.

20. března [1948]

V sobotu sešli se v jeho bytě Dr. Povolný, Gaďourek a posl. Rychtera a rozhodli, že Dr. Povolný odejde s posl. Rychterou cestou, kterou jim zprostředkuje Gaďourek pomocí svého jistého příbuzného. Dr. Chalupa že odejde s Dr. Buškem, zatím co Gaďourek, který nebyl politicky exponován a chtěl dokončit svou disertační práci, se postará o Mařenku a pak odjede legální nebo ilegální cestou za svou snoubenkou do Holandska. Adresy za hranicemi měl každý poslat Dr. Daněčkovi, aby se celá skupina zase sešla pohromadě.

22.–23. březen [1948]

V následujících dnech byly získány dvě až tři možnosti opatřit potřebná razítka /od Dvořákové, Foukalové a Netfka/, kdy mezitím selhal pokus seznámit Gaďourka /pod jménem Novotný/ s razítkářem, doporučeným Dvořákovou, pro jeho nedůvěru. Crans však oznámil, že let se nemůže konat, protože personál byl na letišti vyměněn, a vzal s sebou jen dopis pro Dr. Daněčka, kterým ho Dr. Chalupa prosil, aby se ujal jeho ženy v případě, že by se její odchod uskutečnil. Slíbil, že dá Gaďourkovi do Brna zprávu o tom, zda vůbec bude možno let provést.

Foukalová sdělila, že má možnost dopravit nějaký materiál za hranice; Dr. Chalupa proto dal Dvořákové příkaz, aby vyzvedla Přehledy, které byly dány k vazbě ke knihaři Truperovi, Praha XIX., Na pískách, a dala je Foukalové i s ostatním nezničeným materiálem, aby jej odeslala na Daněčkovu adresu. Netfkovu i Foukalové bylo řečeno, že další pokyny obdrží prostřednictvím Dvořákové a byla

⁷³ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Petr Konečný (1915–1948) charakterizován: *ústřední tajemník MNS; v Brně byl považován za komunistickou buňku; považoval se za socialistu, ale neměl ujasněnou představu o tomto pojmu; povítný pracovník, ale choleric, podrážděný, nervosní, bez houževnatosti a vytrvalosti. Ve výpovědi L. Zelenky je uvedeno: Pamatuji si již velmi nepřesně, že referát TUMY-PICHA dostal nějaké zprávy o protistátní činnosti jistého KONEČNÉHO, který byl funkcionářem Nár. soc. mládeže. Na základě těchto zpráv byl KONEČNÝ tajně zatčen a vyslýchán TUMOU-PICHEM. Po výslechu TUMA pře[de]kládal návrh na zastřelení KONEČNÉHO. Toto zastřelení TUMA zdůvodňoval tím, že KONEČNÝ nemůže být ani propuštěn ani postaven před soud, protože by tím byla prozrazena akce „SKAUT“, do které byl KONEČNÝ zapojen. Odkázal jsem ho s tímto návrhem na PLÁČKA, který návrh schválil. Později jsem se dozvěděl od TUMY, že KONEČNÉHO zastřelil s org. LIŠKOU někde na Slovensku. ABS, f. Svazková agenda Hlavní správy rozvědky – agenturní svazky (I. S-4), reg. č. 41538/018. Záznam k akci „Skaut“ z dnešního výsledku Ladislava Zelenky, 27.–28. 5. 1951.*

⁷⁴ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Bičík charakterizován: *jeden z pražských spolupracovníků, dělal výpisky ze starého Rudého práva; blíže neznám; je možná záměna s Dokulilem.*

⁷⁵ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Jan Trunec charakterizován: *funkcionář Klubu akademiků; osobně neznám.*

dojednána schůzka mezi zástupci skupinky Dvořákové a Netka v kapli sv. Tadeáše naproti sekretariátu. Dvořákové bylo řečeno, aby vyčkala pokynů toho, kdo jí přinese vzkaz od mjr. Krále⁷⁶ a prokáže se polovinou karty, kterou dala Dr. Chalupovi, anebo příkazů Dr. Novotného, s kterým se setkala.

Dr. Chalupa informoval telefonicky p. Tomka o svém úmyslu odjet do Brna a Bratislavy a p. Tomek dal své svolení, ale vymínil si, že Dr. Chalupa zavolá po návratu do Prahy určité tel. číslo a oznámí přednostovi Státní bezpečnosti svůj návrat. Tento příkaz ovšem postrašil Dr. Chalupu ze dvou důvodů: ukazoval jasně, že jeho věc není skončena a že proti němu je něco v proudu, a že dále to není věc malá, když se o ni zajímá přímo přednosta Státní bezpečnosti.

24. březen [1948]

Dr. Chalupa odejel z Prahy do Brna spolu s Dr. Povolným a Gaďourkem také proto, poněvadž se obával, že přílišný provoz kolem jeho osoby na sekretariátě musí vzbudit podezření a nepřál si být zatažen do všech tamějších akcí víc, než už byl.

25. březen – 30. březen [1948]

Během velikonočních svátků byl Dr. Chalupa doma /Brno, Hybešova 31/ mimo velikonoční pondělí, které strávil v Sivicích u rodičů své ženy /Pavel Krček⁷⁷, Na krpílich/. Během této doby měl tyto schůzky:

25. březen [1948]

1. Schůzku s Gaďourkem a Povolným, kdy se řešila otázka, koho postavit v čelo brněnské /resp. moravské/ organizace. Dr. Chalupa navrhoval Dvořáka⁷⁸, který vedl OPVP, Gaďourek svého kolegu Bauera⁷⁹, známého Masarykovce, oproti mínění nepřítomného Pechana, který zastával názor, že věc by měl vésti Miloslav Káňa⁸⁰, kterého pro jeho zbrkllost Dr. Chalupa zásadně odmítal.

29. březen [1948]

2. Druhou schůzku s Gaďourkem a Dr. Povolným, na které Dr. Povolný před opětným odjezdem do Prahy oznámil, že má novou možnost přechodu někde na jižní Moravě a že se tam v neděli 4/4 podívá.

⁷⁶ Po tzv. tajném zatčení (odluka) byl V. Chalupa z Brna odvezen do předem připravené chaty v Krkonoších. Během asi čtyř týdnů v chatě mj. doznal, že *chtěl organizovat menší ileg. síť ze svých přátel [...], kteří si na něm vynutili přípravu podzemní práce*. Příslušníkům Státní bezpečnosti přislíbil, že je ochoten pod jeho vedení napojit se na tuto síť a řídit ji podle jejich pokynů. Nejprve byly vyslány „spojky“ za nejbližšími přáteli. [...] Po vytvoření nejnútnějšího spojení na GAĎOURKA a DVOŘÁKOVU přijal CHALUPA krycí ileg. jméno major KRÁL, které užíval až do doby, kdy při realizaci jedné z jeho ill. skupin bylo prozrazeno. Pak přijal jméno dr. Sladký a ještě několik dalších bezvýznamných jmen. ABS, f. Svazková agenda Hlavní správy rozvědky – agenturní svazky (I. S-4), reg. č. 41538/018. Přehled o akci SKAUT a návrh dalšího postupu.

⁷⁷ Ve jmenném rejstříku osobního svazku (41538/016) byl Pavel Krček charakterizován: *otec Chalupovy ženy; typický venkovský mudrlant, po převratu v KSČ; když jej neudělali radním, vystoupil, ale jinde jej nepřijali, protože je známý rýpal a nespokojenec; typ venkovského chytráčka*.

⁷⁸ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Jan Dvořák charakterizován: *zaměstnanec Zemského úřadu v Brně; horlivý národní socialista, pečlivý pracovník spíše kancelářského typu, bez velké politické koncepce, ale s určitým rozhledem, vynikající administrativní síla*.

⁷⁹ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Bauer charakterizován: *osobně neznámý*.

⁸⁰ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Miloslav Káňa charakterizován: *posлуhač filosofie; bytem Brno-Zabovřesky; vášnivý národní socialista, krvavě přesvědčený o pravdivosti jejich zásad; mladý a nadšený, zbrklý, trochu panaovačný a hodně ješitný; zná anglicky, francouzsky a německy; snadno se do něčeho dá a potom od toho utíká, dost nestálý; organizační a administrativní talent; bez hlubší samostatné politické koncepce*.

25. březen [1948]

3. Schůzku s Pechanem, který byl právě písemně vyloučen a který oznámil, že učlenil OPVP podle Chalupových instrukcí a že mimo to má dvě další skupinky. Souhlasil s pověřením Dvořáka jako vedoucího, ale chtěl, aby OPVP bylo postaveno do čela celé organizace, což Dr. Chalupa rozhodně odmítl. Pechan pak onemocněl a byl v nemocnici, kam nebyl k němu přístup.

28. březen [1948]

4. Schůzku s Gustavem Křišťanem⁸¹ /Brno, Smetanova 2/, na které ho žádal, aby převzal technické vedení celé akce. Křišťan se zdráhal, poukazoval na všechna nebezpečí, ale na
5. druhé schůzce odpověděl kladně, jen s tou výhradou, že nebude vystupovat sám, nýbrž prostřednictvím spojky, kterou sám určí. Odmítl spojení se zahraničím pomocí vysílačky, poněvadž prý je každou vysílačku možno zaměřit během 12–15 minut. Poněvadž ještě nevěděl, koho by určil za spojku, byla dohodnuta další schůzka.
6. U Dr. Jaroslava Bohanesa se sešel Dr. Chalupa a Pechan s Alešem Rackem a Dr. Vodou, který tam za ním přišel z bytu, podal výklad o tom, jak došlo k únorové krizi i svou koncepci práce za hranicemi. Zmínil se i o tom, že bude domácí odboj. Od komunistů /Raccek⁸², Bohanes/ obdržel názor, že bude pro něj i Pechana pravděpodobně lépe, odejdou-li do zahraničí, ale současně mu znovu potvrdili, že to znamená odchod do trvalého exilu. Přesto schválili koncepci zajištění socialismu i pro případ vítězství USA, přestože v tuto eventualitu nevěřili.
7. Dvě schůzky s Rychterou, který naléhal na odchod, protože prý má strach a ztrácí nervy.

27. březen [1948]

8. Schůzku s prof. Buškem, na které byly zopakovány celé plány a domluveno, že ten, kdo první najde bezprostřední cestu za hranice, dá druhému o ní zprávu. Dr. Chalupa se měl hlásit jako Slávek; v Bratislavě měl informovat i prof. Kocha, známého prof. Buška.
9. Řadu návštěv, které předpokládaly, že bude doma a chtěly vědět z prvé ruky důvody a průběh únorové krise: Dr. Voda⁸³, Dr. Caha⁸⁴ /nesetkali se/, Dr. Paulišta⁸⁵, Dr. Milan Bohanes.⁸⁶

Návštěv a telefonických dotazů bylo tolik, že se musil dát zapírat, aby nezbudil podezření z nějaké ilegální aktivity.

⁸¹ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Gustav Křišťan charakterizován: *národní správce domů na Masarykově ul. č. 11–15, pensista; bytem Brno, [...] ; velitel Vojenské policie, složky ON; nadšený a obětavý, nezištný vlastenec, Sokol, bez politického rozhledu, s určitým organizačním talentem, s velkou zkušeností z odboje.*

⁸² Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Aleš Racek charakterizován: *posluchač techniky, Brno-Král. Pole, [...] ; od převratu 1945 organizovaný komunist, ale ne fanatický, spíše řadový; pracovník v Junáku – jeden z budovatelů komunistických posic v Junáku na Moravě; nemluvný, bystrý, uzavřený, ale dobrý kamarád.*

⁸³ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Dr. Jaromír Voda charakterizován: *zaměstnan u soudu v Brně, [...] ; v tomtéž domě co prof. Kubeš; průměrný nechytrý národní socialista; zná řeči – rusky, anglicky, francouzsky, německy, italsky, arabsky; chtěl se věnovat diplomatické dráze.*

⁸⁴ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Dr. Jiří Caha charakterizován: *bytem v Brně, Mas. čtvrt; bývalá pravá ruka prof. Kubeše v Brně a tajemník ZKR; [...] ; ostuda ČSNS mezi studentstvem; zbrklý.*

⁸⁵ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Dr. Jaroslav Paulišta charakterizován: *má nějaký vlastní podnik v Brně; organizovaný, ale celkem nepřesvědčený, řadový národní socialista; jednu dobu četl francouzské noviny pro OPVP; Chalupův spolužák a kamarád.*

⁸⁶ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Dr. Milan Bohanes charakterizován: *přesvědčením národní socialista, ale mírný, hodný, ne příliš chytrý člověk, pracovitý, spíše domácí typ; zaměstnan v nějakém národním podniku v Hostinném /?/.*

31. březen – 3. duben [1948]

Ve středu ráno odejel Dr. Chalupa do Bratislavy, aby se zapojil do práce. Ubytoval se u svého tamějšího známého Spáčila⁸⁷ /Bratislava-Petržalka/, ul. Boženy Němcovej 1, kterému na jeho žádost pověděl celý průběh vládní krise /v tom smyslu, jak byl tlumočen pp. C a D/, dal svůj výklad sepsat a opsat na stroji jako závěr Přehledů vnitřní politiky.

1. duben [1948]

1. dubna odpoledne /dopoledne se spalo/ nastoupil v bance, kde zastihl jen II. nám[ěstka] vrch[ního] řed[itele] Reyla⁸⁸, který mu oznámil, že se znovupřijetím, resp. nastoupením bude potíže, poněvadž banka fusuje a závodní rada nekomunistu nebude chtít přijmout. Přesto byl optimistický; doufal, že se věc vyřeší tím, že Dr. Chalupa prostě nastoupí buď do nějaké filiálky /Komárno, Spišská Nová Ves, Malacky/, nebo do korespondence, kde je málo sil. Večer odjel do Karlovy Vsi za p. Králem /?/, který sv[ěho] č[asu] koupil od jeho bratra v Krnově pletací stroje a měl určitý nedoplatek, aby ho vyzval k návštěvě.

Den předtím navštívil večer Dr. Lukáče /Emil Boleslav Lukáč⁸⁹, ul. E. Šoltésovej/, který schválil jeho záměr zůstat někde na Slovensku v ústraní.

2. duben [1948]

Následujícího dne nastoupil se svolením I. a II. nám. hl. řed. Biskupa a Reyla v korespondenci, ale k poledni se k němu dostavili zástupci závodní rady Procházka⁹⁰ a Púlda⁹¹ a vyzvali jej, aby okamžitě opustil banku, poněvadž se vrátil bez jejich vědomí a svolení. Tím byla prakticky zabita poslední naděje na existenční možnosti v ČSR. Přesto napsal Dvořákové, aby na případný dotaz oznámila Státní bezpečnosti /p. Tomkovi/, že se zdrží v Bratislavě asi do 15. [dubna], že má potíže se znovunastoupením v zaměstnání a že prosí, zda by na základě výsledku, kterému byl podroben, nemohl obdržet nějaký certifikát, o který by se při jednání se závodní radou mohl opřít, že se do Prahy vrátí po 15. a že se pak bude hlásit domluveným způsobem na Státní bezpečnosti.

Poněvadž se mu situace jevila téměř beznadějnou, navštívil odpoledne a večer své bývalé spolupracovnice z časopisu Nová Generácia K. Bergera⁹² /Hummelova 10/ a Dr. Jána Žáka⁹³, kterým vylíčil svoji situaci a které žádal o pomoc. Oba byli toho názoru, že persekuce postihne časem i je pro protikomunistické zaměření jejich časopisu /který byl ihned po únorovém převratu zastaven/, slíbili, že se vpytají na dané možnosti a oznámili svou ochotu spolupracovat v zahra-

⁸⁷ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Jan Spáčil charakterizován: *posluchač Vysoké obchodní v Bratislavě, původem z Brna; průměrný student, flamendr, sportovec [...]; smýšlením mírně národně socialistický; dobrý kamarád.*

⁸⁸ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Reyl charakterizován: *org. soc. demokrat a dlouholetý odborový pracovník; ale politicky spíše indiferentní, vynikající odborník v bankovníctví a v odborech.*

⁸⁹ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Dr. Emil Boleslav Lukáč charakterizován: *úředník Povereníctva školství v Bratislavě, byt E. Šoltésovej; osobní známý Novomestského [sic!], „taký milý chytráček“ – slova Štefánkova; křesťansko-humanitní socialista, za Slovenského štábu [...], po převratě osvobozený, zanevřel na ČSNS proto, že ho s otevřenou náručí nepřijala.*

⁹⁰ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Procházka charakterizován: *předseda závodní rady Slovenské banky v Bratislavě, org. KSS; panovačný, omezený člověk, nadutý, působí brutálním dojmem, nevlídný a nesrdečný.*

⁹¹ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Púlda charakterizován: *místopředseda závodní rady Slovenské banky v Bratislavě, org. KSS; vlídný, mírný člověk, jinak ne vynikající.*

⁹² Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Karol Berger charakterizován: *bytem Bratislava, [...]; posluchač filosofie, otec Žid, matka Jihoslavanka; oddaný socialista a Masarykovský demokrat, Čechoslovák, zásadní odpůrce KSS a DS, neúplatný; skvělý novinář; vedoucí člen redakčního kruhu časopisu Nová Generácia.*

⁹³ Ve jmenném rejstříku osobního svazku byl Dr. Ján Žák charakterizován: *zaměstnan na Státním statistickém úřadě v Bratislavě; org. sociální demokrat; jinak viz Berger Karol.*

ničí, kde chtěli aspoň částečně paralyzovat činnost Dr. Lettricha⁹⁴, který před několika dny uprchl a jehož politiku v DS publicisticky ostře potírali.

3. duben [1948]

Dopoledne navštívil zase banku, kde jednal s oběma náměstkyněmi gen. ředitele a zástupci závodní rady, která se kategoricky postavila na stanovisko, že přijme Dr. Chalupu zpět do banky až po prozkoumání jeho činnosti během studijní dovolené a že až do té doby se nesmí v bance ukázat. Proto navštívil odpoledne bývalého gen[erálního] ředitele Dr. Igora Makovického⁹⁵, který viděl také jedinou možnost v odchodu do zahraničí a doporučil, aby se obrátil na Štefana Blažka, Mor. Sv. Jány, který s ním pracoval v odboji proti Němcům a který má statek na hranicích, že bude mít jistě možnost jej převést. U nám. gen. řed. Biskupa obdržel ústní doporučení na gen. ředitele fy „Stölze, Glasindustrie“ Wintersberga ve Vídni, který by jej zaměstnal tak, aby měl on i jeho žena existenční základnu, a poradil mu, jak se dostat ze sovětského okupačního pásma do některého filiálního podniku. Poněvadž měl Wintersberger přijet v dohledné době do Bratislavy, chtěl jej Biskup informovat ústně.

Nato napsal Dr. Chalupa Netkovi do Prahy, aby zavolal Dr. Buška a Slávkovým jménem jej pozval do Brna. Ve 24 hodin odjel rychlíkem do Brna.

4.-7. duben [1948]

Po návratu domů sdělil své matce, že byl z banky vyhozen a že musí odejít za hranice, aby se vyhnul zatčení. Po pochopitelném nářku jej matka svedla dohromady s p. Jelínkem, zlatníkem /Brno, Masarykova ul./, kterého uprosila, aby mu pomohl, protože věděla, že Jelínek má obchodní známé ve Vídni. P. Jelínek spolu s p. Hladíkem /zlatník na Masarykově ul./ jej autem zavezli až k hranici u Mikulova, kde měl p. Hladík známého u fin[anční] strážce, kterého chtěl požádat, aby Dr. Chalupovi poradil, příp. aby jej převedl. Nezastihli jej však ani ten, ani příští den. V obchodě p. Jelínka se Dr. Chalupa setkal s jedním jeho známým z Vídně, který byl právě obchodně v Brně, a poznačil si jeho adresu /papír s adresou mu byl odňat při zadržení/. Obdržel od něj 50 šilingů na zakoupení lístku od hranic do Vídně, a slib, že naň případně počká s autem za hranicemi hned po přechodu na zaslání telegramu. V úterý [6. 4.⁹⁶] přijel do Brna Crans se zprávou, že odveze Mařenku v sobotu nebo neděli letadlem do Švýcar, podaří-li se sehnat úhradu jízdného v dolarech.

Křišťan zatím našel vhodného člověka jako spojku, ale dotyčný nebyl v Brně. Kromě toho Dvořák, který měl řídit brněnskou organizaci, odřekl účast a s Bauerem nebylo dosud jednáno. Káňa, kterého Dr. Chalupa potkal, rovněž uvažoval o tom, zda „je vhodné“ něco podnikat, takže se brněnská organizace prakticky rozpadala.

Ovšem Dr. Chalupa měl větší zájem o to, jak dostat ženu a sebe za hranice, než lepit dohromady OPVP. Ve středu se sešel s Cransem a Gadourkem v Gadourkově bytě, vyložil situaci a předal Cransovi přehled vývoje za únorové krise. Nato ke Cransovi dovedl Gadourek Mařenku, aby ji naučil holandsky nezbytná slova a aby s ní domluvil podrobnosti. Dr. Chalupa pak prosil p. Jelínka, zda by nemohl pro jeho ženu opatřit potřebné dolary /130,-/ s poukazem, aby je odevzdal Mařeence.

⁹⁴ Jozef Lettrich (1905–1969), 1945–1948 předseda Demokratické strany, 1945–1948 poslanec a předseda SNR (26. 2. 1948 donucen k rezignaci), v exilu organizoval DS, místopředseda Rady svobodného Československa, předseda Výboru svobodného Československa a Stálé konference slovenských demokratických exulantů.

⁹⁵ Ve jmenném rejstříku osobního svazku (reg. č. 41538/016) byl Dr. Igor Makovický charakterizován: *býv. gen. ředitel a potomek rodu zakladatelů Slovenské banky, prvního slovenského národního peněžního ústavu; člen vlastenecké budítelské zemanské rodiny Makovických; přesvědčený Čechoslovák a Masarykovec, účastník a financier slovenského národního povstání; politicky jinak bezbarvý; lidumil; dnes poslán záv. radou na zdravotní dovolenou.*

⁹⁶ Doplněno rukou.

Do Gaďourkova bytu přišel za Dr. Chalupou i Pechan, který se s Cransem nesetkal, a obdržel údaje o cestě přes Slovensko /měl se u p. Blažka vydávat za Dr. Chalupu/ a odejít s Rychterou, který se zase objevil u Dr. Chalupy s prosbou o přepravu, poněvadž byl definitivně vyloučen z poslaneckého klubu.

Mařenka přesto měla vážné pochybnosti o odletu a chtěla se ještě poradit s rodiči. Dr. Chalupa se naproti tomu chtěl ještě jednou pokusit v Bratislavě, proto nachystal vše na odjezd, aby tam buď získal místo, nebo se dozvěděl o možnosti přechodu od Bergra nebo Dr. Žáka. Současně přichystal vše tak, aby mohl v případě nutnosti překročit ihned hranice. Večer doprovázel svou ženu k autobusu, a když se rozloučili, byl na zpáteční cestě zastaven a odvezen.

[...] ⁹⁷

Archiv bezpečnostních složek, f. Svazková agenda Hlavní správy rozvědky – agenturní svazky (I. S-4), reg. č. 41538/016. Originál strojopisu, 29 s.

⁹⁷ Příjmové razítko MINISTERSTVA VNITRA z 28. IV. 1948, čj. 11951.

Český národní výbor v Londýně a počátky českého protikomunistického odboje v zahraničí

(vybrané dokumenty z let 1948–1950)

Mgr. Jan Cholínský

Státním převratem 25. února 1948 si čeští a slovenští komunisté uzurpovali neomezenou politickou moc v Československu a bezprostředně poté začali uskutečňovat druhou fázi své dvou-
stupňové revoluční strategie, směřující již k jedinému cíli – sovětizaci státu a společnosti. Postu-
pování proti vůli většiny občanů, kteří dali najevo svůj nesouhlas jak manifestačně (studentskými
pochody na Pražský hrad v únoru 1948; při Všesokolském sletu v Praze v červnu 1948, Orelské
pouti na sv. Hostýně v srpnu 1948 a na pohřbu Edvarda Beneše v září 1948; a také exodem do svo-
bodných států), tak formováním a akcemi protikomunistického odporu, respektive odboje.

Všichni čeští političtí uprchlíci-exulanti, kteří deklarovali svůj odpor proti komunismu už
„hlasováním nohama“, byli ve svém protikomunistickém postoji svorni a většina z nich byla
připravena přispět svými silami k osvobození vlasti z komunistického jha. Od západních států
očekávali nejen prvotní sociální pomoc, ale především záštitu v boji proti novým uchvatitelům
a nové totalitě. Mnoho z nich bylo zejména v prvních „poúnorových“ měsících ochotno vstoupit
do tohoto boje pod vedením generála Lva Prchaly a „zástavou“ Českého národního výboru
(ČNV),¹ která „vlála“ v Londýně od jara 1945.² Tehdy Prchala a spol. zahájili politickou opozici
proti okleštění svobody a degradaci práva v znovuzrozeném poválečném Československu (kde
byla opozice proti vládě zakázána) a poukazovali na nebezpečí jeho sovětizace.³

Dne 27. února 1948 vydali představitelé ČNV⁴ *Prohlášení o komunistickém převratu v Praze*,
jímž obvinili politiky nekomunistických stran Národní fronty ze zodpovědnosti za tragický vývoj
a zahájili český protikomunistický odboj vyhlášením *boje proti komunistické diktatuře, proti tero-
ru policejního státu a proti sovětskému protektorátu v naší domovině* (dokument č. 1). Prohlášení
bylo šířeno formou letáku a publikováno v prvním čísle tištěného časopisu *Český boj za svobo-
du a demokracii – List Českého národního výboru v Londýně*. V celém tomto prvním čísle nového
periodika, kde byla přetištěna také prohlášení Svobodné české mládeže a Českých živnostníků
a řemeslníků v podobných intencích, ČNV ostře vystoupil proti nekomunistickým představitelům

¹ Armádní generál Lev Prchala byl krátce po obnovení Československa po druhé světové válce degradován a označen
za vojenského zrádce. Toto rozhodnutí však nerespektoval (z hlediska Československé republiky tedy užíval hodnost
neoprávněně) a politické a představitel veřejného života na Západě, kteří s ním jednali, rozhodnutí československého
ministerstva národní obrany ignorovali.

² Český národní výbor v Londýně byl založen 14. dubna 1945. Vznikl ze skupiny Česká národní jednota (ČNJ), která
od konce roku 1942 působila v Londýně jako politická opozice proti Prozatímnímu státnímu zřízení Československé
republiky v emigraci. Vymezovala se proti absolutistickému řízení protinacistického odboje Edvardem Benešem, upírání
práva Slováků na autonomii či sebeurčení, sovětofilskému zahraničněpolitickému zaměření a připravovaným změnám
politického systému v osvobozené vlasti.

³ Členové ČNJ a ČNV se po válce nevrátili do „lidovědemokratického“ Československa, kde byli prohlášeni
za renegáty, a československá vláda Národní fronty dokonce (neúspěšně) usilovala o jejich vydání z Velké Británie
do Československa.

⁴ Vedle předsedy Lva Prchaly tvořili nejužší ideové vedení ČNV diplomat a pravicový politik Karel Locher s levicovým
žurnalistou Vladimírem Ležákem-Borinem. Významnou roli zaujímali v Německu působilci (organizátor, vydavatel,
archivář a zpravodajec) Vladimír Pekelský, kněz Adolf Němec (místopředseda ČNV) a historik (bývalý profesor
Masarykovy univerzity v Brně) Rudolf Wierer vystupující zpočátku pod pseudonymem Vladimír Hrázský.

třetirepublikové Národní fronty. Těm z nich, kteří přišli do exilu, v úvodníku vzkazoval, že *zradili důvěru, kterou jim projevila český lid, a nejsou hodni promlouvat nyní jménem národa, který hanebně podvedli*. Tím ČNV sice formulovalo jasné morální stanovisko, ale zároveň nepřilíhlo strategicky – nehledě na oprávněnost či přepjatost takovýchto formulací – vyloučil možnost jakékoli spolupráce s exilovými zástupci téměř poloviny českého politického spektra.

Český národní výbor a přátelé v roce 1949. Uprostřed stojí Lev Prchala (s knírkem) a Karel Locher (s cigaretou), pod nimi druhý zprava Stanislav Brzobohatý – Berton

Zdroj: Archiv autora

ČNV zahájil zejména prostřednictvím svých spolupracovníků sdružených v České národní skupině (ČNS) v Německu pod vedením Vladimíra Pekelského⁵ poměrně úspěšný nábor v uprchlických táborech s cílem zformovat silné protikomunistické hnutí. Jako základní programové zásady (dokumenty č. 3 a 5) vytyčil osvobození vlasti od komunismu a zavedení liberální demokracie, respekt k slovenskému právu na sebeurčení a usilování o federalizaci střední Evropy. Organizační strukturu ČNV tvořily České národní skupiny exulantů v jednotlivých hostitelských státech a další přidružené složky, jako byly Organizace svobodné české mládeže či České křesťansko-sociální hnutí, a měly k ní patřit i domácí skupiny sjednocené v Hnutí za svobodu. Představa ČNV, že jeho stávající vedení bude vůdčím orgánem (*koordináčním představitelstvem českých demokratických složek bojujících za svobodu národa*) takto se většinou struktury protikomunistického exilu, byla však od počátku nereálná. Vzhledem k dobové situaci a rozložení politických sil se vývoj v exilu od počátku nutně ubíral jinou cestou, než si vůdcové ČNV představovali.

Na schůzi konané 28. května 1948 v Caxton Hall v Londýně se o politické vůdčivství exilu přihlásili představitelé nekomunistické části poválečné Národní fronty (schůze se zúčastnilo 21 uprchlých lidovědemokratických poslanců) na základě proklamované kontinuity politického mandátu.⁶ V exilu byly rovněž obnoveny meziválečné české, resp. československé politické strany zakázané po válce Národní frontou včetně dříve nejsilnější a později nejpronásledovanější strany Republikánské (agrární) a seskupily se v Občanském bloku. Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu v exilu přijala 28. září 1948 *Svatováclavskou deklaraci*, v níž deklarovala zahájení protikomunistického odboje a ostře se vymezila proti poválečné Národní frontě, když *nezákonné rozpuštění Republikánské strany označila za nejcennější pomoc, která kdy byla kolaborantskými politiky a stranami věnována komunistům*.⁷ Přesto agrárníci společně s dalšími stranami Občanského bloku, k němuž se přidala i Československá strana lidová v exilu, dospěli k dohodě se dvěma českými socialistickými stranami (tj. Československou stranou národně

⁵ Podrobnosti k exilovému osudu jednoho z nejvýznamnějších představitelů ČNV a protikomunistického odboje včetně jeho únosu StB v dubnu 1953 a následného závazku ke spolupráci Vladimíra Pekelského viz CHOLÍNSKÝ, Jan: Causa Vladimír Pekelský a fenomén viny. *Distance*, 2012, č. 2–4.

⁶ Postoj ČNV k této schůzi a proklamované kontinuitě lidovědemokratických poslanců viz dokument č. 4.

⁷ Text deklarace viz KAPLAN, Karel: *Poúnorový exil 1948–49*. Dialog, Liberec 2007, s. 176–178.

socialistickou v exilu a Československou sociální demokracií v exilu) a slovenskými představiteli Národní fronty (jejichž „slovenský mandát“ byl ovšem zanedbatelný). Tak vznikla v únoru 1949 Rada svobodného Československa (RSČ), která se nedistancovala od základních politických postulatů Národní fronty a svým programem na ně *de facto* navázala,⁸ což vedlo mj. k vnitřnímu rozštěpení všech stran Občanského bloku.

Protichůdné postoje k legitimitě režimu třetirepublikové „lidové demokracie“, slovenskému právu na sebeurčení a právu sudetských Němců na návrat vedly k nesmiřitelnému rozkolu a rozdělení českých exilových politických subjektů do dvou táborů (zatímco naprostá většina Slováků se v exilu přiklonila k nezávislé slovenské politice). V první exilové etapě, tj. v období 1948–1956, kdy byl politický aktivismus stran a skupin nejintenzivnější a tvořil gros zahraničního protikomunistického odboje, však nedošlo jen k rozkolu mezi „košičany“ a „protikošičany“⁹ (v němž byl obsažen i rozkol mezi „Čechoslováky“ a „Čechy a Slováky“). Druhým podstatným a z hlediska vedení protikomunistického odboje neméně škodlivým jevem byla nesvornost jak mezi jednotlivými stranami či skupinami uvnitř obou táborů, tak v téměř všech jejich stranách a skupinách. Kromě toho byl dosah protikomunistického odboje limitován masivní infiltrací exilového hnutí komunistickými agenty a západním zahraničněpolitickým taktizováním ve snaze zabránit konfliktu se Sovětským svazem – i za cenu ponechání států střední a východní Evropy v komunistickém područí.¹⁰

Hlavními politickými složkami českého a slovenského protikomunistického odboje v zahraničí ve výše zmíněné první exilové etapě byly chronologicky podle vzniku Český národní výbor (1945), Slovenský akční (později osvobozovací) výbor (vedený Ferdinandem Ďurčanským), Slovenská národní rada v zahraničí (vedená Karolem Sidorem), Rada svobodného Československa (1949) a Ústředí demokratického exilu (1953) s předsedou Rudolfem Kopeckým. RSČ se rozštěpila v lednu 1951 vydělením Národního výboru svobodného Československa v čele s Petrem Zenklem a jeho spojenci. Rozmíšky pokračovaly i po opětovném sloučení a vedly k vystoupení agrárníků, jejichž představitelé spolu s některými živnostníky a lidovci založili 20. února 1953 vůči RSČ opoziční Jednotu za svobodu a demokracii v Československu v čele s agrárníkem Františkem Králem, která však po několika měsících zanikla opětovným vstupem agrárníků do RSČ. Také ČNV se rozštěpil v září 1951 oddělením silné ČNS v Německu, z níž bezprostředně poté vzniklo Sdružení českých demokratických federalistů (SČDF) s předsedou V. Pekelským. Podle oficiálního sdělení v tištěném časopisu *Bohemia*, vydávaném právě ČNS v Mnichově, byly důvodem rozchodu nedostatky politické aktivity ČNV a neloajální jednání Karla Lochera v rámci komunikace se sudetoněmeckými představiteli.¹¹

Vnitrostranická nesvornost se projevila také v nesilnějších skupinách, které se 15. května 1953 sdružily v Ústředí demokratického exilu (ÚDE), tj. v Českém křesťansko-demokratickém hnutí (ČKDH) a SČDF. Z ČKDH odešel krátce před vznikem ÚDE jeho předseda Bohdan Chudoba a přidal se k ČNV¹², ze SČDF se do ČNV vrátil jeho místopředseda Rudolf Wierer a později odešel i tajemník a šéfredaktor *Bohemie* František Janík-Horák. Vnitřní pnutí provázelo rovněž jednotlivé strany RSČ. Sociální demokraté měli opoziční radikálně levicovou frakci v Ústřední komisi mládeže Čs. sociální demokracie v exilu, vedené Radomírem Lužou, a zcela mimo stranu působili „protikošičky“ orientovaný žurnalista Miloslav J. Brouček a Sbor důvěrníků sociální demokracie

⁸ Ustavující deklarace RSČ byla zveřejněna 25. února 1949, předsedou byl zvolen Petr Zenkl. Ke vzniku a činnosti RSČ viz ČELOVSKÝ, Bořivoj: *Politici bez moci. První léta exilové Rady svobodného Československa*. Tilia, Šenov u Ostravy 2000; RAŠKA, Francis: *Opuštění bojovníci. Historie Rady svobodného Československa 1949–1961*. Academia, Praha 2009.

⁹ Tj. příznivci a odpůrci tzv. Košického vládního programu, který ve znovuzrozeném Československu *de facto* nahradil a zároveň „vyautoval“ ústavu z roku 1920.

¹⁰ K západní strategii ve studené válce viz CHOLÍNSKÝ, Jan: *Studená válka a mezníky v českém politickém exilu. Distance*, 2011, č. 2.

¹¹ K rozchodu viz *Bohemia*, 1951, č. 12–13.

¹² Předsedou se namísto B. Chudoby stal nakrátko Ladislav Lobkowitz a poté, co se této funkci vzdal, předsednictví zastával Josef Kalvoda. Podrobnosti viz CHOLÍNSKÝ, Jan: *Poutník Josef Kalvoda*. Nakladatelství Dílo, Kladno 2002.

vedený bývalým poslancem Josefem Novotným, který se stal součástí ÚDE. Národní socialisté měli svou opozici ve francouzské skupině Aloise Čížka a kromě toho lavírovali ve spolupráci s radikálně levicovým Československým zahraničním ústavem v exilu (a byl spojen prostřednictvím svého vůdce Vlastislava Chalupy s StB), který vyvíjel zcela samostatnou aktivitu. Lidovci se rozštěpili příklonem většiny členů či příznivců k ČKDH. Agráři měli vnitřní opozici v levicově orientované frakci Ladislava Feierabenda a byli oslabeni odchodem některých „protikošických“ straníků, např. do Sdružení československých demokratických exulantů v Chicagu. Národní demokraté se rozdělili na několik frakcí: zakladatelská exilová skupina pod vedením žurnalisty Rudolfa Kopeckého působila proti RŠČ a stala se součástí ÚDE, živnostníci se rozdělili na skupinu v RŠČ vedenou Miroslavem Švestkou a skupinu „protikošickou“ vedenou podnikatelem Karlem Štekrem.¹³

Vzpomínková slavnost k uctění obětí 17. listopadu 1939. Stojící pořadatel Van Ruswyk, v řadě vlevo vedle něho sedí vévodkyně z Atolu (pro své levicové názory původně přezdívaná „rudá kněžna“, po prohlédnutí politiky J. V. Stalina neústupná antikomunistka), vpravo Lev Prchala a Rudolf Kopecký. Zdroj: Archiv autora

Ač měl ČNV nepochybné zásluhy, když jako první organizovaná česká politická skupina během války a po válce prozíravě upozorňoval na nebezpečí sovětizace a kritizoval kroky, které k ní vedly, zůstal i přes svou značnou popularitu v uprchlických táborech přibližně od počátku roku 1949 v politické izolaci. Nabídka generála Lva Prchalý a ČNV generálu Douglasu MacArthurovi a prezidentu Harrymu Trumanovi (viz dokumenty č. 8 a 9) na vytvoření české vojenské jednotky a její nasazení ve válce proti severokorejským komunistům ze srpna 1950 nebyla vyslyšena, ač mohla být s organizačním přispěním (mj. nábor v uprchlických táborech) V. Pekelského a spol. úspěšně realizována. Izolace ČNV se ještě prohloubila poté, co 4. srpna 1950 uzavřel dohodu se sudetskými Němci¹⁴, a zejména když se od něho v září 1951 odloučila ČNS v Německu, vedená V. Pekelským. Když vznikalo ÚDE s cílem vytvořit protiváhu vůči RŠČ, organizátoři tohoto uskupení nabídli účast jak agrárníkům (a jejich předsedovi Josefu Černému i předsednictví ÚDE), tak i ČNV, ale tyto nabídky zůstaly oslyšeny.

ČNV spolupracoval se spřízněnými exilovými představiteli dalších středoevropských a východoevropských sovětizovaných států, navázal a udržoval přátelské vztahy s představiteli sudetských Němců, oslovoval protikomunisticky orientované Čechy ve vyslání Rádia Madrid a vydával v Londýně periodika *Český boj za svobodu a demokracii* a *České listy*. Dne 24. května 1958 byla Lvu Prchalovi za dlouholetou snahu o smíření mezi Čechy a sudetskými Němci udělena Sudetoněmeckým krajanským sdružením čestná cena Karla IV. Po Prchalově smrti v roce 1963 byl předsedou ČNV krátce Bohdan Chudoba a poté se jím stal Zdeněk Sládeček, jehož publikace z roku 1975, mapující dějiny exilu,¹⁵ byla labutí písní ČNV i exilového politického stranictví. Vedle

¹³ Dobový přehled o rozdělení českého a slovenského politického exilu zpracoval např. JANÍK-HORÁK, František: *Přehled našeho exilu* (Sborník Bohemia, 1956, č. 1), viz in: KALVODA, Josef: *Z bojů o zítřek*, I. díl, s. 282–290. K tématu též CHOLÍNSKÝ, Jan: *Nesmířitelný rozkol 1948–1956. Politický aktivismus v první etapě českého exilového hnutí*. In: *Securitas Imperii*, 2010, č. 16, s. 52–87.

¹⁴ Text dohody mezi zde publikovanými dokumenty chybí – toto téma vyžaduje obsáhlejší zpracování ve zvláštní studii.

¹⁵ SLÁDEČEK, Zdeněk: *Struktur und Program des Tschechischen und Slowakischen Exils*. Fides-Verlagsgesellschaft, München 1976.

deklarované a na Západě i v exilových kruzích dlouhodobě a hojně propagované protikomunistické linie boje za svobodu tak zůstalo jistě největším úspěchem ČNV sblížení a smíření s představiteli sudetských Němců vysídlených z Československa, tedy paradoxně aktivita, která ČNV přinesla a dodnes přináší nejvíce kritiky. Ze současného pohledu lze říci, že programové zásady ČNV již byly z větší části naplněny – Češi mají liberálnědemokratický politický systém s průběžně rozvíjenou sociální politikou, Československo se rozdělilo a oba nástupnické státy patří do federalizované Evropy, jen česko-německá deklarace z roku 1998 se ani nepřiblížila dohodě uzavřené ČNV v roce 1950.

Lev Prchala nebyl excelentním politikem, ale českým vojákem, který v souladu se služebními povinnostmi i svědomím dělal pro svou vlast vždy vše, co bylo v jeho silách, a to bez ohledu na to, zda mu to přinese prospěch, či těžkosti. Byl účastníkem ruské legionářské anabáze a boje za českou státnost v době první světové války, zakladatelem českého a slovenského protinacistického odboje v Polsku v květnu 1939 a zakladatelem českého protikomunistického odboje v zahraničí v únoru 1948. Rozhodně nebyl zrádcem české věci, za něhož ho současně s vojenskou degradací prohlásila poválečná vláda Národní fronty, ani fašistou, jak byl osočován komunisty a dalšími politickými nepřáteli. Nebyl ale ani představitelem radikální pravice, jak je dodnes mylně označován některými historiky, nýbrž zastáncem a představitelem křesťanskosociálního politického středu.

K vysvětlení jeho „kontroverzního“ postoje (totožného s postojem ČNV) může posloužit i tato pasáž z řeči, kterou proslavil při udělení výše zmíněné ceny Karla IV: *Mnohý z Vás by se mne jistě rád zeptal, jak to, že mně, Čechovi, udělují vyznamenání Němci, se kterými se rozešel ve zlém režim t. zv. Národní fronty v Praze po druhé světové válce. Zde má odpověď: Byl jsem celý život pro spravedlnost. Jako rodák z Ostravy byl jsem od mládí svědkem toho, kam vede národnostní a sociální nespravedlnost. To mne vedlo za I. světové války do našich legií v Rusku a to určovalo můj postoj i v I. ČSR. Nemohl jsem se smířit s postavením, přisouzeným českému národu ve staré monarchii, ale nemohl jsem také schvalovat potupu pražských vlád vůči národnostem v Československu. Věděl jsem dobře, že každá nespravedlnost se vymstí a že naopak dá zbraň do ruky těm, kdo by usilovali o ponížení našeho národa českého. Rok třicátý osmý a třicátý devátý potvrdil mé obavy. Jako voják a Čech nemohl jsem se smířit s křivdou, jež tehdy postihla český národ. Opustil jsem vlast, abych bojoval za svobodu a spravedlnost vůči každému! Jak bych tedy byl mohl souhlasit s novou křivdou, jež po II. světové válce byla učiněna našim německým krajanům tím, že byli protiprávně a bezohledně vypuzeni z domoviny.¹⁶*

Horečnatý a dynamický „poúnorový“ politický aktivismus českých exilových stran a skupin polevil, když na podzim 1956 Západ a jeho vůdčí velmoc Spojené státy americké nepodpořily maďarské protikomunistické povstání, načež v první polovině šedesátých let téměř zanikl. Transformoval se však do neméně pozoruhodné a ještě rozsáhlejší úctyhodné spolkové, vydavatelské, publicistické a žurnalistické činnosti. Oprávněný boj českých exulantů proti komunismu a politickému útlaku byl až do počátku 80. let výrazně limitován a ovlivňován základní strategií Západu ve studené válce, tedy pouhým „zadržováním“ (containment) komunismu v hranicích, které po druhé světové válce získal. Politický rozkol zmíněný v českém exilu byl důsledkem vývoje v československé, resp. české a slovenské politice nejpozději od září 1938. Přes všechny nedostatky a nezdary českého politického aktivismu v první exilové etapě i později však lze říci, že exulanti všech názorových skupin svým způsobem vykonali mnoho záslužné práce, i kdyby za ni mělo být považováno jen distancování se od komunismu a informování západní veřejnosti a politické reprezentace o jeho zhoubnosti.

Cílem publikování vybraných dokumentů z prvních dvou let činnosti ČNV po Únoru 1948 je přispět k nestrannému historiografickému zhodnocení role a místa tohoto sdružení a jeho předsedy v českém protikomunistickém odboji v zahraničí.

¹⁶ Proslov předsedy ČNV gen. L. Prchaly. *Český boj za svobodu a demokracii – Měsíčník Českého hnutí za svobodu*, 1958, č. 9, s. 1.

1.

Prohlášení Českého národního výboru v Londýně o komunistickém převratu v Praze z 27. února 1948

Prohlášení¹⁷

Dne 26. února 1948 byl v Praze proveden komunistický převrat a zřízen nový protektorát. Český národ byl podruhé zrazen! Poprvé se tak stalo na podzim v roce 1938, když tehdejší prezident Československé republiky proti jednomyslné vůli českého lidu přijal Mnichovskou dohodu, po níž muselo nezbytně dojít k německé okupaci Českých zemí¹⁸ dne 15. března 1939 a k zřízení protektorátu „Čechy a Morava“. Druhá zrada byla dokonána v únoru 1948, kdy Dr. Edvard Beneš se znovu vzdal přes zjevnou nekomunistickou většinu v národě!

Oběma kapitulacemi byla vlast vydána bez boje cizímu totalitnímu režimu. Po léta vládl v Českých zemích teror nacistický, nyní byl vystřídán terorem komunistickým.

V roce 1938 čelil prezident Beneš alespoň páté koloně Henleinově a vzdal se teprve Adolfu Hitlerovi. Letos kapituloval už před Klementem Gottwaldem, předsedou komunistické strany Československa, která je v moskevských službách.

Dr. Beneš i jeho zahraniční ministr Jan Masaryk¹⁹ zastírali od roku 1945 před světovým i domácím veřejným míněním skutečnost, že Moskva již od konce druhé světové války řídila politiku v poválečné Československé republice pomocí komunistické strany, v jejímž čele již tehdy byl Klement Gottwald.

V srdci Evropy byl vybudován nový politický útvar pod názvem „lidová demokracie“, aby tak byly zastřeny pravé úmysly sovětských vládců. Sovětská propaganda používala dokonce „lidové demokracie“ v Československu jako důkazu, že tvrzení o „železné oponě“ neodpovídá pravdě.

Nezkušené nekomunistické české voličstvo i důvěřivé veřejné mínění a tisk v cizině byly ukolébávány v pocit bezpečnosti a jistot projevy Dr. Beneše i Jana Masaryka, kteří svou ústupčivostí pomáhali sovětské rozpínavosti. Dlouholetá propaganda jménem Beneš a Masaryk v domácím i cizím tisku byla zárukou, že jejich projevy, které jen mátlý veřejnost, byly všude přijímány s kromobyčejnou důvěrou.

Moskva nyní rozhodla, že nadešel okamžik, aby si zajistila rozhodující moc v Československu. Ministerský předseda Klement Gottwald zahájil příslušné přípravy k provedení tohoto rozhodnutí, využil kabinetní krize, která byla záměrně vyprovokována, a předložil Dr. Benešovi ultimatum. Beneš se bez boje vzdal, a tak před žasnoucími zraky zrazeného českého lidu i překvapené a zmatené ciziny byla nastolena v Praze diktatura komunistické strany v cizích službách.

Dr. Edvard Beneš se nemůže vymknout z přímé odpovědnosti za to, co se stalo. Vždyť v roce 1943 osobně sjednal smlouvu se Sovětským svazem, kterou počátkem roku 1945 doplnil moskevskou dohodou s českými a slovenskými komunisty, v důsledku níž byl vyhlášen Košický vládní program, jinak nazývaný „Gottwaldova Magna Charta“.²⁰

Tak byla komunismu otevřena cesta k rozhodujícímu vlivu nejen do poválečného Československa, nýbrž i do západní Evropy!

¹⁷ *Český boj za svobodu a demokracii – List Českého národního výboru v Londýně*, 1. května 1948, č. 1–2, s. 1–2. Anglické znění tohoto prohlášení bylo odesláno mj. britskému ministru zahraničí Ernestu Bevinovi.

¹⁸ V tomto i v dalších prepisech dokumentů je zachován původní pravopis.

¹⁹ Tedy dva hlavní představitelé československé zahraniční politiky.

²⁰ Podrobnosti o ideových východiscích a cílech Edvarda Beneše a jeho spolupracovníků viz CHOLÍNSKÝ, Jan: Klíč k sovětizaci Československa. Politika Edvarda Beneše v době 2. světové války a výklad Huberta Ripky o mírumilovném sovětském spojenci a přínosu bolševické revoluce všemu lidstvu. In: *Paměť a dějiny*, 2013, roč. VII., č. 2, s. 3–15.

Dr. Beneš nemá ani omluvy, že nemohl předvídati tento vývoj, neboť byl včas varován, a to dříve, než se vydal na cestu do Moskvy, jak potvrdil tehdejší zahraniční britský ministr Anthony Eden v odpovědi na dotaz v poslanecké sněmovně. Moskevská smlouva byla rovněž ihned odmítnuta Čechy v Londýně, kteří za předsednictví generála L. Prchaly již tehdy veřejně proti ní protestovali a prohlásili o ní, že je škodlivá pro český národ, neplatná a nezávazná.²¹

Později, ještě než byla skončena válka, ustavil se v Londýně Český národní výbor, který se postavil proti Benešově politice podporující komunism. V memorandu zaslaném britské vládě protestoval výbor proti tomu, jak si komunisté zajistili v Praze v květnu 1945 rozhodující vliv na řízení státu i ve všech odvětvích veřejného života. Český lid byl o tom vyrozuměn letákem nazvaným „Poselství do vlasti“ a dopraveným potají do Českých zemí. Za tyto počiny byli členové Českého národního výboru v Londýně, kteří správně předvíдали vývoj věcí, označeni v Praze za zrádce. Dnes jsou tak nazýváni doma všichni, kdož se odvážili povstati proti komunistické diktatuře a nejsou vyňati ani nejbližší spolupracovníci Dr. Beneše.

My, Český národní výbor v Londýně, jsme se nedali zastrašit hrozbami pražských uchvatitelů moci tehdy a nebojíme se ani nyní.

Bojovali jsme a budeme bojovat proti komunistické diktatuře, proti teroru policejního státu a proti sovětskému protektorátu v naší domovině.

Bráníme tisíciletou tradici české národní kultury, která je vybudována na křesťanských základech a jež je součástí západní civilizace.

Hájíme odvěké právo českého národa na státní samostatnost a nezávislost. Jen tak může být zaručena jeho svoboda a demokratický rozvoj.

V Londýně, dne 27. února 1948

Český národní výbor v Londýně
Generál Lev Prchala, předseda
Dr. Karel Locher, gen. tajemník
jakož i za
České národní skupiny v Belgii, ve Francii, v Itálii, v Německu a v Rakousku²²
současně za
České národní hnutí „Za svobodu“ v Českých zemích (Čechy, Morava a Slezsko)²³

2.

Otevřená výzva Lva Prchaly z 21. dubna 1948

Všem věrným Čechům!²⁴

Přišla hodina, kdy každý z vás se musí rozhodnout. Jsou dvě cesty. Buď s bolševiky, anebo proti nim!

²¹ Podrobnosti o odmítnutí československo-sovětské smlouvy z prosince 1943 viz CHOLÍNSKÝ, Jan: Protest proti československo-sovětské smlouvě. Otevřený dopis České národní jednoty v Londýně Anthony Edenovi z 20. 1. 1944. In: *Securitas Imperii*, 1/2013, č. 22, s. 122–174.

²² České národní skupiny byly součástí Českého národního výboru jako jeho místní organizace v jednotlivých státech, které poskytl azyl českým exulantům.

²³ Hnutí „Za svobodu“ mělo být partnerskou ilegální odbojovou domácí organizací Českého národního výboru. Kontakty se vznikajícím domácím protikomunistickým odbojem skutečně existovaly, ale než je bylo možno rozšířit a upevnit, komunisté zůstali střežení hranic a spustili železnou oponu. Kromě toho došlo k politickému rozkolu mezi exulanty, přičemž nejmocnější stát Západu – Spojené státy americké – podpořil politickou skupinu s ČNV se vzájemně odmítající.

²⁴ *Český boj za svobodu a demokracii – List Českého národního výboru v Londýně*, 1. května 1948, č. 1–2, s. 1.

Já se rozhodl už dávno. Vstoupil jsem za první světové války do našich legií v Rusku, abych bojoval proti německým utlačovatelům svého národa jako prostý český voják. A když se v roce 1918 bolševici dohodli s Němci, obrátil jsem zbraň také proti nim. V roce 1938, když Adolf Hitler ohrozil svobodu naší vlasti, postavil jsem se s rozhodností proti jakémukoliv kompromisu s ním. Nesmířil jsem se nikdy s kapitulací! Neměl jsem jiné myšlenky než bojovat se zbraní v ruce proti nepříteli. Všechno jsem doma opustil a odešel do bratrského Polska. Boj českých a slovenských dobrovolců po boku Polských vojsk proti Němcům překazili opět bolševici, kteří se dohodli s Hitlerem.²⁵

Stavěl jsem se proti Benešově kapitulantské politice už doma a byl jsem proti němu se svými kamarády v Londýně i tehdy, když jeho politika zaváděla a také zavedla náš lid do nového jařma, tentokrát bolševického. Za to se nám pomstili komunisté a jejich kolaboranti v Praze degradací a persekucemi.²⁶ To však nikoho z nás neodradilo. Je lhostejno, zda bojuji za svobodu národa jako generál, nebo jako prostý voják.

Vím, že je nás mnoho, kdo jsme prodchnuti stejnou vůlí! Volám všechny věrné Čechy, aby splnili svou národní povinnost a přihlásili se do boje proti bolševismu. Nedejte se zlomit dočasnou bídou a strádáním. Žádná oběť není dosti veliká, je-li přinášena za osvobození národa a vlasti.

Sražte řady! Stůjte druh k druhu! Odmítněte všechny svůdce, kteří spoluzavinili nové národní neštěstí! Bud'te připraveni!

V Londýně, dne 21. dubna 1948

Lev Prchala

3.

Programové zásady Českého národního výboru v Londýně z 1. května 1948

Náš program a cíl²⁷

[...]

Bude ještě dosti času k propracování řádného hospodářského a politického programu. Omezujeme se proto jen na letný výčet programových zásad, které bychom si přáli vidět doma uskutečněny. Jsme především pro opravdovou svobodu a demokracii provedenou do všech důsledků. Jsme proti policejní zvlí a ničení občanských svobod. Jsme pro takovou politickou a hospodářskou úpravu, která by zaručila soukromou iniciativu v každém směru. Jsme pro zásadu soukromého vlastnictví, které může být omezeno jen v zájmu celku, a to ve zvláštních případech. Jsme pro sociální spravedlnost, která zaručí každému právo na práci a řádnou odměnu.

Jsme pro spravedlivé vyřešení poměru českého národa k sousedním národům v rámci Středoevropské federace. Jen tato jednotka, položená mezi Německem i Ruskem a sahající od Baltského moře až k moři Jaderskému a Egejskému, je s to zaručiti všem spojeným samostatným národním státům bezpečnost a prosperitu. Jsme pro poctivý poměr a dohodu s národem ruským

²⁵ Více o činnosti generála Lva Prchaly v Polsku viz CHOLÍSKÝ, Jan: Voják Lev Prchala versus politik Edvard Beneš (vyjde v roce 2014 v časopisu *Distance*).

²⁶ Společně s armádním generálem Lvem Prchalou byl degradován i další člen Českého národního výboru major generálního štábu Zdeněk Sládeček.

²⁷ *Český boj za svobodu a spravedlnost – List Českého národního výboru v Londýně, 1948*, roč. 1. č. 1–2, s. 5. První dvě třetiny textu přináší stručnou souhrnnou kritickou analýzu politického vývoje v meziválečném Československu, exilovém protinacistickém odboji a poválečném Československu.

i německým, vzdají-li se svých stále znovu a znovu se opakujících snah po rozšiřování svého panství v Evropě, a zejména v našem územním prostoru. Podle staré české tradice považujeme západní kulturu křesťanského typu za základ naší národní kultury a předpoklad jakékoli mravnosti.

Jen tak může býti zabezpečena poctivost a počestnost i ve veřejném životě. Musí být konec falši a fixlování! Pojmům a slovům musí býtí vrácen původní smysl. A především nesmí býtí v příštím českém státě žádných Potěmkinových vesnic. Necht' raději se všichni podíváme do očí nepřijemné a trpké pravdě a staneme před mrazivou skutečností, než abychom se navzájem oklamávali lichotivými frázemi. Vše nakonec lze shrnouti dvěma slovy: Pravda a právo.

Národu a státu, který je spravován podle těchto zásad, bude vše ostatní přidáno. Jen tak může být náš národ obrozen a zaujmouti znovu v kruhu světových národů místo, které mu náleží podle zákonů Božích i lidských. Slibujeme, že se přičiníme podle svých skromných sil, aby cíle bylo dosaženo!

Karel Locher

4.

Veřejná zpráva Českého národního výboru v Londýně z 30. května 1948

Veřejná zpráva Českého národního výboru v Londýně o událostech v dnešní ČSR a jejich vlivu na české věci za hranicemi²⁸

My podepsaní, věrní politice, kterou zahájila skupina Čechů v exilu za druhé světové války, považujeme za nutno vystoupit opět před světovou veřejnost s touto zprávou. Zaujali jsme hned na počátku války – spolu se svými přáteli – stanovisko proti politice Dr. Edvarda Beneše a jeho stoupců. Vedle jiných důvodů hlavně pro jeho politiku úzké spolupráce s komunismem a SSSR. Ukázalo se, že jsme dobře předvídali, když jsme tvrdili, že tato politika, jež vyvrcholila československo-sovětskou smlouvou v Moskvě roku 1943, uvede naši vlast do rdousícího obětí bolševismu. Byli jsme tehdy proti nacismu, ale byli jsme také proti všem jiným diktátorským totalitním režimům. Proto jsme se svými přáteli již počátkem roku 1944 protestovali proti uzavření této smlouvy v otevřeném listě zasláném J. V. státnímu tajemníku pro věci zahraniční Anthony Edenovi a prohlásili o této smlouvě, že je neplatná a pro český národ nezávazná z důvodů ústavně-právních i politických.

V této politice jsme pokračovali i později v Českém národním výboru v Londýně, založeném před koncem války. Mezníky na této naší politické cestě byly tyto politické dokumenty: Memorandum, předložené v květnu 1945 J. V. státnímu tajemníku pro věci zahraniční Anthony Edenovi, Prohlášení, zasláné v červenci 1947 J. V. státnímu tajemníku pro věci zahraniční Ernestu Bevinovi, a Deklarace, adresovaná v únoru 1948 témuž státnímu tajemníku.

Majíce na zřeteli životní zájmy českého národa a bráníce pravdu, zaujímáme veřejné stanovisko ke dvěma událostem, které se týkají našeho národa a vlasti. Byla jim věnována mimořádná pozornost v světovém tisku i rozhlasu. Jsou to volby do Národního shromáždění v dnešní Československé republice a schůze skupiny uprchlíků z Československa, kteří našli asyl ve Velké Británii.

²⁸ Anglická verze tohoto textu byla vytištěna a šířena jako leták pod názvem *Report on REGENT EVENTS IN CZECHOSLOVAKIA FROM ASPECTS OF THEIR INFLUENCE ON CZECHS ANROAD*, česká verze byla rozesílána jako strojopis mj. Českou národní skupinou v Německu.

* * *

Volby, které se konaly 30. května 1948 v dnešní ČSR, nebyly ani svobodné, ani demokratické. Přesto, že volební právo v naší vlasti je zaručeno jako všeobecné, rovné, přímé a tajné, nebyla splněna ani jedna z těchto podmínek. Volby nebyly všeobecné, neboť nesměli hlasovat ti, kdo byli označeni za provinilce proti „lidově demokratickému režimu“, ač nikde v trestním zákoně není vytčen tento „zločin“. Volby nebyly rovné, neboť nikdo nemohl zvoliti odevzdaným hlasem poslance, kdo odevzdal bílý hlasovací lístek. Volby nebyly přímé, neboť volič musel odevzdati pouze jedinou kandidátní listinu, a tudíž neměl výběru poslanců ani jednotlivě, ani alespoň ve skupině. Volby však nebyly ani tajné, neboť ministr vnitra, komunista V. Nosek, prohlásil v předvečer voleb, že všichni, kdo mají poctivé úmysly, budou voliti veřejně odevzdaním jednotné kandidátní listiny. V zastrášující předvolební kampani byli všichni, kdo chtěli odevzdat bílý hlasovací lístek – jako jediný možný protest proti totalitnímu režimu – předem označeni za reakcionáře, nepřátele národa i státu a zrádce v službách západních imperialistů. Tak každý, kdo nevolil veřejně, vystavoval se nebezpečí, že bude prohlášen za odpůrce „lidové demokracie“. Třeba výsledky volební ukázaly, že se našly statisíce voličů, kteří se odvážili čeliti všemu nátlaku a hrozbám a odevzdali bílé hlasovací lístky, nemělo to vlivu na volbu členů Národního shromáždění. „Poslanci“ byli zvoleni jen ti, kdo byli kandidováni na jednotných volebních kandidátních listinách.

Vzhledem k tomu prohlašujeme, že takto „zvolení“ poslanci nejsou zvoleni ve svobodných a demokratických volbách, a nemohou tudíž utvořiti svobodné a demokratické Národní shromáždění ani vládu, ani zvoliti hlavu státu. Mandáty těchto „poslanců“ jsou neplatné a jednání „Národního shromáždění“ právně bezúčinné.

* * *

K schůzi svolané do londýnského Caxton Hall dne 28. května 1948 bývalými generálními tajemnicí nekomunistických stran Národní fronty, kteří uprchli z ČSR a našli asyl ve Velké Británii, zaujímáme toto stanovisko:

Souhlasíme především s prohlášením uveřejněným v londýnském deníku „Daily Mirror“ dne 27. května 1948, jímž bylo oznámeno veřejnosti, že Velká Británie neuzná projektované schůze za formální zasedání československého parlamentu, ač z rozhovoru uveřejněného předtím v „Evening News“ bylo zjevno, že svolavatelé mají takové úmysly. Trváme, že nešlo o zasedání nějakého politického útvaru, nýbrž o schůzi jednotlivců – politických uprchlíků, kteří mají právo asyly v Británii, a tudíž možnost užívati demokratických svobod obvyklých v této zemi.

Na této schůzi bylo prohlášeno jejími svolavatelí, jakož i některými jinými řečníky, že přítomní uprchlíci „poslanci“ jsou oprávnění a zákonní zástupci československého lidu a že si podrží mandáty tak dlouho, dokud nebude možno vykonati ve vlasti svobodné volby.

My podepsaní upíráme těmto osobám právo vydávati se za svobodné a demokraticky zvolené poslance i zástupce Čechů a Slováků z těchto důvodů.

Zmíněné osobnosti vydávají se za mandataře Čechoslováků, ač takového národa není. Mohli by býti buď zvolenými zástupci národa českého, nebo národa slovenského. Tomu však tak není, neboť všichni tito „poslanci“ kandidovali v květnových volbách r. 1946 opírajíce se o fikci národa a lidu „československého“.

Také volby do Národního shromáždění v květnu 1946 nebyly svobodné a demokratické. K volbám byli připuštěni pouze kandidáti stran vládní koalice zvané Národní fronta a jakákoli soutěž demokratických stran a idejí byla zakázána. Volebním řádem z r. 1946 bylo totiž přímo zakázáno i vyhlášení otevřené opoziční kandidátky. Také tehdy měl volič možnost buď hlasovati pro některou z čtyř vládních stran, anebo odevzdati bílý hlasovací lístek a tím se zříci práva zvoliti svého zástupce do Národního shromáždění.

Vládní koalice vytvořená po válce na Košickém programu zakázala obnovu jakýchkoli jiných politických stran, třeba tyto dřívější strany demokratického středu a pravice měly v předválečné

ČSR většinu v obyvatelstvu a po čas nacistické okupace neexistovaly, takže nemohly ani být označeny za nějaké strany kolaborantské.

Volby do „ústavodárného národního shromáždění“ v květnu 1946 nebyly svobodné a demokratické ani proto, že veškerá tisková propaganda a rozhlasové informace voličstva byly omezeny na tisk stran vládní koalice a jejich odnoží. Byly dovoleny jen schůze pořádané stranami Národní fronty. Rozhlasová propaganda byla i před volbami v květnu 1946 pod kontrolou vlády. Všechny denní listy, jakož i jiné časopisy zakázaných politických stran i některých nepolitických organizací byly zastaveny od května 1945 a jejich tiskárny obsazeny.

(Nelze při této příležitosti neuvést případ nejstaršího a nejvýznamnějšího českého deníku „Národní listy“, založeného v roce 1860, právem se honosícího velkou politickou i kulturní českou národní tradicí. Tento denní list byl zastaven za první světové války vídeňskou vládou pro nesmlouvavé stanovisko sympatizující se západními mocnostmi a programem české národní revoluce. Za druhé světové války byly „Národní listy“ zastaveny nacistickými okupanty.)

Rovněž tak znemožněna již dávno před volbami v květnu 1946 jakákoli přípravná agitace, z níž by se mohla vytvořit politická opozice, a v tom bylo pokračováno ovšem i po volbách. Rozšiřování jakýchkoli tiskovin opozičního rázu bylo nejpřísněji stíháno a trestáno. Stoupenci opozičního českého střediska za hranicemi, jímž byl Český národní výbor v Londýně, byli vydáni nejbezohlednější perzekuci. Ministr informací dokonce několik měsíců před těmito volbami veřejně prohlásil, že vláda ČSR požádá vládu Velké Británie, aby členové Českého národního výboru v Londýně byli vydáni československým úřadům.

Všechny strany Národní fronty souhlasily s tímto stavem věcí v ČSR, a dokonce jej vyhlášovaly za demokracii a vymoženost národní revoluce. Na druhé straně nazývaly v novinách a projevech zrádci všechny, co s vládní koalicí vůbec nebo z části nesouhlasili. Také Národní shromáždění nikdy nesouhlas s politikou vlády nevyslovilo! Jeho členové, a to všech politických koaličních stran Národní fronty bez rozdílu, nesou odpovědnost za vše, co se událo v Československu od konce druhé světové války.

„Poslanci ústavodárného Národního shromáždění“ měli možnost veřejně a organisovaně protestovati proti vývoji a stavu událostí doma. Někteří stateční jednotlivci to také učinili. Přímou však zaráží, že svolavatelé schůze v Caxton Hall tak neučinili ani v Londýně. Naopak řečníci mluvili o svobodných volbách z r. 1946 a snažili se vytvořiti myth o kontinuitě „demokratického režimu československého“, který prý byl zničen až komunisty v únoru 1948. Ani v Caxton Hall nepřiznali svolavatelé a řečníci své omyly a neodsoudili veřejně politiku Národní fronty a celého politického systému v poválečném Československu.

Těm, kdo tak chtěli učinit, bylo v tom zabráněno. Několika Slovákům byl vůbec příjezd do Londýna znemožněn. A když jiní Slováci byli odhodláni pronést v Caxton Hall projev odsuzující jak politiku Národní fronty, tak poválečného Československa, „osvědčení obhájci demokracie“ jim to prostě nedovolili. Je patrné, že vedení uprchlých „poslanců“ je odhodláno i nadále znemožňovat jakoukoli opozici, a tak opravdu pokračovat v ódách obvyklých v Národní frontě.

I po formální stránce se schůze v Caxton Hall nápadně podobala projevům a zasedáním v totalitních zemích, kde je znemožněna jakákoliv diskuse a opozice. Uprchlí „poslanci“ zneužili však v Caxton Hall i sympatií západních demokracií k naší vlasti, vydávající se za legitimní a jediné oprávněné mluvčí „československé demokracie“.

Odmítáme co nejrozhodněji všechny snahy schůze v Caxton Hall, která chtěla vytvořiti zdání jakési „právní kontinuity“, postavené na mandátech osob, které je získaly naprosto nedemokratickým způsobem. Prohlašujeme, že tyto 23 osoby, shromážděné dne 28. května 1948 na schůzi v Caxton Hall, jsou právě takovými politickými uprchlíky jako každý, kdo opustil hranice ČSR z politických důvodů. Nemohou proto svolati zasedání „svobodného československého parlamentu“, tím méně však mohou zaujímatí výhradní a privilegované postavení v cizině jen proto, že se cítí být zvolenými „poslanci“.

Jako zásadní odpůrci každého totalitního systému prohlašujeme, že jsme ochotni pracovat na osvobození vlasti z komunistického jha společně s každým poctivým Čechem, pokud nepatřil k vůdcům nebo původcům nešťastné politiky, která zavedla náš národ do dnešní situace.

Věříme pevně, že naše úsilí a boj, jež někteří z nás vedou otevřeně a nesmlouvavě po léta, zvítězí nakonec nad smrtelným nebezpečím, které hrozí všemu lidstvu ze sovětského bolševismu.

V Londýně, dne 30. května 1948

Český národní výbor v Londýně
Gen. Lev Prchala, předseda
Dr. Karel Locher, gen. tajemník

5.

Rámcový program Českého národního výboru v Londýně z 13. března 1949

Rámcový program ČNV²⁹

Český národní výbor v Londýně považuje každý totalitní režim a každé hnutí s totalitními tendencemi, ať nacistickými ve jménu národa nebo komunistickými ve jménu proletariátu, za hnutí nepřátelské jak svobodě jednotlivců, tak i lidstva, jemuž přivodily bezmezná utrpení.

Hlavním úkolem ČNV je boj za svobodu českého národa a soustředování všech demokratických sil, aby bylo dosaženo tohoto úkolu. Český národ je dnes potlačen komunistickou diktaturou. Proto trvá ČNV, že je nutno soustřediti všechny demokratické síly do boje proti komunismu.

Boj ČNV proti komunismu nesměřuje proti masám českého lidu, jež nesprávnou politikou nekomunistických stran Národní fronty byl vehnán do Komunistické strany, zato však směřuje proti konspirátorům ve službách Politického byra v Moskvě.

Svobody není hoden, kdo neuznává svobody jiných. Proto ČNV zastává stanovisko, že demokratická práva nepřísluší těm, kdo zavrhnou demokracii, pracující pro diktaturu ať ve jménu národa či proletariátu. Tato zásada se vztahuje i na poměry mezi národy. ČNV trvá, že všechny evropské národy mají právo na sebeurčení.

ČNV – jakožto koordinační představitelstvo českých demokratických složek bojujících za svobodu národa – ponechává všem svým složkám volnost mítí rozličné i zásadní názory, pokud nejsou v rozporu s tímto rámcovým programem. ČNV přiznává všem složkám právo veřejně diskutovati o těchto názorech a pro ně agitovati.

ČNV trvá, že každé předpisování jednotných politických názorů by bylo popřením demokracie. Nezavazuje své složky než k jednotnému postupu proti komunistickým utlačovatelům českého národa, nestrání ČNV názorům žádně ze svých složek.

ČNV zastává stanovisko, že nikdo v emigraci není oprávněn zavazovati český národ, který jediný je svrchovaným pánem svého osudu a jenž se po osvobození svobodně rozhodne, kterou cestou se bude bráti.

Boj proti komunistickým utlačovatelům není jen věcí českého národa, nýbrž všech národů komunistem utlačených. Proto trvá ČNV nejen na jednotě českých demokratických sil, nýbrž i na jednotě demokratických hnutí těchto národů. ČNV je přesvědčen, že z tohoto boje vzejde trvalé souručenství národů, a to ve federaci.

²⁹ Český boj za svobodu a demokracii – List Českého národního výboru v Londýně, 19. března 1949, č. 10–11, s. 1.

Federace svobodných národů je jediný způsob, jak zajistit svobodu i našemu národu. Boj za federalisaci je podmínkou závaznou pro všechny složky a stoupence hnutí ČNV.

V Londýně dne 13. března 1949

Český národní výbor

Karel Locher, gen. tajemník
Lev Prchala, předseda

6. Veřejné prohlášení Lva Prchaly o vlastní vojenské a politické činnosti z prosince 1949

Jak to je³⁰

Poslední dobou se v tisku množí články o mé osobě, jejichž autoři se buď nepodepisují, anebo kryjí za všelijaké pseudonymy. Články jsou domněle psány v můj prospěch. Popisují mou životní dráhu, ale „okrašlují“ ji příhodami, jež se nikdy nestaly. Jakoby někomu záleželo na tom, aby okolo mého jména byly tvořeny legendy a vybudována představa, že se snažím vystupovati jako „Vůdce“, jakoby někdo mě chtěl postavit do role nějakého Hitlera, Mussoliniho a jim podobných diktátorů, o nichž se ví, že proti nim byl celý západní svět.

Je těžko vyvracet a rozebírat každý takový článek anebo tvrzení, poukazovati na omyly i nepravdy a posílati opravy redakcím. Potřeboval bych na to tajemníka, jehož nemám. A sám nemám tolik času, abych se tím zabýval. Proto prohlašuji tímto jednou provždy, že jsem nikoho nezmocnil, aby mi dělal osobní reklamu nebo dokonce šířil legendy. Jsem prostý člověk a voják. Syn českého horníka, jehož poctivé jméno jsem se snažil po celý život nésti ve cti. Můj přísný otec a má zbožná katolická matka vedli mé kroky. Vychovali mne k jednoduchému způsobu života a přesnému plnění povinností. Snažil jsem se vždy – i později, jako voják – ze všech sil sloužiti Bohu, vlasti a národu.

Nezabýval jsem se nikdy dříve politikou, ale ve všech situacích jsem se snažil podle svého vnitřního hlasu vždy zaujmouti takové stanovisko, jež by bylo v souhlasu s těmito nejvyššími příkazy. V životě nedal jsem se oslnit úspěchy, ani odradit nezdary. Když jsem v r. 1931 dosáhl bez osobní a politické protekce hodnosti podnáčelníka čs. hlavního štábu, musel jsem z povinnosti řešit otázky mezinárodní politiky a zahraniční situace. Dva roky nato, když se prezident Masaryk rozhodl svěriti mi náčelnictví hlavního štábu, poznal jsem poprvé dokonale, jaké proudy tuť vody naší vnitřní politiky. Měl jsem jiné názory na zahraničněpolitické předpoklady zabezpečení ČSR, než které zastávala oficiální čs. zahraniční politika. Proto byla proti mně v Českém slově vyvolána kampaň, jejíž inspirátor nebyl neznám. Neměl jsem žádných tendencí diktátorských a snažil jsem se ochrániti republiku od případných vnitřních otřesů, které by mohly vésti ke katastrofálním důsledkům v době, kdy nepřítel stál před branami. Raději jsem tedy dobrovolně ustoupil.³¹

Vyložil jsem své stanovisko jasně a otevřeně ministru Národní obrany Františku Bradáčovi. Byl jsem pak přijat ve slyšení presidentem republiky, jemuž jsem svoje rozhodnutí odůvodnil.

³⁰ *Český boj za svobodu a demokracii – List Českého národního výboru v Londýně*, 1. listopadu 1949, č. 12, s. 3–4.

³¹ Žádná z obvinění, která byla v roce 1933 proti generálu L. Prchalovi vznesena, nebyla prokázána – i proto byl jen několik let poté povýšen do nejvyšší vojenské hodnosti armádního generála.

Před odjezdem do Košic, kam jsem byl pak jmenován zemským vojenským velitelem, navštívil jsem i tehdejšího zahraničního ministra dr. Beneše, který se tvářil, jako by vůbec nevěděl o útocích, které byly proti mně rozpoutány v pražském tisku, a ubezpečoval mne, že sice si velice váží mých vojenských hodnot, ale že musím uznat, že nelze obejít armádního generála Syrového, který je národním hrdinou a symbolem vůdcovské postavy. Řekl jsem, že má osoba není v cestě, domnívá-li se, že národ potřebuje generála Syrového jako vojenského vůdce.

Konal jsem pak věrně své povinnosti na východě republiky až do září 1938, kdy jsem se stal velitelem 4. armády v Brně s úkolem obrany jižních hranic Českých zemí. Když jsem se dozvěděl o godesberském plánu, odjel jsem ihned do Prahy, abych se pokusil zmařit kapitulaci. Dostavil jsem se 21. září 1938 na Hrad, kde mne přijal tehdejší prezident dr. Beneš za přítomnosti náčelníka hlavního štábu gen. Krejčího a generálů Husárka, Luži, B. Fialy a S. Bláhy. Po presidentově výkladu „o zoufalé situaci republiky a zradě spojenců“ jsem navrhl radikální kroky k zabezpečení státu. Beneš, úplně zdrcený, nedbal. Pozval nás k veliké mapě rozprostřené na stole u okna a ukazoval, že odstoupení území – požadované Hitlerem – přece nic neznamená. Že zůstaneme samostatní, i když je odevzdáme, že budeme svobodným národem, sami mezi sebou a že si uspořádáme život podle vlastního přání. Když jsem mu vzrušeně odporoval a řekl, že – odevzdají-li se pevnosti – bude za 6 měsíců dělat Hitler u nás i vnitřní politiku, řekl dr. Beneš, že stejně budou revoluce v Evropě a my že se z toho zase dostaneme – bez boje. Ostatní generálové po celý čas mlčeli. A tak jsem právem mohl skončit zápis o tomto dni ve svém deníku slovy: „Nikdo, zdá se mi, nechce čestně zemřít.“

Nemohl jsem obrátit kola osudu sám a sám! Přesto vždy jsem jednal tak, jak mi rozkazovala vojenská čest. Odešel jsem na jaře 1939 do Polska a snažil se dosíci povolení k organizaci dobrovolnických oddílů k boji, jež jsem předvídal. Počal jsem je tvořit, jakmile prezident a vláda Republiky polské s tím vyslovili souhlas a uznali nás za spojence. Po konci polského odporu, jenž byl uspišen nepřátelskou intervencí SSSR, jsem chtěl pokračovat v branné službě ve Francii a později i v Anglii. Nesnažil jsem se státi se „Vůdcem“. Ani vojenským, ani politickým.

Dr. Eduard Beneš, jenž měl osobní ctižádostivost, mně docela cizí, začal se o své újmě v Londýně vydávat za presidenta Republiky – ač v říjnu 1938 se této funkce právoplatně a dobrovolně vzdal – a opět zastávat úřad vrchního velitele armády. Nezabýval jsem se ani tehdy politikou, ač jsem již za pobytu ve Varšavě byl v osobním styku s poslancem Národního shromáždění Františkem Schwarzem a třeba i později v Paříži jsem se sympatiemi sledoval činnost Národní rady pařížské, v níž spolu se Schwarzem byli i jiní čeští opoziční politikové, redaktor Vladimír Ležák Borin a dr. Karel Locher.

Byl jsem hluboce pobouřen, když jsem se dozvěděl, že tito mužové byli po příjezdu do Anglie na udání z kruhů dr. Beneše uvrženi do vězení a mé sympatie k nim vzrostly, když jsem slyšel, že i z vězení se ohradili v červenci 1940 proti uznání t. zv. Československého národního výboru za vládu Československé republiky. Bylo mně také jasno, že se dr. Benešovi neprávem podařilo uchvátit diktátorskou moc a že on se stal Vůdcem! Mých služeb v armádě si dr. Beneš nepřál. Třebaže jsem byl armádním generálem s bezvadnou vojenskou minulostí a kvalifikací, nemohl jsem za války v viny dr. Beneše konati činnou službu ani ve Francii, ani v Anglii. Jako voják byl jsem odsouzen k trapné nečinnosti, odkázán pouze na zaopatřovací požitky, které mně vyplácela armádní pokladna na pokyn z britských kruhů.

Přesto orgány londýnské čs. vlády několikrát v letech 1940–41 na mne zaútočily, a to i veřejně v tisku. Beneš a jeho okolí zřejmě nemohli zapomenout na mé nekompromisní stanovisko proti kapitulaci ČSR v září 1938 i na to, že jsem vyhlásil branný odboj proti německým nacistům v Polsku v r. 1939. Útoky vyvrcholily úvodníkem B. Beneše v londýnském týdeníku „Čechoslovák“ k Novému roku 1942. Požádal jsem redakci doporučeným dopisem o odvolání výroků, kterými mně bylo utrháno na cti. „Čechoslovák“ neodvolal! Podal jsem proto na něj žalobu a spor jsem před královským anglickým soudem vyhrál.

V téže době jsem se pokusil nabídnout své služby jiným spojeneckým armádám, nechť je pasivně přihlížet gigantickému zápasu proti utlačovatelům českého národa. Všude však proti

mně působil vliv londýnské vlády dr. Beneše. Nejlépe to bylo vidět z listu generála de Gaulle, jímž zdvořile zamítá mou přihlášku do svobodného francouzského vojska a uvádí, že šetřením u dr. Beneše bylo zjištěno, že mé přijetí do francouzských služeb by mohlo vyvolat námitky. Necítil jsem se poté již nijak vázán závazkem doma obvyklým, že se voják nesmí účastnit politického života. Viděl jsem naopak, že národní věc by byla ohrožena, kdybych se politiky stranil.

Koncem roku 1942 založili někteří bývalí členové pařížské Národní rady politickou organizaci v Londýně, zvanou Česká národní jednota, a zvolili mne jejím předsedou. Byl jsem poctěn tímto projevem důvěry a přijal jsem tuto funkci. Bylo mne daleko, abych vystupoval jako nějaký Vůdce. Nebyl jsem jím a nechtěl jsem jím být. Všichni tři hlavní činovníci ČNJ – já jako předseda, dr. Karel Locher jako místopředseda a red. Vladimír Ležák Borin jako politický jednatel a tajemník – jsme pracovali svorně pospolu, abychom uplatnili nový český politický program vyhlášený Českou národní jednotou v Londýně.

Poučení zkušenostmi z let 1918–1938 jsme především uznali, že se musíme postavit proti falešnému učení o „československém národě“. Uznali jsme, že nejen nelze slovenskému národu vnucovati koncepci centralistické Československé republiky, nýbrž že nutno bez váhání uznati jeho právo na sebeurčení. Vyslovili jsme se pro obnovu Českého státu a současně vyhlásili zásadu o nejužším spojení Čechů se Slováky i Poláky v Středoevropské federaci. Současně jsme prohlásili, že Český stát za žádných okolností nesmí upadnouti do područí SSSR. Hlavní důraz však jsme položili na mravnost a spravedlnost, o nichž jsme prohlásili, že se musí stát vedoucími zásadami v našem budoucím politickém životě. Navzdory překážkám, jež nám stavěla v cestu nepříteliny doby, vytrvali jsme v propagaci tohoto programu. Důkazem je otevřený list A. Edenovi, státnímu tajemníku Jeho Britského Veličenstva pro věci zahraniční, daný v lednu 1944, kterým byla „smlouva mezi SSSR a ČSR“ podepsaná v Moskvě dne 12. prosince 1943 prohlášena za neplatnou a pro český národ nezávaznou.

Dne 14. dubna 1945 vzniklo z České národní jednoty a několika nových členů nezávislé politické těleso zvané Český národní výbor v Londýně. Zakladatelé prohlásili tento výbor za strážce, obhájce a zástupce zájmů národa českého. Ani nyní jsem se ovšem nepovažoval za žádného „Vůdce“. Bylo pro mne ctí, že jsem byl svobodně zvolen předsedou ČNV. A tak je tomu dodnes. Neosobuji si ani nyní vůdcovských nebo diktátorských přívlastků, pracuji ruku v ruce s jinými funkcionáři a členy ČNV i sdružených v něm organizací. Všechny nás poutají přátelské svazky a společné povinnosti. V Českém národním výboru není „Vůdce a jeho spolupracovníci“, nýbrž svobodní a rovnocenní političtí mluvčí doma umlčeného národa, jimž mám čest demokraticky předsedat.

Jsem z hloubi duše přesvědčen, že svoboda je především založena na úctě jednoho člověka k druhému. Proto považuji demokracii za nevhodnější politický systém. Ovšem takovou demokracii, která je domovem ve Francii, v Anglii a ve Spojených státech severoamerických. Demokracii založenou na zásadách západní křesťanské civilizace. Jen taková demokracie umožní nejdokonalejší rozvoj národních sil ve společenských třídách i vrstvách a zaručí všem spravedlivou odměnu za poctivou práci. Jako přesvědčený stoupenec federální myšlenky jsem však i proti jakékoli nedemokratické, vůdcovské a diktátorské nadvládě jednoho národa nad jinými. Za tyto myšlenky budu se bít až do konce bez rozdílu, zda stojím na předním místě, anebo v řadách protých bojovníků.

Lev Prchala

7.

Provolání Českého národního výboru v Londýně K svědomí světa! z 8. dubna 1950

Provolání K svědomí světa!³²

V bolševickém protektorátě zvaném Československo bylo zatčeno deset významných představitelů římskokatolických řádů – dva opati, jeden provinciál, dva profesori teologie a pět řeholních kněží.

UVěznění kněží byli souzeni bolševickým tribunálem. Byli obžalováni ze „zločinů“ až příliš dobře známým celému světu. Komunističtí zhoupci práva a spravedlnosti překroutili i platný trestní zákon, aby posloužil jejich temným cílům.

Tyto oběti komunistické persekuce byly obviněny z toho, že byly „věrnými služebníky Vatikánu, jenž je orientován na nejmocnější kapitalistický stát USA a který plánuje Středoevropskou federaci pod vládou habsburské dynastie a pod vládou imperialistického zahraničního kapitálu“.

„Soud“ nad obžalovanými byl hanebným výsměchem právu i spravedlnosti. Byli odsouzeni podle obvyklého bolševického vzoru pro „velezradu a špionáž“. Museli být odsouzeni, neboť komunistický režim potřeboval tohoto soudu k přípravě dalších procesů, aby tak zastrašil potlačovanou opozici většiny obyvatelstva proti „diktatuře proletariátu“.

A tak v předvečer dnů, kdy všechno křesťanstvo vzpomíná umučení a vítězství Syna Člověka, zapadly brány žalářů za deseti věrnými českého národa a církve Kristovy.

Voláme znovu k svědomí civilisovaného světa a žádáme, aby byla učiněna konečně přítrž ohavnému komunistickému teroru. Dosti krve, dosti krutostí, dosti mučení! Kdy povstane nový Abraham Lincoln, aby rozbil okovy mnoha set milionů otroků úpějících pod komunistickým jhem?

Věříme, že hodina osvobození se blíží! Proto vzkazujeme všem pronásledovaným bratřím doma a zvláště všem odsouzenčům trpícím v komunistických žalářích a koncentračních táborech: Neklesejte na duchu a neztrácejte víry a naděje! Prosíme Pána, aby Vám všem doma i nám v cizině dal síly vytrvat. PRAVDA NAKONEC ZVÍTĚZÍ! KYRIE ELEISON!³³

Český národní výbor v Londýně, 8. 4. 1950

generál Lev Prchala, předseda
Dr. Karel Locher, generální tajemník
prof. P. Adolf Němec, místopředseda

³² Český boj za svobodu a demokracii – List Českého národního výboru v Londýně, 23. dubna 1950, č. 14, s. 2.

³³ ČNV zaslal toto svolání britské vládě, apoštolskému delegátu v Londýně, velvyslancům a vyslancům cizích států, jakož i jiným významným institucím a osobám. Obratem mu přišlo mnoho sympatizujících odpovědí včetně listu od apoštolského delegáta pro Velkou Británii W. Godfreyho z 13. dubna 1950, který v něm píše: *Drahý Dr. Lochere, děkuji Vám za Váš dopis i přílohu, kterou zaslú státnímu sekretariátu Jeho Svatosti, aby viděli, jak hluboce procitujete osud své milované vlasti. Jako delegát Jeho Svatosti posílám srdečné požehnání a jsem s přáním všeho dobra. Vám v Kristu oddaný W. Godfrey, arcibiskup cíjský, apoštolský delegát.* Tamtéž.

8.

Dopis Českého národního výboru Harrymu S. Trumanovi z 1. července 1950³⁴

Od Českého národního výboru v Londýně
25, Rosedew Road, W.6

Prezidentu Spojených států amerických panu Harrymu S. Trumanovi, ve Washingtonu.

Pane prezidente,
veškeré snahy o zachování míru za každou cenu byly jen pobídkou pro diktátorské a represivní režimy, založené proti míru a svobodě národů. Diktátorské režimy považují všechny pacifistické postoje nebo činy za slabost a dekadenci.

Vaše historické rozhodnutí odolat agresí (učiněné jednomyslně se všemi zástupci amerického národa) bylo s potěšením přijato všemi stále ještě svobodnými národy a s nadšením národy utlačovanými komunistickým diktátorstvím.

Český národ se stal obětí bázlivé politiky a kolaborace s komunismem. Byl postižen porážecími, protože až do včerejška tu nebyla žádná síla, která by mohla nebo byla schopna ukončit komunistické násilí. Vaše historické rozhodnutí znovu pozvedlo ducha utlačovaných národů, které na vás nahlížejí jako na vedoucí osobnost svobodného světa.

Známe povahu diktátorských režimů, jejich způsob myšlení, strategii a taktiku a jsme tedy pevně přesvědčeni, že pouze rozhodnutí, které jste právě přijal, může zachovat mír a zároveň posílit sebevědomí utlačovaných národů, které jsou přesvědčeny, že agrese není konečnou všemohoucí.

My, kdo trpíme v důsledku politiky appeasementu a zla, samozřejmě víme, že za mír je nutno bojovat ne slovy, ale skutky. Proto jsme odhodláni vytvořit českou jednotku dobrovolníků, která by mohla být součástí mezinárodní legie, a tím podpořit skutky hrdinský boj korejského lidu za mír. Uvědomujeme si, že pomůžeme-li bránit svobodu ostatních, bojujeme i za naši vlastní.

Prosíme Vás, pane prezidente, jako nejvyššího velitele ozbrojených sil Spojených států, abyste přijal tuto naši nejsrdečnější nabídku a pomohl nám s jejím uskutečněním.

Pane prezidente, přijměte, prosím, naše nejsrdečnější pozdravy a projev úcty.

Bůh Vám žehnej!

Londýn, 1. července 1950.

Jménem Československého národního výboru v Londýně:
Generál Lev Prchala, D.S.O.

- České demokratické konference: Dr Karel Locher
- Českého odborového svazu: Vladimír Ležák Borin
- Českého křesťanského sociálního hnutí: Prof. F. Adolf Němec
- Svazu českých vysloužilců a jejich přátel: kapitán Rudolf Cais
- Svobodné české organizace mládeže: Stanislav Brzobohatý
- Svazu českých studentů: Jiří Kvíčera

³⁴ Překlad z kopie anglicky psaného dopisu (v archivu autora).

9.

Dopis Lva Prchaly generálu Douglasu MacArthurovi z 1. července 1950³⁵

Generál LEV PRCHALA
41, Margravine Gardens
LONDÝN, W.6
1. července, 1950

Vážený generále MacArthure, mám tu čest Vám zaslat kopii naší zprávy adresované prezidentovi Spojených států, panu Harrymu S. Trumanovi, jakož i kopii zprávy zasláné prezidentovi Korejské republiky.

Věřím, že si mne pamatujete z Vaší návštěvy Československa v roce 1932, kdy jsem měl tu čest Vás doprovázet jako zástupce náčelníka generálního štábu. Od té doby se mnoho věcí změnilo. Na podzim roku 1938 jsem velel 4. armádě na jižní Moravě a byli jsme připraveni vzdorovat Hitlerově invazi.

Bohužel se události vyvinuly jinak. Československo kapitulovalo navzdory mému osobnímu doporučení poslednímu prezidentovi Benešovi a i přes pevnou vůli lidu bojovat proti agresorovi. Na jaře roku 1939 jsem odjel do Polska organizovat legii mých spolubojovníků.

Po pádu Polska jsem odjel do Francie a odtud do Velké Británie. Zde jsem se již neúčastnil aktivit Dr. Beneše a jeho stoupenců, které posléze vedly k nástupu bolševického diktátorství v naší zemi. Po válce jsem zůstal v Londýně, protože jsem nevěřil možnosti kolaborace s bolševiky.

Mnohokrát jsem Vám, vážený pane generále, toužil napsat, ale pokaždé jsem váhal, zda to mám udělat. Nedovolil bych si Vás připravovat o Váš drahocenný čas v záležitostech, které by byly čistě osobní. Ale dnes cítím, že je mou povinností Vám napsat jako voják vojákovi.

Celá situace těchto dní se velmi podobá dnům roku 1939. Naštěstí má ale rok 1950 své muže! Trumana a MacArthura!

Doufám, vážený pane generále, že můj návrh laskavě zvážíte. Věřím, že vyjadřuje skutečného ducha všech středoevropských národů.

Vážený pane generále, s úctou Váš

Lev Prchala

GENERÁLU MACARTHUROVI,
TOKIO

10.

Memorandum Ústředního evropského federálního klubu (Central European Federal Club) v Londýně z dubna 1949³⁶

Memorandum

o tom, jak přistupovat k problému federalizace Evropy představené Ústředním evropským federálním klubem v Londýně Kongresu Meziuniverzitního federalistického svazu (Union Fédéraliste Inter-Universitaire) ve Štrasburku

³⁵ Překlad z kopie anglicky psaného dopisu (v archivu autora).

³⁶ Překlad z francouzské kopie (v archivu autora).

Ústřední evropský federální klub se sídlem v Londýně, nejstarší federalistická organizace, která pracuje ve prospěch federace středoevropských národů nacházejících se mezi Německem a Ruskem, má tu čest pozdravit Meziuniverzitní federalistický svaz ve Štrasburku a popřát vše nejlepší iniciátorům a organizátorům, kteří se připravují vybudovat nezbytné základy pro uskutečnění federalistického ideálu v Evropě v oblasti působnosti svých univerzit.

Klub si dovoluje přednést tři důležité body založené na podrobném prozkoumání tohoto problému a na zkušenostech nabytých v minulosti; tyto body se jeví jako klíčové pro vypracování praktického plánu federalizace evropských národů.

1. Národnostní problém

Všechny federální orgány by jako základní podmínku měly přijmout zásadu dobrovolného svazku národů, tj. skupin nebo uskupení lidí, které se pokládají za národy. V budoucí federální organizaci by každý výše vymezený národ měl být přijat jako stát.

2. Problém regionů

Federální organizace by měly požadovat vytvoření regionálních skupin tvořených sousedními státy a spojených svou geografickou polohou, politikou a kulturou a též společnými hospodářskými zájmy.

3. Integrace Evropy

V rámci spojené federativně uspořádané Evropy by regionální skupiny měly být zapojeny do obecné struktury, podobně jako by národní jednotky byly začleněny do regionálních federací. Vytvoření jednotné Evropy na národním a regionálním principu ve výše definovaném smyslu by se mělo považovat za předběžnou podmínku nového spravedlivého a zdravého řádu.

Z těchto tří bodů vyplývá,

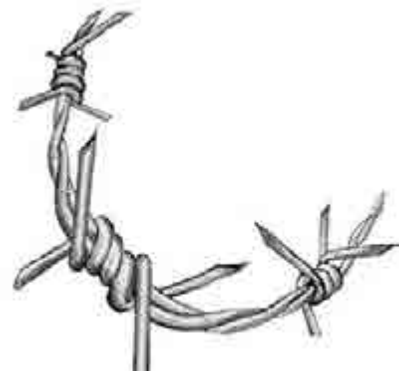
- že spojená Evropa musí být založena demokraticky, tj. že vytvoří politickou stavbu takovým způsobem, že se začne od základů, a ne od střechy;
- že všechny národy by měly být zastoupeny ve všech federálních evropských organizacích, na sjezdech atd. skutečnými národními zástupci požívajícími trvalé důvěry svého lidu, a nikoli osobami autoritářsky jmenovanými zainteresovanými skupinami;
- a konečně že ve všech federálních organizacích by se měly vytvářet regionální skupiny, aby těmto organizacím dodávaly přirozenou flexibilitu a strukturální účinnost odpovídající konstitutivní ideji hnutí.

Klub si dovoluje vyjádřit názor, že pouze přijetí těchto samozřejmých principů může zabezpečit jednak nezcizitelná práva lidské osoby, jednak skutečné zájmy všech národů.

Ústřední evropský federální klub se sídlem v Londýně
14, Collingham Gardens,
London, S. W. 5.

/-/ Sylwester Karalus, ústřední tajemník
/-/ generál Lev Prchala, předseda

duben 1949

Obrazová příloha

Ministr obrany Alexandr Vondra při udílení osvědčení MO ČR 16. listopadu 2012

Foto: Archiv odboru komunikace a propagace (OKP) MO ČR

Předseda vlády České republiky Petr Nečas při projevu na Ministerstvu obrany ČR před účastníky odboje a odporu 18. února 2013

Foto: Archiv OKP MO ČR

Ministr obrany Vlastimil Picek předal osvědčení Jeho Excelenci Mons. Václavu Malému 30. dubna 2013.

Foto: Archiv OKP MO ČR

V zastoupení Vlastimila Třešňáka převzala ocenění účastníka odboje a odporu proti komunismu JUDr. Alena Netolická 30. dubna 2013.

Foto: Archiv OKP MO ČR

Ministr obrany předal osvědčení panu Svatopluku Karáskovi 13. září 2013.

Foto: Archiv OKP MO ČR

Jedno z osvědčení převzala od ministra obrany Vlastimila Picka v zastoupení předsedkyně Konfederace politických vězňů ČR paní Naděžda Kavalírová 13. září 2013.

Foto: Archiv OKP MO ČR

Ministr obrany Vlastimil Pítek se všemi oceněnými účastníky odboje a odporu proti komunismu 13. září 2013

Foto: Archiv OKP MO ČR

Ministr obrany

uděluje

Pamětní odznak účastníka
odboje a odporu proti komunismu

nar.

V Praze dne :

.....
Ministr obrany ČR

Číslo :

Ministr obrany

uděluje

nar.

Pamětní odznak pro pozůstalého po účastníkovi odboje a odporu proti komunismu

nar.

V Praze dne :

.....
Ministr obrany ČR

Číslo :

Vyjádření úcty a vděčnosti

Sborník o protikomunistickém odboji

Autorský kolektiv PhDr. Jiří Bareš, Ph.D., Mgr. Milan Bednář,
Mgr. Václav Fronk, Ph.D., Mgr. Jan Cholínský, Mgr. Juraj Kalina,
PhDr. Jan Kalous, Ph.D., Martin Kroupa, Mgr. Pavel Kugler, Ph.D.,
Mgr. Michal Louč, PhDr. Jiří Noha, Ph.D., PhDr. Michal Pehr, Ph.D.,
Mgr. Klára Pinerová, Ph.D., Mgr. Bc. Lenka Ptáčková Melicharová, MBA,
Jerguš Sivoš, Ph.D., plk. PhDr. Eduard Stehlík, PhDr. Pavel Žáček, Ph.D. (vedoucí)

Vydalo Ministerstvo obrany České republiky
Vojenský historický ústav (VHÚ) Praha
Adresa: U Památníku 2, 130 05 Praha 3 – Žižkov
www.army.cz
www.vhu.cz

Do tisku připravilo grafické oddělení
odboru prezentačního a produkčního (OPP) VHÚ
Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6
Odpovědný redaktor Mgr. Jaroslav Pajer
Jazykový redaktor Mgr. Jan Táborský
Výtvarné řešení a zlom Andrea Bělohlávková

Fotografie ze sbírek poskytli J. Cholínský, K. Marková, E. Stehlík, Archiv bezpečnostních složek, Národní archiv, Archív ÚPN Bratislava, Štátny oblastný archív Bratislava, Archív Zboru väzenskej a justičnej stráže Leopoldov, Post Bellum a Svět křídel (publikace Agenti chodci na popravišti, Cheb 2010), archiv odboru komunikace a propagace MO ČR

1. vydání 2013

Dáno do tisku v říjnu 2013

Tisk Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad Dobruška

Kopírovat, překládat a rozmnožovat publikaci bez souhlasu vydavatele je zakázáno.

NEPRODEJNÉ

